

Забезпечення стійкості у складних умовах

збірник матеріалів доповідей
учасників міжнародної міждисциплінарної
науково-практичної конференції

(Харків – Брістоль, 8 червня 2023 р.)

International Interdisciplinary Conference:
"Building Resilience in Challenging Environments",
Kharkiv-Bristol, June 8, 2023

УДК 34(063)

3-12

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
(протокол № 11 від 21 червня 2023 року)

3-12 **Забезпечення** стійкості у складних умовах: збірник матеріалів доповідей учасників міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції. (Харків – Брістоль, 8 червня 2023 р.). Харків, 2023. 288 с.

Збірник містить матеріали доповідей, у яких висвітлено актуальні теоретичні та практичні проблеми сучасної науки, вищої освіти та технологічної сфери в аспекті пошуку перспектив їх подальшого розвитку та забезпечення стійкості у складних умовах сьогодення.

Видання розраховано на науковців, науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практиків, які займаються вивченням питань у сфері науки, вищої освіти та технологій.

УДК 34(063)

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори та їх наукові керівники.

Деякі доповіді та повідомлення мають дискусійний характер, оскільки в них висловлюється особиста думка автора, яка не завжди збігається з поглядами членів організаційного комітету конференції.

© Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут», 2023.

© University of Bristol, 2023.

ЗМІСТ

КОЛОМОЙЕТС Т.

Foreign language ability as a prerequisite for admission to the state service and ensuring resilience to professional activity in crisis conditions..... 11

ГОЛІНА В. В.

Запобігання автодорожнім правопорушенням: проблема наукового забезпечення..... 14

BURLIAI A.

Problems of integration of military migrants from Ukraine in the EU..... 17

FILIPENKO N., SPITSYNA H., ANDRIEIEVA O.

Security of higher educational institutions in Ukraine: today's realities 20

КЛИМЕНКО К. В., УХНАЛЬ Н. М.

Актуальні питання щодо створення та ведення реєстру об'єктів критичної інфраструктури в Україні 23

КОВТУН Т. А., КОВТУН Д. К., КРУПСЬКА О. С.

Екологічна цінність екологістичного продукту..... 27

ПІДРИЧЕВА І. Ю., ЛЯШЕНКО В. І., БАШ А. С., ЛІЩУК О. В.

Основні засади повоєнного відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад України у контексті імплементації підходу смарт-спеціалізації..... 30

РУДОЙ К. М.

Особливості джерел поліцейського права..... 33

САС Н. М.

Сприйнятливість до нового в управлінні 36

ЧЕРНОУС С. М., ТИЩЕНКО О. В.

Про оптимізацію правового регулювання вирішення колективних трудових спорів в Україні 39

ЮРЧЕНКО Л. І., ГОНТАРЕНКО Л. О.

Філософське осмислення феномену екологічної безпеки..... 43

ARTOMOVA A.

Визначення впливу експорту електроенергії на можливість зниження її вартості всередині країни 45

KALININA A. V.	
Prevention of transport offenses under martial law.....	49
KOVALENKO N.	
Management of the economic security system of the aviation company in the conditions of global changes.....	52
LATYSH K.	
The role of digital forensics in the investigation of international crimes.....	54
MELNYK A., KOLESNIKOVA K.	
Public procurement principles.....	57
NIKITAN N.	
Democratic accountability of treasury departments in the countries of the Post-Soviet Union.....	59
NIKOLIUK O., KOLESNIKOVA K., SIDOROV K.	
Administration of municipal property of the Odessa region.....	62
SABIROV N., BURKOVSKA A.	
Development of modern financial resources management technologies for struggling enterprises in crisis conditions.....	66
SHRAMKO S. S.	
The interrelation of road safety and sustainable societal development.....	69
STOZHOK L.	
Actualisation of the factors of poverty of the working population caused by the consequences of the war.....	71
YEVTUSHENKO D. S.	
Effectiveness of implementation of preventive activity as a guarantee of sustainability of law enforcement agencies during the legal regime of martial law.....	74
АГАПОВА О.	
Європейські гарантії забезпечення стійкості українських університетів у складних умовах.....	76
БАРСУК М. А.	
Мета правового механізму соціального захисту суддів.....	80
БЕНОВСЬКА Л. Я.	
Особливості житлових інвестицій в умовах війни.....	82
БОДНАР-ПЕТРОВСЬКА О. Б.	
До питання про кіберзлочинність в сучасній Україні.....	85

БОЙКО І., СОЛОВЙОВА О. Впровадження принципів належного адміністрування в національне законодавство як підсилення інституційної стійкості державної та муніципальної влади	89
ГОРДЕЮК А. О. Правове регулювання інтелектуальної власності під час воєнного стану в Україні	93
ГУЦУ С. Ф. Перспектива безпеки та гігієни праці при управлінні людиною та штучним інтелектом	96
ЄГОРОВА О. В. Оцінка ймовірності банкрутства підприємств у надзвичайних умовах.....	100
ЗАДНЕПРОВСЬКА С. П. Фінансовий ринок України новації та регулювання (небанківські фінансові установи)	102
ЗЕЛЕНКОВ А. В. Розробка вимог та управління проектами заміни програмного забезпечення.....	105
КАЛЪЯН А. В., ІВАНЬКОВ І. В. До проблеми розмежування кваліфікації умисного та необережного вбивства і смерті потерпілого внаслідок умисних тяжких тілесних ушкоджень	108
КОВАЛЬЧУК В. Г., ШВЕДУН В. О., СЕІДОВА-БОГОСЛОВСЬКА Е. Г. Сучасні тенденції цифровізації бізнес-процесів в органах місцевого самоврядування	112
КОВТУН В. І., КОВТУН М. С. Особливості судового механізму захисту соціальних прав громадян	115
КОНДРАТЕНКО Д. Ю. Цифровізація в аспекті інституціонального розвитку земельного устрою територіальних громад України.....	118
КОТ Т. Ю., ЧЕРНЕНКО Н. О. Аналіз фінансового стану підприємства: визначення його стійкості у сучасних умовах.....	122
ЛІСТРОВА О. С., КЛИМЕНКО Т. А., ЛИБА В. О. Ефекти інтеграції цифрових технологій у циркулярну економіку	125

ЛУКАШЕВИЧ С.

Правове забезпечення захисту інформації та кібербезпеки України.... 128

МАНУЛОВА К. В., ІВАНОВА Л. В., МИРОШНИЧЕНКО В. О.

Політико-правові засади функціонування вищої освіти України в умовах невизначеності..... 131

МИХАЙЛЕНКО Д. Г., ТУР О. В.

Проблеми відбудови економіки України в повоєнний період..... 134

ПОПОВ В. Ю.

Поняття тероризму та його реалізація у кримінально-правовій доктрині України 136

ПОПОВ О. С.

Релокація промислових підприємств із зони активних бойових дій на прикладі ПрАТ «НКМЗ»..... 140

СВИНАРЕНКО Н. О.

Про історико-архітектурну цінність деяких об'єктів Харківської області: перспективи розвитку туризму..... 143

ТАТАРИН Н. М.

Властивості та значення планування розслідування кримінальних правопорушень 146

ТОВКАЧОВА А. С., ФЕДОРЕНКО К. В., ГЛУЩЕНКО Я. І.

Значення культурної дипломатії у контексті зовнішньополітичної безпеки держави: досвід Швейцарської Конфедерації 148

УДРЕНАС Г. І.

Актуальні питання підготовки працівників Національної поліції України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій з наданнядомедичної допомоги під час воєнного стану..... 151

ФЕДОСЕНКО Н. А.

Міжнародний аспект цивільного процесу в Україні..... 154

ФІЛІПКОВСЬКА Л. О.

Когнітивне подання інноваційного розвитку соціально-економічних систем 157

ФРОЛОВА Н. Б.

Міжнародний досвід реформування податкових систем у воєнних та пост-воєнних умовах 160

ХРИСТИЧ І. О.

Проблеми встановлення обсягу кримінальних правопорушень у

сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту в умовах воєнного стану	163
ШИНКАРЕНКО О. І., ШИНКАРЕНКО І. Р., ШИНКАРЕНКО І. І. Теоретико-правові проблеми аналізу та оцінки загрози безпеці об'єктам аерокосмічного комплексу України.....	166
ШИРОКА С. І., ПІВЕНЬ Г. Г. Концептуалізація явища ціннісного менеджменту у філософський парадигмі сталого розвитку	174
BARBASH D. Hearing of war crimes as new internal challenges for Ukrainian judges .	177
PANOVA S. The role of artificial intelligence (AI) in improving road safety law enforcement: the potential of technology	180
RAKSTIŅŠ V. Legal Resilience: A Key Enabler of Societal Resilience in Times of Crisis.....	182
SHCHYROV O. S. Criminological characteristics of persons committing crimes in the legislative power sphere	185
STOLIARCHUK V. V. Experimental study of methods of increasing the efficiency of a direct-flow air-jet detonation engine.....	188
АНПІЛОГОВА Б. Ю. Поняття юридичного механізму соціального захисту	190
БІЛОХА А. І. Визначальний характер прав працівника, як основа сучасних трудових правовідносин	193
БОЙКО М. В. Види контрольно-наглядових повноважень Національної поліції України.....	196
БУРДОЛЬ В. В. Юридичний фронт в умовах збройної агресії.....	199
ГОЛИНСЬКА Л. О. Окремі питання службової підготовки в Національній поліції України.....	202

ГОРДІЙЧУК-БУРДІНА Х. І.

Характеристика факторів впливу Індустрії 4.0 на розвиток
автомобільного транспорту в Україні 205

ДОНЕЦЬ Д. Є.

Корупційні ризики в публічних закупівлях в умовах воєнного стану. 208

ІВАНЧЕНКО А. В.

Кримінальна відповідальність за порушення природоохоронного
законодавства, як спосіб запобігання екологічним
правопорушенням 213

КИСЕЛЬОВА М. С.

Шляхи вдосконалення правового регулювання кримінальної
відповідальності за порушення правил дорожнього руху 216

КОЛОМИЦЬКА Д. В.

Штучний інтелект як суб'єкт трудового права 218

КОРНІЛОВ Д. С.

Значення колективного договору у період воєнного стану 220

КРЕС Н. О.

Використання гіпнозу як обставина, що обтяжує покарання 223

КУПРІЯНОВ І. І.

Суб'єкти контролю та нагляду за діяльністю Національної поліції
України 226

ЛОСЕВА Ю. Г.

Основні підходи щодо створення сприятливого клімату соціального
інвестування в Україні 229

МАКАРЕНКО В. А.

Напрями розв'язання міграційної кризи України в умовах воєнного
стану 232

МУЗИЧУК А. О.

До питання міжнародного співробітництва у діяльності органів та
підрозділів Національної поліції України 235

ОВСЯННИКОВА І. М.

Перспективи підвищення ефективності судово-експертної
діяльності в Україні з урахуванням міжнародного досвіду 237

ОНОПРІЄНКО С. А.

Експертна ініціатива у системі загальної експертної профілактики
злочинів 240

РАСПУТНІЙ Д. О.	
Вплив воєнного стану на розслідування злочинів проти об'єктів повітряного транспорту	243
РУБЛІВСЬКА Г. О.	
Coworking-шелтери в умовах релокації	247
РЯБУХА О.	
Стратегічне управління розвитком підприємства: ключові аспекти та рекомендації.....	250
СИЛЕНОК К. П.	
Судово-експертні історико-археологічні дослідження як складова захисту археологічної спадщини в умовах війни	252
СОЛОП І. О.	
Сучасні шляхи вдосконалення фізичної підготовки майбутніх правоохоронців в Україні	255
ПОДЗОЛКОВА Т. Ю.	
Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти національної безпеки	257
ТУР І. Ю.	
Використання спеціальних знань при здійсненні судово-економічної експертизи.....	260
УШАКОВ А.	
Правові засади формування моделі стійкості у складних умовах.....	264
ФЕДОРОВ Л. В.	
Досвід ЄС із протидії небезпечній (контрафактній) продукції та можливість його адаптації в Україні.....	268
ХЛИСТУН Ю. А.	
Щодо питання захисту персональних даних працівників в період воєнного стану	271
ЧУМАКОВА А. А.	
Роль міжнародного права в забезпеченні екологічної безпеки	274
ЯЗАН Н. С.	
Підтримка внутрішньо переміщених осіб (дітей та дорослих) правоохоронними органами на прикладі Закарпатської області.....	277
ЯМПОЛЬ Ю. В.	
Ефективність як критерій менеджменту якості освіти в закладах загальної середньої освіти	280

ЯРОВЕЦЬ Д. А.

Роль взаємодії підрозділів поліції ювенальної превенції в умовах воєнного стану в Україні	283
--	-----

Abstracts

TSIATIS N. E.

Analysis of gunshot sounds	286
----------------------------------	-----

GANGULY I.

Impact of pay on job satisfaction: a case of darjeeling tea plantation workers.....	287
--	-----

FOREIGN LANGUAGE ABILITY AS A PREREQUISITE FOR ADMISSION TO THE STATE SERVICE AND ENSURING RESILIENCE TO PROFESSIONAL ACTIVITY IN CRISIS CONDITIONS

Tetiana KOLOMOIETS,

*Doctor of Law, Professor, Honoured Lawyer of Ukraine,
Corresponding-member of the National Academy of
Legal Sciences of Ukraine, Dean of the Faculty of Law of
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-1101-8073>
t_deputy@ukr.net*

The foreign language ability of a person is considered as one of the European legal standards for admission to the civil service. The author substantiates the expediency of its analysis in terms of practical implementation of European integration and North Atlantic priorities of modern state-building and law-making processes, implementation of European legal standards in the national legislation of various States, and acquisition by national models of civil service of the features of the European model's identity. Given the increased demand of the state for civil service personnel capable of working effectively in new conditions, including in a multilingual professional environment, it is proposed to regulate "language filters" ("entrance" and "current") for admission to service and career development, with their resource support and control by the state. This will help to determine the potential and real capacity of a person to perform professional activities in the civil service and their resilience to crisis conditions.

Key words: *civil service, foreign language ability, "language filter", resilience, "language mobility", admission to service.*

The European model of civil service differs from other analogues by its unique features, the formation and regulatory consolidation of which is due to a combination of historical and national peculiarities of state-building processes of individual European states and systemic legal standards of the single European community. One of the unique features of this model of civil service is the multilingual ability of civil servants to perform their professional duties in civil service positions both at the national level (in the "national linguistic professional space", including the possibility of active "communication" with the "foreign element") and at the European level (within the "multilingual European professional space"). In view of this, the "language feature" of the civil service model of each European state combines both the "internal language capacity" of civil servants (primarily, fluency in the state language(s)) and their "external language capacity" (the ability of a person to "language mobility" in the performance of professional duties within the entire European multilingual civil service space, and thus the person's fluency in the official language(s) of the CoE). Resolution R (2000) 6 of the Council of Ministers of the Council of Europe to member states on the status of civil servants in Europe sets out the standards for admission to the civil service and, among them, the "language" criterion as a condition for the effective performance of professional duties in the civil service. In fact, it is a question of multilingualism or multilingualism, since several official languages of the Council of Europe are officially defined, without specifying which one is mandatory for civil servants. By establishing unified legal standards for admission to the civil service

and regulating the legal basis for their further professional career, the document actually singles out multilingualism as a prerequisite for the potential, and later the actual ability of a person to adapt in their professional activities to real challenges of the time, to respond to crisis situations, including within the framework of "linguistic professional mobility" and "multilingual professional space". The practical implementation of the European integration aspirations of various states objectively implies the introduction of European legal standards of civil service, and therefore multilingual capacity as a condition for admission to the civil service and acceleration of a person's professional career. Given the increased demand of states for "modern" staffing of the civil service, it is proposed to implement "language filters" in national legislation both during the competitive procedure for admission to the civil service ("entrance language filter") and throughout the entire period of their service career ("current language filter") during the annual performance appraisal. This implies the need to introduce appropriate amendments and additions to the current national legislation on civil service in terms of defining the principles of "language admission" to the civil service, and thus, to include fluency in a foreign language - one of the official languages of the Council of Europe - among the conditions of admission. The procedure for "language admission" of a person to the civil service should cover not only the obligation of a person to submit a document on the acquisition of foreign language competences, but also the procedure for determining the level of both general language and special language competences of a person related to the future activities of a person in the civil service position for which the person is applying. Regulation of the procedural basis for the relevant test, with a "threshold score" for admission, will help to resolve the issue of civil service staffing capable of working in the context of integration into the European professional service space, "language mobility", and the acquisition of European identity by domestic civil service models.

Multilingual capacity should "accompany" all activities of a person in the civil service ("his/her career"). Therefore, it is necessary to enshrine in the national legislation of states the obligation of a civil servant to improve his/her foreign language competence during his/her career, and at the same time, it is necessary to enshrine the obligation of the state to create all necessary opportunities for this (with a clear definition of the entities providing the relevant services, requirements for educational products, the autonomy of the civil servant to choose different forms and methods of training (improvement), the obligation of the state to provide resource support for all these procedures, etc.) It should also enshrine the state's obligation to monitor the fulfilment of such a duty by a civil servant and to respond in a timely manner in case of improper fulfilment of the relevant duty. The multilingualism of civil servants should be considered not only as a prerequisite for admission to the civil service, but also as a condition for ensuring their resilience to professional activity in any crisis conditions, in the face of new challenges. This, in turn, implies not only certain activities (acquisition and improvement of foreign language professional competences) of the individuals themselves, but also the activities of the state to ensure that individuals have such opportunities for active action. It is necessary to introduce into national legislation the following standards: a) the state's guarantee of opportunities for civil servants

to improve their foreign language skills as a priority area for improving their competencies; b) control over the level of civil servants' ability to perform their professional duties in the "multilingual professional space", the ability to "language mobility".

In order to achieve positive results in the formation of a single multilingual European legal space for the professional activities of civil servants, successful completion of the implementation of "language" European standards for the civil service in the national legislation of individual countries and, at the same time, integration of national civil service models into the European civil service model, it is important to preserve not only the priority of these areas of special rulemaking, but also systematic, predictable and resource.

ЗАПОБІГАННЯ АВТОДОРОЖНІМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ: ПРОБЛЕМА НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ¹

Володимир Васильович ГОЛІНА,

*докт. юрид. наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
головний науковий співробітник відділу
кримінологічних досліджень Науково-дослідного
інституту вивчення проблем злочинності
імені В.В. Сташуса НАПрН України,
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-9166-3472>
golina1935@gmail.com*

Ключові слова: *кримінологія, теорія запобігання злочинам, наукове забезпечення, практика запобігання кримінальним правопорушенням*

Keywords: *criminology, theory of crime prevention, scientific support, practice of preventing criminal offences*

1. Дорожньо-транспортні правопорушення – це наслідок причинно обумовленому ігноруванню правил у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту за схемою «водій – транспортний засіб – інші учасники руху – дорога – контроль». Рівень стану деліктності і кримінальної протиправності у розглядуваній сфері є мірилом, показником недотримання у кожному фрагменті нормативно-правових та інших за характером заборон, приписів, правил, вимог. У кожній з цих причинно-наслідкового ланцюгу ланок закладені природні, соціальні, психологічні та інші за природою походження детермінаційні чинники, окремих чи сумарний прояв яких визначає кількісно-якісні показники дорожніх правопорушень. Можна зробити висновок, що запобігання, тобто їх скорочення, залежить від наукового забезпечення, одним із завдань якого є виявлення безпосередніх, так би мовити, домінуючих детермінант, виявлення серед них за допомогою наукового кримінологічного аналізу найбільш «уразливих» для запобіжного впливу, надання рекомендацій щодо комплексу відповідних заходів і засобів та ін. Це і є науковим супроводженням процесу запобігання автодорожнім подіям, у тому числі – дорожньо-транспортним пригодам (ДТП).

2. Коло спеціальних, правових, технічних та інших галузей знань, якими так чи інакше вирішуються питання запобігання злочинним проявам/правопорушенням, доволі широко. Не можна навіть уявити (про це вже відмічалось у наукових публікаціях), щоб одна якась наука взяла на себе цей дуже тяжкий соціальний тягар. Однак так сталося, що цей тягар взяла на себе – створена зусиллями видатних вчених ХІХ-ХХ століть: Е. Феррі, Р. Гарофало, Ф. фон Лістом, А. Принсом, Г. Тардом та іншими –

---

¹ Тези підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження НДІ ВПЗ «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» (реєстр. номер 0120U10561).

кримінологія/кримінальна соціологія, оскільки найбільш інтенсивно об'єкт запобіжного впливу (причини й умови злочинів) досліджуються в кримінології. Так, досліджуються, але це не означає, що кримінологія пропонує якісь свої (як пишуть: заходи кримінологічного характеру; спеціально-кримінологічні заходи; кримінологічні заходи та ін.), лише їй притаманні і нею розроблені заходи і засоби. Ні, вона такими заходами і засобами не володіє: вона або їх бере з арсеналу (чи пристосовує) тих чи інших галузей знань, або видає гібридні заходи, які оцінюються як кримінологічні, хоча це не відповідає дійсності. Однак далеко не всі такі заходи і засоби ефективно спрацьовують. Ураховувати слід і людський фактор, відсутність професіоналізму виконавців, ресурсне забезпечення. Кримінологія не повинна за все це та інші недоліки у сфері запобігання злочинам відповідати.

3. Дослідження свідчать, що для вирішення соціальних, у тому числі, у сфері безпеки дорожнього руху, проблем потрібен синтез, інтеграція знань і вмінь на базі загальних основ теорії запобігання злочинам. Суспільству конче необхідна наука, яка б у цілому й систематизовано як за рахунок власних досягнень, так і творчого «запозичення» та професійного перероблення саме для запобіжних цілей наробок інших наук і практик. На теперішній час вибору немає: проблему запобігання злочинів і правопорушень, як і раніше, зобов'язана здійснювати кримінологія і кримінологи. Виникає питання: а яким він бачиться як спеціаліст, який професійно здатний виконувати процедуру з'єднання запобіжних знань, заходів, засобів? Обговорюючи назву нової самостійної галузі знань – кримінальної політики, у свій час Ф. фон Ліст висловлював думку, що спеціаліст у цій сфері не має бути лише юристом-криміналістом; він має бути обізнаним із досягненнями кримінальної біології, кримінальної соціології, статистики та ін. (Ф. фон Ліст Завдання кримінальної політики, 1895). Е Феррі казав, що створена ним нова наука – кримінальна соціологія є синтезом знань у сфері кримінального права, антропології, психології, кримінально-правової статистики та тюрмоведення. Можна припустити, що і спеціаліст-дослідник злочинності і розробник заходів її запобігання вимушений бути, дещо перебільшуючи, універсалом (Е. Феррі Кримінальна соціологія, 1908).

4. Розвиток теорії запобігання злочинам тісно пов'язаний зі спеціалізацією і професіоналізмом, що має знаходити свій вираз у: необхідності опанування робітниками кримінологічних знань; розширенні кола посадових осіб, для яких запобіжна діяльність є основною (провідною); виділенні зсередини її видів (наприклад, запобігання автодорожнім правопорушенням) посади, що потребує знань, навичок, вмінь; державного замовлення, вузівської підготовки і перепідготовки таких кадрів. Вважаю, що у структурах центральних, регіональних, місцевих законодавчих і виконавчих органів влади і управління для компетентного забезпечення організації процесу розробки, впровадження і контролю над виконанням заходів запобігання злочинам, слід передбачити не просто юристів, а спеціально підготовлених кримінологів-професіоналів. До речі, провідну роль в організації запобігання злочинності в ООН відіграє Економічна і соціальна Рада ООН, яка виконує, зокрема, функції по запобіганню злочинності та проведенню раз на п'ять років Конгресів ООН по запобіганню злочинності і кримінальному правосуддю. Звісно, наявність

кримінологів-професіоналів тут вельми актуально. Отже, кримінолог-професіонал – це спеціаліст, який твердо засвоїв теоретико-прикладні основи запобігання злочинам і вміє творчо використовувати для запобіжних цілей здобутки інших галузей знань.

5. Уявляється, що у програму підготовки саме кримінологів, необхідно запровадити курс «Теоретико-прикладні засади запобігання злочинам» (з наступним обов'язковим стажуванням у вітчизняних чи зарубіжних установах), яким охоплюються, зокрема, такі проблеми, як: загальні положення стосовно злочинності, її проявів, причинності, особу злочинця та ін.; кримінологічні основи теорії запобігання злочинам; кримінологічна інформація; організація кримінологічного дослідження; мистецтво кримінологічного аналізу злочинів; кримінологія – синтезуюча теоретико-прикладна наука; запобіжні можливості соціальних, правових, технічних, психологічних, інформаційних та інших галузей знань; кримінолог – як професіонал і спеціаліст; стратегічне, регіональне та місцеве програмування і планування; кримінологічна експертиза та ін. [1, с. 318, 358; 2]

Список використаних джерел:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : У 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : У 3 кн. Київ : Ін Юре, 2008. Кн. 3. Практична кримінологія. 320 с.

PROBLEMS OF INTEGRATION OF MILITARY MIGRANTS FROM UKRAINE IN THE EU

Alina BURLIAI,

*Doctor of Economics, Professor,
Center for Migration Research,
University of Warsaw, Poland
<https://orcid.org/0000-0003-4179-8138>
e-mail: aburlyay@gmail.com*

Armed conflicts and wars often lead to serious migration and refugee problems. People are forced to leave their homes and countries for reasons of safety and protection from violence. One of the largest migration crises of the twenty-first century arose as a result of the massive displacement of Ukrainians outside Ukraine as a result of Russia's military attack on Ukraine in 2022. Within a few months, millions of people, mostly women and children, became war migrants. The realities of their lives in the European Union demonstrate that the integration of military migrants into the society of the country of asylum is a complex process with various problems. Therefore, the purpose of the study was to identify potential problems that may arise in the context of integration of military migrants.

Keywords: migration, military migrants, integration.

Military migrants are people who leave their place of residence as a result of armed conflict, war or other forms of violence. They differ from migrants who migrate for economic or other reasons not directly related to armed conflict. The movement of military migrants is often the result of an urgent need to flee violence, bombing, persecution or other immediate threats related to war.

Military migrants may seek refuge in other parts of the country, in neighboring countries or in other regions of the world. They may flee individually or in families and groups. They often depend on humanitarian assistance and protection from international communities, non-governmental organizations and governments. Thus, war has serious consequences not only for those affected, but also for the communities and countries that host war migrants.

As of the beginning of June 2023, according to the UNHCR, almost 6 million refugees from Ukraine were registered in Europe, half of whom were granted temporary asylum (UNHCR, 2023). Among the countries that have received the largest number of military migrants are Poland (1.5 million people), Germany (about 1 million people), the Czech Republic (about 0.5 million migrants), Italy, Spain, and the United Kingdom (158 thousand people). This is a huge number of people who have been living in other countries for more than a year for reasons beyond their control.

The migration crisis poses many challenges for societies and governments. It can concern access to basic needs such as housing, food, water and health care. It can also trigger political, social and economic disputes in the host country over the integration of migrants, border security, the economic impact of migration and many other issues. In other words, the issues of integration of military migrants into other societies are extremely acute.

Migrant integration refers to the process by which immigrants (people who come from other countries) adapt to the new society and culture in which they find

themselves and become active integrated members of that society (R. Penninx, 2005, 2019). In the process of integration, migrants can receive support from government agencies, non-profit organizations, and community initiatives. Integration is a two-way process, where immigrants contribute to the new society and also adopt its values and norms.

The review of literature allows us to systematize the main types of migrant integration and highlight the main problems of these processes:

- *Economic integration*: means the inclusion of migrants in the economic life of the host country. They get jobs, start businesses, work as self-employed persons or join the entrepreneurship system, which contributes to their economic independence and development. According to a report by the EUAA and the OECD, in a number of EU member states, including the Netherlands, Denmark and the Baltic States, the employment rate of Ukrainian military migrants of working age already exceeds 40%. If we take into account short-term contracts and informal employment, similar figures are also recorded in Poland and the Czech Republic. In other EU member states, they are lower (for example, in Spain, according to various estimates, they range from 18-38%), but the employment rate of refugees is steadily increasing (J. Szymańska, 2023).

Ukrainian refugees are supported in their job search by both networks of compatriots who had already resided in the EU before the invasion, and national employment agencies and websites they create to post job vacancies. The problem is the mismatch between jobs and the qualifications of workers - when seeking employment in the EU, Ukrainian refugees have so far been guided primarily by its availability, which in many cases has led to them getting jobs that do not match their qualifications.

- *Socio-cultural integration*: involves the adaptation of military migrants to a new culture, language learning, familiarization with local traditions, customs and values. They become part of social life, participate in community events, accept local norms of behavior and interact with local residents.

According to our research, language has become a key factor in choosing a country of refuge for military migrants from Ukraine. After all, the largest number of migrants is now in Poland, where extremely favorable conditions have been created for free learning of Polish and English. There are thousands of language courses of varying degrees of difficulty in this country. As of the beginning of 2023, there were 264 different organizations in Poland that provide services for Ukrainian military migrants to learn Polish. The socio-cultural integration of Ukrainian refugees is also facilitated by the possibility of using the services of a language assistant (68 organizations) and a translator (90 organizations) free of charge (A. Burliai, 2023). Similar processes are taking place in other EU countries.

Thus, the language barrier, cultural and value differences between military migrants and the host society can lead to difficulties in integration. Understanding and respecting cultural differences is important for building harmonious social relations.

- *Educational integration*: includes ensuring migrants' access to education, including school education, vocational training, higher education and postgraduate training. This helps migrants to acquire the necessary skills and knowledge for a successful career and integration into society.

- *Legal integration*: refers to migrants obtaining legal status in the host country, including visas, work permits, citizenship or permanent residence. This gives migrants legal protection and the ability to exercise their rights and responsibilities. Military migrants can seek international protection and apply for refugee or asylum status in EU countries. The status recognition process can be complicated and time-consuming, but it provides legal protection and access to certain support services. The stay of military migrants from Ukraine is regulated by Council Directive 2001/55/EC of July 20, 2001 (Council Directive EC, 2001)

- *Political integration*: refers to the inclusion of migrants in the political life of the host country. This may include the right to vote, participation in elections, representation in political bodies and organizations.

These types of integration are interconnected and interdependent, and the success of migrant integration depends on the development of all these aspects. Each country may have different approaches to migrant integration, depending on its legal framework, political conditions and socio-cultural context.

EU countries have different approaches and policies to the integration of migrants, including military migrants. They provide support through governmental programs, non-profit organizations and civic initiatives aimed at facilitating the integration process and ensuring the successful integration of military migrants into society.

In summary, the integration of military migrants requires understanding, support and commitment from both the migrants and the host society. Integration policies and programs that provide access to education, healthcare, housing and employment opportunities can play an important role in facilitating the integration process. It is also important to build intercultural dialogue and promote tolerance and mutual understanding.

References:

1. Alina Burliai, Maryna Demianchuk and Oleksandr Burliai (2023). Unintended transnationalism of Ukrainian military migrants in Poland: Socio-cultural aspect. *Problems and Perspectives in Management*, 21(2), 426-438. doi:10.21511/ppm.21(2).2023.40.
2. Council Directive EC. (2001). Council Directive 2001/55/EC of July 20, 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. Retrieved from <http://data.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj>.
3. Penninx, R. (2005). Integration of migrants: Economic, social, cultural and political dimensions. *The new demographic regime: Population challenges and policy responses*, 5(2005), 137-152.
4. Penninx, R. (2019). Problems of and solutions for the study of immigrant integration. *Comparative Migration Studies*, 7, 1-11.
5. Szymańska J. (2023). Uchodźcy z Ukrainy na europejskim rynku pracy. *BIULETYN Polski Instytut Spraw Międzynarodowych*. URL: <https://www.pism.pl/publikacje/uchodzcy-z-ukrainy-na-europejskim-rynku-pracy>.
6. Ukraine Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (as of June 01, 2023).

SECURITY OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UKRAINE: TODAY'S REALITIES

Nataliia FILIPENKO,

*Doctor of Law, Professor,
Professor at the Law Department of National Aerospace
University – «Kharkiv Aviation Institute» NAU «KhAI»,
Chkalova Street, 17, Kharkiv 61070, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>
filipenko_natalia@ukr.net*

Hanna SPITSYNA,

*Doctor of Law, Professor,
Head of the Law Department of National Aerospace
University – «Kharkiv Aviation Institute» NAU «KhAI»,
Chkalova Street, 17, Kharkiv 61070, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9131-0642>
spitsyna_hanna@ukr.net*

Olena Andrieieva

*Doctor of Law (PhD)
Associate Professor of the Law Department of National
Aerospace University – «Kharkiv Aviation Institute» NAU
«KhAI», Chkalova Street, 17, Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-2731-9225>
o.andrejeva@khai.edu*

The report examines the main issues of the security of institutions of higher education and the provision of equal, proper and safe conditions for obtaining an education and the organisation of a safe educational environment, which is especially relevant in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine

Key words: *security, institution of higher education, armed aggression, security protocols, safe physical space for stay, training.*

Security is the most important condition for the life of the state, which directly affects the development of all social institutions. Like any other, the field of education is affected by natural disasters, man-made disasters, fires, environmental and other disasters. However, the most serious and dangerous challenge today is Russia's armed attack on Ukraine and Ukraine's countermeasures against this aggression.

According to the Ministry of Education and Science of Ukraine, as of August 18, 2022, 2,300 educational institutions were damaged by bombing and shelling, of which 286 were completely destroyed [1].

The combination of these factors leads to the aggravation of extreme and emergency situations of a humanitarian and social nature (for example, a threat to

the life and health of students of higher education and employees of higher educational institutions as a result of a fire, the collapse of a building during/after bombing, bodily injuries, sexual violence by invaders, kidnapping, torture, robbery, drug distribution, terrorist threats, etc.). Therefore, the analysis of these threats and the planning based on it of carefully thought-out measures to ensure the reliable security of educational institutions is an urgent requirement of our time.

As the Minister of Education and Science of Ukraine, Oksen Lisovyi, noted, today, in connection with the state of war, the educational process depends on the security situation and takes place offline, online or in a hybrid form. The educators will continue to hold their front with dignity. There is painstaking work ahead to restore the emotional state of teachers and students, as well as to improve the educational process. The most important thing, however, is that learning is safe and that every Ukrainian child has access to quality education, and that every teacher feels secure and supported [2].

The focus needs to be on the organisation of safe educational environments and the low level of security that is faced by educational institutions in the Ukraine, which is a consequence of the following factors: insufficient number of buildings constructed as protective structures incorporating civil protection in educational institutions; the low level of compliance of buildings and of protective structures for civil protection in educational institutions with the requirements regarding the necessary capacity of such buildings and protective structures for civil protection and the number of evacuation exits, the availability of water supply, drainage, ventilation, heating, lighting, the means of communication and the Internet, access to medical care, accessibility for low-mobility population groups, as well as the possibility of organising and establishing protective structures for civil protection and the continuation of the educational process in such facilities; the low level of compliance with the requirements regarding the legislation on fire and the man-made safety of educational institutions; the outdated legal framework in the field of civil protection in terms of creating safe conditions of stay in educational institutions for students of education, pedagogical, scientific and pedagogical workers, administration and other workers; lack of an established procedure for organising the protection of educational institutions, in particular with the involvement of security police bodies (with the installation of a complex alarm systems) with connection to centralised monitoring and response points; the lack of proper organisation regarding access requirements and protocols to promote security in educational institutions (security barriers, stationary metal detectors, access control systems); the lack of external and internal video surveillance systems in educational institutions; the inaccessibility of most educational institutions and protective structures of civil protection at educational institutions for persons in need of special care and other less mobile population groups; the lack of the required number of school buses to transport students and teaching staff to/from general secondary education institutions; insufficient levels of coverage of educational institutions by proactive police services aimed at preventing the commission of offenses; the participants of the educational process have insufficient knowledge about their rights, duties and responsibilities; participants of the educational process do not know the rules of safe behaviour in everyday life and traffic rules; low level of children's awareness of cyber threats and

formation of safe behaviour on the Internet; participants of the educational process are unprepared and do not know how to act in emergency situations, hostilities; employees of educational institutions lack the skills to provide pre-medical care, to provide psychological support to students; limited access to mental health care services and psychosocial support for participants in the educational process during study and work, taking into account the impact of military aggression on their mental health; the lack of complex infrastructure of psycho-emotional support and psychological assistance for participants in the educational process; insufficient conditions for inclusive education and support in the educational process of those who need it, in accordance with the new security conditions [3].

In order to protect and ensure the safety of the educational environment, we suggest undertaking the following:

1. Create a safe physical space for students of higher education and employees of higher educational institutions (when using a mixed education format, it is necessary to minimise the clutter of the premises of the educational institution with extraneous objects, furniture, flammable materials, other objects that may become an obstacle during evacuations).

2. To implement clear procedures for behaviour and response in emergency situations in the institution of higher education, with the development of clear safety protocols.

3. Conducting regular online and face-to-face training with students of higher education on how to behave in a dangerous situation. It will be beneficial to invite relevant specialists to these meetings: explosives technicians, employees of the National Security Service, doctors of tactical medicine, psychologists, conflict specialists, etc.

4. Develop uniform requirements for officials and teaching staff of higher educational institutions to increase their level of knowledge in the field of ensuring personal safety, preserving the health and life of students, rules of action for the prevention of emergency situations and protective measures in case of their occurrence.

5. Develop/update anti-bullying measures, which is especially important in mixed-type teams (in the presence of persons with IDP status).

6. Update notification, alarm and fire safety systems.

7. Clear interaction between the management of the higher educational institution and territorial units of the National Police, the State Emergency Service, the civil-military administration, etc.

And finally, it is important to note that the complex security system of a higher educational institution should perform its main function - to create a safe and comfortable educational environment where students are unhindered by external security threats and can achieve academic excellence.

References:

1. Safe educational environment: new dimensions of security. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>
2. The government approved the security concept of educational institutions. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-uhvaliv-koncepciyu-bezpeki-zakladiv-osviti>
3. Concept of security of educational institutions. Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 7, 2023 No. 301

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО СТВОРЕННЯ ТА ВЕДЕННЯ РЕЄСТРУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

Катерина Володимирівна КЛИМЕНКО,

канд. екон. наук, ДННУ «Академія фінансового
управління», м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8295-1333>
klymenko_kateryna@ukr.net

Наталія Миколаївна УХНАЛЬ,

докт. філос. з екон.,
ДННУ «Академія фінансового управління»,
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8562-9355>
ukhnalnm@gmail.com

Поглиблення глобалізаційних процесів та швидке поширення інформаційно-комунікаційних технологій у XXI столітті призвело до використання великих баз даних, блокчейну, гібридних (поєднання синхронних та асинхронних) форм діяльності, створення цифрових платформ та розвитку інформаційної інфраструктури, активізації електронної комерції тощо. Однак, зростання цифрових можливостей також викликає новітні загрози. Необхідність формування реєстру об'єктів критичної інфраструктури враховує вплив можливих кіберзагроз, ризиків та сучасних викликів глобальної економіки. Реєстр об'єктів критичної інфраструктури є механізмом, що використовується для ідентифікації і класифікації об'єктів, які відіграють системно важливу роль у функціонуванні суспільства та економіки (наприклад, енергетичний, транспортний, телекомунікаційний, фінансовий сектори тощо). Ефективне впровадження реєстру та його управління, що здійснюється державними органами, регуляторами або спеціалізованими агентствами відповідно до національного законодавства, сприяють забезпеченню реагування на загрози та збереженню надійності критичної інфраструктури. Автори аргументують необхідність створення правових рамок для захисту критичної інфраструктури шляхом імплементації норм європейського законодавства з метою адаптації до мінливості та нестабільності цифрового середовища. Впровадження Загального регламенту про захист даних та директив ЄС щодо мережево-інформаційних систем сприяє підвищенню кібербезпеки та ефективному реагуванню на кіберінциденти, а також створює механізми співпраці та обміну інформацією між державними органами, критичними інфраструктурами та іншими зацікавленими сторонами. Загалом, імплементація європейського законодавства забезпечує правову основу для ефективного захисту критичної інфраструктури в умовах зростання цифрових загроз та нестабільності цифрового середовища.

Ключові слова: критична інфраструктура, національна економіка, інформаційна безпека, глобалізація, діджиталізація.

The increasing prevalence of globalization and the rapid expansion of information and communication technologies in the 21st century have resulted in the utilization of extensive databases, blockchain technology, hybrid forms of synchronous and asynchronous activities, the establishment of digital platforms, the development of information infrastructure, and the heightened prominence of e-commerce, among other factors. Nevertheless, the proliferation of digital capabilities also gives rise to new risks. Recognizing the influence of potential cyber threats, risks, and contemporary challenges within the global economy, there is a pressing need to establish a registry specifically targeting critical infrastructure assets. This registry functions as a mechanism for identifying and categorizing objects that assume an essential role in the functioning of society and the economy, encompassing sectors such as energy, transportation, telecommunications, finance, and more. Successful implementation

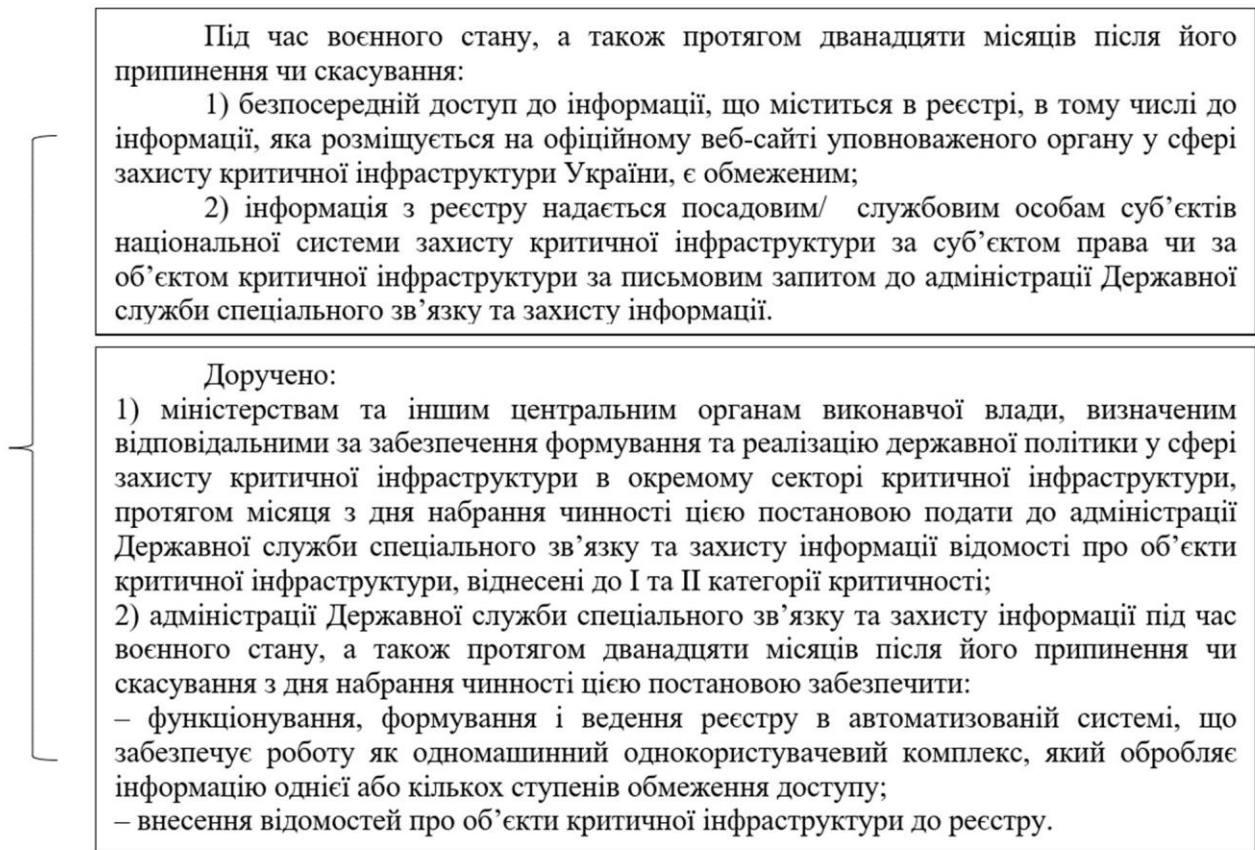
and management of the registry, conducted by governmental bodies, regulatory entities, or specialized agencies in accordance with national legislation, are vital for effectively addressing threats and safeguarding the dependability of critical infrastructure. The authors emphasize the necessity of creating legal frameworks to protect critical infrastructure by implementing the European legislation, thereby adapting to the volatility and instability prevalent in the digital environment. The introduction of the General Data Protection Regulation and EU directives regarding network and information systems fortifies cybersecurity measures, facilitates efficient responses to cyber incidents, and establishes collaborative mechanisms for information exchange among governmental entities, critical infrastructures, and other relevant stakeholders. In essence, the implementation of European legislation offers a legal foundation for ensuring the effective protection of critical infrastructure amidst the escalating digital threats and the inherent instability of the digital environment.

Keywords: *critical infrastructure, national economy, information security, globalization, digitalization.*

Проблема захисту критичної інфраструктури є досить актуальною, особливо враховуючи швидкість розповсюдження цифрових технологій. Зростаюча глобалізація та розвиток інформаційних технологій зумовлюють появу нових викликів та загроз безпеці критичних об'єктів, таких як енергетичні системи, транспортні мережі, телекомунікаційні і фінансові системи. Основні принципи цієї проблематики давно відомі, але з поширенням цифрових технологій вона стає все більш важливою для багатьох країн світу. Належний захист об'єктів критичної інфраструктури є надзвичайно важливим, зокрема з урахуванням високого рівня цифровізації, що потребує розроблення відповідних положень щодо доступу до інформаційних баз даних. Проте, дана сфера потребує подальших досліджень, оскільки її кількісна оцінка обмежена аналітичними інструментами.

Україна впроваджує систему захисту критичної інфраструктури за кращими світовими практиками та вимогами європейського законодавства. Для цього імплементуються норми та правила згідно з директивами ЄС «Про заходи для високого загального рівня кібербезпеки (NIS 2)» та «Про стійкість критично важливих об'єктів» від 14.12.2022 № 2022/2555 та № 2022/2557 відповідно. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (Держспецзв'язку) на основі меморандуму про співпрацю з Американською агенцією з кібербезпеки та захисту критичної інфраструктури (CISA), котра має значний досвід у захисті об'єктів критичної інфраструктури, працює над створенням необхідної нормативно-правової бази та розробила секторальні списки об'єктів критичної інфраструктури. Так, набула чинності постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.2023 № 415, котрою визначено процедури формування та ведення Реєстру об'єктів критичної інфраструктури, зміну інформації про об'єкти, а також регулює умови доступу та надання інформації з нього (рис. 1). Держспецзв'язку несе відповідальність за реєстр, котрий дозволяє забезпечити узгоджені дії суб'єктів національної системи захисту критичної інфраструктури, обмін інформацією між ними, створення єдиного реєстру загроз і вразливостей, а також оцінку стану захисту об'єктів критичної інфраструктури, їх паспортизацію та захист.

Рис. 1. Окремі аспекти надання інформації про об'єкти критичної інфраструктури до реєстру [1]

Секторальні органи у сфері захисту критичної інфраструктури є відповідальними за подання інформації до реєстру, разом із оператором критичної інфраструктури ідентифікують об'єкти критичної інфраструктури та здійснюють їх категоризацію згідно з вимогами, викладених у постанові Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 1109 [2], а також складають перелік об'єктів критичної інфраструктури та передають інформацію в Держспецзв'язок для її внесення до реєстру.

Реєстр об'єктів критичної інфраструктури містить наступну інформацію про об'єкти: реєстраційний номер, оператор і форма власності, країна, код виду економічної діяльності, кінцевий бенефіціарний власник та/або контролер тощо. Рекомендується оприлюднювати інформацію про захист об'єктів критичної інфраструктури, якщо це не заборонено національним законодавством, окрім віднесеної до державної таємниці або для службового користування на рівні служб / міністерств безпеки, правоохоронних органів тощо.

Варто зауважити, що оператори об'єктів критичної інфраструктури відповідають за їх захист. Функціональні органи, такі як Збройні сили, Служба безпеки та Держспецзв'язку, приймають участь у реагуванні на кризові ситуації, котрі пов'язані із гарантуванням безпеки та резильєнтності критичної інфраструктури. Наприклад, ЗСУ забезпечують захист від ракетних обстрілів, СБУ – диверсійних ризиків, Держспецзв'язку – кібератак.

Підсумовуючи вищенаведене, важливо зауважити, що підвищення рівня захисту критичної інфраструктури є однією з основних складових фундаменту, котрий забезпечить створення в Україні стійкої та прозорої економічної системи та державного управління загалом. Це допоможе протистояти викликам та загрозам, з якими стикається країна, забезпечить довгострокове зростання економіки, інформаційну безпеку та дозволить успішно інтегруватися в європейський простір.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку ведення Реєстру об'єктів критичної інфраструктури, включення таких об'єктів до Реєстру, доступу та надання інформації з нього: постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.2023 № 415. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2023-п>.

2. Порядок віднесення об'єктів до критичної інфраструктури, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 1109 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-п>.

ЕКОЛОГІЧНА ЦІННІСТЬ ЕКОЛОГІСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Тетяна Антонівна КОВТУН,

*докт. техн. наук, професор,
професор кафедри управління логістичними
системами і проектами, Одеський національний
морський університет, Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5410-4783>
teta.kovtun@gmail.com*

Дмитро Костянтинівич КОВТУН,

*магістр, аспірант кафедри управління
логістичними системами і проектами, Одеський
національний морський університет, Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-3443-2250>
mail.dmitrij.kovtun@gmail.com*

Олена Сергіївна КРУПСЬКА,

*магістр кафедри економіки, Одеський національний
морський університет, Одеса, Україна
<https://orcid.org/0009-0009-7878-5489>
tandem@gmail.com*

Зміна світоглядної парадигми людства та її зміщення концепції сталого розвитку, яка базується на конвергенції економічних, соціальних та екологічних цінностей, призвела до потреби екологізації багатьох видів господарчої діяльності людини, в тому числі логістики. Екологістика, як еволюційний розвиток логістики, що направлений на зменшення екодеструктивного впливу на довкілля, характеризується створенням екологістичних систем та наданням екологістичних послуг. Екологістичну послугу доцільно розглядати як елемент екологістичного продукту, до складу якого також входять товар, вантаж та логістична послуга. Екологістичний продукт має певну цінність для споживача. Особливістю екологістичного продукту є високий рівень екологічної складової цінності, яка формується на протязі всього логістичного ланцюга та ланцюга створення цінності.

Ключові слова: *екологістична система, екологістична послуга, екологістичний продукт, екологічна цінність.*

Changing the worldview paradigm of mankind and its offset to the sustainable development concept, based on the convergence of economic, social and ecological values, has led to the need for many types of human economic activity ecologization, including logistic. Eco-logistic, as an evolutionary development of logistic, aimed at reducing the eco-destructive impact on the environment, is characterized by the creation of ecologicistic systems and the provision of eco-logistic services. Eco- logistic service should be considered as an element of eco-logistic product, which also includes goods, cargo and logistic service. An eco-logistic product has a certain value for the consumer. A feature of an eco-logistic product is a high level of ecological component of value, which is formed throughout the supply chain and value chain.

Key words: *eco-logistic system, eco-logistic service, eco-logistic product, ecological value.*

Еволюція у сфері переходу від вантажу до логістичного продукту при переміщенні між виробником і споживачем відбулась на початку XXI століття. Результатом логістичного процесу став продукт, який характеризується певними рисами, що представляють конкретну вартість для клієнта.

Зміна світогляду та цінностей людства на більш гуманні до довкілля призвела до виникнення екологічної спрямованості логістичних послуг та утворення екологістичних послуг. Під екологістичною послугою пропонується розуміти логістичну послугу, що враховує екологічний чинник та прагне мінімізувати екодеструктивний вплив на довкілля від логістичної діяльності. Таким чином, логістична послуга перетворюється на екологістичну, а логістичний продукт – на екологістичний продукт.

Екологістичний продукт має певну цінність для споживачів. Поняття цінності не є новим та активно розглядається в управлінні, економіці, маркетингу та інших галузях. Цінність трактується як особисте цілісне сприйняття зацікавленою стороною здібності товару/послуги/роботи створювати для неї вигоди в соціальному та (або) економічному, та (або) політичному, та (або) духовному аспектах її життєдіяльності [1].

Але в наведеному означенні не враховано екологічну складову, що не відповідає сутності концепції сталого розвитку, яка базується на конвергенції економічного, соціального та екологічного аспектів [2].

Економічна складова означає оптимальне використання при створенні продуктів обмежених ресурсів та застосування екологічних природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій, створення екологічно прийнятної продукції та надання послуг, тобто виражається у екологічній ефективності економічної діяльності.

Соціальна складова сталого розвитку орієнтована на людину й спрямована на збереження стабільності соціальних систем. Важливим аспектом цього підходу є справедливий розподіл екологічних переваг та тягара, тобто екологічна справедливість.

З екологічної точки зору, сталий розвиток повинен забезпечувати екологічну цілісність біологічних і фізичних природних систем, включаючи створене в них людиною середовище – антропосферу. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність всієї біосфери.

В результаті конвергенції вищезазначених аспектів утворюється екологічна цінність – агрегований показник, що відображає ступінь відповідності логістичної діяльності цілям сталого розвитку, та за допомогою якого можливо оцінити рівень екологізації логістичного продукту (рис. 1).

Екологічна цінність екологістичного продукту має певні властивості:

- по-перше, екологічна цінність є невід’ємною складовою загальної цінності продукту та впливає на її значення;
- по-друге, екологічна цінність створюється на протязі всього логістичного ланцюгу, що враховує прямі та зворотні матеріальні потоки, та має максимальне значення у замкнутому логістичному ланцюгу;
- по-третє, екологічна цінність формується на протязі ланцюгу створення цінності від товару, через вантаж та логістичний продукт, аж до

екологістичного продукту, та досягає максимуму на рівні екологістичного продукту.

Рис. 1. Екологічна цінність екологістичного продукту

Врахування властивостей екологічної цінності екологістичного продукту при його плануванні та проектуванні відповідної екологістичної системи надає можливість підвищити ефективність логістичної діяльності та мінімізувати екодеструктивний вплив на довкілля.

Список використаних джерел:

1. Рач В. А., Гладка О. М. Ціннісно-орієнтовані стратегічні вихові рішення в проектах девелопменту нерухомості. *Управління проектами та розвиток виробництва*: Збірн. наук. пр. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. №3 (31). С.161–168.
2. Ковтун Т.А. Визначення ролі екологізації в досягненні цілей сталого розвитку. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2020. № 2 (71). С. 63–81.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ І ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПІДХОДУ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Ірина Юріївна ПІДОРИЧЕВА,

*докт. екон. наук завідувачка сектору проблем
інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості
<https://orcid.org/0000-0002-4622-8997>
pidoricheva@nas.gov.ua*

Вячеслав Іванович ЛЯШЕНКО,

*докт. екон. наук, професор, завідувач
відділу проблем регуляторної політики
і розвитку підприємництва
<https://orcid.org/0000-0001-6302-0605>
slaval.aenu@gmail.com*

Антоніна Сергіївна БАШ,

*аспірантка
<https://orcid.org/0009-0006-8086-0626>
Antonina.Bash@gmail.com*

Олександр Васильович ЛІЩУК,

*аспірант
<https://orcid.org/0000-0003-2157-2473>
olishchuk@gmail.com*

*Інститут економіки промисловості
НАН України, м. Київ, Україна*

Ключові слова: державна регіональна політика, система стратегічного планування України, повоєнне відновлення, смарт-спеціалізація.

Keywords: state regional policy, strategic planning system of Ukraine, post-war recovery, smart specialization.

Сучасна державна регіональна політика та система стратегічного планування України узгоджується з підходами та практиками ЄС, враховує виклики воєнного стану. Так, *Законом України [1]* удосконалено державну регіональну політику з урахуванням потреб у повоєнному відновленні регіонів і громад України. Серед основних змін, запроваджених цим законом, слід вказати такі [1]:

- визначення чотирьох функціональних типів територій «для планування відновлення та стимулювання розвитку регіонів: 1) території відновлення; 2) регіональні полюси зростання; 3) території з особливим

умовами для розвитку; 4) території сталого розвитку». Закон дозволяє великій кількості громад віднести себе до постраждалих (стаття 11²);

- запровадження трирівневої взаємодоповнюючої системи стратегічного планування, яка складається з: Державної стратегії регіонального розвитку України – регіональних стратегій розвитку – стратегій розвитку територіальних громад (стаття 7);

- визнання державного фонду регіонального розвитку основним інструментом фінансування інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку (стаття 22¹), а також передбачення створення відповідного фонду для відновлення та стимулювання розвитку регіонів і територій (стаття 22). Цей новий фонд має запрацювати у 2023 р., а обсяг його фінансування складе близько 50 млрд грн.

Станом на довоєнний час в регіонах України було визначено щонайменше одну ціль на засадах смарт-спеціалізації, спрямовану на інноваційний розвиток пріоритетних видів економічної діяльності та зміцнення конкурентоспроможності регіонів у світовій економіці. Водночас визначені у стратегіях смарт-пріоритети та види економічної діяльності, де регіони мають конкурентні переваги, не є остаточними, вони можуть та мають коригуватися відповідно до сучасних тенденцій і викликів. Зважаючи на те, що регіональні стратегії розвитку затверджувалися обласними радами до введення в Україні воєнного стану, регіонам наразі потрібно провести оцінку поточних смарт-орієнтованих цілей, завдань та пріоритетів щодо їхньої відповідності регіональним можливостям, сучасним потребам і вимогам повоєнного часу. Йдеться про втрати та збитки інноваційних, промислових, наукових, освітніх, трудових, інтелектуальних активів і ресурсів регіонів внаслідок військових дій. За результатами проведеної оцінки обласні ради мають ініціювати внесення змін до Планів заходів на 2021-2023 рр. та подальші роки з метою осучаснення регіональних стратегій розвитку.

Невід'ємною складовою оновленої системи стратегічного планування в Україні є стратегії розвитку територіальних громад. Наприкінці 2022 р. наказом Міністерства розвитку громад та територій (Мінрегіон) України було затверджено Методичні рекомендації [2]. Згідно з цим документом, стратегія розвитку територіальної громади (далі – Стратегія) – це «документ стратегічного планування державної регіональної політики, що визначає стратегічні, оперативні цілі та завдання для сталого розвитку територіальної громади, розробляється на період реалізації Державної стратегії регіонального розвитку та відповідної регіональної стратегії розвитку, з урахуванням положень Закону України «Про засади державної регіональної політики» [2, с. 5]. Такі стратегії у деяких територіальних громадах прийняті, проте з урахуванням збитків і втрат, понесених регіонами України через війну, вони також потребують зміни та оновлення.

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України як правонаступник прав і обов'язків Мінрегіон України вітає спільну участь в розробленні проєкту Стратегії суміжних територіальних громад, що узгоджується з методологією смарт-спеціалізації у справі розвитку партнерських відносин між регіонами. Процес розроблення проєкту Стратегії передбачає зворотній зв'язок з усіма заінтересованими сторонами, що

потребуватиме додаткового часу та ресурсів, але водночас є гарантією того, що місцеве населення схвалить та підтримає напрямок відновлення території громади, оскільки буде активним учасником цього процесу. Тому основним завданням для виконавчих органів місцевого самоврядування (міських, сільських і селищних рад), на які покладається завдання розробки проєкту Стратегії, є організація місцевого населення долучатися до обговорень, що передбачає розробку простих у використанні, але одночасно ефективних онлайн- та офлайн методів комунікації.

Загалом в територіальних громадах мають бути розроблені три документа: Стратегія, Програма відновлення і План відновлення. Вони мають узгоджуватися між собою, бути взаємопов'язаними та взаємозамінними. Програма відновлення території громади покликана описувати загальну ситуацію в громаді, збитки та втрати, які вона понесла внаслідок російської збройної агресії. Вона може розроблятися (схвалюватися) громадами до схвалення відповідної Програми відновлення області, а потім у разі потреби коригуватися для їх узгодження. На період воєнного стану розроблення Програми не є обов'язковою вимогою (допоки прикладів таких програм в Україні немає), вона є необхідною у разі значних руйнувань, які понесла громада. Обов'язковим документом є План відновлення, який повинен містити перелік проєктів і заходів, потрібних для відновлення територіальної громади. Держава підтримує розроблення та схвалення цих місто-планувальних документів в регіонах і громадах вже наразі, не очікуючи закінчення війни. Оскільки на розробку Стратегії потрібен значний час, взаємозамінним документом може бути План відновлення, та відповідно, якщо руйнувань багато, Програма відновлення громади. У повоєнний час ці три документа мають бути розроблені та схвалені в регіонах і громадах та у сукупності складатимуть трирівневу взаємодоповнюючу систему стратегічного планування відновлення та розвитку громад.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 09.07.2022 № 2389-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%81#w1_1.

2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад: наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 № 265. 40 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДЖЕРЕЛ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРАВА

Катерина Миколаївна РУДОЙ,

*докт. юрид. наук, професор,
професор кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
Одеського державного університету
внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-8169-0028>*

Вивчення джерел поліцейського права має не лише важливе теоретичне значення, а й важливий прикладний характер у галузі правотворчості, правозастосування і правотлумченої діяльності поліції. Етимологія поняття «джерело» містить вказівку на певні першопричини та рушійні фактори, що зумовлюють появу і формування норм права, а саме – поліцейського права.

Джерело права пояснює, звідки береться норма права, як вона народжується. У зв'язку з цим необхідно розрізняти категорії «джерело права» (відповідає на запитання, звідки береться норма права) і «форма права» (відповідає на запитання, у чому (як) фіксується, отримує зовнішній прояв норма права). З огляду на це термін «джерело поліцейського права» розглядається як спосіб закріплення (об'єктивізації) норм поліцейського права. Водночас слід звернути увагу і на той факт, що джерело поліцейського права виконує не лише функцію об'єктивізації права, а й є юридичною основою діяльності поліції та її підрозділів.

Сукупність джерел поліцейського права є специфічною системою, компоненти якої зв'язані один з одним. Ознаки системи джерел поліцейського права наступні:

а) усі вони засновані на нормах Конституції і законів, що мають юридичну чинність;

б) нормативні акти вищих органів служать юридичною базою для нормативних актів органів нижчого підпорядкування, що також є джерелами поліцейського права;

в) нормативні акти вищих органів, як джерела поліцейського права, мають більшу юридичну силу порівняно з актами, що приймаються суб'єктами нижчого підпорядкування.

Джерела поліцейського права безпосередньо пов'язані з його формами, які є способом зовнішнього закріплення та вираження норм поліцейського права. Існують різні підходи до розуміння терміна «джерело права» у його співвідношенні з «формою права». У колі дослідників адміністративного права термін «джерело права» переважно розглядається у формально-юридичному значенні. Основний акцент робиться на позитивному праві, що встановлюється чи сакціонується державою, а тому й формою права є об'єктивізація відповідних правових норм, якими держава врегульовує суспільні відносини.

Водночас першоджерелом норми права є внутрішня сутність суспільного устрою, той уклад життя, що історично сформувався в межах певної території.

А тому норми права є невід'ємною складовою частиною людського буття. Підтвердженням цього є факт існування природних прав людини, тобто тих, які вона має з народження, і які не можуть бути обмежені нічим і ніким. Ці права закріплені у нормах права і супроводжують людину все її життя. Держава може створювати норми права лише за двох умов: по-перше, якщо для регулювання суспільних відносин бракує норм природного права; по-друге, норми права, створені державою, не суперечать і не порушують норми природного права.

Джерела права – це встановлені державою або визнані нею офіційно документальні форми прояву та закріплення норм права, що надає їм юридичного, загальнообов'язкового значення. Тобто джерела є офіційними способами зовнішнього висловлювання та закріплення норм права.

Джерела поліцейського права – сукупність загальнообов'язкових нормативно-правових приписів, які містяться у письмовому акті компетентного суб'єкта чи декількох суб'єктів, що створюють, змінюють чи припиняють дію норм поліцейського права.

Ознаки джерел поліцейського права:

офіційно-документарна форма вираження;

офіційність, загальнообов'язковість;

нормативність, формальна вираженість;

багаторазовість застосування;

визначені межі дії в часі, просторі та за колом осіб;

системність, відсутність загальногалузевого кодифікованого акта;

переважна кількість підзаконних нормативно-правових актів у системі джерел поліцейського права;

сукупність матеріальних, процесуальних та процедурних норм обумовлює унікальність та особливість джерел поліцейського права.

Джерелами поліцейського права є Конституція України, положення міжнародного права (Загальна декларація прав людини від 10.12.1948, Європейська конвенція з прав людини (1950), Кодекс поведінки посадових осіб при підтриманні правопорядку від 17.12.1979 та ін.), Закон України «Про Національну поліцію», постанови Кабінету Міністрів України, відомчі нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України, підвідомчі нормативно-правові акти Національної поліції України.

Конституція України закріплює положення про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3).

Національна поліція України, будучи суб'єктом нормотворчої діяльності, повноважна розробляти та приймати в межах законодавства правові акти підзаконного характеру, що містять вторинні (похідні від законодавчих норм та норм вищих органів влади й органів влади, яким поліція підпорядковується) положення на виконання (застосування) та/або конкретизацію відповідних первинних норм, головним чином, для забезпечення реалізації завдань власної управлінської діяльності. Ключовим в цьому питанні є те, що НПУ видає саме акти підзаконного характеру, що означає, що такі правові акти в управлінській діяльності цього органу влади можуть бути видані лише на

основі і на виконання Конституції та законів України з метою їх деталізації та створення умов для реалізації норм права, що мають найвищу юридичну силу. Беручи до уваги такий критерій як юридична можливість (інакше — юридична властивість) правових актів в управлінській діяльності Національної поліції нашої держави, можна дійти висновку, що Національна поліція на сьогодні розробляє та виносить такі правові акти:

1. Індивідуально-правові акти поліції. Такий вид правових актів в управлінській діяльності органів виконавчої влади є найбільш поширеною формою їх діяльності, що пов'язана із застосуванням норм права. Індивідуальні акти слід розглядати як такі, що мають характерно виражений правовиконавчий характер, закріплюють юридично владні волевиявлення органів виконавчої влади.

2. Нормативно-правові акти поліції. Нормативно-правовим актам поліції властиві такі риси як: а) обов'язковість письмової форми документу; б) офіційність (вноситься поліцією від імені держави спеціально уповноваженою посадовою особою чи колегією, яка утворюється для погодження вирішення питань, що належать до компетенції Національної поліції, обговорення найважливіших напрямів її діяльності) документу та його юридична сила, що відображається, серед іншого, в обов'язковості виконання приписів нормативного акта поліції (невиконання нормативних приписів таких актів поліції тягне за собою настання юридичної відповідальності у порядку, що передбачений чинним законодавством); в) наявність в змісті нормативної інформації (норм права), що направлена на врегулювання відносин у відповідних сферах діяльності поліції через встановлення, зміну або ж скасування норм права; г) нормативно-правові акти поліції виносяться в установленому порядку.

Таким чином, на сучасному етапі формування поліцейського права, використовуючи історичний та функціональний підходи до змісту сучасного законодавства, а також сучасних поліцейських правовідносин у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, джерела поліцейського права розкривають завдання, принципи та цілі поліцейської діяльності у демократичному суспільстві та правовій державі. На основі джерел поліцейського права повинна досліджуватися та вивчатися поліцейська діяльність через призму її нормативного регулювання, тобто поліцейського права, що має відобразитися у назвах навчальних дисциплін та підручників, у проблематиці наукових конференцій, загалом у підходах до оцінки явищ суспільної дійсності. І саме такий акцент як у науці, так і правозастосуванні буде сприяти утвердженню верховенства права в діяльності органів поліції.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України : монографія / Гусаров С. М., Салманова О. Ю., Комзюк А. Т., Музичук О. М., Казанчук І. Д. / Міністерство внутрішніх справ України ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків : Факт, 2021. – С. 192-214.
2. Особливе адміністративне право: підручник/ за ред. Бернда Візера, Ярослава Лазура, Тетяни Карабін, Олександра Білаша. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. – С. 23-60.
3. Поліцейське право України/ Братель С.Г., Денисова А.В., Пишна А.Г. та ін..Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2023.С. 59-72.

СПРИЙНЯТЛИВІСТЬ ДО НОВОГО В УПРАВЛІННІ

Наталія Миколаївна САС,

*докт. пед. наук, доцент, Федеральний
інститут Парана, м. Курітіба, Бразилія
<http://orcid.org/0000-0003-0308-6092>
sasnat2008@gmail.com*

Дослідження присвячене сприйнятливості до нового в галузі управління основними й підтримувальними процесами виробничої діяльності.

Ключові слова: *сприйнятливість до нового, основні та підтримувальні процеси, управління основними та підтримувальними процесами, сприйнятливість до нового в управлінні*

The study is devoted to the receptivity to the new in the field of management of the main and supporting processes of production activity.

Keywords: *receptivity to the new, basic and supporting processes, management of basic and supporting processes, receptiveness to new things in management.*

За результатами попередніх наукових розвідок, під сприйнятливістю до нового розуміємо здатність особистості сприймати ознаки нового (майбутнього) і керуватися сформованим уявленням (свідомо чи несвідомо) у своїй практичній діяльності. Сприйнятливість до нового – це ступінь відносного випередження індивідом інших членів своєї суспільної системи в сприйнятті нових ідей, явищ, відкриттів, які будуть визначати майбутнє [1, р. 76].

Як і в будь-якій галузі, в менеджменті (управлінні) сприйнятливість до нового буде обумовлюватися особливостями професійної діяльності. Зокрема, в менеджменті сприйнятливість до нового розрізняється за ієрархічним рівнем суб'єкту управління (керівник структурної складової підприємства, організації, установи; керівник підприємства, організації, установи; орган влади країни; регіону; галузі) що здійснює той чи той вплив на економічну політику об'єктів управління. Таким чином, ієрархічний рівень посади і рівень сприйнятливості до нового конкретної людини, яка обіймає посаду, можуть не співпадати. Цілком ймовірно, що посадовець високого ієрархічного рівня може мати низький рівень (невідповідний рівню впливу на об'єкт управління) сприйнятливості до нового. Можливо й інше, висока сприйнятливість до нового може значно перевищувати повноваження, в межах яких працює управлінець. І те, і те носитиме стримуючий характер стосовно втілення нового.

Ми вдалися до структуризації процесів діяльності (поточні, традиційні, звичні) будь-якого виробництва, організації, установи на основі процесного підходу за допомогою так званого «дерева процесів» [2]. Процесний підхід у менеджменті витлумачує управління як серію взаємопов'язаних, реалізованих у певній послідовності дій, які вможливають досягнення заздалегідь запланованого результату. Залежно від їхнього призначення, процеси поділяють на основні, підтримувальні та процеси управління:

- основні процеси оптимізують виконання основних завдань виробництва, організації й установи, впливають на створення доданої вартості;
- підтримувальні процеси сприяють реалізації основних процесів, безпосередньо не стосуються виробництва товарів і послуг, проте без них неможливі операції зі створення доданої вартості; такі процеси опосередковано впливають виробничу діяльність (фінансове забезпечення, управління матеріально-технічними ресурсами, зовнішніми зв'язками, якістю, розвитком та поліпшенням результатів виробничої діяльності);

- процеси управління – вертикальні процеси, що вможливають управління основними й підтримувальними процесами виробничої діяльності.

Очевидно, що технолог (чий предмет уваги є основні процеси виробництва), логіст, керівники відділів забезпечення і збуту готової продукції, маркетингу і відділу реклами, тощо (їх предметом уваги і об'єктом впливу є підтримувальні процеси), можуть мати різний рівень сприйнятливості до нового стосовно власної діяльності, що заслуговує окремої уваги. Проте дане дослідження присвячене сприйнятливості до нового саме в галузі управління основними й підтримувальними процесами виробничої діяльності.

До традиційних процесів управління діяльністю будь-якого виробництва, організації, установи належать: планування, організація, мотивація, регулювання, контролювання. Серед професійних управлінських компетентностей керівника будь-якого виробництва, організації, закладу (в умовах поточної, традиційної діяльності), що позначаються на результатах виробничої діяльності, розмежовують компетентності з планування, організації, мотивації, регулювання, контролювання. Управлінське рішення, управлінську технологію, структурну організацію управління характеризуємо як інструменти управлінської діяльності.

Не становить сумніву, що інноваційні виробництва, проектні команди, підприємництво, стартап діяльність вимагають належного управління, оскільки їх керівникам недостатньо володіння лише функційними управлінськими компетентностями, із погляду діяльності традиційного виробництва. На нашу думку, професійна компетентність керівника інноваційного виробництва, проектної команди, підприємницької, стартап діяльності являє собою інтеграцію загальних, спеціальних і специфічних управлінських компетентностей.

Загальні управлінські компетентності – спільні для керівників виробництв, установ і закладів усіх профілів і рівнів, це загальні управлінські компетентності, якими має володіти кожен керівник для «проектування» та провадження управлінської діяльності на професійному рівні. Спеціальні компетентності керівника маркують здатність виконувати управлінські функції в спеціальних умовах (продукування, апробації, утілення нових форм і методів виробничої діяльності), що формуються насамперед у межах професійних співтовариств (керівників інноваційних, проривних виробництв) з огляду на потреби практики. Утім, будь-яке виробництво, установа і заклад одночасно з поточною, традиційною, звичною діяльністю може ефективно запроваджувати й інноваційну діяльність, тобто інновації в управлінні –

потенційний складник стратегічного управління виробництвом, установою і закладом.

Отже, управлінці мають бути здатними не тільки оволодіти принципово новими знаннями (наприклад, у сфері добору, розроблення та втілення інноваційних технологій), а й опанувати суто нові методи, способи і прийоми управління, специфічної діяльності суб'єктів інноваційного управління. Тобто компетентність з інноваційного управління – специфічна здатність суб'єктів інноваційного управління з утілення новацій в управлінську діяльність (зі збереженням загальних закономірностей інноваційної діяльності та відтворенням особливостей управлінської діяльності).

Компетентність з інноваційного управління витлумачуємо як інтегровану характеристику керівника виробництвом, установою і закладом. Як і будь-яка інша, ця компетентність має процесуальну спрямованість, мотиваційний аспект, базований на знаннях, виявляється в діяльності (реальній чи змодельованій), являє собою відкриту систему знань (процесуальних, ціннісно-сміслових, системних, декларативних), активізується і збагачується в діяльності (навчальній або професійній) відповідно до появи реальних життєво важливих проблем, що постають перед носієм компетентності, керівником виробництва, установи і закладу, суб'єктом інноваційного управління).

Таким чином, сприйнятливість до нового в управлінні розрізняємо за ієрархічним рівнем суб'єкту управління; за процесами управління (управління основними чи підтримувальними процесами виробничої діяльності); за складовими циклу управління (планування, організація, мотивація, регулювання, контролювання); за інструментами управлінської діяльності (управлінське рішення, управлінська технологія, структурна організація управління).

Список використаних джерел:

1. Sas Nataliia Mukolaivna "Definition, classecification and characteristics receptivity to the new" Approved by the Editorial Board for publication in the journal: "ScientificWorldJournal" Bulgaria, Svishtov, Issue No17, January, 2023. С. 74-80.
2. Гриньова М. В. Процеси управління проектами : навч.-метод. посіб. К. ; Полтава : ПНПУ, 2012. 196 с.

ПРО ОПТИМІЗАЦІЮ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРІШЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Світлана Миколаївна ЧЕРНОУС,

*канд. юрид. наук, доцентка,
доцентка кафедри трудового права та права
соціального забезпечення ННІ права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Директорка центру проблем імплементації
європейського соціального права
ННІ права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка.
<https://orcid.org/0000-0003-0226-1696>
chernouss@ukr.net*

Олена Володимирівна ТИЩЕНКО,

*докт. юрид. наук, професорка, професорка кафедри
трудового права та права соціального забезпечення
ННІ права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0002-3859-3046>
[e-mail: tischenkoev@ukr.net](mailto:tischenkoev@ukr.net)*

Розвиток трудового права та трудового законодавства України, як його форми, починаючи з кінця ХХ століття і до сьогодення, характеризується звуженням централізованого та розширенням децентралізованого (локального) регулювання трудових відносин. За вказаних умов, важко переоцінити значення колективних угод та договорів, як основних джерел такого регулювання. Про зазначене свідчить й факт прийняття в умовах воєнного стану Закону України «Про колективні угоди та договори» від 23.02.2023р № 2937-IX [1] (далі – Закон 2937-IX), що має набути чинності через шість місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану (крім окремих положень), який містить ряд суттєвих новел щодо сфери дії колективних угод, договорів, порядку їх прийняття та дії, змісту та інших.

Серед новацій, варто наголосити на зміні концепції підходів до розв'язання трудових спорів, що виникають між сторонами під час проведення колективних переговорів, укладення чи внесення змін і доповнень до колективних угод, договорів, виконання колективних угод, договорів або їх окремих положень. Так, якщо відповідно до норми статті 11 Закону України «Про колективні договори і угоди» від 01 липня 1993 року [2] порядок вирішення таких розбіжностей встановлено централізовано, на рівні цього закону, а також застосовуються процедури, визначені у Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», то згідно з частиною 2 статті 32 Закону 2937-IX такі спори вирішуються у порядку,

встановленому їх сторонами, а в разі недосягнення згоди – у порядку, передбаченому законодавством про вирішення колективних трудових спорів (конфліктів), або в судовому порядку. Тож, констатуємо закладення пріоритету децентралізованого методу врегулювання колективних трудових спорів. Зміна вектору правового регулювання порядку вирішення колективних трудових спорів у напрямку його локалізації, розширення повноважень сторін колективних трудових правовідносин в цій частині, демократизація відповідної процедури та визнання (закріплення) судового порядку розв'язання таких розбіжностей зумовлює необхідність унормувати ці відносини на якісно-новому рівні.

Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 року (далі – Закон № 137/98) [3] було унормовано поняття колективного трудового спору та порядок вирішення розбіжностей, що виникли між сторонами соціально-трудова відносин. Ним встановлено пріоритет позасудової (примирно-посередницької) форми вирішення колективних трудових спорів, порядок проведення страйків та підстави визнання його незаконним, визначено правовий статус Національної служби посередництва і примирення, регламентовано відносини відповідальності осіб, винних у порушенні законодавства про колективні трудові спори та інше. Водночас у науковій літературі наголошується на низці дефектів Закону № 137/98. Так, Н.В. Уварова стверджує, що недоліком національної моделі розв'язання колективних трудових спорів є те, що «майже єдиною формою ... залишається позасудова», а також підкреслює, що «ефективність методів вирішення колективних трудових спорів, що використовуються в межах цієї форми, можна піддати сумніву». Одночасно науковиця вказує на необхідності запровадження повноцінної форми судового вирішення колективних трудових спорів, яка повинна функціонувати завдяки діяльності спеціалізованих трудових судів [4, с.316]. В.І. Журавель, також відзначає ряд проблем у правовому регулюванні вирішення колективних трудових спорів, які пов'язані, зокрема, з понятійним апаратом, яким послуговується законодавець, моментом виникнення колективного трудового спору, способами їх розв'язання. З метою оптимізації трудового законодавства нею, зокрема, обґрунтовується необхідність диференційовано підійти до закріплення моменту початку колективного трудового спору, а також пропонується передбачити для підприємств, установ та організацій, які здійснюють життєво важливі функції, проведення примусового арбітражу [5, с. 138, 155-156, 166, 173]. У своїй наступній роботі В.І. Журавель підкреслює ще й такі недоліки Закону № 137/98: у ньому визначено можливість оголошення страйку лише у зв'язку з відмовою сторони роботодавця задовольнити вимоги сторони найманих працівників (пропонується надати право працівникам оголошувати страйк також у випадках, коли роботодавець ухиляється від участі у примирних процедурах або не виконує рішення примирних органів); він передбачає лише два види колективних дій у межах колективної форми захисту трудових прав працівників: невихід на роботу і невиконання трудових обов'язків (пропонується страйком вважати і часткове припинення роботи); неврегульованість страйків солідарності, попереджувального страйку; не визначено мінімуму необхідних робіт чи

послуг, які повинні здійснюватися з метою підтримки життєзабезпечення підприємства; наділення правом звернення до суду у випадках заборони проведення страйку лише НСПП, а не працівників, права яких порушено [6, с. 263-265]. У інших науково-практичних розвідках наголошується на таких вадах Закону № 137/98, як-от: відсутність належним чином сформульованого поняття трудового спору, відсутність визначення роботодавця як сторони трудового спору на галузевому, територіальному та національному рівнях, недосконалість порядку розгляду вимог працівників та прийняття роботодавцем, стороною роботодавця щодо таких вимог відповідного рішення та інших [7, с. 210-211]. Крім того, практика засвідчує низку проблем, викликаних «зарегульованістю» порядку вирішення колективних трудових спорів, яка фактично призводить до неможливості їх розв'язання через блокування у різний спосіб законної процедури. Про недосконалість правового регулювання вказаного порядку свідчить і судова практика, і, зокрема, практика Конституційного Суду. Йдеться, приміром, про конституційну скаргу Первинної профспілкової організації Всеукраїнської профспілки працівників науки, виробництва та фінансів ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг». Суб'єкт права на конституційну скаргу звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо перевірки на відповідність приписам частини третьої статті 8, частин другої, шостої статті 55, статті 64, частини третьої статті 124 Конституції України (конституційність) окремих положень статті 7 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 року № 137/98-ВР, оскільки ними передбачений виключно позасудовий порядок вирішення колективного трудового спору. На думку автора клопотання, внаслідок застосування оспорюваних положень, зазнало порушення право на доступ до правосуддя, яке є складовою права на справедливий суд [8]. Наразі вказана справа ще не вирішена. Ці та інші проблеми зумовили необхідність удосконалення порядку вирішення колективних трудових спорів в Україні. Відповідно до Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 756-р [9] на Національну службу посередництва і примирення, Мінекономіки, Спільний представницький орган репрезентативних всеукраїнських об'єднань профспілок на національному рівні, Спільний представницький орган сторони роботодавців на національному рівні заплановано розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проекту нової редакції Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» у частині удосконалення процедури регулювання вирішення колективних трудових спорів, а також порядку проведення страйку.

Зважаючи на тенденції децентралізації у правовому регулюванні вирішення колективних трудових спорів, а також, враховуючи недоліки чинного законодавства, на яких наголошено науковцями та практиками, оптимізація правового регулювання вирішення колективних трудових спорів має бути спрямовано як на розробку і прийняття нового закону, а також охоплювати підзаконний рівень. А саме:

1. У новому Законі «Про колективні трудові спори» необхідно:

1) у загальних положеннях закріпити статтю, присвячену основним правовим дефініціям. Визначення потребують, наприклад, такі категорії, як- от: колективний трудовий спір, колективний трудовий спір про права, колективний трудовий спір про інтереси, сторони колективного трудового спору, страйк, локаут (у випадку унормування такого явища у державі), позасудовий порядок вирішення колективних трудових спорів;

2) закріпити засади (принципи) правового регулювання вирішення колективних трудових спорів, які будуть підґрунтям вирішення колективних трудових спорів незалежно від того, чи унормовано відповідний порядок на рівні закону, чи колективної угоди (договору);

3) встановити способи вирішення трудових спорів та закласти пріоритет позасудових способів їх розв'язання;

4) визнати можливість застосування медіації при вирішенні колективних трудових спорів;

5) визнати судову форму вирішення колективних трудових спорів. З огляду на судову практику, потребує відповіді питання, чи всі колективні трудові спори підлягають судовому розгляду;

6) закріпити право сторін колективного трудового спору самостійно, за взаємною згодою, визначити інший, альтернативний, порівняно із закріпленим на рівні закону, порядок розв'язання колективних трудових спорів.

2. На підзаконному рівні необхідно розробити Примірний колективний договір, один з розділів якого встановлюватиме порядок вирішення колективного трудового спору.

Список використаних джерел:

1. Про колективні угоди та договори: Закон України від 23.02.2023р № 2937-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2937-20#Text>
2. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01 липня 1993 року № 3356-XII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text>
3. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03 березня 1998 року № 137/98 URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Уварова Н.В. Проблеми теорії та практики вирішення трудових спорів: монографія. Харків: Константа, 2017. 392с.
5. Журавель В.І. Правове регулювання взаємодії роботодавців та організацій працівників: монографія. Харків: НікаНова, 2015. 304 с.
6. Журавель В.І. Концепція оптимізації співвідношення індивідуальних та колективних форм захисту трудових прав працівників: монографія. Харків: Константа, 2017. 442 с.
7. Рішняк О.М. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» – основа ефективності діяльності Національної служби посередництва і примирення. *Право та інновації*. № 1 (13). 2016. С. 209-216.
8. Конституційна скарга Первинної профспілкової організації Всеукраїнської профспілки працівників науки, виробництва та фінансів ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг». URL. https://ccu.gov.ua/sites/default/files/16_2732021.pdf
9. План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 756-р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-2021-%D1%80#n16>

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Любов Іванівна ЮРЧЕНКО,

*докт. філос. наук, професор,
професор кафедри соціальних і гуманітарних
дисциплін, Національний університет цивільного
захисту України, Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4957-338X>
7733153@ukr.net*

Людмила Олександрівна ГОНТАРЕНКО,

*канд. псих. наук, доцент,
доцент кафедри соціальних і гуманітарних
дисциплін, Національний університет цивільного
захисту України, Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-69935494>
lgontarenko910@gmail.com*

Ключові слова: екологічна безпека, зміни біосфери, вплив людини
Key words: environmental safety, biosphere changes, human influence

Неухильне зростання організаційної складності суспільства, і відповідно опосередкованого впливу людини на природу викликає масштабні незворотні зміни біосфери, приводить до створення таких умов існування в сучасному світі, які є нестабільними, нестійкими, а отже, непередбачуваними. Пошук оптимальної стратегії розвитку системи Людина – Природа, спрямованої на стабілізацію зв'язків між її основними структурними елементами є особливо важливим.

Головною причиною стає збільшення технологічної потужності, що є непропорційною щодо процесу нагромадження духовного потенціалу [1]. Тобто екологічна проблема, безумовно, є проблемою екологічної культури взагалі, і її вирішення пов'язано, насамперед, з розв'язанням задач екологічної безпеки [2]. Екологічні проблеми все більше перетинаються із соціальними.

Розуміння сутності й основних форм соціально-економічних перетворень на терені розбудови екологічної безпеки в сучасних умовах є важливим для визначення реальних перспектив існування нашого глобального світу. Які межі господарського втручання в природний простір і як це впливає на екологічну і взагалі на соціальну безпеку? Яким є реальний екологічний статус людини сьогодні і які перспективи його розвитку? Чи має людство ресурси здійснення ефективних соціально-екологічних програм і, таким чином, підвищення рівня екологічної безпеки? Ці життєво важливі питання чекають глибокого наукового аналізу виходячи не тільки з національних інтересів, але, перш за все, глобальних міжнародних потреб оздоровлення біосфери, адже відомо, що екологічні проблеми «не знають» кордонів.

Список використаних джерел:

1. Маєр-Абіх Клаус Міхаель. Повстання на захист природи. Від докiлля до спiльно свiту / М. К. Маєр-Абіх ; пер. з нiм. А.Єрмоленка. Київ: Лiбра, 2004. 196 с.
2. Iurchenko L.I. Ekolohichna kultura v konteksti ekolohichnoi bezpeky : Monohrafiia. Kyiv : Vyd. PARAPAN, 2008. 296 s.(українська: ukr)

ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ЕКСПОРТУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ НА МОЖЛИВІСТЬ ЗНИЖЕННЯ ЇЇ ВАРТОСТІ ВСЕРЕДИНИ КРАЇНИ

Alina ARTOMOVA,

*Candidate of Sciences (Technical), Associate Professor,
Kharkov National Aerospace University "KhAI",
Associate Professor at the Department of Economics,
Marketing and International Relations,
Kharkov, Ukraine
<http://orcid.org/0000-0002-6761-2066>
a.artymova@khai.edu*

Для визначення впливу експорту електроенергії на вартість продукції розроблено метод, що дозволяє розрахувати витрати ресурсів при яких вартість виробництва буде найменшою порівняно з витратами будь-якого іншого набору ресурсів. Для знаходження кількості ресурсів та найменшої вартості продукції представлена система рівнянь, розмір якої дорівнює кількості невідомих ресурсів та вартості виробництва продукції. У ході досліджень виявлено, що саме показник експорту товару розглянутої галузі має найбільший вплив на можливість знижувати вартість на електроенергію всередині країни для свого споживача.

Ключові слова: метод, собівартість, ресурси виробництва, оцінка затрат, галузь електропостачання, експорт, світовий ринок.

To determine the impact of electricity export on the cost of products, a method has been developed that allows you to calculate the costs of resources at which the cost of production will be the lowest compared to the costs of any other set of resources. To find the number of resources and the lowest cost of products, a system of equations is presented, the size of which is equal to the number of unknown resources and the cost of production of products. In the course of research, it was found that it is the indicator of the export of goods of the industry in question that has the greatest impact on the possibility of reducing the cost of electricity within the country for its consumer.

Keywords: method, cost, production resources, cost estimation, power supply industry, export, world market.

В процесі розрахунку оптимальної кількості ресурсів, які необхідні при аналізі галузі та для оцінки затрат на ці ресурси K_{i0} , при яких собівартість продукції буде найменшою C_0 , необхідно виконати умову, при якій точка $M(K_{i0})$ одночасно знаходилася як на ізокванте виробничої функції:

$$Y_0 = A \cdot \prod_{i=1}^n K_{i0}^{\alpha_i}$$

так і на її ізокості:

$$C_0 = \sum_{i=1}^n w_i \cdot K_{i0}$$

У цій точці також повинна бути рівність між кутовим коефіцієнтом ізокости:

$$K_{\text{ізокости}} = -\frac{w_n}{w_2}$$

де

$$n = 1, 3, 4, \dots, m,$$

та кутовим коефіцієнтом дотичної до ізокванти:

$$Y_0 = A \cdot \prod_{i=1}^n K_{i0}^{\alpha_i}$$

При розрахунку кількості ресурсів та найменшої вартості продукції необхідно вирішити систему рівнянь (1), розмір якої дорівнює кількості невідомих ресурсів та вартості виробництва продукції [2].

$$\left\{ \begin{array}{l} Y_0 = A \cdot \prod_{i=1}^n K_{i0}^{\alpha_i}; \\ C_0 = \sum_{i=1}^n w_i \cdot K_{i0}; \\ K_1 = -\frac{w_{n-1}}{w_n} = \left(\frac{Y_0}{A}\right)^{\frac{1}{\alpha_{n-1}}} \cdot \frac{-\alpha_n}{\alpha_{n-1}} \cdot K_n^{\frac{-\alpha_n - \alpha_{n-1}}{\alpha_{n-1}}} \quad \text{при } n=2, \quad (3) \\ -\frac{w_n}{w_{n-1}} = \left(\frac{Y_0}{A}\right)^{\frac{1}{\alpha_{n-2}}} \cdot \frac{-\alpha_n}{\alpha_{n-1}} \cdot K_n^{\frac{-\alpha_n - \alpha_{n-1}}{\alpha_{n-2}}} \cdot \prod_{i=1}^{n-2} K_{n-i}^{\frac{-\alpha_{n-i}}{\alpha_{n-2}}} \quad \text{при } n=3, \\ -\frac{w_n}{w_2} = \left(\frac{Y_0}{A}\right)^{\frac{1}{\alpha_1}} \cdot \frac{-\alpha_n}{\alpha_1} \cdot K_n^{\frac{-\alpha_n - \alpha_1}{\alpha_1}} \cdot \prod_{i=1}^{n-2} K_{n-i}^{\frac{-\alpha_{n-i}}{\alpha_1}} \quad \text{при } n \in [4; +\infty[. \end{array} \right.$$

Використовуючи ізокванту ВФК-Д, розраховані різні комбінації факторів, за якими оцінюється галузь електропостачання. Серед цих факторів: K1 - валовий національний продукт, K2 - чиста продукція (електроенергія), K3 - експорт електроенергії та K4 – якість продукції. В нашому випадку, якість розглядається як кількість послуг по відношенню до виробництва, наданих при експорті електроенергії країнами.

Для вияву країни-еталону у галузі електропостачання на основі сумарного впливу параметрів (K1-K4) виявлено Німеччину (рис. 1) [1, 3, 4].

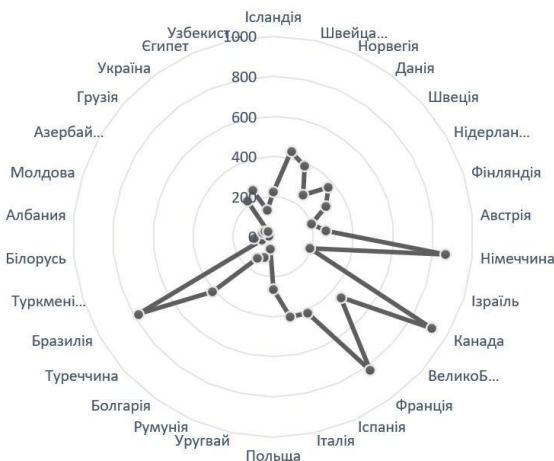

Рис. 1. Розрахунок найбільшого впливу країною на галузь електропостачання

Застосовуючи систему рівнянь чотирьохфакторної моделі (1) для країни-еталону, розраховано коефіцієнт вартості засобу виробництва, який дорівнює $w_i = 0,1513678$. При порівнянні вартості електроенергії за країнами світу на

даний час та розрахунковим показником вартості, який залежить від показників сталого розвитку галузі електропостачання, представлена наступна залежність (рис.2).

Аналіз отриманих результатів показав, що більшість країн завищили вартість електроенергії для споживача, а деякі, (Швейцарія, Норвегія, Нідерланди, Канада, Франція, Туреччина, Україна) продають за меншу, ніж показали розрахунки, вартість. Виявлено, що ця закономірність ні яким чином не залежить від рівня доходу країни та виробництва товару [4].

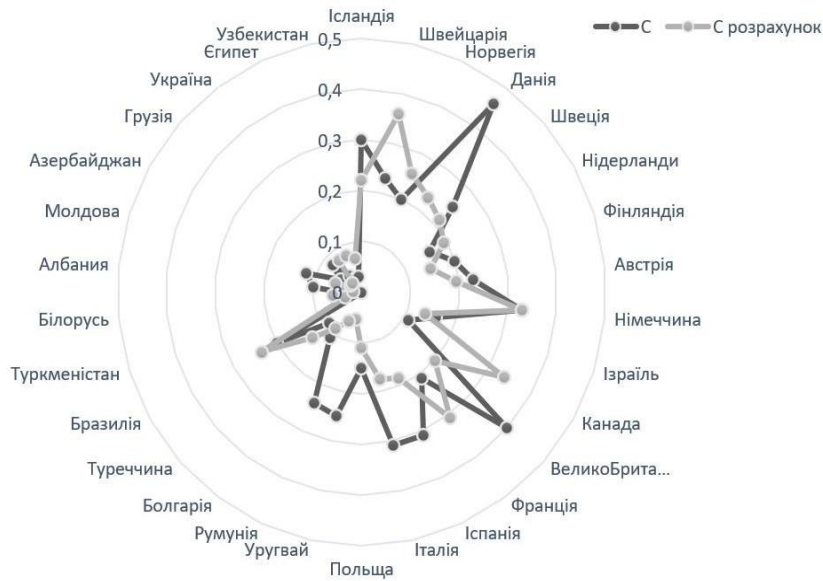

Рис. 2. Порівняльна характеристики вартості електроенергії в країнах світу за показниками (K1-K4), які були розраховані

Проілюстрував показники різниці між існуючою та розрахованою вартістю відносно до експорту електроенергії, які зображено на рисунку 3, зв'язували, що вартість електропостачання головним чином залежність тільки від показника експорту електроенергії країною.

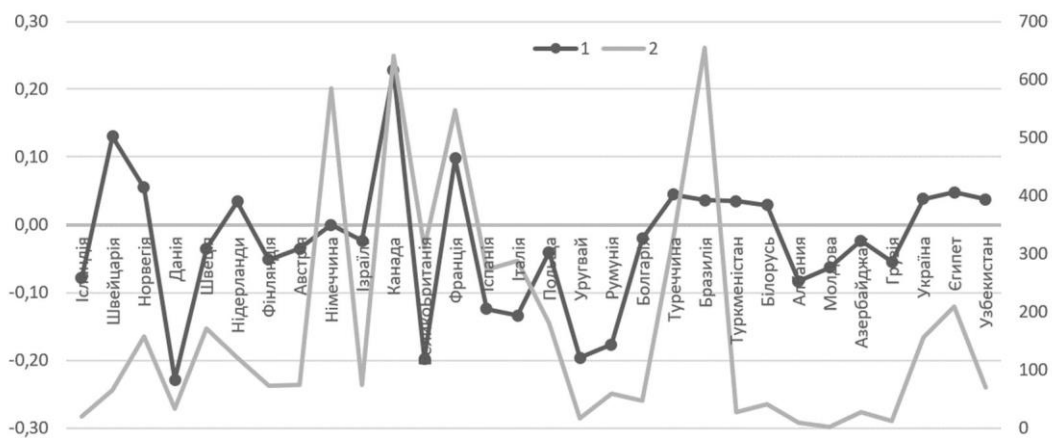

Рис. 3. Залежність показників різниці між існуючою та розрахованою вартістю та експортом електроенергії

Таким чином, розрахунок демонструє, що чим більше країна експортує електроенергію, тим більше має можливість знижувати вартість на електропостачання всередині країни для свого споживача.

Список використаних джерел:

1. Артџома А. В., Ніконов О. С. Аналіз заходів щодо зниження витрат підприємства на електроенергію. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. № 2. С. 138-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2012_2_22
2. Артџома А. В., Приходько В. О. Удосконалення методики оцінювання конкурентоспроможності підприємства за рахунок процедури визначення оптимальної кількості факторів оцінювання, з урахуванням необхідного порядку їх інтегрування. *Бізнес-Інформ*. 2018. №.12. С. 156-161. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-12_0-pages-156_161.pdf
3. Кузнецова Ю. В., Артџома А. В. Вплив пандемії COVID-19 на міграційні потоки з України до країн Європейського Союзу. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: зб. наук праць*. 2020. №25. С.4-16. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirpr_2020_2_3
4. Малкіна М. С., Артџома А. В. Особливості торгового балансу Німеччини в умовах кризового і посткризового розвитку світової економіки. *Часопис економічних реформ*. 2019. № 1 (33). С. 13–19. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Cher_2019_1_5

PREVENTION OF TRANSPORT OFFENSES UNDER MARTIAL LAW¹

Alina Vladyslavivna KALININA,

*PhD in Law, senior scientific researcher,
criminological researches department, Academician
Stashis Scientific Research Institute
for the Study of Crime Problems, National Academy
of the Legal Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8015-0807>
e-mail: alina.kalinina@ukr.net*

Keywords: *crime prevention; security; road traffic; traffic accident.*

With the introduction of martial law on February 24, 2022, which continues to this day, certain transformations have taken place in road safety, as well as in all other areas of Ukrainian public life. Its maintenance, especially in the frontline regions, began to take place in the light of the state's defense activities. A number of issues that immediately arose required urgent resolution: from the imperative for citizens to comply with traffic rules to staffing the National Police.

According to the reports of the Patrol Police Department of Ukraine, in 2022 18 628 road accidents were recorded, which is 24,0 % less than in 2021. The number of road accidents with fatalities and/or injuries has also decreased: in 2022, 14 409 such cases were recorded, which is 25,6 % less than in 2021 [1]. In continuation of the statistical analysis, it should be noted that the level of crimes under Article 286 of the Criminal Code of Ukraine («Violation of the rules of road safety or operation of transport by persons driving vehicles»), for which administrative offenses in the form of traffic violations are a background phenomenon, has also decreased. According to the «Unified Report on Criminal Offenses for January-December 2022» of the Prosecutor General's Office in 2022, 6 366 crimes under this article were recorded, of which 1 270 were under parts 2, 3 of Article 286, i.e. violation of traffic safety rules or operation of transport by persons driving vehicles, which caused the death of the victim [2]. For comparison: in 2021, 7 961 criminal offenses under Article 286 of the Criminal Code of Ukraine were registered, which is 25, 0 % more than in 2022. The same applies to criminal offenses under parts 2 and 3 of the said article: in 2021, they were registered by 18,7 % more (1 507 crimes in 2021 versus 1 270 in 2022) [3].

During the period of martial law, the state of road safety is affected by a number of factors, both objective and subjective. These factors include (in accordance with the "person-mechanism-road" triangle):

- the condition of the roadways (including the possibility of explosive devices on them, damage to the road surface due to shelling or fighting, etc.), which are also affected by elements of the road infrastructure, primarily those that depend

---

¹ The paper was prepared to fulfill the topic of fundamental scientific research of the Academician Stashis SRISCP NALS of Ukraine «Crime prevention Strategy in the field of traffic and transport exploitation in Ukraine» (registration number in UkrISTEI 0120U10561).

on electricity (such as roadway lighting, traffic lights), as well as the emergence of new ones caused by the needs of martial law (in particular, checkpoints, fortifications), road signs, road markings, etc.;

- the number of vehicles on the roads, including the appearance of military equipment, and their technical condition (in particular, the lack of proper control over the maintenance of technical conditions for the use of the vehicle);
- culture of road users (both drivers and pedestrians), etc.;
- physical conditions of nature, i.e. the weather, and even the length of daylight hours (which at other times was hardly paid attention to, as there were no conditions for light masking of settlements and forced power outages due to damage to the country's critical infrastructure).

In view of the peculiarities of the development of the road traffic situation in Ukraine in general and in the frontline regions in particular, depending on the nature of hostilities in settlements and areas near them, the following phases of road safety dynamics can be distinguished:

- 1) acute phase - uncertainties and unregulated traffic due to active hostilities;
- 2) "adaptive" phase - in accordance with the needs of community defense;
- 3) partial restoration and reconstruction of road infrastructure and normalization of road safety conditions;
- 4) stabilization and full restoration of road infrastructure.

Taking into account the abovementioned and analyzing the various practices of road accident prevention in Ukraine, the main features of road safety during martial law can be identified:

1) strengthening the control regime not only on the border areas, but also on the roads of settlements, especially those bordering the areas of hostilities, i.e., the placement of checkpoints where the Armed Forces of Ukraine and law enforcement officers check people and vehicles. Although the main purpose of such checkpoints is to ensure security and prevent sabotage, their role is clearly reflected in maintaining the proper level of road safety;

2) the use of additional barrier structures on highways, in particular on certain sections of highways in settlements bordering combat areas (tetrapods, metal structures, concrete blocks, sandbags, etc.) with the preventive purpose of blocking (slowing down) the movement of military equipment of the aggressor state in case of expansion of the military invasion zone [4, p. 55];

3) reducing the time spent on civilian roads by introducing a curfew during which civilians can only travel to shelters. Such measures help to reduce the number of road accidents committed at night, especially by drivers under the influence of alcohol and drugs;

4) resuming automatic recording of traffic violations, which was restricted due to the need to strengthen state security;

5) a special procedure for the application of restrictions on the right to drive, in particular, the possible temporary seizure (alienation) of a vehicle from drivers who are under the influence of alcohol, drugs or other intoxicants;

6) introducing changes to the operation of traffic control devices, including traffic lights;

7) public awareness campaigns by government and law enforcement agencies to prevent road accidents, taking into account the requirements of martial law.

Thus, in the context of confronting russian aggression, maintaining security on Ukraine's highways has acquired certain features. Along with the general factors that still affect its condition (in accordance with the "person-mechanism-road" triangle), specific conditions inherent in the martial law regime have emerged.

References:

1. Статистика ДТП в Україні за період з 01.01.2022 по 31.12.2022. URL : <https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/> (data of access: 12.06.2023).
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (data of access: 12.06.2023).
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (data of access: 12.06.2023).
4. Захарченко А. М., Алфьоров С. М. Щодо обмеження руху транспортних засобів в умовах воєнного стану. *Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану: матер. Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф.* (в автор. ред.), (м. Кривий Ріг, 27 трав. 2022 р.). С. 55. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/15/7331658/> (data of access: 10.06.2023).

MANAGEMENT OF THE ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF THE AVIATION COMPANY IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHANGES

Nadiia KOVALENKO,

*PhD in Pedagogy, Assistant Professor,
Flight Academy of National aviation University,
Kropyvnytskyi, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-1651-9750>
nadinkovalenko508@gmail.com*

The article presents a study of the peculiarities of economic security management of civil aviation enterprises of Ukraine in the conditions of globalization changes.

Keywords: *aviation company, economic security, globalization changes.*

У статті представлено дослідження особливостей менеджменту економічної безпеки підприємств цивільної авіації України в умовах глобалізаційних змін.

Ключові слова: *авіаційна компанія, економічна безпека, глобалізаційні зміни.*

The successful functioning of business entities in conditions of significant variability of the external and internal environment puts forward stricter requirements for the economic security system of the enterprise, which must not only take into account the entire set of destructive factors, but also predict their occurrence in order to avoid or minimize the impact on effective economic activity. The key to strengthening the foundation of the independent development of Ukraine's economy is ensuring the stability of the transport industry.

Today, a significant number of undesirable factors have led to a relative deterioration in the level of economic security of air transport enterprises. Under such conditions, the issue of ensuring the economic security of the enterprises of the domestic transport system is becoming more relevant, because the efficiency of the entire economy depends on its condition.

The problem of assessing the state of economic security of enterprises, substantiating approaches to the formation of the economic security system is reflected in the works of such scientists as O.V.Arefieva [1], S.O.Arefiev [2], Dub B. [3], Ivanyuta T.M. [4] and others. However, this problem is being brought up to date based on the conditions of instability of the financial, economic and military-political environment in Ukraine and taking into account the special status of the aviation industry enterprises.

Ensuring a comprehensive system of economic security is one of the priorities of Ukrainian organizations. The state of economic security of our country directly depends on how security problems are solved at the level of individual organizations. The state of each organization is influenced by factors created by its external and internal environment. The external environment generates negative influences that arise without the participation and against the will of business entities [2].

The need for Ukrainian enterprises to ensure their own economic security is growing year by year. Until recently, the greatest attention was paid to ensuring the physical and technical protection of the object. Ignoring and insufficient attention to potential and hidden threats to economic security leads to negative

consequences that affect both its individual components and, in general, the prospects for the functioning of enterprises.

Therefore, based on the analysis of the definitions of leading economists, the concept of "enterprise economic security system" can be defined as a complex of such interrelated elements as organizational management, technology, preventive and marketing measures, the subject of the system, purpose, purpose, tasks, principles and tools aimed at quantitative and qualitative implementation of protection of corporate interests from external and internal threats [3].

The main goal of creating a system of economic security of the enterprise is to ensure the current effective operation and ensure the further stability and development of the company due to the timely detection, minimization and prevention of internal and external challenges, dangers, threats, risks.

In conditions of instability of the economic environment, the activities of aviation industry enterprises are affected by a number of risks, which can be divided into economic (caused by changes in tax legislation, inflationary processes, changes in price policy, in particular, energy prices), administrative and political (caused by instability in the political sphere and military and political circumstances) and force majeure (risks arising as a result of fires, military operations, natural disasters, etc.) [4, p. 127].

An important element of the security system is the mechanism of its provision, which provides a set of methods and means of its provision. Methods of ensuring economic security are divided into the following groups: technical (observation, control, identification), informational (characteristics of employees, analytical materials of a confidential nature, etc.), financial (material incentives for employees), legal (protection of employees, legal rights and interests), personnel (recruitment, training of security personnel) [4].

Diagnostics of the level of efficiency of the economic security system of the international airport must be carried out in the context of identifying the symptoms of bankruptcy, using integration methods, in particular: the seven-factor model, the Altman model, the R-model, the Lees model, and the Taffler model.

As a result of the conducted research, it was determined that the formation of the economic security management system is a complex and multifaceted process that must take into account a large number of various factors. Prospects for further research lie in the plane of researching the influence of the military state and modern innovation and digitization trends on the economic security of aviation industry enterprises and the development of development directions during the reconstruction of Ukraine.

References:

1. Arefiyeva O. V., Mizyuk S. H., Rashchepkin M. D. Osoblyvosti formuvannya ekonomichnoho potentsialu pidpriemstv iz pozytsiy ekonomichnoi bezpeky *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 2021. no. 22(1),pp. 5–9.
2. Arefiev S. O., Tytykalo V. S. Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv na konkurentnykh rynkakh za kholichnym. Adaptivne upravlinnia pidpriemstvamy v umovakh neotekhnolohichnoho vidtvorennia: monohrafiya. Kyiv: FOP Maslakov. 2020. pp. 222–228.
3. Dub B. Systema ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: poniattia ta struktura. *Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva*. 2021. no. 4(60),pp. 5–18.
4. Ivaniuta T. M., Zaichkovskiy A. O. Economic security of the enterprise. Kyiv: Center for educational literature. 2020. 54 p.

THE ROLE OF DIGITAL FORENSICS IN THE INVESTIGATION OF INTERNATIONAL CRIMES

Kateryna LATYSH,

*PhD in Law, Associate Professor, MSCA4Ukraine
postdoctoral fellow, Vilnius University, Lithuania,
Vilnius, Assistant Professor, Yaroslav Mudryi National
Law University, Ukraine, Kharkiv
<https://orcid.org/0000-0002-9110-116X>
latysh78@gmail.com*

It is important to understand the provisions of digital forensics and its capabilities in investigation processes. After all, digital technologies can have a dual purpose: this powerful force is capable of being both an optimizer of the effectiveness of pre-trial investigations and trials and a mighty tool for committing a crime. Court practice of digital evidence evaluation has not yet been sufficiently developed either at the national or international level. Therefore, it seems relevant to carry out the digital forensics provisions for scientific developments.

Keywords: *digital information, forensic science, pre-trial, digital evidence, OSINT.*

The relentless digitalization of all life processes has not spared the sphere of pre-trial investigation and court proceedings. It is not only the fact that an increasing number of crimes are committed using the Internet to disguise their illegal activities. It is also about the need for law enforcement and judicial authorities to use remote forms of pre-trial investigation and trial, conduct procedural actions remotely, via video conferencing, create electronic criminal proceedings (cases), and develop and implement various unified registers [2, Shepitko V., 2023, p. 178]. All of this requires certain digital knowledge and skills. Therefore, the real challenge for law enforcement and the judiciary is to quickly acquire and use knowledge in the field of digital forensics. That's why different discussions have been conducted as to initiating such a new profession as "digital forensics" [8, Shevchuk V., 2023, p. 122].

At the same time, the place of digital forensics in forensic science has not yet been determined, due to the lack of thorough theoretical developments and analysis of empirical material. The object, subject, methods, and other general methodological principles of digital forensics have not been defined. Moreover, the conceptual and terminological apparatus has not been formed, which leads to discussions about the unity and organic nature of its application. The tools and methods of digital forensics are primarily focused on providing technical procedures for searching, retrieving, storing and analyzing digital information (digital evidence) (1, Perlin S., p. 13]. However, in fact, the criminal procedure system of Ukraine is not ready for the challenges associated with remote methods of investigation, and evaluation of digital evidence, especially with OSINT. Open-source information is "publicly available information that any member of the public can observe, purchase or request without requiring special legal status or unauthorized access" [5, HRC UC Berkeley and UN OHCHR, 2020]. The effectiveness of collecting data from open sources has been proven historically, as such collection has been carried out since the Second World War.

Digital forensics is a separate criminalistic theory and a kind of forensic expertise, the aim of which is to investigate digital evidence using criminalistic techniques and existing methodologies for pre-trial investigation and trial [3, Shepitko V., 2021, p. 129-130]. As already mentioned, the process of collecting digital evidence is quite complicated due to legal uncertainty and technical complexity. However, digital intelligence is gaining momentum in Ukraine, especially due to martial law and hostilities on its territory and allows for the identification of war criminals.

A large number of non-governmental international organizations use remote investigation methods and technologies to collect information about international crimes, the relevance of which will have to be confirmed in court in the future. For example, in the case of the downed Malaysian Boeing MH-17, a number of public investigations had been conducted by various international organizations, which were then publishing reports and providing the information collected to the prosecutor's offices and/or courts. This can have both a positive and negative impact. On the one hand, a kind of competition between pre-trial investigation agencies and relevant international organizations is created, which stimulates and intensifies the investigation process, and on the other hand, this leads to a certain passivity of investigators due to the expectation that the information will be collected by some other organizations that have more resources and digital skills for collecting facts. It is just due to these circumstances, that the OTP's overreliance on NGO reports which judges often consider as failing to have sufficient probative value, has been often criticized by the ICC. The case Prosecutor v. Gbagbo can be suggested as a bright example when a large number of facts and news posted in public and social media were accepted by officials as credible despite the fact that investigators had not taken any action to verify them [4, Freeman L., 2021]. The Chamber mentioned that "such pieces of evidence cannot in any way be presented as the fruits of a full and proper investigation", though they can be of great use for understanding some real situations [7].

The effectiveness of digital forensics tools was confirmed in the case of the downed MH-17 and the investigation of war crimes in Ukraine. The most famous case in this context was the mass graves of civilians in the city of Bucha, Kyiv region, when, with the help of satellites, it had become possible to establish the time of the bodies' appearance, which was just at the time of this territory occupation by Russian troops, which Russia denied and accused the Ukrainian authorities of doing it. In addition, Artificial Intelligence is helping to find Russian soldiers whose faces were captured in photographs and videos from public places. Similarly, in the case of the Kakhovka hydroelectric power plant explosion, it was with the help of digital forensics tools that a possible mechanism for the commission of the crime by the Russian military was established, which resulted in the opening of a case by the ICC [6].

References:

1. Перлін С. І. Щодо впровадження положень цифрової криміналістики до структури криміналістичної техніки в Україні. Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 30 вер. 2022 р.). Харків: НДІ ППСН, 2022. 119 с.

2. Шепітько В. Ю. Використання цифрової інформації в доказуванні воєнних та інших злочинів під час війни Росії проти України. Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції: збірник тез. Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 17 лютого 2023р.). Харків: Юрайт, 2023. 379 с.

3. Шепітько В. Ю., Шепітько М. В. Кримінальне право, криміналістика та судові науки: енциклопедія. Харків: Право, 2021. 508 с. с. 129, 130.

4. Freeman, Lindsay, and Raquel Vazquez Llorente. 2021. "Finding the Signal in the Noise: International Criminal Evidence and Procedure in the Digital Age." *Journal of International Criminal Justice* 19 (1): 163–88. <https://doi.org/10.1093/jicj/mqab023>

5. HRC UC Berkeley and UN OHCHR 2020, 6. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-04/OHCHR_BerkeleyProtocol.pdf

6. International Criminal Court starts investigation into destroyed Nova Kakhovka dam. URL: <https://kyivindependent.com/international-criminal-court-starts-investigation-into-destroyed-nova-kakhovka-dam-2/>

7. *Prosecutor v. Laurent Gbagbo*. ICC. Pre-Trial Chamber I. "Decision adjourning the hearing on the confirmation of charges pursuant to article 61(7)(c)(i) of the Rome Statute." ICC-02/11-01/11 (2013).

8. Shevchuk V.M. Criminalistic didactics in modern conditions of war and digital technologies. Scientific Collection «InterConf+», 29(139): with the Proceeding of the 4th International Scientific and Practical Conference «Scientific Goals and Purposes in XXI Century» (January 19-20, 2023; Seattle, USA), 2023. 121-140.

PUBLIC PROCUREMENT PRINCIPLES

Alina MELNYK,

student of the 3rd year of OS "Bachelor"

Kateryna KOLESNIKOVA,

*candidate of economic sciences, associate professor,
Odessa National Technological University,
Odesa, Ukraine*

Public procurement is the process of purchasing goods, works or services by government bodies, municipalities or public institutions. The main purpose of public procurement is to ensure competition, efficient use of public funds and transparency in agreements concluded with suppliers. The public procurement procedure includes the announcement of a tender, the collection of offers from potential suppliers, their evaluation and the conclusion of a contract with the winner of the tender.

The country's legislation defines the rules and procedures for public procurement, including the thresholds used to determine when a tender must be held. Public procurement helps stimulate the economy, support businesses and provide market access for a variety of suppliers. They also promote transparency and prevent corruption by establishing clear rules and procedures.

The principles of public procurement include:

- Equal conditions for all participants: One of the main principles of public procurement is to ensure equal conditions for all participants. This means that all interested parties have equal access to procurement information, and the contractor selection procedure is based on objective criteria;
- Competition: this is a key element of public procurement. It promotes efficient use of resources and ensures the best price and quality of goods or services. The customer must create conditions for the maximum involvement of potential participants and ensure free competition between them;
- Transparency: is a necessary condition for good management of public procurement. All stages of the procurement procedure, including announcements, bid evaluation and contract conclusion, must be conducted in an open and transparent environment. This avoids corruption and ensures trust in the procurement process;
- Efficiency: is one of the main criteria for public procurement. The customer must choose such a procedure and criteria for evaluating offers that will ensure an optimal relationship between the cost and quality of goods or services. Efficiency also requires timely execution of the agreement and appropriate monitoring of its implementation;
- Innovation and sustainability: public procurement can promote innovation and sustainability. The customer can set requirements for the use of the latest technologies, environmentally friendly materials and socially responsible practices.

This helps stimulate the development of innovative enterprises and promote sustainable growth.

The principles of public procurement contribute to the creation of a competitive environment that stimulates development and innovation. Competition between suppliers encourages them to improve the quality of goods and services, as well as to offer new solutions and technologies. The principles of transparency and equality in public procurement help prevent corruption and unfair competition. Open access to information and objective selection criteria ensure transparency of the process and trust in the system.

Adherence to the principles of public procurement allows you to achieve an economic effect by reducing costs, choosing the best offer and ensuring the quality and efficiency of the goods and services provided. This contributes to the optimal use of public funds and the provision of society's needs. It is necessary to constantly improve the legislation regulating public procurement in order to eliminate gaps and vulnerabilities. Laws should be clear, regulate transparency, competition, and establish strong sanctions for corrupt behavior.

The use of modern technologies, in particular electronic procurement systems, can significantly facilitate processes and ensure transparency. Digital solutions enable faster and more efficient procurement, minimize opportunities for corruption and promote competition. It is important to involve the public and supervisory bodies in the control of public procurement processes. This will contribute to greater transparency, the detection of corrupt practices and ensuring compliance with the requirements of the legislation.

References:

1. Artyukh O.V. Principles of control: the problem of definition. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series "International Economic Relations and World Economy". 2016. No. 6(1). P. 20–25;
2. On public procurement: Law of Ukraine dated December 25, 2015 No. 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>;
3. Code of conduct regarding public procurement, approved. Letter from the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine dated October 22, 2018. URL: <https://infobox.prozorro.org/news-mert/shchodo-etichnoji-povedinki-pid-chas-zdiysnennyapublichnih-zakupivel>;
4. Strategy for reforming the public procurement system ("road map") and Plan of measures for its implementation, approved. By order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 24, 2016 No. 175 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2016-%D1%80>;
5. Regarding ethical behavior during public procurement: Information sheet of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine No. 3301-04/47784-06 dated November 15, 2019. URL: <https://infobox.prozorro.org/news-mert/shchodoetichnoji-povedinki-pid-chas-zdiysnennyapublichnih-zakupivel>.

DEMOCRATIC ACCOUNTABILITY OF TREASURY DEPARTMENTS IN THE COUNTRIES OF THE POST-SOVIET UNION.

Nataliia NIKITAN,

PhD, Visiting CARA Research Associate,
University of Bristol, Bristol, UK
nikitan.n@ukr.net

Keywords: *democratic accountability, treasury service, treasury service of the Post-Soviet Union countries, the Treasury service of Ukraine.*

The important priority of democratic accountability is related to various conditions of the political order, the role of citizens in society, their interaction, the involvement of participants in the process of accountability and the solution of key problems. The legitimate role of the democratic policy of interaction between government bodies, budget-executive institutions and society is a European state-centric vector of both Ukraine and the post-Soviet states. In the conditions of transformation and ensuring stability is a big challenge of europeanization, internationalization, devolution and competing ideas.

According to the report of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), with which Ukraine cooperates, development requires effective management and institutions that can achieve results. When institutions are held accountable - by citizens or other government agencies - they deliver better services. During this time, various challenges arose: the potential of developing countries strengthened, but unevenly. Information about government policies and actions is more accessible, but many people are still not empowered or able to act on them. Reforms were agreed, but not always implemented in substance; transformative changes remain an exception. Donors tend to copy accountability models that have worked in their country; but they may not work in developing countries. The tendency to focus on strengthening specific institutions caused an imbalance of potential, ignoring the potential of reforms [1].

Democratic accountability involves management based on feedback, learning from experience, and informed consent of the governed [2].

Democratic accountability has traditionally referred to the right of citizens to hold their rulers to account. Held describes it as entailing that rulers “must be held accountable to the governed through political mechanisms (the secret ballot, regular voting and competition between potential representatives, among other things) which give citizens satisfactory means for choosing, authorizing and controlling political decisions” [3].

In the context of consideration of the transition of Ukraine and post-Soviet countries to democratic accountability, one of the key values is played by the treasury service, which is the bearer of budget obligations, as it is empowered and responsible for the performance of the functions entrusted to it to resolve economic and social issues.

Depending on the economic, historical and national characteristics, each country has its own system of cash execution of the budget. There are two systems and a mixed transitional stage of cash budget execution.

As is known from history, Ukraine was one of the 15 republics that were part of the USSR. At that time, the State Bank of the Ukrainian SSR carried out cash execution of the state budget.

The banking system of budget execution provided for the creation of estimating departments to serve central state and local institutions, which carried out planned lending to the national economy, organization of cash circulation and settlements, cash budget execution and international settlements. In addition, the State Bank of the Ukrainian SSR performed separate functions of state financial control and at that time fully ensured the maintenance of budgets and institutions maintained at the expense of these budgets. The banking system of cash execution of the budget had significant shortcomings. Budget funds were concentrated in commercial banks, for which budget implementation was not a priority area of activity. The economic independence of commercial banks regarding the management of bank capital and borrowed funds, the presence of many budget accounts opened in the institutions that hold them, led to the weakening of the accounting of budget funds and the elimination of commercial banks from exercising control over their use.

The role of the treasury in different countries can be: a) passive, when the activities of the treasury are limited to the simple allocation of resources to budgetary institutions according to approved budgets; b) active, when the treasury, in addition to simply allocating resources, can set limits on obligations and on the payment of expenses; c) hyperactive, when the treasury, on the basis of pre-established criteria, can allow certain expenditure transactions.

The main instruments of treasury budget execution. It can be: a) limits of budgetary obligations; b) budgetary and financial limits; c) budget allocations, etc. Let's consider different approaches to budget implementation in Post-Soviet countries.

For example, in Latvia the Treasury is a direct administration institution subordinated to the Ministry of Finance and the main instrument of treasury budget execution - payments and allocations from the central government budget revenue. In Lithuania and Estonia there are The State Treasury Department of the Ministry of Finance and state allocation budget. In Armenia the Treasury of the Republic of Armenia regulate expenditures and appropriations. In Azerbaijan The State Treasury Agency of the Republic of Azerbaijan operating under Ministry of Finance with budget expenditures centralized revenue regulation. In Belarus the Ministry of finance and in Georgia The State Treasury regulate the limits of budget obligations, allocation. In Kazakhstan the Committee of Treasury of the Ministry of Finance of Republic of Kazakhstan service of execution of the Fund of the Republic of Kazakhstan, the Fund of compensation for victims with State allocation budget. Uzbekistan and the Treasury of the Ministry of finance of the Republic of Uzbekistan also use state allocation budget.

Kyrgyzstan and Moldova, Tajikistan and Turkmenistan and their treasury regulation authorities use expenditures and appropriations. In Ukraine The State Treasury Service of Ukraine organizes and carries out cash execution of state and

local budgets according to the principle of a single treasury account with expenditures and appropriations [4, 5,6,7,8,9,10,11,12].

The main task of increasing the level of democratic accountability in the countries of the post-Soviet space, including in Ukraine, is possible on the condition that: improvement of mechanisms designed to facilitate the development of proposals for carrying out reforms aimed at improving existing or creating new mechanisms of accountability; events within the framework of election companies, for example, debates; periodic or thematic conferences of political parties; national debates on development planning issues; constitutionality check.

For Ukraine, an important step in improving democratic accountability is the implementation of the Anti-corruption Program Project of the State Treasury Service of Ukraine for 2023-2025 [7] as part of: clear and high-quality methods of assessing corruption risks; ensuring the organization and coordination of activities of the chief accountants of budget institutions and control over their performance of their powers by conducting an assessment of their activities.

References:

1. Accountability and Democratic Governance.- [Electronic resource]. – Access mode https://www.oecd-ilibrary.org/development/accountability-and-democratic-governance_9789264183636-en
2. Johan P. Olsen- Democratic Accountability and the Terms of Political Order.- [Electronic resource]. – Access mode <https://academic.oup.com/book/8053/chapter/153436715>
3. Held, David. 2005. “Principles of Cosmopolitan Order.” In *The Political Philosophy of Cosmopolitanism*, eds. Gillian Brock and Harry Brighouse. Cambridge: Cambridge University Press, 10–27
4. [Electronic resource]. – Access mode <https://finmin.lrv.lt/en/competence-areas/budget/implementation-of-the-budget> The State Treasury Department of the Ministry of Finance
5. [Electronic resource]. – Access mode <https://www.fin.ee/en/public-finances-and-taxes/state-treasury>
6. [Electronic resource]. – Access mode <https://www.gov.kz/memleket/entities/kazyna/activities/directions?lang=ru>
7. [Electronic resource]. – Access mode https://treasury.ge/en/n/News/State_Budget_Execution_Report_for_2014
8. [Electronic resource]. – Access mode <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1703&lang=rus#3>
9. [Electronic resource]. – Access mode <https://slideplayer.com/slide/11870439/>
10. [Electronic resource]. – Access mode [prikaz1.pdf](#) (minfin.tj) Таджикистан
11. [Electronic resource]. – Access mode <https://fineconomic.gov.tm/static-pages/6/12Turkmenistan>
12. [Electronic resource]. – Access mode <https://www.treasury.gov.ua/>

ADMINISTRATION OF MUNICIPAL PROPERTY OF THE ODESSA REGION

Olena NIKOLIUK,

doctor of economic sciences, professor

Kateryna KOLESNIKOVA,

candidate of economic sciences, associate professor

Kyrylo SIDOROV,

student of Bachelor's Higher Secondary School

*Odessa National Technological University,
Odesa, Ukraine*

Modern management of municipal property in Odessa is based on the smart-city concept and involves close cooperation of the territorial community with communities of other countries and international organizations. The priority area of management of the local self-government of the city of Odesa and the Odesa region is the development of a management policy, disposal of assets and the implementation of a system of long-term planning of the activities of communal enterprises.

Implementation of the specified priorities involves increasing the efficiency of the use of communal infrastructure by:

1) definition and implementation of effective mechanisms for managing the heat energy economy of the city of Odesa and the Odesa region in order to provide residents with high-quality and affordable communal services;

2) initiation of the development at the national level of new tariff formation methods (including stimulating ones) and the participation of the city of Odesa in pilot projects regarding their implementation. In the energy industry, it is necessary to modernize electricity and heat generating capacities and eliminate the destruction caused by Russia's massive shelling of energy infrastructure facilities.

In the context of the implementation of the smart-city concept, it is advisable to implement intelligent mechanisms for forecasting the consumption of energy resources, creating favorable conditions for the development and use of alternative and renewable energy sources. In the sphere of water supply in the Odesa region, it is carried out both from surface and underground sources. The surface sources of domestic drinking water supply in the Danube settlements of Odesa region are the Danube River and 10 Danube lakes: Yalpus, Kugurluy, Katlabukh, Kytai, Sasyk, Kagul, Kartal, Albay, Burnas, Shagani, etc. The current unsatisfactory ecological and hygienic state of surface waters is one of the main and most acute problems of the Danube region of Odesa region. The Danube River in its lower reaches is the only source of water supply for the population of the Danube-Dniester interfluvium. The account of the anthropogenic load of the states located upstream of the river.

Construction of new water supply networks, development of city centralized sewerage through further construction and reconstruction of collectors and networks, reconstruction of sewage pumping stations with introduction of energy-saving technologies is underway. In the conditions of power outages in the city of Odesa and the Odesa region due to damage to energy infrastructure facilities, the construction of small-capacity wells to restore the operation of pumping stations is underway. Solving the problem of energy saving management in the housing and communal sector during the independence of Ukraine became especially relevant, and in the conditions of Russian aggression, it became a matter of ensuring energy security.

Energy saving of the utility sector and the housing industry involves the implementation of the following measures: implementation of energy-saving technologies, modernization of power-consuming equipment and lighting, creation of systems for remote monitoring and management of energy consumption, equipping buildings with energy accounting devices, implementation of heat consumption regulation systems (individual heat points), complex thermal modernization and thermal sanitation, introduction by international financial organizations and donors of the development of mutually beneficial mechanisms for the implementation of joint projects with the communities of the territories adjacent to the city of Kyiv, the activation of work with existing partners and the search for new ones in the international arena for the implementation of joint projects and the exchange of experience, including through cooperation with sister cities. The development of the smart-city concept in the municipal sphere of Odesa involves the following:

- development and implementation of a management reporting system for municipal enterprises of the city of Kyiv in accordance with modern international practices;
- creation of supervisory boards in utility enterprises and election of independent directors to their composition;
- conducting an internal / external audit (providing an independent assessment of financial activity and a system of control over it);
- ensuring control of financial compliance (development of rules and procedures, control of their compliance);
- implementation of the COSO internal control system;
- implementation of the "Participatory Budget" project with the aim of involving residents in decision-making, improving dialogue between local authorities and the public through cooperation in the budget formation process;
- stimulating the development of public initiatives and projects by creating an exchange of Odesa Smart City projects;
- implementation of the electronic democracy platform: e-petitions, e-public hearings, public discussions, e-services;
- creation of mobile applications for participation in voting, submission of petitions, etc.;
- implementation of mass polling tools (including in electronic form) when the authorities make decisions of public interest;
- introduction of an online service for evaluating the activities of the OGA and OVA;

- integration of the state electronic procurement system with the "Open Budget" project;
- use of modern geo-information and information systems to provide access to municipal data (information about objects - communal property, land cadastre, etc.);
- organization of a system for tracking the work of individual services, the possibility of timely and non-committed assessment of their results;
- consolidation of electronic information bases and registers, provision of public access to them and provision of electronic services to the population on their basis.

For a guaranteed water supply, the following measures must be implemented: construction of group and local water supply systems, including completing the construction of the Kiliyskyi, Tatarbunarskyi, Dnistrovskyi group waterworks in the Odesa region and Suvorovskyi in the city of Odesa.

Thus, the management of communal property is an integral part of the state's activities in solving economic and social problems. In the perspective of raising the level and quality of life of the population, strengthening financial systems, developing an efficient and competitive post-war reconstruction economy, it is possible on the basis of communal property management with the use of modern information technologies and international cooperation.

References:

1. Lebeda T. B. Some approaches to determining the efficiency of communal property management. Theory and practice of management. 2004. No. 5. P. 51-55;
2. Smentina N. V. Effectiveness of communal property management based on the implementation of evaluation activities. Odessa state economy Univ. O., 2006. 19 p. 5. Olshansky O. V. Peculiarities of the management of communal property of the city. Actual problems of state administration: coll. of science works Kharkiv. 2004 No. 2 (20). Part 1. P. 174-179;
3. Voytovych R. Peculiarities of the introduction of electronic government in Ukraine. Aspects of local self-government. 2004. No. 4. P. 19;
4. Lelyuk M.P. Improvement of the communal property management system in local self-government bodies. Theory and practice of public administration. Vol. 6. New mechanisms of rational development: materials of science and practice. conf. December 12, 2013. Kh.: Publishing House of HARRI NADU "Master", 2004. P. 102-105;
5. On property: Law dated February 7, 1991 No. 697-XII. Database "Legislation of Ukraine". [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text>. 9. The Law of Ukraine "On the transfer of objects of state and communal property rights". [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/147/98-%D0%B2%D1%80#Text>. 88;
6. Law "On Local Self-Government in Ukraine" [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>;
7. Law of Ukraine "On Voluntary Association of Territorial Communities" [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
8. Law of Ukraine "On communal property in Ukraine" [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. 15. Constitution of Ukraine (valid since 1996 with amendments), Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine, [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>;
9. Law of Ukraine "On Leasing State and Communal Property" [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>;
10. Batanov O. V. Municipal power in Ukraine: problems of theory and practice: Monograph / Rep. Ed. M.O. Baimuratov. K.: Yuridichna Dumka Publishing House, 2018. 656 p.;
11. Zhulin O. V., Zelenyuk-Dzhun L. V. Management of financial resources of communal enterprises and prospects for their development. Business information. No. 7. 2020;

12. Demchak R. E. Formation of models of budget decentralization: experience of foreign countries. Economic Forum. 2017. No. 3. P. 70-77. 26. Official website of the State Treasury Service of Ukraine [Electronic resource]. URL: <http://www.treasury.gov.ua/>;
13. General principles of local self-government in Ukraine: textbook. / [author - editor: O. V. Batanov, N. M. Batanova, V. M. Vakulenko, etc.] ; in general ed. V. M. Vakulenko, M. K. Orlatogo. K.: NADU, 2018.;
14. Law of Ukraine "On Cooperation of Territorial Communities". Legislation of Ukraine: [Electronic resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>;
15. Development cooperation strategy. United States Agency for International Development: USAID [Electronic resource]. URL: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine/cdcs>;
16. Cooperation with partner countries. Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine Official website of the Ministry [Electronic resource].

DEVELOPMENT OF MODERN FINANCIAL RESOURCES MANAGEMENT TECHNOLOGIES FOR STRUGGLING ENTERPRISES IN CRISIS CONDITIONS

Nikita SABIROV,

*Bachelor of Management, Mykolayiv National
Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine
nekitsabirr@gmail.com*

Anna BURKOVSKA,

*PhD in economics, Mykolayiv National Agrarian
University, Mykolayiv, Ukraine
<http://orcid.org/0000-0003-0563-6967>
anna.burkovskaya12@gmail.com*

In the conditions of the increasing influence of the financial and political crisis of the national economy, the most important factors for the successful development of domestic enterprises in the long term are the existence of a fundamental goal of development and the construction of an effective system of managing their finances, aimed at achieving this goal. The paper examines various approaches to defining the essence of the concept of "financial resources" and defines the criteria for the classification of financial resources. In the course of the study, one of the main problems of economic entities was formulated which is the insufficient amount of financial resources. The main macro- and microeconomic factors of the process of managing financial resources are determined.

Keywords: *financial resources, financial management, crisis, development, technologies, enterprises.*

In general, the term "resource" means means that, after certain transformations and application, allow you to get the desired result. Broadly, "financial resources" are funds that can be directed to the implementation of specified tasks in accordance with a certain plan, and allow obtaining the desired economic result [1].

Financial resources of enterprises are inherently complex economic category, that is why the views of Ukrainian scientists who studied their economic essence are quite different among themselves. Therefore, in order to reflect all sides of the concept, we will give the definitions of various scientists. The most common point of view is the understanding of financial resources as money (funds, income, savings) that have a target direction [2]. There is also another approach [3], where scientists understand financial resources not only as money, but also as funds advanced in fixed and working capital. Proponents of this approach understand financial resources more widely at the expense of that part of them that is materialized in the company's assets.

So, having synthesized all the above definitions, it is possible to present a general vision of this concept. Financial resources of enterprises are a part of the enterprise's funds, which are formed in the process of distribution and redistribution of national wealth, gross domestic product and national income, which are accumulated at the expense of own, borrowed and raised funds and are at the disposal of the business entity and are necessary for it to fulfill its financial obligations, make expenses for the purpose of ensuring the process of extended

reproduction, as well as for the purpose of obtaining profit from the implementation of industrial and economic activities.

The financial resources of the enterprise must perform the following functions:

- ensuring the process of establishment of the enterprise;
- formation of its starting capital;
- formation of resource potential;
- ensuring the continuity and reproduction of the trade process;
- fulfillment of financial obligations;
- ensuring its financial stability, solvency, competitiveness and efficiency of economic activity [4].

The specificity of the financial and economic mechanism of enterprise management is determined by [5]:

- formation of authorized capital, divided into a certain number of shares of equal nominal value, and individualization of corporate ownership with the help of shares;
- the issue of shares as the most important source of capital replenishment;
- dividend policy of the enterprise;
- formation of the market price of shares;
- differentiation of the mechanism of the use of shares in open and closed joint-stock companies.

Conducting financial and economic activities by the enterprise provides that funds are constantly received in bank accounts or cash registers in the form of proceeds from sales or income and are withdrawn when payments are made. In the process of formation, distribution, redistribution and use of financial resources of enterprises, a wide range of monetary relations arises, which reflect the economic content of the sphere of finance [4]. In the mentioned context, financial resources are also considered through the form of their expression, in particular, as a set of own cash income and receipts from the outside (raised and borrowed funds), cash and equivalent flows, cash, funds, profits and income at the disposal of the enterprise are intended for the fulfillment of the enterprise's financial obligations, financing of current costs and costs related to the expansion of production and maintaining sustainability financial and economic activity of the business entity. Thus, the entire set of financial relations of enterprises can be conditionally presented in the form of cash flows and have clear cost characteristics.

The composition and structure of financial resources, their volumes depend on the type and size of the enterprise, the nature of its activity, and the volume of production [2]. At the same time, the volume of financial resources is closely related to the volume of production, efficient operation of the enterprise. The greater the volume of production and the higher the efficiency of the enterprise, the greater the volume of its own financial resources, and vice versa. Availability of a sufficient amount of financial resources and their effective use determine the good financial condition of the enterprise: solvency, financial stability, liquidity [3]. In this regard, the most important task of enterprises is to find reserves to increase their own financial resources and their most effective use in order to improve the efficiency of the enterprise in general.

Therefore, financial resources are the basis of the enterprise's activity. After all, it is they who create the necessary material base for the enterprise to fulfill its

function on the market - to provide for the needs of consumers. Their lack for an enterprise can become a very powerful restraining factor of development. All classifications of financial resources of enterprises have some differences, which consist in the conceptual and categorical apparatus and signs by which different types of financial resources of enterprises are grouped.

References:

1. Brown, J. R., G. Martinsson, and B. C. Petersen. 2012. "Do Financing Constraints Matter for R&D?". *European Economic Review*. 56 (8): 1512–1529. doi:10.1016/j.euroecorev.2012.07.007.
2. Cassiman, B., R. Veugelers, and S. Arts. 2018. "Mind the Gap: Capturing Value from Basic Research through Combining Mobile Inventors and Partnerships." *Research Policy*. 47 (9): 1811–1824. doi:10.1016/j.respol.2018.06.015.
3. Cohen, W. M., and D. A. Levinthal. 1990. "Absorptive Capacity: A New Perspective on Learning and Innovation." *Administrative Science Quarterly*. 35 (1): 128–152. doi:10.2307/2393553.
4. Croce, A., L. Grilli, and S. Murtinu. 2019. "Why Do Entrepreneurs Refuse Venture Capital?". *Industry and Innovation*. 26 (6): 619–642. doi:10.1080/13662716.2018.1495063.
5. De Falco, S. E., and A. Renzi. 2015. "The Role of Sunk Cost and Slack Resources in Innovation: A Conceptual Reading in an Entrepreneurial Perspective." *Entrepreneurship Research Journal*. 5 (3): 167–179. doi:10.1515/erj-2015-0019.

THE INTERRELATION OF ROAD SAFETY AND SUSTAINABLE SOCIETAL DEVELOPMENT¹

Sabriie S. SHRAMKO,

*PhD in Law, Senior Researcher,
Academician Stashis Scientific Research Institute
for the Study of Crime Problems National Academy
of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-4453-9118>
sabrieshramko@gmail.com*

Ключові слова: безпека дорожнього руху, смертність, травматизм, соціально-економічні втрати, суспільний розвиток

Keywords: road safety, mortality, injuries, socio-economic losses, societal development

Road safety is a barrier to sustainable social development. In 2019-2021, more than 10,000 people died and almost 94,000 were injured in road accidents in Ukraine. Road accidents involving children deserve special attention. Every year, more than 186,000 people under the age of 18 die in road accidents around the world. A large number of them suffer various injuries that often lead to disability. According to recent national statistics, one in 10 road casualties is under the age of 18. In total, over three years (2019-2021), more than 500 children died on the roads of Ukraine, and about 12,000 were injured [1].

The cost of Ukraine's socio-economic losses (excluding material costs associated with property damage and reduced labour productivity) from road accidents and their consequences in 2019 alone is about USD 4.79 billion (3.18% of Ukraine's GDP). In 2020, the number of potential life-years lost (YPLL) due to premature death in Ukraine alone was 98,039.22, and the number of working years was 82,677. In monetary terms, the loss of life lost is almost USD 308 million [2]. Given that even an approximate overall estimate of socio-economic losses due to road accidents in Ukraine is enormous, significant benefits and lives saved can be expected from investments in road safety.

In general, the socio-economic costs of road traffic accidents consist of various components. Among them are the following:

- - medical costs (inpatient and outpatient treatment costs, social security, disability benefits, sanatorium rehabilitation);
- - human costs: the intangible value of lost quality of life and lost years of life;
- - administrative costs (ambulance and transport of injured people, police and fire services, insurance company payments, legal costs);
- - property damage: damage to vehicles, road infrastructure, cargo and personal property;

---

¹ The theses were prepared in pursuance of the topic of the fundamental scientific research of the Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems National Academy of Law Sciences of Ukraine " Crime prevention Strategy in the field of traffic and transport exploitation in Ukraine " (registration number 0120U10561).

- - other costs, such as loss of time due to disruption of public traffic

Ensuring road safety is an important component of people's comfortable living, significantly reducing economic losses and social consequences of road accidents. National strategic documents contain specific measures and areas of road safety, but lack information on the effectiveness of the measures implemented, cost analysis for each item, and their critical evaluation.

An analysis of the costs and benefits of road safety measures implemented by foreign researchers shows that the benefits of investing in road safety exceed the losses caused by road accidents [3]. An overview of the road situation in a number of EU member states shows that road safety has improved significantly through the introduction of important individual measures, such as: improving infrastructure safety by adding fences, sidewalks and bicycle lanes; raising standards of vehicle operation; adopting and enforcing legislation on speeding, driving under the influence of alcohol, and the use of seat belts (helmets, etc.).

To improve road safety and reduce the severity of the consequences of road accidents, it is necessary to: improve the system of collecting information on road accidents, processing, research and analysis in order to develop and implement effective preventive measures; introduce a mechanism for assessing the effectiveness and efficiency of the measures implemented to determine the priority of funding; and conduct a reasonable economic assessment of the cost of life, health and economic damage caused by road accidents [4, P. 182].

Consistent and balanced implementation of effective measures will bring Ukraine closer to achieving the goal of the Strategy for Improving Road Safety in Ukraine until 2024, namely reducing high mortality, injuries, and material costs of road accidents by at least 30% by 2024.

References:

1. Ми хочемо знизити смертність на дорогах внаслідок ДТП щонайменше на 30% до 2024 року, – Владислав Криклій. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mi-hochemo-zniziti-smertnist-na-dorogah-vnaslidok-dtp-shchonajmenshe-na-30-do-2024-roku-vladislav-kriklij> (дата звернення: 25.10.2022).
2. Batyrgareieva V. S., Shramko S. S., Samoilova O. M. Mortality and injury in Ukraine as a result of traffic accidents in measuring of public health: to the analysis of social–legal and criminological problem. *Wiadomości Lekarskie*. Vol. LXXIV, Issue 11 Part 2, November 2021. P. 2870-2876.
3. Daniels St., Martensen H., Schoeters A., Berghe W., Papadimitriou E., Apostolos Ziakopoulos A. A systematic cost-benefit analysis of 29 road safety measures. *Accident Analysis & Prevention*. Vol. 133, 2019, 105292. <https://doi.org/10.1016/j.aap.2019.105292>.
4. Шрамко С. С. Впровадження в Україні державної політики щодо зниження тяжкості наслідків дорожньо-транспортних пригод. *Вісник Асоціації кримінального права України: електрон. наук. вид. Том 2 № 18 (2022) С. 172-185. URL : <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/268272>. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.268272>*

ACTUALISATION OF THE FACTORS OF POVERTY OF THE WORKING POPULATION CAUSED BY THE CONSEQUENCES OF THE WAR

Liudmyla STOZHOK,

*PhD in Economics, Kyiv National Economics
University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine
<http://orcid.org/0000-0003-1424-763X>
stozhok@ukr.net*

The article examines the current factors of poverty of the working population in wartime. It substantiates that one of the ways to minimise the risk of poverty among the working population is to update the components of the social protection system with due regard for the principle of social justice while creating opportunities for the exercise of social rights throughout life.

Key words: *social risks, poverty, unemployment, social protection, working-age population.*

When examining the socio-economic development of Ukraine since its independence, it is worth emphasising that it was accompanied by constant unpredictable challenges: the financial and economic crisis, COVID-19, and the full-scale invasion of the russia. Undoubtedly, the greatest uncertainty and large-scale destruction was caused by russia's war against Ukraine which began in 2014. Accordingly, there is an urgent need to assess the factors of deterioration in the financial situation of the working population and the state of protection against new risks caused by the war.

It is indisputable that the factor is a driving force of the process that involves changes in social institutions. In Ukraine, this driving force is currently the war and its consequences. The war that has set back the prosperous country with European views on life, which Ukraine was and will be in the future, in its socio-economic development by decades. The war forced the whole world to return to the most important issues - the protection of sovereignty, the protection of rights, and freedom of choice.

It is worth noting that the total amount of damage to Ukraine's infrastructure (at replacement cost), according to the Kyiv School of Economics, is estimated at \$143.8 bn as of February 2023 [1]. According to UNDP and the World Bank, full-scale attacks on Ukraine's energy structure have caused more than \$10 bn in losses [2]. These figures only partially reflect the real situation, as there is no information on the occupied territories, no account is taken of the damage to the ecosystem and the damage caused by daily missile attacks.

It is particularly important to point out that the war has caused the biggest crisis in the labour market. According to the Ukraine Pension Fund, the total number of insured persons (for whom a single social contribution is paid) in March 2023 was 10.7 million (11.8 million in the same period in 2021), of which 8.6 million were employees (9.6 million in 2021). In the first quarter of 2023, 624.7 thousand people were terminated, which is 79.8 thousand more than the number of people employed (544.9 thousand) [3]. The number of unemployed, according to the report of the State Employment Service, as of May 2023, was 293.2 thousand unemployed (87.3 thousand unemployed were men, 205.9 thousand were women), of whom 245.1 thousand unemployed (74.2 thousand men and 170.9 thousand

women, respectively) were previously employed. At the same time, the labour market's capacity to provide jobs is only 117.7 thousand vacancies. On average in Ukraine, 3 unemployed people apply for one vacant job [4]. The state of wage payments is no less encouraging. In March of this year, 1652.9 thousand insured persons (19.2% of the total number of employees) were paid less than the minimum wage established by law (UAH 6,700), and 1026.6 thousand employees worked part-time [3].

It is also important to note that one of the new factors contributing to poverty among the working-age population is the inability to realise human potential due to the loss of full or partial working capacity because of hostilities. In Ukraine, as of the beginning of 2023, the share of people with disabilities of working age was 76% of the total number of 2.8 million people with disabilities [5]. However, these figures will be much higher, as they do not include statistics for the end of the war and the post-war period. In addition, the number of war veterans (most of whom are aged 25-45) will increase, with the Ministry of Veterans Affairs estimating that there could be up to 5 million people in need of material, social and rehabilitation support.

We would like to emphasise that Ukrainians have been defending their rights and sovereignty for more than 455 days now, and note that the country's economy is recovering, businesses are adapting, and people are returning. As of the beginning of 2023, 5,562,000 people returned across Ukraine, 20% of them from abroad. However, alarmingly, 58% of returnees reported that agriculture and industry were not functioning as they had before the full-scale invasion, 65% reported the destruction of their homes, and 73% needed financial assistance [6]. The situation is exacerbated by the fact that by the end of January 2023, about 250,000 sq km. were mined in Ukraine [7], which is 41% of the total area of 60,3700 sq km.

The above shows that for many Ukrainians, the main task today is to survive in the face of aggression, rebuild their lost property, and re-enter the labour market. To summarise, the main factors of poverty of the working population, despite large-scale assistance and support from the state and global institutions, are lack of work and the opportunity to work properly (especially in rural areas and destroyed territories), destruction and damage to housing and infrastructure, and the presence of mines and ammunition on the territory (the greatest significance of this factor is in the de-occupied territories).

Therefore, the main task of the state is to return Ukrainians home and integrate them into life as quickly as possible, creating the right conditions for the entire population of the country to be productive members of society, not dependents. It is necessary to consider the fact that a lot of people have lost everything, which makes them vulnerable compared to those who have not been personally affected by the war. Accordingly, the formation of an effective system of social protection and social inclusion, taking into consideration the principle of justice and targeting, is the key to the rapid integration of returnees and the rapid revival of the country. Ukraine is facing the task ("resistance" and at the same time "recovery") of creating a programme for the reconstruction of the country during the war, which, on the one hand, should be formed taking into account new risks,

threats and challenges generated by the war, and on the other hand, should focus on the speed of its implementation.

References:

1. KSE report "Russia will pay". Retrieved from <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini.-na-mayzhe-144-mlrd/>
2. Ukraine Energy Damage Assessment. Retrieved from <https://www.undp.org/ukraine/publications/ukraine-energy-damage-assessment>
3. Website of Ukraine Pension Fund. Retrieved from <https://www.pfu.gov.ua/2158849-informatsijna-dovidka-shhodo-provedenoyi-roboty-po-vyyavlennju-oznak-vykorystannya-pratsi-neoformlenyh-pratsivnykiv-ta-porushen-zakonodavstva-pro-pratsju-za-sichen-berezen-2023-roku/>
4. Supply and demand in the registered labour market in January-April 2023. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>
5. How Ukraine can compensate for the loss of 30% of its labour potential. Retrieved from <https://employers.org.ua/news/id2487>
6. Ukraine Returns Report - (16 - 23 January 2023). Retrieved from <http://dtm.iom.int/reports/ukraine-returns-report-16-23-january-2023?close=true>
7. Website of the NGO "Association of Deminers of Ukraine". Retrieved from <https://www.uda.org.ua/bezpekovi-forum-17-may-kyiv/>

EFFECTIVENESS OF IMPLEMENTATION OF PREVENTIVE ACTIVITY AS A GUARANTEE OF SUSTAINABILITY OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES DURING THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

Daria Serhiivna YEVTUSHENKO,

*PhD, Lecturer in the Department of Constitutional and
Administrative Law,
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-5334-8498>
darya_ezh@ukr.net*

Preventive activity of law enforcement agencies is of great importance in the formation of state stability to any manifestations of crime, to the commission by persons of unlawful actions, including those that infringe on public order, public safety, life, health, legitimate interests of a person. Certain activity is such that is able to prevent illegal actions, to prevent the commission of such and ensure compliance with the current legislation, formation and improvement of society legal culture, ensuring zero tolerance of the population to the commission of illegal actions, influence on the consciousness in order to ensure that the population understands the negative, dangerous results of committing the latter. Preventive activity during the legal regime of martial law not only does not lose its importance in comparison with normal conditions of state existence, but, on the contrary, attracts attention that in special, difficult conditions the effective implementation of such activity is a guarantee of public confidence in law enforcement agencies as "guarantor" of calm and assistance in difficult life situations, including those associated with the challenges of the time.

Keywords: *preventive activity, law enforcement agencies, effectiveness, sustainability, the legal regime of martial law*

Preventive activity of law enforcement agencies is of great importance in the formation of state stability to any manifestations of crime, to the commission by persons of unlawful actions, including those that infringe on public order, public safety, life, health, legitimate interests of a person. Certain activity is such that is able to prevent illegal actions, to prevent the commission of such and ensure compliance with the current legislation, formation and improvement of society legal culture, ensuring zero tolerance of the population to the commission of illegal actions, influence on the consciousness in order to ensure that the population understands the negative, dangerous results of committing the latter. Preventive activity during the legal regime of martial law not only does not lose its importance in comparison with normal conditions of state existence, but, on the contrary, attracts attention that in special, difficult conditions the effective implementation of such activity is a guarantee of public confidence in law enforcement agencies as "guarantor" of calm and assistance in difficult life situations, including those associated with the challenges of the time.

That is why we should consider the preventive activities of law enforcement agencies as an indicator of the stability of the latter under the legal regime of martial law, and the effectiveness of such implementation as a guarantee of such stability.

Preventive activities of law enforcement agencies have their own special features that distinguish such activities from other types of activities, among which are: a) legality; b) purposefulness; c) focus on preventing the commission of

offenses, both by persons who have not committed such offenses at the time of implementation of preventive activities by law enforcement officials or their units, and by persons who have already committed such offenses in order to prevent their recurrence; d) implementation with the aim of maintaining law and order and forming legal awareness of persons in the spirit of its observance; e) identification and elimination of factors influencing the commission of offenses; f) analysis of such factors with the calculation of the percentage of probability of committing certain types of offenses under certain conditions and the impact of "external" and "internal" factors on the offender, etc.

The effectiveness of such activities by law enforcement agencies during the period of martial law has become of great importance, since preventive activities are inherently preventive, i.e., if they are effective, they reduce the percentage of offenses, which reduces the "burden" factor in the real conditions of the state's existence, conditions that already pose new challenges to the state and society and the need to respond promptly to such challenges. At the same time, all components of the preventive activities of law enforcement agencies are equally important in order to achieve a holistic system of preventing the commission of offenses, ensuring human rights, law and order, public peace, forming, ensuring and maintaining public trust in law enforcement agencies, maintaining the image of law enforcement agencies and ensuring public cooperation with the latter.

The effectiveness of such activities depends on minimizing the risks associated with the commission of any type of offense, reducing the percentage of offenses, building trust in the minds of the population, confidence in the objectivity, legality, and "correctness" of the actions of individual employees in particular and law enforcement agencies in general. At the same time, it is necessary to take into account the special conditions of the state's existence at present, because the existence of such conditions increases the responsibility of law enforcement officers to society for the efficiency, effectiveness, legality of the activities they carry out, the importance of the Oath that these entities take when entering service and the strengthening of the relationship between such entities and the state, and the activities aimed at achieving the goals set for the state, therefore, the effectiveness of preventive activities, as well as other types of activities aimed at improving the conditions of the state, its development and prosperity, is extremely important, and undoubtedly such activities can be defined as one of the keys to the sustainability of law enforcement agencies in the special conditions of the state.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У СКЛАДНИХ УМОВАХ

Олена АГАПОВА,

*PhD, начальниця відділу міжнародних зв'язків
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний
інститут», м. Харків, Україна;
Leading Visiting researcher
at Riga Stradins University, Latvia, Riga
<https://orcid.org/0000-0003-1024-0238>
agapova-lena-@ukr.net*

У тезах доповіді висвітлюється питання важливості організаційної стійкості у вищих навчальних закладах, яка може допомогти їм впоратись з несподіваними подіями, адаптуватися до криз і сприяти майбутньому розвитку. Авторка робить свій внесок у цю сферу, та пропонує розглядати стійкість у поєднанні з трьома етапами: адаптація, трансформація та очікування. Пропонується чотири інструменти підтримки на основі аналізу європейських нормативно-правових актів, які можуть відновити стабільність університетів у кризових ситуаціях. У тезах підкреслюється важливість розвитку спроможності вищих навчальних закладів до стійкості, особливо в часи невизначеності, щоб гарантувати їх стійкість в умовах військового вторгнення Росії в Україну.

Ключові слова: *стійкість, військова інтервенція, українські університети, кризові ситуації.*

Академічна стійкість і науковий прогрес залежать від ефективного та постійного функціонування системи вищої освіти та досліджень у кризових ситуаціях. Стійкість є однією з найважливіших складових життєздатності вищої освіти, незважаючи на різні сучасні виклики, такі як Covid-19, надзвичайні ситуації, терористичні акти та військові події тощо. Зважаючи на кризові ситуації, європейські університети продемонстрували великий адаптивний потенціал. Проте академічне існування в умовах війни під загрозою. Український кейс продемонстрував, що відновлення стійкості є складним процесом і реалізується завдяки міжнародним і національним зацікавленим сторонам.

Тим не менш, процес відновлення стійкості Українського дослідницького та освітнього простору зараз відбувається у військових умовах. Слід зазначити, що університети навряд чи повернуться до довоєнного status quo, отже, ситуація в науково-освітній сфері України змінить загальні підходи до забезпечення стійкості в європейському науково-освітньому просторі, принесе новий підхід у відновлення стійкості.

Водночас незадовільний рівень поінформованості представників університетів, наукових установ та інших зацікавлених сторін щодо типів, відповідних засобів для адаптації та управління в складних умовах може негативно вплинути на сталість та безперервність освітньої та наукової діяльності.

Стійкість є пріоритетом ЄС і НАТО, згаданим у Стратегічному компасі 2022 і новій Стратегічній концепції НАТО. У Стратегічному компасі безпеки та

оборони зазначено, що з 2022 року подальше стимулювання досліджень, розвитку технологій та інновацій у всьому ЄС і зменшення стратегічної залежності в технологіях і ланцюжках створення вартості, які мають вирішальне значення для безпеки та оборони, на основі Загального плану стратегічних досліджень EDA та Дорожньої карти щодо критичних технологій для безпеки та оборони, запропонована Європейською Комісією [1, С. 38].

У Стратегічній концепції підкреслюється, що забезпечення національної та колективної стійкості має вирішальне значення для основних завдань і лежить в основі наших зусиль із захисту націй, суспільств і спільних цінностей. У ній також наголошується на важливості інвестування в технологічні інновації та адаптації до змін клімату, безпеки людей і порядку денного «Жінки, мир і безпека» [2, С. 1].

Актуальність формування стійкості проілюстрована низкою комплексних заходів, розроблених ЄС для забезпечення стійкості різних сфер діяльності, включаючи систему вищої освіти, які знаходяться на передньому фланзі цих трансформаційних процесів.

Крім того, питання забезпечення сталого і стійкого розвитку пов'язане з Цілями сталого розвитку (ООН). Резолюція Генеральної Асамблеї від 25 вересня 2015 року №A/70/L.1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку до 2030 року» містить 17 цілей сталого розвитку (ЦСР) і 169 глобальних цілей, одна з яких наголошує на «забезпеченні інклюзивного та справедливого доступу до якісної освіти та сприяння можливостям навчання протягом усього життя для всіх» (Ціль 4) » [3].

Було б доцільно зазначити, що питання формування стійкості відображені у наступних актах: Політичної програми Європейського дослідницького простору [4], Європейської стратегії міжнародного співробітництва в мінливому світі [5], Регламенту (ЄС) 2021/241 Європейського парламенту та Ради від 12 лютого 2021 року про створення Фонду відновлення та стійкості [6], Резолюції Ради щодо стратегічних рамок європейського співробітництва в галузі освіти та навчання в напрямку Європейського освітнього простору та за його межами (2021-2030) 2021/С 66/01 [7], Цілей сталого розвитку ООН [8], Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2023 роки [9] тощо.

Відповідно до положень Strategic Compass 2022, більш вороже середовище безпеки потребує значного кроку вперед і підвищення спроможності та готовності до дій, посилення стійкості та забезпечення солідарності та взаємодопомоги. У цьому контексті зміцнення індивідуальних взаємовигідних партнерств, коли існує спільна прихильність інтегрованому підходу до реагування на конфлікти та кризи, сприяє розвитку потенціалу, стійкості, а також відповідає інтересам ЄС.

У Підсумковому документі Конференції з відновлення України URC2022 «Декларація Лугано» наголошується, що процес відновлення має сприяти прискоренню, поглибленню, розширенню та досягненню зусиль України щодо реформ і стійкості відповідно до європейського шляху України [10].

Унікальною практикою підтримки стійкості українських університетів є розробка численних програм різного рівня. Такими інструментами або формами відновлення стійкості можна розглядати як сукупність дій конкретних суб'єктів, спрямованих на відновлення освітньої та наукової

діяльності закладів вищої освіти. Крім того, ці форми підтримки існують як на національному, так і на міжнародному рівнях і залучають широке коло зацікавлених сторін: органи державної влади, бізнес, університетську спільноту, приватний сектор тощо.

Таким чином, інструменти відновлення стійкості українських університетів у кризових ситуаціях досить різні і їх можна поділити на 4 великі групи: 1) фінансова підтримка університетів; 2) підтримка науковців та студентів, які вимушено залишили Україну; 3) цифрова трансформація української системи освіти і науки; 4) поглиблення співпраці через інструмент наставництва для відновлення активної навчальної та наукової роботи у воєнний та післявоєнний періоди (проект Twinning).

Загалом, заходи стійкості в системі освіти включають багато інструментів підтримки, що впливають на здатність системи освіти адаптуватися до мінливих можливостей, передбачають озброєння викладачів, студентів необхідними навичками для адаптації та подолання викликів, забезпечують підвищення потенціалу освітніх професіоналів та впровадження науково-обґрунтованих програм і політик, які сприяють стійкості.

Щоб мінімізувати вплив форс-мажорних обставин на освітньо-наукову діяльність, університети повинні мати надійні плани на випадок надзвичайних ситуацій, які включають стратегії безперервності та підтримки досліджень.

Підсумовуючи, форс-мажорні обставини можуть порушити дослідницьку діяльність, але завдяки ретельному плануванню та підготовці університети можуть пом'якшити вплив і підтримати безперервність досліджень. Використовуючи цифрові технології, надаючи фінансування та підтримку, а також приділяючи пріоритет психологічному здоров'ю академічного персоналу, університети можуть гарантувати продовження освітньої діяльності у випадку кризових ситуацій.

Це дослідження підготовлено в межах українсько-латвійського проекту Спільної програми науково-технічного співробітництва (2023). «Університет передового досвіду: процес трансформації та адаптації до викликів сучасності». Проект №. LV_UA /2023/1

Список використаних джерел:

1. A Strategic Compass for Security and defence approved by the Council Council of the European Union (2022). Adopted in Brussels, 21 March 2022 № 7371/22. Retrieved from: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf> Accessed 20.06.2023.
2. The NATO 2022 Strategic Concept. Adopted at the Madrid Summit, 29-30 June 2022. Retrieved from: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf Accessed 20.06.2023.
3. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Retrieved from: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E Accessed 20.06.2023.
4. European Research Area Policy Agenda (2021). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Retrieved from: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/european-research-area_en Accessed 20.06.2023. Accessed 20.06.2023.

5. Europe's strategy for international cooperation in a changing world (2021). European Commission, Brussels, COM(2021) 252 final/2. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=COM:2021:252:REV1&rid=2> Accessed 20.06.2023.

6. Regulation (EU) 2021/241 of the European Parliament and of the Council of 12 February 2021 establishing the Recovery and Resilience Facility (2021). Official Journal of the European Union. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0241&qid=1667997764795> Accessed 20.06.2023.

7. Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond (2021-2030) 2021/C 66/01 (2021). Official Journal of the European Union. Retrieved from: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32021G0226\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32021G0226(01)) Accessed 20.06.2023.

8. The Sustainable Development Goals (2023). Official UNDP Web-page. Retrieved from: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> Accessed 20.06.2023.

9. On approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032 (2022). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Strategy 23.02.2022 No. 286-p. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> Accessed 20.06.2023.

10. Multi-agency Donor Coordination Platform ramps up efforts to help Ukraine address priority recovery needs in 2023 (2023). Official European Commission Web-page. Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_23_2102/IP_23_2102_EN.pdf Accessed 20.06.2023.

МЕТА ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СУДДІВ

Марина Анатоліївна БАРСУК,

канд. юрид. наук,

<https://orcid.org/0000-0001-6560-1024>

На сьогоднішній день мета правового механізму соціального захисту суддів в Україні ще не були предметом комплексного наукового дослідження (розвідки). Разом із тим, аналіз наукової літератури дозволяє дійти висновку про наявність ряду наукових напрацювань, присвячених встановленню мети соціального захисту [див., напр.: 1; 2], а так само й мети правового механізму [див., напр.: 3]. Отже можна констатувати теоретичну спроможність уточнення актуального змісту мети правового механізму соціального захисту суддів в Україні.

Спершу зазначимо, що «соціально-правове значення мети в площині права обумовлене тим фактом, що мета існування, функціонування (здійснення) будь-якого суб'єкту (предмету, процесу)» «визначає динамічну об'єктивацію цього суб'єкту (предмету, процесу) в практичній дійсності, зводячи її до певної логічної форми, розумність і раціональність якої обумовлюється достатньою адекватністю відповідної мети» [4, с. 101]. У цьому контексті погодимось із тим, що «діяльність, яка не досягає своєї мети, оскільки в дійсності не спрямована на її досягнення, не є діяльністю з досягнення задекларованої мети (якщо трудове законодавство держави формується та реалізується привносячи у практичну дійсність дисгармонію світу праці, то в такому разі декларування мети трудового права є маніпулятивним, спрямованим на маскування мети, що суперечить трудовому праву, як цивілізаційній цінності)» [4, с. 101-102]. Відповідні концептуальні зауваження можуть бути застосовані й щодо мети правового механізму соціального захисту суддів, що додатково вказує на потребу її встановлення у межах цієї наукової розвідки.

Встановлюючи мету правового механізму соціального захисту суддів в Україні зазначимо, що українськими вченими вже робились спроби з'ясувати мету аналогічних юридичних конструкцій. Приміром, О.О. Беспалов вважає, що «основна мета механізму правового регулювання – задоволення інтересів суб'єктів суспільних відносин та надання їх зв'язкам нормативного характеру, а його елементами є юридичні засоби, способи та форми, об'єднані спільним задалегідь визначеним завданням у формі досягнення результативності у функціонуванні механізму» [3, с. 101]. Таким чином, мета правового механізму соціального захисту суддів в Україні може бути зведена до:

1) *задоволення певних інтересів суддів, суспільства та держави у соціальній та інших сферах соціального буття шляхом задоволення інтересу суддів в їх соціальному захисті, що в практичній дійсності досягається, коли досягнута мета соціального захисту зазначеного кола працівників.* Окреслений аспект мети зазначеного правового механізму вказує на те, що соціальний захист суддів – це не лише соціально-правове явище, в якому

потребують відповідні працівники з особливим трудовим статусом, але й суспільство та держава загалом, адже такий захист служить законним інтересам суддів, суспільства та держави, визнаючи взаємозв'язок цих суб'єктів соціального права України;

2) *забезпечення правової нормативності взаємодії суб'єктів, які забезпечують соціальний захист суддів, між собою та з суддями, а також суддів між собою з метою захисту свого права на соціальний захист, та на реалізацію цього суб'єктивного права.* Вказане означає, що цей правовий механізм спрямовується на: а) створення нормативно-правової основи, яка регламентуватиме законну (таку, що відповідає вимогам ч. 2 ст. 19 Конституції України) взаємодію суб'єктів, залучених до процесу забезпечення соціального захисту суддів (насамперед, стосується відповідних органів публічної служби в системі правосуддя Україна та поза цією системою, а також суб'єктів громадянського суспільства); б) створення дієвої інституційної основи соціального захисту суддів.

Отже, можемо дійти висновку, що метою правового механізму соціального захисту суддів в Україні слід вважати створення та підтримку існування оптимальних умов функціонування системи соціального захисту відповідного кола працівників, за яких у належному вигляді досягається мета соціального захисту суддів (також суддів у відставці). Таким чином можемо дійти висновку, що розглядуваний нами правовий механізм є *механізмом забезпечення належного рівня соціальної безпеки суддів в Україні.*

Узагальнюючи викладене в науковій розвідці зазначимо, що соціальний захист є соціально-значимим елементом політики соціальної, правової та демократичної держави [5, с. 63] й соціальний захист суддів не є виключенням з цього правила. Цю тезу підтверджує аналіз актуальної мети правового механізму соціального захисту суддів, що слугує задоволенню законних інтересів суддів у соціальній сфері, а також пов'язаних із забезпеченням соціальної безпеки суддів інтересів суспільства та держави. Отже, досягаючи своєї мети правовий механізм соціального захисту суддів сприяє створенню гармонійного та справедливого (зокрема, інклюзивного) суспільства, в якому забезпечення соціально безпечного буття суддів відбувається без шкоди для незалежності та самостійності судової влади.

Список використаних джерел:

1. Безусий В.В. Мета соціального захисту державних службовців. *Соціальне право*. 2018. № 3. С. 80-84.
2. Соколов В.М. Мета соціальної безпеки державних службовців. *Юридична наука*. 2020. № 9 (111). С. 232-237.
3. Беспалов О.О. Структура механізму системи соціального забезпечення суддів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33-2, Т. 2. С. 172-176.
4. Гладкий В.В. Мета трудового права як сучасної цивілізаційної цінності. *Соціальне право*. 2021. № 3. С. 99-105.
5. Павліченко О.В. Мета соціального захисту жінок-працівниць Держпродспоживслужби. *Соціальне право*. 2021. № 2. С. 63-69.

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТЛОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Лілія Ярославівна БЕНОВСЬКА,

канд. екон. наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім.М.І.Долішнього НАН України»
<https://orcid.org/0000-0002-6987-5724>
lbenovska11@gmail.com

У доповіді розкриваються найбільш актуальні питання житлових інвестицій та їх особливостей в умовах війни. Досліджено поведінку потенційних інвесторів/покупців житла в залежності від регіону. З'ясовано відмінності поведінки населення в частині житлового інвестування в умовах війни від поведінки під час попередніх криз.

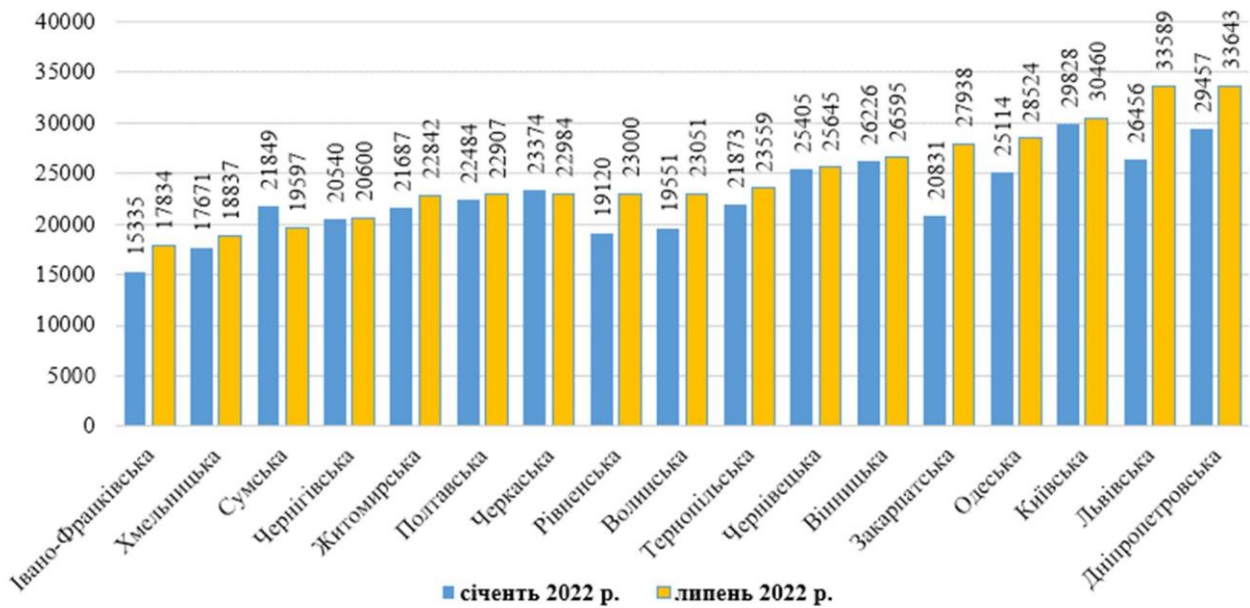
Ключові слова: житлові інвестиції, населення, поведінка, регіони

The report reveals the most pressing issues of housing investments and their features in wartime conditions. The behavior of potential investors/home buyers was studied depending on the region. Differences in the behavior of the population in terms of housing investment in wartime conditions from behavior during previous crises have been clarified.

Key words: residential investment, population, behavior, regions

В довоєнний час досить поширеним видом інвестування населення були житлові інвестиції, найчастіше у новобудови. Зокрема, кількість інвестиційних угод на первинному ринку житла на кінець 2021 року становила близько 50–55% від їх загальної кількості. Приблизно третина покупців вкладали кошти в придбання двох і більше квартир з метою подальшого продажу. Інвестиції в «котлован» за 3–4 роки приносили дохідність у 30–50%, або 7–10% річних. В умовах війни та підвищених ризиків така дохідність стала неприйнятною [1].

Поведінка потенційних інвесторів/покупців житла змінювалась в залежності від ситуацій на фронті. Якщо на початку війни зростав попит на оренду житла (у Тернопільській області на 373%, в Закарпатській – на 316%, у Хмельницькій – на 280%.) [2], то вже згодом платоспроможне населення стало відмовлятися від дорогого орендованого житла та планувати майбутнє й інвестувати в нерухомість у більш безпечних регіонах. Сприяло цьому відкриття раніше «замороженого» доступу Міністерством юстиції до майнових реєстрів з метою не допустити втручання в систему і незаконного заволодіння житлом. Найбільше зростання вартості цін на житло в новобудовах у першому півріччі 2022 року мало місце у західних регіонах (Львівська (+7133 грн за м²), Закарпатська (+7107 грн за м²)), а зниження цін у прифронтових чи найбільш наближених до рф регіонах (Сумська (-2252 грн за м²)) (рис. 1). Отже, основним критерієм інвестицій у житло при виборі регіону в умовах війни є безпека та віддаленість від кордону з рф [3].

Рис. 1. Зміна середньої вартості квадратного метра житла у новобудовах в розрізі регіонів, грн.
Джерело: складено за даними [4; 3]

Винятком із зазначеної тенденції є Дніпропетровська область, яка демонструє найвищу середню вартість квадратного метра житла у 2022 році (на рівні Львівської області), знаходячись у безпосередній близькості до територій, де ведуться активні бойові дії. Крім цього, регіон значно частіше за центральні та західні зазнає ракетних обстрілів. Одним з чинників такої ситуації можна вважати велику кількість ВПО, які переїхали переважно з Донецької, Луганської областей, однак вони, як правило, спрямовані на оренду житла, а якщо і купують, то зацікавлені у квартирах, які вже готові для проживання (тобто віддають перевагу квартирам на вторинному ринку). За даними аналітиків ЛУН[5], кількість угод щодо продажу житла на первинному ринку у Дніпрі впав на 90%, при цьому ціна на квадратні метри не впала, а навіть зросла. Чим пояснити такі тенденції? Об'єктивними чинниками слід вважати прив'язку цін на житло до валютного курсу (знецінення гривні вплинуло на зростання ціни квадратного метра житла), а також зростання собівартості будівництва через інфляційні процеси. Проте не слід упускати і поведінковий чинник – в умовах кризи і надвисокого рівня невизначеності забудовники схильні обирати «очікувальну» стратегію, сподіваючись на відновлення попиту після завершення війни.

Слід наголосити на відмінності поведінки населення в частині житлового інвестування в умовах війни від поведінки під час попередніх криз. В часі попередніх економічних криз населення, очікуючи зростання темпів інфляції, вкладало кошти у нерухомість з метою уникнення знецінення грошей. Інвестуючи у нерухомість, людина була впевненою у цій інвестиції і у її майбутній прибутковості – нерухомість завжди можна продати чи здати в оренду. Натомість значно вищий рівень невизначеності та практично неможливість планування майбутнього в умовах війни обумовили стрімке

падіння житлового інвестування після 24 лютого. При цьому фінансові та економічні чинники відійшли на другий план, визначальним став безпековий чинник – під час війни людина не може бути впевненою у фізичному збереженні нерухомості. Війна породжує *страх* у населення, яке схильне уникати ситуацій з високим ризиком невизначеності.

Отже, особливістю сучасної кризи є розбалансування первинного ринку нерухомості – має місце одночасне існування «відкладеного» попиту з боку населення на нерухомість та «відкладеної» пропозиції з боку забудовників, які не схильні знижувати ціни, щоб зрівноважити ринок.

Список використаних джерел:

1. Заражевська С. Нерухомість — зірка серед інвестицій в довоєнний час. Forbes. 25.10.2022. URL: <https://forbes.ua/money/kvadratni-metri-groshey-25102022-9264> (дата звернення: 20.01.2023)
2. Нерухомість в часи війни: де краще придбати нове житло. Forbes. 30.06.2022. URL: <https://forbes.ua/company/nerukhomist-u-chasi-viyuni-de-krashche-pridbati-nove-zhitlo-i-chomu-zaraz-slushniy-moment-30062022-6855> (дата звернення: 20.01.2023).
3. Сторонянська І.З., Бенюк Л.Я. Фінансова поведінка населення в умовах війни: регіональні особливості. Економіка та право. 2023. №1 (68).С.71-83.
4. Бабич Ю. В яких містах України найнижчі ціни на житло. Нерухомість24. 16.07.2022. URL: https://realestate.24tv.ua/yakih-mistah-ukrayini-naynizhchi-tsini-zhitlo-porivnyannya-tsin_n2097858 (дата звернення: 20.01.2023).
5. Підсумки ринку нерухомості у 2022 році. ЛУН аналітика. URL: <https://misto.lun.ua/2022> (дата звернення: 20.01.2023).

ДО ПИТАННЯ ПРО КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Ольга Борисівна БОДНАР-ПЕТРОВСЬКА,

*PhD, науковий працівник, Університет Миколаса
Ромеріса (Mikolo Riomerio Universitetas),
Вільнюс, Литва (Vilnius, LR)
olha.bodnar@mruni.eu*

Розглядаються такі поняття, як кіберзлочин і кіберзлочинність. Особливу увагу приділено трансформації кіберзлочину та кіберзлочинності, кіберпростору з 2014 року та, особливо з 2022 року. Проаналізовано стан протистояння цим явищам в Україні, міжнародній кібербезпеці.

Ключові слова: кіберзлочин, кіберзлочинність, кіберпіратство, кібернетичне шпигунство, кіберзлочинний ринок росії, кібербезпека

Проблематика кіберзлочинності, кіберпіратства є надактуальною у наш час, адже з появою віртуального простору для людства відкрились не лише безліч можливостей, які не завжди можна означити як добрі і корисні для самого споживача.

Україна є світовим лідером в царині диджиталізації, ставши першою в світі державою, де цифрові паспорти прирівнюються до паперових і пластикових оригіналів. Проте, всі ці технічні блага і зручності відкривають також нові можливості у вчиненні злочинів та правопорушень у кіберпросторі.

Кіберзлочинність як окреме юридичне поняття існує в Україні вже більше 15 років, якщо вести відлік від вступання в силу засадничої Конвенції про кіберзлочинність. Будапештська конвенція Ради Європи про кіберзлочинність у кіберпросторі є основоположною базою для формування вітчизняного законодавчого кістяка в боротьбі з кіберзлочинністю. Як і 18 держав, що її ратифікували і 25 що підписали, Україна також приєдналась до неї 7 вересня 2005 року [1].

Будапештська Конвенція надає умовну кваліфікацію кіберзлочинів, поділяючи їх на такі категорії:

- 1) правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем
- 2) правопорушення, пов'язані з комп'ютерами, включаючи підробку і шахрайство, здійснені з використанням комп'ютерів
- 3) правопорушення, пов'язані зі змістом інформації, зокрема, дитяча порнографія, расизм та ксенофобія
- 4) правоорушення, пов'язані з порушенням авторських і суміжних прав

Згодом було ратифіковано додатковий протокол до Конвенції – в ньому виокремлено і додано такий вид злочину, як криміналізація дій расистського та ксенофобського характеру, вчинених через комп'ютерні системи (Додатковий протокол) [2].

Однак навіть з появою передумов для розвитку злочинності в інформаційній сфері, кіберзлочинність довгий час не розглядалась як окреме явище, яке вимагає серйозної юридичної бази. Окремий підрозділ в рамках МВС, на який було покладено боротьбу із кіберзлочинністю, з'явився лише в

жовтні 2015 року. Стратегію кібербезпеки було ухвалено роком пізніше, а спеціальний засадничий закон "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України" ухвалили лише в жовтні 2017 року [4].

Поняття «кіберзлочин» трактується як суспільно небезпечне винне діяння в кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачено Законом України Про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними угодами України, а кіберзлочинність визначено як сукупність кіберзлочинів.

Слід зазначити, що в Кримінальному Кодексі ще з 2003 р. існував окремий розділ XVI, який передбачав визначення ряду злочинів саме в сфері комп'ютерів та комп'ютерних мереж, який багато років був мало застосованим на практиці.

Аналізуючи кіберзлочинність в Україні, необхідно розглядати, як мінімум, чотири різних періоди. Така періодизація підтверджується і статистикою кіберзлочинів, яку наводить, наприклад, М. Кравцова [5] та статистична звітність кіберполіції [6].

Для системної боротьби із кіберзлочинами також важливо розуміти, що необхідно обов'язково враховувати саме технологічну складову. Знову ж таки, яскравим прикладом в цьому випадку може слугувати одна із засадничих особливостей цифрової економіки - а саме: потенційна транскордонність будь-яких цифрових послуг. Наприклад, сховище, яке містить цифровий актив, може знаходитись в одній країні, його власник в іншій, а розпорядник (брокер) - в третій. Це відкриває величезні можливості для бізнесу, особливо малого, але також робить можливими численні схеми транскордонного переміщення цінностей, вивезення капіталу і утворення корупційних грошових потоків (це не рахуючи крадіжки ключа, що підтверджує право власності на цифровий актив, і це суттєво ускладнює ефективне розслідування злочину - через конфлікт юрисдикцій і правового статусу активів). Натомість, наприклад, Закон України "Про віртуальні активи" [19] не містить взагалі жодної норми, які б впорядковувала транскордонні операції із цифровими активами. Те саме стосується транскордонних сервісів. Окремі елементи впорядкування транскордонних аспектів, для запобігання кіберзлочинності, почали впроваджуватись в Україні лише в 2022 р. (наприклад, в законопроекті №7357 "Про реєстрацію доменних імен").

Все це свідчить про те, що українське законодавство в галузі кібербезпеки і кіберзлочинності до останнього десятиліття знаходилося на несистемній стадії.

За даними компанії Zecurion Analytics, Росія входить до п'ятірки країн з найрозвиненішими кіберпідрозділами. До прикладу, Росія керує гоміздким кіберзлочинним ринком, в якому спостерігається найбільша концентрація глобальних хакерських організацій. Марк Гудмен також зауважує, що в Росії, зокрема, в Санкт-Петербурзі діє злочинний синдикат під назвою Russian Business Network, який надає послуги хостингу для незаконного контенту. На своїх серверах цей синдикат зберігає все, що завгодно, від «дитячої порнографії до обміну сучаснішими експлойтами» [21].

У березні 2014 року під час підступної анексії Криму військами росії Україну було втягнуто в затяжний етап гібридної війни, який не лише триває

до сьогодні, але й набирає все більших обертів. Методи ведення цієї війни різні, але мета завжди однакова – це дестабілізація і погіршення політичного, військового, економічного становища в Україні та повернення її на геополітичну орбіту Кремля.

Агресія РФ у кіберпросторі почалась задовго до 2014 року, однак перед початком військової агресії проти України було розгорнуто кілька успішних кампаній кібернетичного шпигунства. Дані, отримані під час цих кампаній, забезпечили Росії стратегічну перевагу та можливість передбачати деякі кроки українського керівництва як у цивільній, так і у військовій сферах.

На жаль, з початком великої війни в Україні і зростанням волонтерського руху поле діяльності для кіберзлочинців ще більше розширилось. Окрім крадіжки матеріальної власності, значно зросла інформаційна атака. З'являються фейкові інформаційні сайти, повідомлення фейкового характеру. Виникає сталий вид бізнесу із застосуванням ботчатів, ботів – загальноприйняте означення неідентифікованих або складноідентифікованих з їх власниками сторінок, сайтів в соціальних мережах, задача яких публікувати недостовірну інформацію, відслідковування та реагування відповідним чином на публікації в соцмережах та ЗМІ. Оскільки даний нарямок злочину набуває все більше обертів та самовдосконалюється, дедалі важче їх виявляти і виокремлювати з загального інформаційного потоку - протистояти цим викликам можна лише зростаючою освіченістю споживачів, професійним моніторингом відповідних служб. Кіберзлочинність є міжнародною бідом, кримінальним явищем транскордонного характеру, яке входить в трійку найсуворіших, боротись та протистояти якому неможливо, не об'єднавши зусилля світової спільноти.

З метою порередження або своєчасного усунення наслідків кіберзлочину, вдосконалення освіченості серед споживачів комп'ютерних мереж, інтернету, в першу чергу слід чітко дотримуватись виконання поставлених безпекових цілей, передбачати своєчасність реагування на випередження, вдосконалювати законодавчу базу, проводити постійний мережевий моніторинг, забезпечувати тісне та своєчасне співробітництво на міжнародному рівні, вдосконалювати технічну, інформаційну, правову бази. Кібербезпека сьогодні є однією з найбільш затребуваних навчичок як на світовому ринку, так і в Україні. Цей попит буде тільки зміцнюватися.

Список використаних джерел:

1. Кіберзлочинність та відмивання коштів. Дані Департаменту фінансових розслідувань Державної служби фінансового моніторингу України. К., 2013
2. Про ратифікацію додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расиського та ксенофобського характеру, вчинених через комп'ютерні системи - Закон України від 21 липня 2006 року №23-V. Відомості Верховної Ради України. 2006. №39. С.1384. ст.328
4. Закон України від 05.10.2017 №2163-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.403
5. Кравцова М. "Сучасний стан і напрями протидії кіберзлочинності в Україні" - Вісник кримінологічної асоціації України, №2, 2018 р.
6. Звітність Кіберполіції України - 2018, 2019, 2020, 2021 рр.
7. Воронцов А. В. Кіберзлочинність: її детермінація та запобігання - Лекція для Одеського Державного Університету Внутрішніх Справ, Одеса, 2016
8. Динаміка використання Інтернету в Україні: лютий-березень 2016 - КМІС, 2016

9. Фесик А.В. Роль органів державної влади у протидії кіберзлочинності. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2013. № 4
10. Маркарян М.В. До питання про реформування законодавства України у сфері кіберзлочинності - Конференція Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів. Запорізький національно технічний університет, 23-24.06.2016
11. "За останні п'ять років кількість кіберзлочинів в Україні зросла вдвічі" - OpenDataBot, 21 жовтня 2019 р.
12. Закон України №5491-VI від 20.11.2012 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 34, ст. 481)
13. Закон України від 20.11.2012 № 5492-VI/ - Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 51, ст.716.
14. " У львів'янки вкрали цифрову особу та набрали на її ім'я кредитів" - Фокус, 11 січня 2022 р.
15. Солонина Є. Злив персональних даних українців: що сталося і як захиститися - Радіо Свобода, 14 травня 2020 р.
16. А. Оленін "Великий злив" - Lb.ua, 23 січня 2022 р.
17. Stern J. Spiritual Property, "Intellectual" Property, and a Solution to the Mystery of IP Rights In Jewish Law [PDF]//University of St. Thomas Law Journal, 10 (2013), 603
17. Erlank W. Introduction To Virtual Property: Lex Virtualis Ipsa Loquitur, 2542
18. Закон №2074-IX від 17.02.2022 - Офіційний вісник України від 22.04.2022 — 2022 р., № 31, стор. 15, стаття 1629, код акта 110860/2022
19. Hampson N. Hactivism, Anonymous & A new breed of protest in a Networked World [PDF]//Boston College International&Comparative Law Review, 35 (2011), 516
20. Гудмен М. Злочини майбутнього, www.fabulabook.com, (2016), 40
21. <https://cybersecurityventures.com/jobs/>

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ НАЛЕЖНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК ПІДСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ТА МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВЛАДИ

Ірина БОЙКО,

*канд. юрид. наук, доцент,
доцентка кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)*

Ольга СОЛОВЙОВА,

*канд. юрид. наук, доцент,
доцентка кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)*

1. В умовах постійних зовнішніх і внутрішніх змін, в яких діє влада, перед державою постає питання збереження стійкості її інституційного та функціонального механізму.

Збройна агресія Російської Федерації проти України внесла суттєві зміни в усі сфери державного, суспільного і приватного життя. Окупація частини території, смерті та каліцтва людей, масові руйнування житлового та промислового фонду, внутрішня та зовнішня міграція – це ті наслідки війни, які спонукають Українську державу створити механізми їх подолання, виходу із кризової ситуації, сформувані передумови для розвитку всіх державних інституцій. Тим не менш, у бажанні налагодити управлінську вертикаль, зокрема на деокупованих територіях, сприяти залученню інвестицій та стимулюванню розвитку бізнесу, держава не має випускати з поля зору й інші сторони державної діяльності, як-то підтримання громадянського суспільства та забезпечення благополуччя громадян. Такі заходи у комплексі дозволять не просто відбудувати Україну, але й забезпечать в кінцевому результаті впровадження європейських стандартів у життя, що призведе до зайняття лідируючих позицій в післявоєнній архітектурі світу.

2. Стійкість механізму публічного адміністрування забезпечується, з одного боку, гнучкістю у прийнятті рішень, а з іншого – невідворотністю принципам, закладеним в основу здійснення державної та муніципальної влади, ключове місце серед яких займає людиноцентризм як головна конституційна ідеологема.

З часів отримання незалежності Україна активно здійснювала пошук оптимальної моделі публічного адміністрування. Окреслені ще в Концепції адміністративної реформи в Україні 1998 року [1] пріоритетні напрямки змін і перетворень у царині державного управління доповнювалися перспективним баченням таких змін, коригувалися євроінтеграційними прагненнями України. Остаточне закріплення європейського напрямку руху України відбулося

шляхом підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [2], відповідно до якої Україна визнається європейською країною, поділяє спільну історію й спільні цінності з державами-членами Європейського Союзу (далі – ЄС), підтримує їх.

Серед основоположних цінностей європейської спільноти слід виділити концепцію належного адміністрування, яка заклала підвалини взаємовідносин між владою та приватними особами, що знайшли відображення в окремих актах Європейського Союзу. Так, у ст. 41 Хартії основних прав Європейського Союзу закріплено право на належне адміністрування, яке є складовою каталогу прав громадян ЄС [3]. Основний зміст цього права полягає в забезпеченні кожній людині неупередженого, справедливого та у відповідні терміни розгляду її справи установами, органами, офісами та агентствами Європейського Союзу. Такий розгляд гарантується правом кожної людини бути вислуханою, перш ніж щодо неї буде прийнято негативне рішення; доступом до матеріалів справи; обов'язком органу мотивувати та обґрунтовувати власне рішення. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про належне (добре) адміністрування [3] закріплює основні ідеї, які мають бути впроваджені країнами в національне законодавство, щоб забезпечити вище окреслене право особи.

Зрозуміло, що принципи належного адміністрування не зводяться виключно до забезпечення кожній людині неупередженого, справедливого та своєчасного розгляду її справи публічною адміністрацією. Їх дія набагато ширша, і охоплює весь спектр взаємовідносин приватної особи з суб'єктами публічного адміністрування, забезпечуючи відкритість та прозорість їх діяльності, зменшуючи корупційні прояви та підвищуючи ефективність врядування.

Взагалі, принципи належного адміністрування включають такі основні аспекти: законність – органи публічної влади мають діяти у суворій відповідності до закону, в межах наданих повноважень. При цьому не має значення, чи орган влади розробляє та приймає нормативний акт, чи розглядає індивідуальну справу та за результатами ухвалює адміністративний акт; відповідальність – органи публічної влади несуть відповідальність перед громадянами через забезпечення прозорості, підзвітності та можливості контролю з боку громадськості; професіоналізм – наявність кваліфікованих та компетентних працівників державних та муніципальних органів, які володіють необхідними знаннями та навичками для виконання своїх обов'язків, з урахуванням недопущення проявів корупції та конфлікту інтересів; узгодженість – акти публічної адміністрації мають бути узгодженими та спрямованими на досягнення загальної мети, яка відповідає сучасним потребам суспільства; запобігання корупції – належне врядування забезпечує впровадження ефективних механізмів запобігання корупції, зокрема прозорість в діяльності суб'єктів публічного адміністрування, контроль громадськості та незалежна судова система; участь громадськості та державно-приватне партнерство, публічна адміністрація має сприяти інклюзії громадськості та співпраці з різними групами суспільства.

3. Діяльність публічної адміністрації, заснована на принципах належного (доброго) урядування та адміністрування, свідчить про належну організацію та функціонування публічних інституцій.

Публічна адміністрація, підпорядкована зазначеним, ідеям забезпечує прозорість, ефективність, відкритість для громадськості публічної влади, здатність адаптації до змін, а значить і стійкість державних та муніципальних інституцій. У сучасних умовах, коли є ризики постійних загроз будь-якого виду, стійкість у публічній сфері відіграє важливу роль та означає здатність публічної адміністрації функціонувати ефективно, сприяючи принципам належного врядування та забезпечуючи стабільність управління незалежно від змін у політичній атмосфері чи внутрішніх та зовнішніх турбулентностей. Вважаємо, що неможливо досягнути стійкості у публічній сфері без нормативного закріплення та практичної реалізації принципів належного адміністрування, які виступають основними засади побудови зв'язків у державі.

Реформування законодавства для впровадження принципів належного адміністрування включає розробку нових законів, модифікацію існуючих норм та створення незалежних органів, що здійснюють контроль за їх реалізацією.

4. Реформування національного законодавства для впровадження принципів належного адміністрування.

За останні роки Україна прийняла низку нормативно-правових актів, в яких безпосередньо закріплюються принципи належного адміністрування та механізми впровадження їх в практичну діяльність публічної адміністрації. Мова йде про Закони України «Про адміністративну процедуру», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про національні меншини (спільноти) України», «Про медіа», «Про Національну програму інформатизації» та інші. Ці та інші акти, що забезпечують інтеграцію України в європейську спільноту спрямовані крім іншого на забезпечення ефективного, прозорого та відповідального адміністрування, заснованого на правових нормах і принципах, що гарантують захист прав і інтересів громадян. Впровадження принципів належного адміністрування в національне законодавство має продовжуватися, вимагає системного підходу, співпраці між владними структурами, громадськістю та міжнародними організаціями.

На сьогоднішній день Україна знаходиться в стані війни з Росією вже більше року. Тому, звичайно, завдання та функції публічної адміністрації доповнилися необхідністю вирішувати потреби відсічі збройної агресії РФ, деокупації територій, подолання наслідків екологічних катастроф. Але засадничі ідеї залишилися незмінними – людина, її права визнаються найвищою соціальною цінністю у державі та визначають спрямованість її діяльності. Адже значна частина так званих євроінтеграційних законів прийняті саме в період дії режиму воєнного стану. Як показала практична сторона діяльності публічної адміністрації, принципи належного адміністрування виявилися придатними для коригування відносин не лише в мирний, але й в кризовий період часу. Подолання наслідків воєнних дій, які призвели не тільки до руйнувань, але й значних негативних екологічних та економічних наслідків, неможливо без ефективного управлінського впливу,

який безперечно має забезпечуватися, крім іншого, впровадженням та дією принципів належного адміністрування.

Аналізуючи практику діяльності публічної адміністрації, та з урахуванням зазначеного, можна стверджувати, що дія принципів належного адміністрування:

- зменшує корупційні прояви, запобігає конфлікту інтересів;
- забезпечує прозорість і відкритість у діяльності владних структур;
- оптимізує збалансованість у владних структурах;
- забезпечує участь громадян у прийнятті рішень;
- сприяє стабільності та розвитку публічної сфери, зміцненню довіри громадян до владних інституцій та покращенню якості життя населення.

Все це в кінцевому результаті сприяє покращенню ефективності діяльності державних та муніципальних інституцій.

Вважаємо, що через принципи належного адміністрування забезпечується стабільність політичної системи, прозорість, ефективність та відповідальність владних інституцій, а значить й інституційна стійкість державної та муніципальної влади. Саме спільна ідея – служіння особі, забезпечення реалізації та захист прав – об'єднує зусилля державної та муніципальної влади, наближує досягнення суспільного блага.

Список використаних джерел:

1. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98. *Офіційний вісник України*. 1999. № 21. Ст. 943.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована 16.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
3. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07 грудня 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text.
4. Про добре адміністрування: Рекомендація (2007)7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 20 червня 2007р. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1155877&Site=CM>.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Алла Олександрівна ГОРДЕЮК,

канд. юрид. наук, доцент,
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7423-3673>
alla.law.gor@gmail.com

У роботі визначено етапи становлення системи права інтелектуальної власності в Україні, з урахуванням євроінтеграційних процесів в цій сфері, та проведено аналіз особливостей правового регулювання інтелектуальної власності в період воєнного стану у державі, що введений у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, інтелектуальна власність, інтелектуальні права, захист інтелектуальних прав.

This article defines the stages of formation of the intellectual property law system in Ukraine, taking into account the European integration processes in this field and made analysis of the special legal regulation of intellectual property in the period of the military camp in the state, which conducts the connection from the military aggression of the Russian Federation.

Keywords: intellectual property law, intellectual property, intellectual rights, protection of intellectual rights.

Розвиток інтелектуальної власності (далі – ІВ) на сьогодні – це світовий тренд сучасності, оскільки наявність у будь-якій державі ефективної системи ІВ є заставою її високого економічного та соціального потенціалу. Стимулювання розвитку та охорони ІВ набуває ролі одного з найважливіших чинників політико-економічних відносин та економічної безпеки як в середині кожної розвиненої країни, так і в міжнародних відносинах. Пріоритетне значення для здійснення потужної охорони інтелектуальних прав та відповідно забезпечення авторської творчості та винахідництва має дійове правове регулювання в цій сфері. Враховуючи велику значущість сфери ІВ для розвитку певних позитивних цивілізаційних процесів у світовому масштабі, актуальність обраної теми для дослідження, на наш погляд, не викликає сумнівів та потребує аналізу з урахуванням форс-мажорних обставин під час воєнного стану в Україні.

Після проголошення незалежності Україні на початку 90-х років ХХ сторіччя почався процес забезпечення правової регламентації ІВ та становлення права інтелектуальної власності (далі – ПІВ) як підгалузі цивільного права України. Слід зазначити, що перш за все Уряд України оголосив Заяву, за якою Україна визнала для себе чинною Паризьку конвенцію про охорону промислової власності від 20.03.1883 р., Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків від 14.04.1891р., Договір про патентну кооперацію від 19.06.1970 р., а також від 25.10.1995 р. набрала чинності для України «Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів» тощо. У наслідок цього у державі почався нормотворчий процес, результатом

якого було прийняття низки спеціальних законів: «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р., «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 р., «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 23.12.1993 р., «Про авторське право і суміжна права» від 23.12.1993 р. та інших нормативних актів. Відповідно до ст. 54 Конституції України від 28.06.1996 р. держава гарантує громадянам свободу художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1].

Кодифікація законодавства з ПІВ відбулася через прийняття Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) від 16.01.2003, в якому цій підгалузі цивільного права присвячено Книгу IV. В ЦКУ було прописано норми щодо правового регулювання ІВ з урахуванням стану економіки в країні, національних традицій та звичаїв, що максимально наблизило систему охорони інтелектуальних прав до світових стандартів.

Після підписання Україною Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони, яка набрала чинності у повному обсязі з 01.09.2017 р. (далі – Угода про асоціацію), в Україні активізувався процес реформування чинного законодавства з ПІВ. Так, з метою узгодження вітчизняного законодавства у сфері ІВ з правом Європейського Союзу та імплементації в нього відповідних положень Угоди про асоціацію, були внесені зміни у ЦКУ та зазначені вище спеціальні закони [2].

Таким чином, у державі доволі динамічна відбувався процес євроінтеграції в сфері ІВ до початку воєнної агресії РФ проти України. У зв'язку з цією подією в країні був уведений воєнний стан Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.23 р. Проте держава у складних обставинах повномасштабного вторгнення РФ прийняла на себе обов'язок мінімізувати вплив негативних факторів та наслідків дії воєнного стану на громадян та створити правові механізми захисту інтересів осіб у сфері ІВ. Так, 13.04.2022 р. набув чинності Закон України 2174-ІХ від 01.04.2022 р. «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України». Зокрема у цьому Законі визначається про зупинення перебігу строків, пов'язаних із охороною прав ІВ на період воєнного стану та можливість здійснення дій щодо пролонгації чинності охоронних документів (свідоцтв, патентів), протягом 90 днів після скасування воєнного стану, без необхідності сплати додаткових зборів за пропуск відповідних строків. Протягом всього строку дії воєнного стану інтелектуальні права суб'єктів ПІВ залишаються чинними і можуть бути поновлені у загальному порядку після скасування дії воєнного стану. Всі необхідні заяви, клопотання, заперечення, відповіді, подання яких передбачено відповідними спеціальними законами з ІВ – можуть бути подані протягом 90 днів після скасування воєнного стану, без необхідності сплати додаткових зборів за поновлення або продовження певних строків [3; 4].

Слід звернути увагу, на те, що під час воєнного стану у державі не припинився євроінтеграційний процес у сфері ІВ. Так, від 15.04.2023 р.

вступив в дію Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності», з його прийняттям Україна зробила черговий крок на шляху наближення вітчизняного законодавства в частині захисту прав ІВ до стандартів Європейського Союзу [5].

Враховуючи вище наведене, вважаємо, що прийняття зазначених нормативних актів сприятиме захисту інтересів суб'єктів ПІВ у період дії воєнного стану, зменшенню негативного впливу на економіку України, зокрема, коли йде мова про захист інтелектуальних прав суб'єктів права промислової власності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята від 28.06.1996 р. 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141 (із змін та допов.) (дата звернення 22.05.23).
2. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 1.09.2017. URL:http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/artocle?art_id=248387631 (дата звернення 22.05.23).
3. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.23 р. URL:<https://president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 22.05.23).
4. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 р. № 2174-IX. URL. <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text> (дата звернення 22.05.23).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності: Закон України від 20.03.23 № 2974-IX. URL. <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/2974-20#Text> (дата звернення 22.05.23).

ПЕРСПЕКТИВА БЕЗПЕКИ ТА ГІГІЄНИ ПРАЦІ ПРИ УПРАВЛІННІ ЛЮДИНОЮ ТА ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Світлана Федорівна ГУЦУ,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-1373-6079>
s.gutsu@khai.edu

Безпека на робочому місці завжди була і повинна бути у пріоритеті для кожного роботодавця. Однак традиційні методи не дозволяють відстежувати кожного співробітника та виробничу лінію в режимі реального часу. Штучний інтелект, Інтернет речей та інші доступні технології можуть допомогти створити безпечне робоче місце, підвищити загальну ефективність та значно скоротити час простою. Але ці процеси супроводжуються також і ризиками. Тому впровадження в сучасне трудове законодавство нових стандартів та норм у сфері охорони праці є актуальною задачею сьогодення.

Ключові слова: штучний інтелект, охорона праці, гігієна праці, трудові правовідносини.

Workplace safety has always been and should be a priority for every employer. However, traditional methods do not allow real-time tracking of every employee and production line. Artificial intelligence, the Internet of Things, and other available technologies can help create a safer workplace, improve overall efficiency, and significantly reduce downtime. But these processes are also accompanied by risks. Therefore, the introduction of new standards and norms in the field of labor protection into modern labor legislation is an urgent task of today.

Keywords: artificial intelligence, labor protection, occupational health, labor relations.

Забезпечення гігієни та безпеки праці на робочому місці необхідне за законом та правилами охорони праці та техніки безпеки. Сьогодні багато галузей промисловості включають роботу з небезпечними хімічними речовинами, газами і машинами. Підвищення вимог до роботи, відсутність підтримки з боку співробітників і впровадження нових технологій викликають побоювання з приводу безпеки на робочому місці. Більше третини бізнес-лідерів вважають, що безпека на робочому місці стане важче підтримувати через зміни у психічному здоров'ї співробітників та збереження навичок. Прогнозується, що вплив Штучного інтелекту (ШІ) на економічні та соціальні структури буде таким самим глобально перетворюючим, як свого часу парові двигуни, залізниці, електрика, електроніка та Інтернет. Багато компаній звертаються до штучного інтелекту та автоматизації, щоб відновити безпеку на робочому місці та боротися з підвищенням рівня стресу співробітників. Понад 75% компаній планують запровадити ШІ-технології у найближчі п'ять років [1].

Правильне поєднання автоматизації та штучного інтелекту може допомогти підвищити безпеку на робочому місці за рахунок зменшення кількості людських помилок, забезпечення раннього виявлення та покращення операцій.

Застосування ШІ на робочому місці майбутнього порушує важливі питання безпеки та гігієни праці. Трагедії на робочому місці завдають непоправного впливу на сім'ї та ставлять під загрозу моральний дух співробітників та репутацію компанії. Тому необхідно прагнути до того, щоб турбота про хороший фізичний і психічний стан співробітників була не лише наказом зверху донизу, а й природною поведінкою на кожному підприємстві, установі чи організації. Ось де ШІ може сильно допомогти. Правильне ШІ- рішення дозволяє підвищити безпеку праці, знизити кількість нещасних випадків і запобігти травмам.

Кожен роботодавець повинен дотримуватись вимог законів і стандартів щодо здоров'я, безпеки та навколишнього середовища. Але закони та стандарти можуть змінюватися. Це вимагає великої кількості документації та процедур, які можуть бути стомливим зберігати у файлі та консультиватися. Штучний інтелект підтримує бізнес завдяки своїй здатності практично миттєво аналізувати тисячі елементів даних та документів. Це може допомогти роботодавцю забезпечити відповідність робочого місця галузевим стандартам, заощадивши значну кількість часу.

Використання ШІ на робочому місці в останні роки набуло широкого поширення. У 2017 році глобальне дослідження показало, що понад 69% компаній, у яких працює не менше 10 000 співробітників, мають групу HR-аналітики, яка використовує автоматизовані технології для найму, винагороди та контролю працівників. Наразі цілі компанії займаються наданням цих послуг. Згідно з багатьма прогнозами, ця галузь зростатиме протягом наступних десяти років: з передбачуваного розміру світового ринку в 2,4 мільярда доларів США у 2021 році до більш ніж 11 мільярдів доларів США до 2031 року [2].

На жаль, закони та правила не встигають за швидким зростанням ШІ у сфері праці. Без нових правил країни значною мірою покладаються на творче (вільне) застосування існуючих законів щодо безпеки праці при впровадженні нових технологій, таких як електронний моніторинг та закони про конфіденційність даних. При цьому фіксуються випадки дискримінації, порушення приватності, витоку персональних даних працівників, підвищення нервозності, втоми, виснаження. Тому впровадження єдиних стандартів і правил щодо застосування штучного інтелекту на робочому місці буде сприяти підвищенню безпеки і гігієни праці. Так, наприклад, Європейський Союз продовжує роботу над Законом про штучний інтелект. Зокрема, він встановлює певні обмеження застосування систем ШІ для «зайнятості, управління працівниками та доступу до самозайнятості». Ці сфери вважаються високо ризиковими, враховуючи їх вплив на можливості працевлаштування та засоби існування в цілому.

Загальний регламент ЄС із захисту даних (GDPR) вже обмежує використання ШІ на роботі. Стаття 22 Загального регламенту захисту даних гарантує, що рішення, засновані виключно на автоматизованій обробці, не поширюються на фізичних осіб у контексті, що включає визначення умов зайнятості. Інші положення GDPR застосовуються до автоматизованих рішень про прийом на роботу, наприклад, стаття 13, яка вимагає від роботодавців

розкривати наявність автоматизованого прийняття рішень під час збору персональних даних [3].

Різке зростання кількості працівників, що працюють віддалено збільшили попит на програмне забезпечення для відповідного моніторингу робочого процесу, таке як: моніторинг робочого столу та відстеження натискання клавіш. Приплив цих інструментів спостереження на базі ШІ порушує юридичні та етичні питання щодо конфіденційності та справедливості співробітників, змушуючи багато європейських країн приділяти пріоритетну увагу публікації керівництв та посиленню регулювання. Наприклад, Норвезьке управління захисту даних опублікувало чіткі рекомендації для роботодавців, які розглядають можливість використання інструментів цифрового моніторингу [4].

Взаємодію людини та машини також необхідно враховувати під час розгляду ШІ на робочому місці. Негативні наслідки можуть мати місце, коли елементи управління системи не повністю зрозумілі людям або не повністю врегульовані у практичній діяльності.

Останнім часом відбувся перехід від роботизованих пристроїв на робочому місці, що виконують рутинні функції - автоматичних роботів - до більш досконалих роботів, здатних взаємодіяти з людьми та їх оточенням - автономним роботам. Ці нові роботизовані пристрої за допомогою ШІ називаються колаборативними роботами або «коботами». Присутність кобота та працівника в одній і тій же робочій зоні порушує низку проблем безпеки, насамперед контроль зіткнень. У 2016 році Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) надала вимоги безпеки для сприяння безпечному співробітництву людини та кобота.

Управління ризиками при впровадженні технологій з підтримкою ШІ на робочому місці має починатися з підходу до системної безпеки, яка фокусується на роботі системи та засобах управління. Впровадження технологій зі штучним інтелектом у самокерованих транспортних засобах, на атомній електростанції, або в системах авіоники реактивного авіалайнера, порушує питання про те, як управляти невизначеностями, пов'язаними із взаємодією людини та машини із системами з підтримкою ШІ.

З урахуванням зазначених тенденцій впровадження штучного інтелекту у сферу праці і наслідків, які несуть ці процеси для безпеки і гігієни труда, вважаємо за необхідне формування у трудовому законодавстві України нових норм і стандартів в сфері охорони праці. Внесення змін та доповнень до інституту охорони і безпеки праці стосуватиметься таких аспектів:

1. Вироблення нових стандартів, нормативів, правил щодо спільної праці людей і роботів; звичайних працівників і тих, які мають складні протези.

2. З огляду на те, що ризик фізичного, психічного і емоційного перевантажень збільшується з розміщенням роботів поряд із працівниками (роботам потрібно значно менше перерв, не потрібно лікарняних та відпусток, людина значно програє роботу в фізичних здібностях) «Право на відключення» має стати одним із найважливіших пунктів трудового контракту і ця норма має знайти своє вираження в трудовому законодавстві.

3. Впровадження ШІ в якості моніторингу за процесом праці не повинно порушувати права людини, право на приватність і захист персональних даних.

Список використаних джерел:

1. The Future of Jobs Report 2023. May 2023. World Economic Forum. URL : https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023/digest?_gl=1*bye7bm*_up*MQ..&gclid=Cj0KCQjwj_ajBhCqARIsAA37s0yKffs5EtYlc_eY6T0aslBhyME-mcKtYP_qPci5U151ZQwvGd0E_B0aAnesEALw_wcB
2. Kaylin Portillo Chavez, Joseph Bahr , Tess Vartanian AI has made its way to the workplace. So how have laws kept pace? URL : <https://oecd.ai/en/wonk/workplace-regulation-2022>
3. Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, а про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних): Регламент Європейського Парламенту і Ради від 27 квітня 2016 р. № 984_008-16. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text
4. Datatilsynet. URL : <https://www.datatilsynet.no/en/about-us/>

ОЦІНКА ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ У НАДЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ

Олена Володимирівна ЄГОРОВА,

канд. екон. наук, доцент, доцент
кафедри фінансів, банківської справи та
страхування, Полтавський державний
аграрний університет, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-6868-2103>
olena.yehorova@pdau.edu.ua

Ключові слова: банкрутство, надзвичайні умови, методи оцінки ймовірності банкрутства, надзвичайні умови.

Key words: bankruptcy, emergency conditions, methods of estimating the probability of bankruptcy.

У ринкових умовах неефективні підприємства припиняють діяльність. Проте, у будь-яких екстремальних умовах (техногенна аварія, катастрофа, стихійне лихо, епідемія або пандемія, велика пожежа тощо) зростає ризик припинення діяльності будь-якого підприємства. Оцінка ймовірності банкрутства дозволяє поліпшити управління стійкістю бізнесу, забезпечивши його безперервність через здатність своєчасно реагувати на загрози. [2]

В Україні наразі до традиційних ризиків діяльності додалися воєнні ризики. При цьому закриваються не лише підприємства, які зазнали прямих втрат майна від воєнних дій. Показово, що й під час пандемії COVID-19 частина підприємств, навіть однієї галузі, «витримала удар», а частина – ні. Отже, працюючи у надзвичайних умовах, підприємства можуть показати як стійкість бізнесу, так і нездатність адаптуватися до нових реалій.

В даний час відсутній загальноєвропейський стандарт (протокол) діагностики ймовірності настання банкрутства суб'єкта господарської діяльності. Оцінка ймовірності банкрутства підприємства, яке діє у відносно стабільних (наскільки це взагалі можливо) умовах, не є припущенням щодо настання якоїсь випадкової події, ознаки проблем із стійкістю проявляються завчасно [3].

Найпоширенішим підходом виявлення фінансової кризи є дискримінантний аналіз, його класичні моделі прогнозування банкрутства розробили Е. Альтман [1], Г. Спрінгейт [5], Р. Лісу, Р. Таффлер, Г. Тішоу та інші вчені-економісти.

Проте, у надзвичайних умовах діяльності закривається багато підприємств, які до фарс-мажорних обставин мали низьку оцінку ймовірності банкрутства за фінансовими показниками. Традиційний підхід до аналізу ймовірності переривання бізнесу за допомогою фінансових показників не враховує специфіку та ризики надзвичайних подій. Вважаємо, що діагностика оцінку ймовірності банкрутства повинна поєднувати дискримінантний аналіз та експертну оцінку якісних ознак можливої бізнес-кризи та ризику переривання бізнесу. Для об'єктивнішої оцінки ймовірності банкрутства

необхідна експертна оцінка конкретних загроз і умов, в якій працює підприємство. [4]

Запропонований підхід дозволить поліпшити результати оцінки за допомогою комплексного підходу до оцінки всіх видів ризиків, які мають найбільший вплив на результати діяльності в надзвичайних умовах. Необхідно виявляти можливі ризики та втрати діяльності, які підвищують ризики банкрутства. Вважаємо, що для оцінки ймовірності банкрутства підприємства в надзвичайних умовах поряд з показниками його фінансово-економічного стану, слід враховувати й загальну оцінку умов ведення бізнесу в країні, галузеві особливості діяльності, залежність від ланцюгів постачання, вплив ризиків на результати роботи, диверсифікацію ризиків тощо. [6]

Слабкі сторони запропонованого методичного підходу пов'язані з загальноновизнаною складністю кількісного визначення ризику та необхідністю використання у ній експертної оцінки. Ефективність оцінки ймовірності банкрутства у запропонованому підході значною мірою залежить від якості експертного аналізу ризиків. [7]

Всі підприємства, незалежно від сфери їх діяльності, розміру або місцезнаходження, повинні оперативно виявляти ознаки можливих ризиків, оцінювати ймовірність виникнення кризи, оперативно реагувати на можливі загрози. Отже, кожному підприємству необхідно створити систему управління загрозами діяльності в надзвичайних умовах. За будь-яких умов ведення бізнесу важливі вміння підприємств адаптуватися до обставин, ефективний менеджмент, наявність стратегії управління стійкістю, проте в умовах надзвичайних подій це фактори є ключовими для виживання бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Altman, E. I. (1984), A further empirical investigation of the bankruptcy cost question. *Journal of Finance*, vol. 39, no. 4, pp. 1067–1089. <https://doi.org/10.2307/2327613>.
2. Dorohan-Pysarenko, L., Rebilas, R., Yehorova, O., Yasnolob, I., Kononenko, Z. (2021), Methodological peculiarities of probability estimation of bankruptcy of agrarian enterprises in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*. Vol. 7. No. 2, 20–39. DOI: 10.51599/are.2021.07.02.02.
3. Dorohan-Pysarenko, L., Yehorova, O., and Panchenko, I. (2020), The Features of Analysis of Efficiency of Implementation Technological Innovations in Agriculture, *Sci. innov*, V. 16, no. 3, 25–35. DOI: 10.15407/scin16.03.025.
4. Gorb, O., Dorohan-Pysarenko, L., Yehorova, O., Yasnolob, I., & Doroshenko, A. (2022), Boston consulting group matrix: Opportunities for use in economic analysis. *Scientific Horizons*. V. 25(7), 20-30. DOI: 10.48077/scihor.25(7).2022.xx-x.
5. Springate, G. L. V. (1978), Predicting the possibility of failure in a Canadian firm. Unpublished M.B.A. Research Project, Simon Fraser University, Canada.
6. Дорогань-Писаренко Л. О., Єгорова О. В., Яснолоб І. О. (2022), Особливості оцінки ймовірності банкрутства аграрних підприємств в Україні. *Інфраструктура ринку*. № 68, 223-231. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct68-39>.
7. Дорогань-Писаренко Л. О., Єгорова О. В., Яснолоб І. О. (2022), Методичні підходи до оцінки ймовірності банкрутства українських підприємств. *Причорноморські економічні студії*. Вип. 76, 209-216. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.76-30>.

ФІНАНСОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ НОВАЦІЇ ТА РЕГУЛЮВАННЯ (НЕБАНКІВСЬКІ ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ)

Світлана Петрівна ЗАДНЕПРОВСЬКА,

канд. екон. наук, ТОВ «АДВО-АУДИТ»,

м. Київ, Україна

<http://orcid.org/0000-0002-2649-2491>

zadneprovaska@ukr.net

Ринок небанківських фінансових послуг України поступово інтегрується в міжнародний простір. Регулювання та нагляд перейшли до Національного банку, а це, в свою чергу, уніфікувало "правила гри" за основними фінансовими послугами, які надають його учасники. Це дозволило наблизити його до реальної практики, усунути невідповідності та прогалини. Удосконалення охопили такі сфери як регулювання та нагляд, протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, платіжні системи, рух капіталу та платежів. Також забезпечено відповідність стандартам ЄС у частині захисту прав споживачів, ліцензування, відновлення платоспроможності фінансових установ, виведення з ринку проблемних фінансових установ. Упорядкування та оздоровлення ринку забезпечать його стабільність та довіру клієнтів.

Ключові слова: фінансовий ринок, небанківські фінансові установи, регулювання та нагляд, захист прав споживачів фінансових послуг, фінансова екосистема, платіжні системи, цифрова трансформація, операційний ризик, інформаційна безпека.

The non-banking financial market of Ukraine is developing rapidly. Regulation and supervision passed to the National Bank, which in turn unified the "rules of the game" for basic financial services. The improvements covered areas such as regulation and supervision, anti-money laundering and countering the financing of terrorism, payment systems, capital movements and payments. Compliance with EU standards on consumer rights protection, licensing, restoration of solvency of financial institutions, removal of problematic financial institutions from the market is also ensured.

Keywords: financial market, non-bank financial institutions, regulation and supervision, protection of the rights of consumers of financial services, financial ecosystem, payment systems, digital transformation, operational risk, information security.

З метою інтеграції фінансового ринку в європейський фінансовий простір в Україні відбувається реформа по наближенню національного законодавства до права Європейського Союзу. Небанківські фінансові посередники роками перебували поза фокусом суспільної уваги в порівнянні з банківською системою, яка в Україні є краще розвинутою та банально більшою за масштабом. За результатами реформи, удосконалення отримали такі сфери як регулювання та нагляд, протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, платіжні системи, рух капіталу. Також забезпечено відповідність стандартам ЄС у частині захисту прав споживачів, ліцензування, виведення з ринку проблемних фінансових установ, відновлення платоспроможності фінансових установ. Гривневі фінансові інструменти вийшли на глобальні фінансові ринки. В рамках цифрової трансформації започатковано регулювання нових напрямів FinTech – InsurTech, WealthTech та платформ кредитування. Фінансовий ринок України досяг прозорості, конкурентний, високотехнологічний, прибутковий та різноманітний. Фінансова та банківська системи ефективно виконують функцію фінансового посередництва.

За останні роки вплив небанківських фінансових установ (далі-НФУ) на фінансовому ринку України істотно зріс. Фінансові компанії зайняли ті ніші, в яких банки вже не могли працювати. Цьому сприяло краща мобільність, різноманітність та зручність послуг та нижчі вимоги до платоспроможності споживачів, доступність інфраструктури. *У яких сегментах НФУ можуть скласти конкуренцію банкам?* Банки не можуть надавати абсолютно всі види фінансових послуг, значну частку з них виконують НФУ. Наприклад, якщо банківський продукт включає страховий компонент, тоді банк виступає у ролі посередника, а безпосередньо страхування здійснює НФУ. Якщо це кредитування, то у банку і НФУ одна аудиторія, але різні клієнти, залежно від їх платоспроможності. Покрити потреби населення у сегменті валюто-обмінних операції простіше через мережу пунктів НФУ, які територіально краще доступні. І такі пункти обміну легше відкрити чим банківське відділення.

Основними драйверами всіх цих новацій стали:

- запит нового покоління споживачів, що вирізняються високою інноваційною сприйнятливістю та схильністю до опанування новітніх цифрових технологій;
- неактуальність, а в окремих випадках відсутність нормативно- правової бази;
- неетична ринкова поведінка окремих суб'єктів ринку;
- діджиталізація не як проблема, а як прогалина між реаліями і правилами;
- «Big data, адже крім майже безмежних можливостей, які несуть у собі великі масиви даних, вони ще й значно ускладнюють життя для постачальників фінансових послуг;
- кібер-ризик (як найбільш очевидний вид).

Всі ці та інші обставини змінили архітектуру ринку, навіть призвели до певного «перекосу», який, власне, і вирішив Закон про спліт (№ 79-ІХ), що набрав сили ще у 2020 році. Оскільки нагляд за фінансовими компаніями перейшов до Національного банку, "правила гри" за основними фінансовими послугами стали уніфікованими.

У партнерстві з банками, фінансові компанії розробляють технічні рішення та започатковують потужні fintech-бренди. Уявити життя сучасної людини без таких опцій, як безконтактні платежі, банківські застосунки та мобільний банкінг, вже неможливо. Все це є частиною нової платіжної реальності, яка активно захоплює Україну. Прийнято Закон "Про платіжні послуги", яким передбачається концепція відкритого банкінгу та інтеграція українського платіжного ринку з європейським. Концепція передбачає, що банки та інші постачальники платіжних послуг повинні відкрити доступ до власних даних та сервісів іншим учасникам ринку (через інтерфейс відкритих АРІ), які зможуть використати їх для розробки власних програм. Як приклад такого обміну інформацією, свідками якого ми вже є, можна назвати використання застосунком Uber геолокації користувача, яку він отримує з карти GoogleMaps. Нове регулювання дозволить об'єднати сервіси різних банків та інших постачальників платіжних послуг в єдину екосистему та надати клієнтам доступ до власних рахунків і послуг з єдиної платформи.

Що отримає країна та громадяни? Бізнес матиме однакові правила гри для всіх учасників та регульований і безпечний ринок платіжних послуг. А користувачі – впевненість у надавачах послуг та кращі продукти: від відкриття рахунків і роботи з ними до платіжних карток. А завдяки правильній регуляції та поширеності продуктів підштовхне розвиток ринку електронної комерції. Ще одним новим та перспективним напрямком фінансового ринку, як нам здається, є регуляторні технології або RegTech, це нова галузь, яка ґрунтується на використанні технологій для дотримання нормативних вимог. Таким чином, за останні роки в Україні створюється цілісна екосистема, в якій небанківські фінансові установи займають міцну позицію.

Та військова агресія значно ускладнила діяльність надавачів НФУ, вони виявилися менш готовими до викликів війни порівняно з банками і гірше впоралися з операційними ризиками. Обсяг наданих послуг внаслідок війни трохи зменшився в деяких сегментах, але залишився стабільним. Проте в усіх сегментах небанківського фінансового ринку залишаються компанії, що й надалі безперервно надають якісні послуги.

Список використаних джерел:

1. Nier E. W. Financial Stability Frameworks and the Role of Central Banks: Lessons from the Crisis. (IMF Working Paper, WP/09/70). 2009. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp0970.pdf>.
2. Шовкопляс Г. М. Європейський досвід та рекомендації щодо регулювання ринків фінансових послуг в Україні / Г. М. Шовкопляс // Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві: зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції., 20 березня 2020 року – Велико-Тирново, Болгарія : ACCESS PRESS, 2020. – С. 215-219.
3. Електронний ресурс <https://bank.gov.ua/ua/supervision/nonbanks>

РОЗРОБКА ВИМОГ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ ЗАМІНИ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Андрій Вікторович ЗЕЛЕНКОВ,

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри Інженерії програмного забезпечення
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний
інститут», м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-2163-4497>
a.zelenkov@khai.edu

Розглядаються особливості розробки вимог та управління проєктами заміни організаційно-економічного програмного забезпечення. Досліджуються техніки виявлення та аналізу бізнес-вимог, вимог користувачів та вимог до рішення. Вимоги до програмного забезпечення пропонується розробляти у вигляді користувальницьких історій та приймальних тестів з використанням попередньо розроблених моделей бізнес-процесів.

Ключові слова: *бізнес-аналіз, вимоги до програмного забезпечення, зацікавлена особа, клас користувачів, бізнес-процес, історія користувача*

Features of development of requirements and management of projects of replacement of organizational and economic software are considered. Techniques for identifying and analyzing business requirements, user requirements, and solution requirements are explored. Software requirements are proposed to develop in the form of user stories and acceptance tests using previously developed business process models.

Keywords: *business analysis, software requirements, stakeholder, user class, business process, user story*

Проєкт заміни (або реінжинірингу) передбачає заміну існуючого програмного забезпечення на повністю нове [1]. Проєкти заміни найчастіше реалізуються з метою підвищення продуктивності, скорочення витрат, перехід до більш сучасних технологій, розширення можливостей стосовно інтеграції з іншим ПЗ тощо. Нове ПЗ можна розробити на замовлення або використати якесь готове типове рішення. В Україні на теперішній час більшість малих та середніх підприємств для автоматизації задач обліку та управління бізнесом використовують російське програмне забезпечення, наприклад 1С, Бітрікс та інше, що робить актуальною задачу переходу на вітчизняне або західне програмне забезпечення (ПЗ).

Наявність існуючої системи та усталених бізнес-процесів підприємства, побудованих з її використанням, обумовлює наступні проблеми для проєктів заміни:

- нове готове програмне забезпечення реалізує власну технологію управління бізнесом, яка, звичайно, враховує українські стандарти та нормативні документи, але може вимагати суттєвої зміни бізнес-процесів підприємства;

- документація до існуючого ПЗ може бути застарілою, неповною або відсутньою; при цьому замовник може вважати, що про старе ПЗ усе відомо,

а насправді необхідне дослідження цього ПЗ та працюючих бізнес-процесів для отримання інформації щодо потреб підприємства;

- нове ПЗ може мати вищі вимоги до апаратного забезпечення, що призводить до додаткових витрат ще й на оновлення інфраструктури;
- користувачі можуть скористатися можливістю замовити нову функціональність, яка насправді не потрібна для досягнення бізнес-цілей.

При плануванні проекту заміни ПЗ необхідно обґрунтувати необхідність такої заміни, наприклад, можна порівняти впровадження нового ПЗ та модернізацію існуючого. Необхідно чітко визначити бізнес-цілі проекту, досягнення яких має визначати доцільність повної заміни системи. Визначення бізнес-цілей дозволить розробити вимоги та правильно обрати нове ПЗ. Повна заміна програмного забезпечення, на відміну від модернізації старого, дозволить використати переваги новітніх інформаційних технологій.

Обов'язково слід розробляти та документувати вимоги до нової інформаційної системи. Моделі робочих бізнес процесів та документація до існуючої інформаційної системи можуть стати важливим джерелом інформації для розробки вимог. За відсутності документації, розробникам доводиться розбиратися у функціях системи, виходячи з її інтерфейсів, коду та вмісту баз даних. Щоб така робота принесла максимум користі, слід документувати результати досліджень у формі опису вимог. Накопичивши точну інформацію про певні частини поточної системи, команда зможе безпечно замінити систему, не втративши критично важливої функціональності, та виконати доопрацювання та налагодження нової.

Доцільно створити дерево функцій існуючої та нової системи, що особливо корисно, коли планується впровадити готове ПЗ. Аналіз розбіжностей можна представляти в різних формах, у вигляді варіантів використання або користувальницьких історій, але найбільш ефективним буде використання саме дерева функцій. Аналіз допоможе розуміти, чому існуюча система не відповідає бізнес-цілям. Порівнявши ці два дерева функцій, визначають нові необхідні функції, а також функції існуючої системи, які не потрібні у новій системі [2].

Модель бізнес-процесів допоможе зрозуміти, як поточна система використовується користувачами для виконання повсякденних завдань та як на це вплинуть зміни. Буде доцільно розробити та описати бізнес-процеси, які спиратимуться на функціонал нової системи, та узгодити зміни з зацікавленими особами. Слід визначити, кого з зацікавлених осіб стосуватимуться зміни та визначити класи користувачів нової системи.

В проектах заміни організаційно-економічного ПЗ команди часто використовують методи гнучкої розробки (agile). У цьому випадку вимоги до рішення можна розробляти у вигляді користувальницьких історій та приймальних тестів, попередньо розробивши чи доопрацювавши існуючі моделі бізнес-процесів підприємства, що автоматизуються. Слід визначити пріоритети вимог користувачів.

Побудова діаграми потоків даних дозволить визначити та задокументувати зовнішні сутності, та вимоги до інтерфейсів нової системи. Створення картки екосистеми допоможе виявити інші системи, які взаємодіятимуть з новим ПЗ.

Повна заміна ПЗ зазвичай вимагає суттєвої зміни бізнес-процесів, що може мати тимчасовий негативний вплив на стабільність роботи підприємства. Зміни у бізнес-процесах та необхідність освоювати нову програму ускладнюють прийняття людьми нової інформаційної технології загалом та можуть спровокувати опір змінам з боку колективу підприємства. Користувачі звикли, як система працює зараз, якщо плануються зміни, то це з погляду користувача не дуже добре. Можливо, спочатку нова система не зможе забезпечити підтримку всіх поточних операцій. Для зниження ризику опору слід зрозуміти бізнес цілі та дослідити користувальницькі вимоги, зосередивши увагу на перевагах нової системи та нових функціях які спростять роботу конкретних користувачів. Необхідно сприяти розумінню цінності запропонованих змін для організації загалом, особливо для тих випадків, коли нове ПЗ ускладнює роботу окремих користувачів.

Доцільно розробляти перехідні вимоги, які можуть передбачати перенесення даних, навчання користувачів, зміни в організаційних та бізнес-процесах, а також паралельну роботу старої та нової систем протягом якогось часу [1].

Особливість проектів заміни полягає в тому, що зазвичай потрібен деякий досить значний обсяг функціональності нової програми, перш ніж користувачі зможуть застосовувати її для виконання своєї роботи. Бажано виділити функціонал, який обов'язково має бути впроваджений відразу, а додавання інших функціональних можливостей розділити між майбутніми релізами.

Список використаних джерел:

1. Wiegers K, Beatty J. Software Requirements (Developer Best Practices). 3rd Edition. Published by Microsoft Press, 2013. – 637p.
2. A Guide to the Business Analysis Body of Knowledge® (BABOK® Guide) v3. - International Institute of Business Analysis, Toronto, Ontario, Canada|, 2015. - 867с.

**ДО ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ТА
НЕОБЕРЕЖНОГО ВБИВСТВА І СМЕРТІ ПОТЕРПІЛОГО ВНАСЛІДОК
УМИСНИХ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ**

Анастасія Володимирівна КАЛЬЯН,

*здобувачка вищої освіти Національного
університету «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
<https://orcid.org/0009-0001-2514-7055>
anastasiakalian@gmail.com*

Ігор Володимирович ІВАНЬКОВ,

*канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та
правосуддя Національного університету
«Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2090-8011>
igor_ivankov@ukr.net*

Становленню в Україні дієвого громадянського суспільства час від часу заважала низка факторів, що гальмували досягнення бажаних результатів. Зокрема, вже дев'ять років таким першочерговим чинником є війна росії проти України, що невідворотно вносить свої корективи у наявний стан усіх суспільно-політичних процесів держави, у тому числі і кримінальне законодавство, котре є первинним регулятором забезпечення охорони прав та свобод людини і громадянина, конституційного устрою, миру та безпеки людства, громадського порядку, власності, довкілля від кримінально протиправних посягань, якими у воєнний час найчастіше є вбивства та тяжкі тілесні ушкодження, що спричиняють смерть.

Вичерпна регламентація розмежування проблемних питань кваліфікації вбивства (і умисного, і з необережності) та смерті потерпілого внаслідок тяжких тілесних ушкоджень відсутня у сучасній нормативній базі України. Суди здійснюють правосуддя, не приділяючи необхідної уваги відмінностям у трактуванні елементів складу подібних кримінальних правопорушень: об'єкта (суспільних відносин, котрих закон охороняє від протиправних посягань [1, с. 71]), об'єктивної сторони (зовнішнього акту суспільно небезпечного посягання, що здійснюється на об'єкт, котрий охороняється кримінальним законом (у формі загрози завдання шкоди чи безпосередньої шкоди такому об'єкту) та складається з діяння, наслідків і причинно-наслідкового зв'язку між ними [2, с. 163-164]), суб'єкта (фізичної осудної особи, котра вчинила кримінальне правопорушення у віці настання кримінальної відповідальності відповідно до Кримінального кодексу (далі – КК) України [3]), суб'єктивної сторони (психічного ставлення особи до вчиненого діяння та його наслідків, що характеризується виною [4, с. 87] (у формі умислу (прямого чи непрямого) або

ж необережності (кримінальної протиправної самовпевненості чи недбалості [3])), мотивом і метою [4, с. 87]).

Тож вважається доцільним поетапно розглянути характеристику розмежування зазначених кримінальних правопорушень залежно від елементів їх складу.

Наприклад, однаковим у складі умисного вбивства (ст. 115 КК України), вбивства через необережність (ст. 119 КК України) та смерті потерпілого внаслідок умисного тяжкого тілесного ушкодження (ч. 2 ст. 121 КК України) є виключно об'єкт, яким відповідно до положень Розділу II Особливої частини КК України є життя та здоров'я особи [3]. Інші ж частини складу таких кримінальних правопорушень різняться, чим спричиняють проблеми їх кваліфікації (Табл. 1).

Умисне вбивство	Вбивство через необережність	Смерть потерпілого внаслідок умисних тяжких тілесних ушкоджень
<i>Суб'єкт (зокрема, різниця у нижній межі віку кримінальної відповідальності)</i>		
14 років (відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України).	16 років (відповідно до ч. 1 ст. 22 КК України).	14 років (відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України) [3].
<i>Суб'єктивна сторона (зокрема, про форму вини можуть свідчити кількість поранень, зброя, спосіб вчинення кримінального правопорушення, причини припинення посягання, характер та місця нанесення ушкоджень, попередні відносини винного та потерпілого [5])</i>		
<p>Умисел щодо спричинення смерті: - прямий (суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер діяння, передбачає суспільно небезпечні наслідки та бажає їх настання (ч. 2 ст. 24 КК України)); - непрямий (суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер діяння, передбачає суспільно небезпечні наслідки і хоч не бажає, але свідомо припускає їх настання (ч. 3 ст. 24 КК України)) [3]. Винний, наносячи удари по життєво важливих органах відповідними способами чи зброями усвідомлював реальну можливість та неминучість спричинення смерті потерпілому [6, с. 136].</p>	<p>Необережність щодо спричинення смерті: - кримінальна протиправна самовпевненість (суб'єкт передбачає настання суспільно небезпечних наслідків діяння, але легковажно розраховує на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК України)) [3]; суб'єкт розраховує усунути настання смерті, відвернути її або вважає, що у цьому випадку вона не настане, він покладається на фізичний стан потерпілого, власні уміння та здібності, фізичний розвиток, дію певних механізмів тощо, тобто особа задля збереження життя потерпілого покладається на ненадійні засоби [7, с. 83-85]. - кримінальна протиправна недбалість (суб'єкт не передбачає настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча міг і повинен був передбачити (ч. 3 ст. 25 КК України)) [3]. Винний не оцінює власне діяння, не передбачає не лише можливість спричинення смерті потерпілому, а і можливість нанесення тяжких тілесних ушкоджень, але при цьому таке діяння стає головною причиною смерті; відношення до діяння може бути як умисним, так і необережним,</p>	<p>Умисел щодо нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження, але необережність щодо спричинення смерті потерпілого від отриманих травм. Саме нецілеспрямований, хаотичний характер нанесення тілесних ушкоджень свідчить про відсутність умислу на вбивство особи (також якщо потерпілий не сприймав такі дії направлені на позбавлення себе життя (удари не були спрямовані на життєво важливі органи), до того ж суб'єкт не висловлював погроз вбивства). Наявність фактів про те, що суб'єкт правопорушення завдавав ударів предметом, що не становить особливої небезпеки, у не життєво важливі частини тіла, є підтвердженням, що такий суб'єкт не бажав смерті потерпілого [8, с. 2-4].</p>

	а вина до наслідків проявляється у формі необережності [6, с. 135].	
Об'єктивна сторона		
<p>1. Діяння (дія чи бездіяльність) – посягання на життя [8, с. 2], часто суб'єкт наносить удари в голову, шию, печінку, пах, лівий бік грудей, при цьому інтенсивність (сила удару, множинність) дії суб'єкта є достатньою для порушення анатомічної цілісності чи функцій важливих органів [6, с. 135], тобто нанесення зазначених ударів ногами, головою, неозброєною рукою самостійно не визначає правову оцінку настання смерті [8, с. 2].</p> <p>2. Причинно-наслідковий зв'язок безпосередньо між діянням та смертю є невідворотним та необхідним, чітким, тобто смерть – закономірний результат діяння винного, при цьому біологічна смерть може настати протягом певного часу вже після посягання, але за наявності прямого зв'язку між діянням і наслідками.</p> <p>3. Наслідки – незворотна фізіологічна смерть потерпілого (активні заходи, спрямовані на підтримання життя потерпілого припиняються саме з моменту констатації незворотної смерті – смерті його мозку [2, с. 163-164] (повного припинення природних функцій мозку, що може встановлюватися при примусовій вентиляції легень чи працюючому серці [8, с. 2])).</p> <p>4. Застосування характерних для спричинення смерті знарядь та засобів [6, с. 134-136].</p>	<p>Зміст такий, як і випадку умисного вбивства, проте винний своїми діями може не створювати безпосереднього причинного зв'язку до настання смерті, а лише утворювати необережні передумови до цього [7, с. 83-84].</p>	<p>1. Діяння (дія чи бездіяльність) [8, с. 2] – умисне тілесне ушкодження, що є небезпечним для життя в момент заподіяння або таке, що спричинило психічну хворобу, втрату будь-якого органу чи його функцій, каліцтво статевих органів, переривання вагітності, непоправне знівечення обличчя, інші розлади здоров'я, що поєднані зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину та спричинили смерть потерпілого [3].</p> <p>2. Причинно-наслідковий зв'язок між заподіяними ушкодженнями та смертю містить більш тривалий ланцюг частинок, ніж такий зв'язок у випадку умисного чи необережного вбивства [8, с. 2].</p> <p>3. Наслідки:</p> <ul style="list-style-type: none"> - первинний (тяжкі тілесні ушкодження), - вторинний (смерть особи від умисних тяжких тілесних ушкоджень не життєво важливих органів чи життєво важливих органів, але способом чи знаряддям, що не свідчать про існування передбаченої суб'єктом можливості спричинення смерті) [6, с. 135-136].
Приклад ситуації, що повинна кваліфікуватися за відповідною статтею, її частиною		
<p>Суб'єкт штовхає потерпілого, бажаючи, щоб останній настромився на гострий виступ металевої конструкції та помер.</p>	<p>Суб'єкт штовхає потерпілого, останній під час падіння нахромлюється на гострий виступ металевої конструкції та помирає (при цьому дії суб'єкта попередньо були направлені на реалізацію іншого умислу).</p>	<p>Суб'єкт штовхає потерпілого, внаслідок чого останній падає та проколює око об гострий виступ металевої конструкції. Через деякий час потерпілий помирає внаслідок зараження крові через травму ока.</p>

Отже, розмежування кваліфікації умисного та необережного вбивства, а також смерті потерпілого внаслідок умисних тяжких тілесних ушкоджень повинно проводитись за нижньою межею віку суб'єкта таких кримінальних правопорушень, їх суб'єктивною та об'єктивною стороною.

Список використаних джерел:

1. Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. *Право.ua*. 2015. № 2. С. 70-75.
2. Матвійчук В. К. Об'єктивна сторона складу злочину: її складові та зміст. *Держава та регіони*. 2013. № 1 (39). С. 163-168.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІ в редакції від 28.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 23.05.2023).
4. Ткаченко О. Загальне поняття суб'єктивної сторони. «*Молода наука-2015*»: збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених, том І. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. С. 87- 88.
5. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2 в редакції від 07.02.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text> (дата звернення 23.05.2023).
6. Харитонов С.О., Володіна О.О., Малиновська Т.М. До питання розмежування вбивства та тяжкого тілесного ушкодження, що спричинили смерть потерпілому. *PERSPECTIVE OF SCIENCE AND PRACTICE: матеріали XIII міжнар. наук.-практ. конф., Амстердам, 13-15 грудня 2021 року*. Амстердам, 2021. С. 133-137.
7. Спільник С. І. Особливості кваліфікації вбивства через необережність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 81-86.
8. Байда А.О., Склезь О.А. Розмежування умисного вбивства від умисного нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть особи. *Молодий вчений*. 2019. № 11 (75). С. 1-6.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Вероніка Геннадіївна КОВАЛЬЧУК,

*докт наук з держ. упр., професор,
Національний аерокосмічний університет
ім. М.Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5321-8300>
covveron@ukr.net*

Вікторія Олександрівна ШВЕДУН,

*докт. наук з держ. упр., професор,
Національний університет цивільного захисту
України, Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5170-4222>
applevikvs@gmail.com*

Ельвіра Гасимівна СЕІДОВА-БОГОСЛОВСЬКА,

*національний аерокосмічний університет
ім. М.Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-3334-5959>
seidovaelvira121@gmail.com*

Авторами доведено, що визначення об'єкта цифрової трансформації є фундаментальним аспектом методології наукового знання. У цьому контексті соціально-економічні системи будь-якого рівня вважаються об'єктом цифрової трансформації, оскільки вони перетворюють свою концепцію та формат функціонування шляхом використання цифрового простору та цифрової взаємодії. Підкреслено, що для досягнення цифрової трансформації важливо гармонійно поєднувати інтереси бізнесу, стратегічні пріоритети розвитку, потреби суспільства та інтереси держави.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, бізнес-процеси, цифровізація, цифрова трансформація.

The authors prove that the definition of the object of digital transformation is a fundamental aspect of the methodology of scientific knowledge. In this context, socio-economic systems of any level are considered as the object of digital transformation, because they transform their concept and format of functioning through the use of digital space and digital interaction. It is emphasized that in order to achieve digital transformation, it is important to harmoniously combine business interests, strategic development priorities, the needs of society and the interests of the state.

Keywords: local self-government bodies, business processes, digitalization, digital transformation.

Сучасні тенденції цифровізації бізнес-процесів в органах місцевого самоврядування є ключовим аспектом цифрової трансформації суб'єктів господарювання та відповідних органів влади. Ця трансформація, що

відбувається в сукупності соціально-економічних систем, забезпечує основу для становлення цифрової економіки.

Методологія цифрової трансформації соціально-економічних систем є логічною організацією людської діяльності, що включає визначення мети і предмета дослідження, підходів і пріоритетів у його управлінні, вибір засобів і методів для досягнення найвищого результату. Ця методологія представляє собою систему теоретичних постулатів та обмежень, які використовуються в комплексі конкретних методів і підходів наукового пізнання, як для окремих об'єктів, так і для соціально-економічної системи в цілому [1; 3].

Основними аспектами методології цифрової трансформації є об'єкт і предмет дослідження, цілі та завдання, принципи та наукові кампанії, методи дослідження.

Звертаючись до процесів наукового пізнання цифрової трансформації соціально-економічних систем в умовах цифровізації української економіки, ми формулюємо та даємо науковий огляд таких ключових аспектів методології цифрової трансформації.

Цифрова трансформація, у нашому розумінні, передбачає повну трансформацію соціально-економічної системи, її концепцій і форм функціонування, що призводить до низки надзвичайно складних, особливо важливих і відповідальних завдань, які потребують пильної уваги та наукового осмислення [2; 3].

Основними цілями цифрової трансформації респонденти назвали: «підвищення задоволеності клієнтів» (58%), «трансформація бізнес-моделей» (57%), «зниження витрат» (54%), «підвищення ефективності вже наявних процесів» (48%) і «вихід на нові ринки, розширення асортименту продуктів і послуг» (33%).

На думку респондентів, постановка мети цифрової трансформації та розробка відповідної стратегії належить до компетенції топ-менеджменту або комітету, до якого входять представники магазинів і бізнес-підрозділів. За ці дві відповіді було віддано близько 50% голосів, третім у рейтингу став ІТ-департамент (24%). Зазначимо, що мета цифрової трансформації має бути сформульована таким чином, щоб виявити деякі образи, що формуються, до яких системі необхідно прагнути в перехідному режимі для досягнення запланованого результату.

Важливо зазначити, що, з одного боку, метою цифрової трансформації виступає спостереження за наявними потребами суспільства і держави в цифровій економіці, з іншого боку, вибір мети цифрової трансформації є вельми суб'єктивним і визначається особами або колективами, до компетенції яких належить розв'язання цієї проблеми. Необхідно гармонійно поєднувати інтереси бізнесу та стратегічні пріоритети розвитку, потреби суспільства та інтереси держави [1-3].

У зв'язку з цим пропонується використовувати при визначенні мети цифрової трансформації таке формулювання: це створення умов для системної трансформації формату функціонування соціально-економічних систем і набуття низки конкурентних переваг, здатних забезпечити трансформованій системі будь-який рівень сталого й ефективного функціонування в цифровій економіці, що ґрунтується на максимальному використанні потенціалу для

комплексного впровадження цифрових технологій і формування єдиного цифрового простору [2; 3].

Визначення об'єкта цифрової трансформації є фундаментальним аспектом методології наукового знання. У цьому контексті соціально-економічні системи будь-якого рівня вважаються об'єктом цифрової трансформації, оскільки вони перетворюють свою концепцію та формат функціонування шляхом використання цифрового простору та цифрової взаємодії.

Для досягнення цифрової трансформації важливо гармонійно поєднувати інтереси бізнесу, стратегічні пріоритети розвитку, потреби суспільства та інтереси держави [1; 2].

Отже, метою цифрової трансформації є створення умов для системної трансформації формату функціонування соціально-економічних систем і отримання конкурентних переваг, які забезпечують стале й ефективне функціонування в цифровій економіці шляхом використання цифрових технологій та формування єдиного цифрового простору.

Список використаних джерел:

1. Биркович Т. І., Биркович В. І., Кабанець О. С. Механізми публічного управління у сфері цифрових трансформацій. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1488>, DOI: 10.32702/2307-2156-2019.9.2
2. Коляденко С. В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. Економіка. Фінанси. Менеджмент. 2016. № 6. С. 106-107.
3. Куйбіда В.С., Карпенко О.В., Наместнік В.В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. Вісник Національної академії державного управління при президентіві України. Серія «Державне управління». 2018. № 1. С. 5-11.

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Віталій Іванович КОВТУН,

*канд. юрид. наук, доцент кафедри конституційного
права України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0003-0232-540X>
v.i.kovtun@nlu.edu.ua*

Марина Сергіївна КОВТУН,

*канд. юрид. наук, доцент кафедри конституційного
права України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0002-4541-2581>
m.s.kovtun@nlu.edu.ua*

Ключові слова: Конституція, держава загального добробуту, соціальна держава, Конституційний Суд, освіта, євроінтеграція.

Key words: Constitution, welfare state, social state, humans rights, constitutional court, education, European integration.

Конституційний Суд України неодноразово ставав на захист соціальних прав громадян. Зокрема, вирішуючи порушені в конституційних поданнях питання, у Рішенні від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) у пункті 4 мотивувальної частини сформулював наступні важливі юридичні позиції: «В Україні як соціальній, правовій державі політика спрямовується на створення умов, які забезпечують достатній життєвий рівень, вільний і всебічний розвиток людини як найвищої соціальної цінності, її життя і здоров'я, честь і гідність. Утвердження та дотримання закріплених у нормативно-правових актах соціальних стандартів є конституційним обов'язком держави. Діяльність її правотворчих і правозастосовчих органів має здійснюватися за принципами справедливості, гуманізму, верховенства права.

«Оскільки стаття 22 міститься у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України і в ній сформульовано загальну вимогу щодо законодавчого регулювання існуючих прав і свобод, то положення частин третьої цієї статті необхідно інтерпретувати у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 22, частин першої статті 64, частин першої статті 157 Основного Закону України та розуміти як такі, що поширюються на всі існуючі права і свободи людини, гарантовані Конституцією України» (абз. сьомий п.п. 2.2 п. 2 мотивувальної частини Рішення КСУ від 22 травня 2018 року № 5-р/2018).

«Відповідно до пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються права і свободи людини, гарантії

цих прав і свобод. Але, визначаючи їх, законодавець може лише розширювати, а не звужувати, зміст конституційних прав і свобод та встановлювати механізм їх здійснення. Отже, положення частини третьої статті 22 Конституції України необхідно розуміти так, що при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини, якщо таке звуження призводить до порушення їх сутності» (абз. дев'ятий, десятий п.п.2.2 п. 2 мотивувальної частини Рішення КСУ від 22 травня 2018 року № 5-р/2018). Повністю вищевказані юридичні позиції знайшли відображення в пункті 3 мотивувальної частини Рішення від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018; абзаці третьому підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 4 червня 2019 року № 2-р/2019).

Треба зазначити, що відносно цієї категорії громадян сформульовані вище юридичні позиції знайшли відображення у рішенні КСУ (Другий сенат) від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019): «Конституційний Суд України зазначає, що аналіз положень статей 16, 17 Конституції України дає підстави для висновку, що особи, які під час проходження військової служби брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, мають спеціальний статус та особливі умови соціального захисту. За Конституцією України посиленій соціальний захист вказаних категорій осіб вимагає від держави виконання обов'язку визначати такий обсяг їх соціального забезпечення, який гарантуватиме їм гідні умови життя, а також повне відшкодування заподіяної шкоди» (абзац дванадцятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України висноує, що приписи статей 1, 3, 21, 28, 46, 48 Конституції України у їх взаємозв'язку вказують на позитивний обов'язок держави забезпечувати безумовний захист людської гідності та мінімальний соціальний захист людини, визначений приписами частини третьої статті 46 Конституції України. Зокрема, ідеться про встановлення призначення та систематичну виплату протягом певних періодів, визначених законом, пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, у розмірі, не нижчому прожиткового мінімуму, встановленого законом для відповідної категорії осіб. Це означає, що внаслідок такого встановлення розмір виплачених особам пенсій, інших соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, за жодних умов не може бути нижчим від гарантованого державою прожиткового мінімуму, навіть якщо із цих виплат здійснено обґрунтовані державою відрахування для досягнення правомірної (легітимної) мети (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023).

Отже, Основний Закон України встановлює загальні рамки обов'язків держави в економічній та соціальній сферах, засновані на принципах рівності можливостей, справедливого розподілу суспільного блага та громадянської відповідальності за тих, хто не може забезпечити собі мінімальні умови гідного життя. Демократичні засади конституційного порядку потенційно розвивають соціальні права, а їхній захист залежить від ступеня економічного розвитку держави. У процесі осягнення феномену соціальної держави необхідно звертатись до норм поточного законодавства, судової практики та аналізу існуючих традицій. Таким чином, формування її моделі відбувається у процесі

руху від висунення загального поняття соціальної держави й далі, через аналіз позитивно-правової конкретики. Соціальна держава має також кількісний вимір в економічно-фінансових показниках.

Верховна Рада України може встановлювати, модернізувати або поновлювати, змінювати розмір пенсій, механізми її нарахування та надання, оскільки вони не закріплені в Конституції України, а визначаються у законах відповідно до соціальної політики держави. Проте такі законодавчі зміни не можуть бути спрямовані на ухилення держави від її обов'язків, визначених, зокрема, у статтях 3, 24, 51 Основного Закону України.

Конституційний Суд України враховує те, що законодавець, змінюючи відносини у сфері пенсійного забезпечення з метою удосконалення соціальної політики держави шляхом перерозподілу суспільного доходу, не може забезпечити людину від зміни умов її соціального забезпечення. Зміни у цій сфері мають бути достатньо обґрунтованими, здійснюватися поступово, обачно й у заздалегідь обміркований спосіб, базуватися на об'єктивних критеріях, бути пропорційними меті зміни юридичного регулювання, забезпечувати справедливий баланс між загальними інтересами суспільства й обов'язком захищати права людини, не порушуючи при цьому сутності права на соціальний захист.

З вищезазначеного, можна зробити висновок, що Верховна Рада України встановивши у пункті 2 розділу I Закону № 1584-IX кількісний показник розміру пенсії по інвалідності, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання внаслідок Чорнобильської катастрофи, змінила попередньо чітко регламентований розмір пенсій. «Мінімальний гарантований показник» – встановлює на рівні Закону гарантування «ядра соціального права», але також може призвести до звуження змісту та обсягу прав і свобод, встановити тим самим їх обмеження (у разі зменшення вираження кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідними і загальним), тобто питання «конкретного випадку». У разі цього, це може стати підставою до не відповідності положення абзацу першого пункту 2 розділу I Закону статті 8 (принцип пропорційності), статті 22, частинам першій, четвертій статті 41, частинам першій, третій статті 46 Конституції України.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В АСПЕКТІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНОГО УСТРОЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Дар'я Юрїївна КОНДРАТЕНКО,

канд. юрид. наук, PhD, асистент
кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8197-8032>
d.yu.kondratenko@nlu.edu.ua

В Україні реалізовано реформу децентралізації влади, в рамках якої місцеві органи влади отримали повноваження і території для управління у межах новоутворених територіальних громад, їм надано можливість повноцінно розпоряджатись власними ресурсами та визначати їх подальшу долю, забезпечуючи контроль та ефективне управління земельними ресурсами громади. За цих обставин постали питання щодо відсутності та розпорошеності інформації про стан цих земельних територій і цифровізація та узгодженість інформації має велике значення, що забезпечить відображення не тільки меж території, а й можливість відслідковувати ефективно, раціональне використання земельного ресурсу, інформацію щодо стану земель, впровадження єдиного реєстру земельної інформації територіальних громад, актуальні дані про діючі договори оренди земель та забезпечити контроль управління земельним ресурсом і впроваджувати інноваційні цифрові підходи у сфері управління.

Ключові слова: цифровізація, децентралізація влади, земельний устрій, територіальні громади, Державний земельний кадастр.

The reform in Ukraine of decentralization of power was implemented, as part of which local authorities received powers and territories to manage within the boundaries of newly formed territorial communities, they were given the opportunity to fully dispose of their own resources and determine their future fate, ensuring control and effective management of the community's land resources. The absence and dispersion of information about the state of these land territories and the digitization and consistency of information is of great importance, which will ensure the display of not only the boundaries of the territory, but also the possibility of monitoring the effective, rational use of the land resource, information about the state of the land, the implementation of a single register of land information of territorial communities, up-to-date data on existing land lease agreements and to ensure land resource management control and implement innovative digital approaches in the field of management.

Keywords: digitization, decentralization of authority, land system, local community, State Land Cadastre.

Інституціональний підхід в контексті удосконалення управління комплексним розвитком земельного устрою сільських територій із врахуванням сталих земельних відносин, новел законодавства щодо формування ефективної системи землекористування за допомогою цифровізації земельних правовідносин із розвитку територіально- адміністративної підсистеми земельного устрою. Умови реформування земельних відносин та децентралізації влади територіальні громади наділили повноваженнями щодо розпорядження землями державної власності, це здебільшого стосується неформованих в Державному земельному кадастрі (надалі-ДЗК) земельних ділянок, спрощено процедуру погодження землепорядної документації та скасування державної експертизи

документації із землеустрою, а місцеві органи виконавчої влади отримують повноваження щодо здійснення державного контролю за використанням і охороною земель.

Наразі в Україні реалізовано реформу децентралізації влади, в рамках якої місцеві органи влади отримали повноваження і території для управління у межах новоутворених територіальних громад.

Важливим аспектом у контексті реформування децентралізації влади - це отримання повноважень і територій для управління у межах новоутворених територіальних громад, де головним елементом являються землі за межами населених пунктів, які й перейшли в комунальну власність на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» від 27.05.2021 р. № 1423-IX.

За цим Законом територіальні громади отримали можливість повноцінно розпоряджатись власними ресурсами та визначати їх подальшу долю, забезпечуючи за допомогою органів місцевої влади контроль та ефективне управління земельними ресурсами громади. Це матиме позитивний вплив на збільшення надходження до місцевих бюджетів за рахунок земельно-майнових та похідних видів діяльності, що сприятиме покращенню добробуту місцевого населення.

За переліком позитивних моментів треба відзначити і ті, що наразі неврегульовані і потребують окремої уваги. Однією з таких проблем є юридично не встановлені межі територіальної громади та відсутність актуальних відомостей про землі, що перейшли до їх відання, це спричинено відсутністю належної єдиної системи обліку земель та земельних ресурсів територіальних громад й інформаційного забезпечення.

Щодо останнього, то наповнення актуальною інформацією реєстру земельного фонду на місцевому рівні залишається головним питанням для подальшого раціонального та ефективного використання земельних ресурсів. За таких умов прослідковується тенденція стрімкого розвитку інформаційних ресурсів та послуг, це обумовлено також виникненням неузгоджених питань обігу земель сільськогосподарського призначення, що загострюється відсутністю узгодженого правового механізму щодо належної реалізації земельної реформи.

Цифровізація інформації про земельні ділянки, її достовірність та доступність є одним із важливих питань, яке постало нагальним у процесі реформування земельних відносин та децентралізації влади в Україні. Так, одним з елементів цифровізації земельних відносин є запровадження електронних торгів, кардинальні зміни відбулись і в осередку земельних відносин – Держгеокадастрі, створення електронного реєстру сертифікованих інженерів-землепорядників та геодезистів, основним інструментом є проєкт – Геопортал, щодо обробки даних дистанційного зондування земель України, створення національної інфраструктури геопросторових даних, що має поєднувати у собі всі реєстри та інформаційні бази держави, за допомогою неї громадяни зможуть отримувати відповідні документи у спрощеному порядку.

Проаналізувавши дані *decentralization.gov.ua* в аспекті формування нового адміністративного устрою України, то новостворені територіальні

громади розміщені не рівною мірою по областях країни та мають різний земельний фонд у своєму підпорядкуванні. За наявними даними щодо земельних ресурсів, можна дійти висновку, що у відкритому доступі представлено не повною мірою інформацію для повноцінного якісного обліку та моніторингу земельних ресурсів у територіальних громадах [1].

Одним з нерегульованих недоліків роботи з відкритими даними державних реєстрів полягає в тому, що ці реєстри знаходяться в різних державних службах, а для перевірки земельної ділянки необхідно звертатися до кожної служби окремо. Центральне місце серед державних реєстрів щодо визначення земельного активу України займає Публічна кадастрова карта, однак наявна інформація у відкритому доступі є достатньою для належного функціонування земельних відносин у територіальних громадах. Ще одним джерелом інформації про земельні ділянки виступає Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, частину важливої інформації про земельний фонд територіальної громади мають реєстри територіальних громад в яких розміщується інформація про попередні карти паювання, генеральні плани, копії договорів оренди за старим порядком оформлення та інші матеріали, які стосуються земельно-майнових відносин. Таким чином, видається важливим урахування цієї інформації під час формування єдиного реєстру даних щодо земельного активу громади.

Сучасні умови дали поштовх альтернативним дослідженням цифровізації земельних відносин, розрізнення інформації щодо обліку земельних ділянок розташованих в межах територіальної громади є створення єдиного реєстру, наприклад, Земельної бази даних територіальної громади. Один з таких проєктів є всеукраїнський проєкт з цифровізації земель поза межами населених пунктів, який впроваджується за сприяння Міністерства аграрної політики та продовольства України «Проєкт цифровізації земель *Vkursi Zemli Ukraine Vkursi Zemli Ukraine*» - метою даного проєкту є надання зацікавленим особам повної інформації та аналітики про ключові аспекти земельних відносин в кожній області України. Зокрема, щодо найбільших власників та землекористувачі, площа їх земель в сільськогосподарському обробітку, які існують ризики правопорушень у сфері землекористування, обізнаність в податкових надходженнях та ін. Задля функціонування таких проєктів, потрібно оперувати відомостями про земельні ділянки з державних реєстрів – ДЗК, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, порталу нормативно-грошової оцінки та реєстру судових рішень, дані супутникового моніторингу, GIS та Big Data технології.

На першому етапі реалізації проєкту результати оцифрування та аналізу будуть щомісяця публікуватись в форматі інфографічних звітів, що міститимуть таку інформацію: земельна статистика області; децентралізація; баланс земель – категорії; баланс земель – цільове призначення; концентрація сільськогосподарських земель в громадах; концентрація великих ділянок; мінімальна вартість землі в громадах; обмеження та судові справи; форми власності; передача земель громадам; найбільші власники землі; тип землекористування; найбільші землекористувачі; ставка та терміни оренди; емфітевзис; посіви основних культур; технічні втрати землекористування; проблеми та ризики земельних відносин; державні та комунальні землі; ризики

тіньової оренди; ризики самовільного зайняття земель; ризики порушення цільового призначення; наповнення реєстрів; проблеми реєстрів. Оцифрувавши та проаналізувавши всю територію України, автори проекту планують запустити інтерактивний вебпортал, з регулярним оновленням інформації, можливістю порівнювати окремі області та громади, шукати та аналізувати землі за різними параметрами [2].

Нині ще багато муніципалітетів, зокрема керівників громад та служб містобудівного кадастру і земельних відносин, працюють з паперовими застарілими картографічними матеріалами, генеральними планами, ортофотопланами та іншою містобудівною документацією.

Сучасне управління землями територіальної громади має бути автоматизованим, прозорим та зручним, відповідно до державних вимог, документація має опрацьовуватися в електронному вигляді але сьогодні не вся інформація є оцифрованою та розпорошена, що значно ускладнює процес прийняття рішень. Одним із способів удосконалення роботи є цифровізація даних відносин, що надасть відображення не тільки меж території, а й можливість відслідковувати ефективно, раціональне використання земельного ресурсу, впровадження на місцях єдиного реєстру земельної інформації територіальних громад із позначенням про діючі договори оренди земель, щодо стану земель, відслідковувати зміни, відстежувати оцінку фінансових ризиків, контролювати управління земельним ресурсом та впроваджувати інноваційні цифрові підходи у сфері управління.

Список використаних джерел:

1. <https://vkursi.pro/zemli>
2. <https://decentralization.gov.ua>

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА: ВИЗНАЧЕННЯ ЙОГО СТІЙКОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Тетяна Юріївна КОТ,

студент 3 курсу, ФММ, КПІ ім. Ігоря Сікорського,
м. Київ, Україна
tetiana1kot@gmail.com

Наталя Олександрівна ЧЕРНЕНКО,

канд. екон. наук, доцент кафедри
міжнародної економіки, ФММ КПІ
ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7424-7829>
chernenkonaatasha0@gmail.com

У даній роботі було приділено увагу аналізу фінансового стану підприємства як важливого етапу управління ним. Зазначено, що він дозволяє оцінити фінансову стійкість підприємства, виявити його проблемні зони та розробити стратегію подальшого розвитку. Розкрито сутність поняття «фінансовий стан підприємства» та проаналізовано основні економічні показники, що використовуються для аналізу. Важливість дослідження цих показників полягає у необхідності постійного їх моніторингу, адже вони мають безпосередній вплив на результати господарської діяльності підприємства. Окрім цього було розглянуто деякі рекомендації щодо покращення фінансового стану підприємства в сучасних умовах господарювання. Автори зазначають, що ефективний аналіз фінансового стану може допомогти підприємству зменшити ризики та забезпечити стабільний розвиток. У роботі наголошується на необхідності постійного удосконалення фінансових стратегій та використання інноваційних підходів для забезпечення стійкого розвитку підприємства.

Ключові слова: аналіз, фінансовий стан, підприємство, фінансова стійкість.

The study of the company's financial situation was highlighted in this work as a crucial part of its management. It is mentioned that it enables the formation of a strategy for continued development, the identification of the enterprise's issue areas, and an assessment of its financial stability. The key ideas behind the phrase "financial condition of the enterprise" are revealed, and the primary economic indicators that were employed to conduct the research are examined. Studying these indicators is crucial since they must be constantly monitored because they have a direct bearing on the outcomes of the business's economic activity. Additionally, a few suggestions for enhancing the company's financial health in the context of contemporary economic situations were taken into account. The authors point out that an in-depth review of the business's financial status may minimize risks and guarantee steady growth. The paper emphasizes the requirement for ongoing financial strategy improvement and the application of creative ideas to guarantee the enterprise's sustained growth.

Keywords: analysis, financial condition, enterprise, financial stability.

В сучасних умовах підприємства стикаються зі значними викликами і труднощами, які вимагають розробки нових інноваційних підходів для забезпечення їх стійкого розвитку. Оцінка фінансового стану підприємства є однією з ключових складових управління бізнесом, оскільки вона дозволяє визначити його потенціал і можливості для подальшого розвитку. Підприємства зі стійким фінансовим станом мають більші можливості для розвитку та інвестування в нові проекти та технології, що дозволяє їм зберігати

та покращувати свою конкурентоспроможність. Однак, підприємства з нестабільним фінансовим станом мають більші ризики для свого існування на ринку та потребують розробки нових стратегій.

Аналіз літературних джерел до трактування поняття «фінансовий стан підприємства» вказує на те, що це поняття охоплює загальний огляд фінансової ситуації підприємства, включаючи його фінансову стійкість, ліквідність та рентабельність. Фінансовий стан підприємства детально аналізується за допомогою фінансового аналізу, який дозволяє оцінювати ефективність управління фінансами підприємства, його фінансову стабільність та потенціал для подальшого розвитку. У своїх дослідженнях автори наголошують на тому, що оцінка фінансового стану підприємства є необхідною умовою для його успішного функціонування в умовах конкуренції на ринку. Для цього необхідно проводити аналіз фінансових показників, таких як оборотність активів, рентабельність, ліквідність та інші, що дозволяє визначити потенційні проблеми та ризики, а також розробити стратегію для їх подолання. Наприклад, використання нових технологій, застосування ефективних стратегій управління фінансами та удосконалення бізнес-моделей можуть допомогти підприємствам зберегти конкурентну перевагу та забезпечити успішне функціонування на ринку. Отже, аналіз літератури показує, що фінансовий стан підприємства є важливим показником його успішності та стійкості на ринку.

Найбільш точно визначення поняття «фінансовий стан підприємства» надали: Н. Яцишин, Г. Рзаєв, А. Слива, що трактують його, як реальну та потенційну спроможність суб'єкта господарювання забезпечити належний рівень фінансування господарської діяльності [1, с. 119].

Враховуючи важливість аналізу фінансового стану підприємства, наведемо деякі економічні показники, що використовуються. Перш за все для аналізу фінансового стану розраховують коефіцієнт абсолютної ліквідності, як відношення грошових коштів до поточних зобов'язань, та коефіцієнт загальної ліквідності, як відношення оборотних активів до поточних зобов'язань, із відповідними нормативними значеннями – 0,2-0,25 для першого коефіцієнта та більше 1 для другого. Дані показники вказують на можливість підприємства швидко виконати власні зобов'язання. Решта проаналізованих показників використовуються для оцінювання структури джерел формування власного капіталу підприємства. Розглянемо найпоширеніші показники: маневреність власних оборотних коштів, що розраховується як відношення власного оборотного капіталу до власного капіталу, коефіцієнт фінансової незалежності - відношення власного капіталу до балансу, та мають нормативне значення 0,5. Також часто для аналізу розраховують коефіцієнт заборгованості – відношення позикових коштів до активів підприємства, що має нормативне значення 0,4 – 0,6. Фактично ці показники вказують на залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування [2].

Шляхи покращення фінансового стану підприємства можуть бути різними, залежно від ситуації. Наприклад, це може бути зменшення витрат, покращення управління запасами, залучення інвестицій тощо. Враховуючи важливість вищезазначеного, варто виділити шляхи щодо покращення фінансового стану підприємства: збільшувати обсяги виробництва;

підвищувати продуктивність праці найманих робітників; проводити своєчасний аналіз фінансової інформації; впроваджувати плани вирішення кризових ситуацій; забезпечити оптимальне співвідношення власного та позикового капіталу [3, с. 207].

У сучасних умовах особливу увагу слід приділяти цифровизації фінансових процесів, використанню інноваційних технологій та підвищенню ефективності роботи підприємства в цілому. В умовах світової турбулентності, постійний аналіз показників фінансового стану підприємства є невід'ємною складовою забезпечення ефективного функціонування підприємства. Успішне підприємство повинно постійно працювати над удосконаленням своїх фінансових стратегій та використовувати інноваційні підходи для забезпечення стійкого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Рзаєв Г.І., Слива А.В. Напрями аналізу фінансового стану підприємства у розрізі потреб економіки. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2020. № 3, С. 118-120.
2. Колосінська М. І., Бойда С. В., Семенко О. О. Оцінка фінансового стану підприємства з метою удосконалення його фінансової стратегії. Ефективна економіка. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7830> (дата звернення: 28.05.2023)
3. Замула І.В. Аналіз фінансового стану підприємства в умовах комп'ютеризації. Наукові записки національного університету «Острозька Академія», серія «Економіка». 2020, №16 (44), С.199-208.

ЕФЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЦИРКУЛЯРНУ ЕКОНОМІКУ

Олена Сергіївна ЛІСТРОВА,

*канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри
«Економіки, маркетингу та міжнародних
економічних відносин», Національний аерокосмічний
університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5175-3043>
o.listrova@khai.edu*

Тетяна Анатоліївна КЛИМЕНКО,

*старший викладач кафедри «Економіки,
маркетингу та міжнародних економічних відносин»,
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний
інститут», Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-3464-3066>
t.klymenko@khai.edu*

Василь Олексійович ЛИБА,

*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри
«Економіки, маркетингу та міжнародних
економічних відносин», Національний аерокосмічний
університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3373-8621>
v.lyba@khai.edu*

Індустрія 4.0 кардинально змінює всю економіку та відносини між людьми. Штучний інтелект, інтернет речей, адитивні технології, віртуальна та доповнена реальність, нейротехнології все більшою мірою проникають у повсякденне життя. В умовах нової реальності на перший план виходять результати, що демонструють найбільшу віддачу від використання зазначених винаходів, особливо актуальною стає циркулярна економіка в поєднанні з цифровими технологіями.

Ключові слова: цифрові технології, циркулярна економіка.

Industry 4.0 is radically changing the entire economy and relationships between people. Artificial intelligence, the Internet of Things, additive technologies, virtual and augmented reality, neurotechnologies are increasingly penetrating everyday life. In the conditions of the new reality, the results that demonstrate the greatest return from the use of these inventions come to the fore, the circular economy in combination with digital technologies becomes especially relevant.

Keywords: digital technologies, circular economy.

Цифровізація діяльності людини оцінюється дослідниками неоднозначно з позицій, насамперед, технологічної та соціальної. Так, наукове співтовариство наголошує на значущості ідеології цифровізації, акцентуючи увагу на динаміці підходу до процесів розроблення, виробництва, реалізації та використання продуктів з точки зору модернізації характеру завдань різних суб'єктів господарської діяльності [1], у тому числі, у галузевому розрізі. З іншого боку, наголошуються протиріччя, які пов'язані з можливим зростанням безробіття, зміною рівня вимог до кваліфікації працівників, залежністю від інформаційних мереж, прихильністю до технічних пристроїв, обмеженням волі. Так, за прогнозом McKinsey, до 2030 р. близько 400 млн. осіб, що становлять 14% робочої сили планети, втратять роботу через роботизацію та інформатизацію промислового виробництва. При цьому, як у першому, так і в другому випадках на передній план виводиться людина з її здібностями та потребами, визначаючи передумови переходу до технологій Індустрії 5.0, які націлені на посилення фізичних можливостей людини, її творчого потенціалу, підвищення якості, тривалості життя. Технології покликані не замінювати, а доповнювати людину.

Так, ефективною і перспективною є інтеграція досягнень Індустрії 4.0 в циркулярну економіку. Циркулярна економіка концептуально розглядає неодмінність повторного використання ресурсів із застосуванням енергозберігаючих та екологічних технологій. Переважно циркулярна економіка вважається досить вузько орієнтованою в порівнянні, наприклад, із зеленою економікою, яка більшою мірою враховує соціальну складову, і орієнтована на підвищення якості населення в цілому. Зокрема, існує думка, за якою коло питань циркулярної економіки рідко включає питання вивчення особливостей управління людськими ресурсами [2]. Однак велика глибина дослідження проявляється по відношенню до елементів виробничого процесу, наприклад, в орієнтації на збереження цінності, закладеної в продукти та матеріали.

Як правило, в циркулярній моделі акцент робиться на технологічних та структурних аспектах економічного розвитку, насамперед, у практичному їх додатку. Відповідні технології, своєю чергою, активно розвиваються у системі Індустрії 4.0 [3]. Серед складових єдиної системи, відповідно, виділяються:

- розроблення та впровадження зелених технологій на основі цифрових даних;
- формування відповідального використання природних ресурсів та максимізація ефективності активів;
- забезпечення циркуляції товарів та ресурсів з використанням автоматизації виробництва та штучного інтелекту;
- мінімізація негативних зовнішніх ефектів з допомогою усунення кордонів між суб'єктами.

Інтеграція передових цифрових технологій у практику циркулярного виробництва дозволяє говорити про можливість створення ефективної замкнутої моделі, в рамках якої переробляються та повторно використовуються відходи електронного виробництва та металобрухт. У результаті виділяється екологічний, соціальний, технічний, технологічний та економічний ефект інтеграції:

1. Екологічний ефект проявляється, наприклад, у тому, що електронний брухт повторно використовується у виробництві й значно скорочує споживання ресурсів та забруднення навколишнього середовища відходами.

2. Соціальна складова Індустрії 4.0 – гостро потребує постійної реабілітації (спірна роль людського фактору в цифровому середовищі, зміна принципів та основ комунікації, вплив на здоров'я користувачів цифрових послуг тощо). З позиції піклування про суспільний добробут (переробка відходів зі звільненням території, створення нових робочих місць, розробка нових продуктів) проявляється у новій якості.

3. Технічний ефект доцільно розглядати з боку структурної та змістовної реорганізації процесу виробництва із повторним застосуванням електровідходів.

4. Технологічний ефект проявляється в активному розвитку адитивного виробництва та інших інноваційних і інтелектуальних виробничих систем.

5. Економічний ефект пов'язаний із ресурсозбереженням, скороченням витрат на утилізацію відходів електронного виробництва, адаптацією виробництва до ринкового попиту.

Таким чином, з одного боку, циркулярна економіка та Індустрія 4.0 незалежно визначають власні вектори глобального розвитку, з іншого – їхня взаємодія дозволяє вийти на якісно новий рівень задоволення потреб сучасного виробництва та суспільства. Залежно ж від цілей господарську діяльність можна прицільно орієнтуватися для досягнення певних ефектів.

Список використаних джерел:

1. Біла С. О. Новітні тренди розвитку глобалізаційних процесів / С. О. Біла // Економічний вісник університету. – Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Вип. 33/1. – 2017. – Переяслав-Хмельницький. – С. 7 – 15.

2. Біла С. О. Інноваційна платформа «Індустрії 4.0» у забезпеченні сталого економічного розвитку / С.О. Біла // Детермінанти сталого розвитку економіки : Монографія / Під заг. ред. д.е.н., проф. В. В. Храпкіної, д.ю.н., проф. В. А. Устименка – К.: Інтерсервіс, 2019. – С.150 – 159 (264 с.).

3. Біла С. О. Пріоритети переходу міжнародного бізнесу до технології «Індустрії 4.0» / С. О. Біла // Вектори еволюції та перспективи підприємництва в умовах сучасних викликів: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні перспективи підприємництва». – Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. – Ч.1. – С. 57 – 60.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сергій ЛУКАШЕВИЧ,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8386-6237>
s.lukashevych@khai.edu

Розглянуто теоретичні підвалини та практичні сенси в царині правового забезпечення захисту інформації та кібербезпеки України. Наголошено, що важливу роль відіграють в цьому процесі міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною. відокремлено процеси та явища суспільного буття що визначають забезпечення захисту інформації та кібербезпеки як одне із першочергових завдань, що стоїть перед державою, та передбачає насамперед побудову власної законодавчої системи в царині захисту інформації, кібербезпеки, кіберзахисту та забезпечення функціонування об'єктів критичної інфраструктури. Визнано, що необхідною складовою захисту інформації та кібербезпеки є додержання національної Стратегії з кібербезпеки, постійне доповнення її відповідними заходами. Запропоновано запровадити заходи систематичного широкомасштабного інформування населення про загрози, що можуть мати місце при використанні мережевих, хмарних та інших інтернет-ресурсів.

Ключові слова: захист інформації, кібербезпека, кіберзахист.

The theoretical foundations and practical meanings of rule-making in the field of information protection and cyber security of Ukraine are considered. It was emphasized that international legal acts ratified by Ukraine play an important role in this process. the processes and phenomena of social life are separated, which determine the provision of information protection and cyber security as one of the primary tasks facing the state, and first of all provides for the construction of its own legislative system in the field of information protection, cyber security, cyber defense and ensuring the functioning of critical infrastructure facilities. It is recognized that a necessary component of information protection and cyber security is compliance with the National Cyber Security Strategy, its constant addition with appropriate measures. It is proposed to implement measures of systematic large-scale informing of the population about the threats that may occur when using network, cloud and other Internet resources.

Keywords: information protection, cyber security, cyber protection.

Розвиток інформаційного суспільства та супутні йому зміни наукового світогляду призвели до перегляду багатьох уявлень про суспільство та майже усі явища і процеси, що в ньому відбуваються. Нагальною проблемою людства стає боротьба за ресурси, які людина на побутовому рівні сторіччями вважала майже невичерпними – чисте повітря, питна вода, родючі землі тощо. Можна припустити, що в майбутньому боротьба за них набуватиме дедалі більш жорстких та витончених форм, з використанням потужного потенціалу цифрових та кібер можливостей [1, Лукашевич/ Lukashevych, 2020], які уже використовуються як «звичайними» злочинцями, так і транснаціональними злочинними корпораціями з разгалуженою структурою та значними ресурсами [2, Гудмен/ Goodman, 2019].

Правове забезпечення в царині захисту інформації та кібербезпеки реалізується на двох взаємопов'язаних рівнях – на рівні міжнародно-правових актів, підписаних та ратифікованих Україною та на рівні національного законодавства України.

На міжнародному рівні визначальним актом в сфері правового забезпечення захисту інформації та кібербезпеки є Конвенція про кіберзлочинність прийнята Радою Європи у 2001 році (ратифікована Україною 07.09.2005 р.). Конвенція про кіберзлочинність передбачає здійснення певних рекомендованих дій на рівні держав-учасників і на міжнародному рівні, основними з яких є: розробка в національних кримінальних кодексах положень про злочини проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж та інформації, про злочини, пов'язані з використанням комп'ютерних засобів, з вмістом даних, з порушенням авторського права і суміжних прав; визначення додаткових видів відповідальності і санкцій (включення до складу злочинів таких видів, як замах на вчинення злочину, співучасть у ньому або підбурювання до його здійснення в розглядуваній сфері); встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб тощо. Спільними принципами міжнародного співробітництва в сфері кібербезпеки, кіберзахисту та захисту інформації названі: загальні принципи взаємної допомоги; можливість транскордонного доступу до збережених комп'ютерних даних з відповідної згоди або до загальнодоступних даних, взаємної допомоги у зв'язку з оцінкою збережених електронних даних, взаємна правова допомога зі збору даних про рух інформації у реальному часі; створення мережі 24/7 [3].

Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність надає перелік окремих видів злочинів, серед яких: 1) поширення расистських і ксенофобських матеріалів за допомогою комп'ютерних систем (dissemination of racist and xenophobic material through computer systems); 2) мотивована загроза расизму і ксенофобії (racist and xenophobic motivated threat); 3) расистська і ксенофобська мотивована образа (Racist and xenophobic motivated insult); 4) невизнання, надзвичайна мінімізація, схвалення або виправдання геноциду чи злочинів проти людства (denial, gross minimisation, approval or justification of genocide or crimes against humanity) [4].

З метою реалізації положень Конвенції про кіберзлочинність та на виконання приписів Закону України «Про національну безпеку» [5], 27 січня 2016 року Радою національної безпеки та оборони України ухвалено за основу Стратегію кібербезпеки України (уведено в дію Указом Президента від 15 березня 2016 року № 96/2016) з урахуванням викликів, які стоять перед нашою державою: військової агресії російської федерації, посилення тенденцій використання кіберпростору розвідувальними і спеціальними військовими структурами, терористами, криміналітетом [6]. Стратегія передбачає розвиток національної системи забезпечення захисту кіберпростору, своєчасного виявлення та нейтралізації кіберзагроз, а також запобігання їм з урахуванням досвіду та практики країн НАТО і Євросоюзу; визначено також сукупність заходів, пріоритетів та напрямів забезпечення кібербезпеки України, зокрема, створення і оперативну адаптацію державної політики, спрямованої на розвиток кіберпростору і досягнення сумісності з відповідними стандартами ЄС і НАТО, формування конкурентного

середовища у сфері електронних комунікацій, надання послуг із захисту інформації та кібернетичного захисту.

Натепер сформована правова основа у сфері захисту інформації та кібербезпеки України, яка, крім Законів України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про національну безпеку України», «Про інформацію», включає також Доктрину інформаційної безпеки України (введена в дію 25.02.2017 року), Стратегію кібербезпеки України, інші законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти. Вивчення цих нормативно-правових актів дає підстави стверджувати, що захист інформації та кібербезпека безпека визначаються як одні з головних пріоритетів у протидії загрозам національній безпеці України.

Отже, правове забезпечення захисту інформації, кібербезпеки та кіберзахисту стає нагальною проблемою як на міжнародному рівні, так і на рівні національних законодавств. Усвідомлення цих загроз також призвело до розробки на законодавчому рівні універсальних понять захисту інформації, кіберзагроз, кібербезпеки, кіберзахисту, захисту об'єктів критичної інфраструктури тощо.

Список використаних джерел:

1. Лукашевич С.Ю. Future crime: криміногенні загрози майбутнього. Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи: матеріали панельної дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму, м. Харків, 23–24 верес. 2020 р. / редкол.: В.Я.Таций, А.П.Гетьман, Ю.Г.Барабаш, Б.М.Головкін. Харків: Право, 2020. 250 с. С. 144-148. URL: <http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/4j-forum-2020-zabezpechennya-pravoporyadku-v-umovah-koronakrizi.pdf>
2. Гудмен Марк. Злочини майбутнього/ Пер. з англ. І. Мазарчук, Я. Машико. – Харків: Вид-во «Ранок»: Фабула, 2019. – 592 с.
3. Конвенція Ради Європи, «Конвенція про кіберзлочинність». Офіційний вісник України офіційне видання від 10.09.2007. 2007 р., № 65, стор. 107, стаття 2535, код акта 40846/2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text
4. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_687#Text
5. Закон України «Про національну безпеку». Офіційний вісник України офіційне видання від 20.07.2018. 2018 р., № 55, стор. 51, стаття 1903, код акта 90815/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
6. Стратегія кібербезпеки України. Офіційний вісник України офіційне видання від 29.03.2016. 2016 р., № 23, стор. 69, стаття 899, код акта 81164/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016#Text>.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕННОСТІ

Катерина Віталіївна МАНУІЛОВА,

докт. наук. держ. упр., доцент кафедри публічне управління та адміністрування Одеський національний технологічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-0721-7232>
katerinamanyilova@gmail.com

Лілія Вікторівна ІВАНОВА,

канд. техн. наук, директор, Відокремлений структурний підрозділ «Одеський технічний фазовий коледж Одеського національного технологічного університету»
<http://orcid.org/0000-0003-1738-7697>
ivanova_l_v@ukr.net

Віктор Олексійович МИРОШНИЧЕНКО,

викладач-методист, голова циклової комісії суспільних дисциплін, Відокремлений структурний підрозділ «Одеський технічний фазовий коледж Одеського національного технологічного університету»
<http://orcid.org/0000-0002-6811-9791>
amartol.ioann@gmail.com

У дослідженні розглянуто політичні та правові особливості функціонування вищої освіти України в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану.

Ключові слова: вища освіта України, воєнний стан.

The study examines the political and legal peculiarities of the functioning of higher education in Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic and martial law.

Keywords: higher education of Ukraine, martial law.

Вторгнення 24 лютого 2022 р російських військ до України кардинально змінило політико-правові засади всіх управлінських процесів у нашій державі. Вітчизняна сфера вищої освіти не стала винятком. Ключовим напрямком діяльності вітчизняної вищої освіти стало передусім зменшення або подолання негативних наслідків воєнного протистояння.

Підкреслимо, що система вищої освіти не була готова до такого виклику, як воєнний час. Тому необхідно було за короткий термін підготувати нормативно-правову базу для належного функціонування закладів вищої освіти в умовах невизначеності.

Вже 24 лютого 2022 р. на офіційному сайті Уряду з'явилося роз'яснення МОН щодо роботи закладів освіти в умовах воєнного стану. Наступного дня МОНом було надано рекомендацію закладам освіти припинити освітній процес та оголосити двотижневі канікули. Крім того, уряд доручив провести дострокову атестацію та випуск курсантів, що здобували вищу військову освіту [1, с. 12].

В умовах воєнного стану перед вітчизняними освітянами постало ряд вельми важливих завдань, які вимагають створення сприятливих умов для забезпечення обороноздатності країни; всебічна підтримка працівників та здобувачів освіти, які вступили до лав ЗСУ; створення безпечного освітнього середовища та забезпечення безпекових умов для учасників освітнього процесу, а також підтримка мешканців окупованих територій та зруйнованих громад. Ключовим мобілізаційним завданням освітньої галузі є пристосування освітнього процесу до умов воєнного часу [2, с. 5].

Все вищеперераховане вимагає удосконалення нормативно-правової бази вищої освіти України. Важливим кроком в означеному напрямку стало прийняття «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки та Операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках», в якому визначені пріоритетні напрямки вищої освіти воєнний та повоєнний періоди [3].

Втім, навіть воєнний стан не зміг зупинити прогресивні процеси у вітчизняній вищій школі. Сьогодні як ніколи гостро стає питання якомога швидкої інтеграції вітчизняного освітнього простору до країн ЄС. Оскільки Україна обрала євроінтеграцію вона має адаптувати власну вищу освіту та науку до освітніх стандартів країн ЄС.

Українські науковці вважають, що інтеграція української освітньої системи є природними та необхідними процесами, оскільки сприяють підвищенню якості освітніх послуг і надають можливість здобувачам бути висококваліфікованими та потрібними на світовому ринку праці: «Майбутня модернізація української освітньої системи, вдосконалення та підвищення якості освітніх послуг є надважливими проблемами сучасності. Це передусім залежить від необхідності створення сприятливого середовища для індивідуального розвитку людини та її соціалізації в європейському освітньому середовищі» [4].

Ковідна криза та воєнний стан сприяли також тому, що у вищій освітній сфері відбувається значне поширення інновацій. В результаті цього освітній простір стає мультикультурним і орієнтованим на людський та цивілізаційний розвиток як єдине ціле, формуючи більш відкриту міжнародну систему вищої освіти, наднаціональну спрямованість знань із залученням людини до світових надбань.

Основною метою впровадження інновацій у вищій освіті є необхідність для сучасної вищої освіти відповідати на виклики трансформаційної глобалізації, екологічних проблем та мультикультурних тенденцій у світі [3, с. 64]. Значний вплив на запровадження інноваційних засобів електронного навчання до вищої освіти справила пандемія COVID-19. Під час якої останньої більшість вишів світу стали впроваджувати засоби електронного навчання. У вищій освіті спостерігається помітне зростання, особливо у використанні таких інструментів: MS Teams, Zoom і Google Classroom [5, с. 4].

Отже, воєнний стан в Україні спричинив зміну концептуальних засад у сфері вищої освіти. Сьогодні, ключовими засадами діяльності освітньої сфери стало створення безпечних умов для освітньої діяльності; подальший розвиток дистанційної освіти й удосконалення нормативно-правової бази вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
2. Шаров О. Особливості управління закладами освіти в умовах воєнного часу. МОН презентація 62 с. URL: <https://nmc-vfro.com/wp-content/uploads/2022/12/sharov-pidvyshhennya-kvalifikacziyi-vo-2022-12-12.pdf>
3. Фахова передвища і вища освіта в умовах воєнного стану 16 листопада 2022 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/fahova-peredvisha-i-visha-osvita-v-umovah-voennogo-stanu>
4. Ярошенко А.О. Якість освіти в Україні потрібно наближати до європейських стандартів. Громадська рада освітян і науковців України. URL: <http://gronu.org.ua/алла-ярошенко-якість-освіти-в-україні>
5. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.

ПРОБЛЕМИ ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Дар'я Геннадіївна МИХАЙЛЕНКО,

*канд. екон. наук, доцент, старший науковий співробітник, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8420-6510>
mikhailenko.dg@gmail.com*

Олена Василівна ТУР,

*канд. екон. наук, старший науковий співробітник, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6229-8605>
ellenn@ukr.net*

Ключові слова: *економіка України, повоєнний період*
Keywords: *economy of Ukraine, post-war period*

Протистояння незалежної України проти військового вторгнення Російської Федерації сприяло зміні пріоритетних напрямів досліджень. Фокус уваги змінено у напрями підсилення обороноздатності нашої держави, формування ефективних систем соціальної та економічної політик, що потребують побудови нової системи ресурсного та управлінського забезпечення. В зв'язку з цим, перед науковцями постають питання пошуку можливостей стабілізації соціально-економічної ситуації та побудови сценаріїв її розвитку, наукового обґрунтування побудови міжнародних торговельно-логістичних і коопераційно-виробничих потоків, обліку та аналізу пошкоджень підприємств, інфраструктури житлового фонду тощо, формування стратегії відбудови економіки України.

Формування стратегії відбудови та розвитку української економіки потребує докорінної зміни її довоєнної структури. Можна погодитися з думкою [1], що основою для майбутньої переорієнтації вітчизняної економіки має бути перехід від сировинної та аграрної економіки до індустріальної та технологічної. В зв'язку з цим, зараз Україні потрібно сформувати власну візію повоєнного відновлення. Є очевидним той факт, що відновлення економіки України є неможливим без участі міжнародних партнерів, а саме за підтримки міжнародних фондів та інституцій державної та приватної форм власності [2]. Слід зазначити, що міжнародні партнери зараз демонструють бажання та готовність допомогти у відновленні та трансформації економіки України, яку перманентно знищує Російська Федерація, шляхом створення спільних механізмів для відбудови. Урядом України в Луганно 4-5 липня 2022 року представлено Національний план відновлення. В документі зазначені основні напрями відновлення зруйнованої економіки. План відновлення складається із

наступних національних програм: забезпечення доступу до «екстреного» фінансування та фінансування з конкурентоспроможною вартістю капіталу; розвиток секторів економіки з доданою вартістю; зміцнення оборони та безпеки; прагнення до інтеграції в Європейський Союз; відбудова чистого і захищеного середовища; підвищення стійкості інтегрованої системи; поліпшення бізнес-середовища; усунення вузьких місць в логістиці з Європейським Союзом; модернізація житла регіонів; модернізація соціальної інфраструктури; забезпечення цільової та ефективної соціальної політики; розвиток системи освіти; модернізація системи охорони здоров'я; розвиток систем культури та спорту; забезпечення макрофінансової стабільності [3].

Можна зробити висновок, що відновлення української критичної інфраструктури, промисловості, житлового фонду та інших об'єктів потребує якісних структурних змін для яких необхідні сучасні рішення.

References:

1. Новіков В. Яка модель для відбудови економіки після війни потрібна Україні. Економічна правда. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684116/>
2. Небрат В. Методологія історико-економічного дослідження досвіду повоєнної відбудови. наукові ЗАПИСКИ НаУКМА. Економічні науки. 2022. Том 7. Випуск 1. С. 79-86. <http://spne.ukma.edu.ua/article/view/268480/264117>
3. Богдан Т. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html

ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНИ

Володимир Юрійович ПОПОВ,

*канд. юрид. наук, старший викладач
кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»*

Роботу присвячено розгляду комплексу теоретичних і практичних питань організації та здійснення досудового розслідування терористичних актів. Із застосуванням різних методів наукового пізнання сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних проблем та практичних рекомендацій щодо досудового розслідування терористичного акту, які мають значення для розвитку криміналістичних методик, теорії кримінального процесу та практичної діяльності правоохоронних органів.

Ключові слова. Тероризм, досудове розслідування, правова доктрина України.

Прояви тероризму в різних його формах перетворилися на одну з найнебезпечніших та масштабних політико-соціальних проблем сучасності. Тероризм загрожує національній безпеці, територіальній цілісності та, врешті решт, існуванню соціальних етносів в багатьох країнах світу.

Як зазначається у «Стратегії забезпечення державної безпеки України», сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та нових схем його фінансування, міжнародної злочинності, зокрема в кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного фундаменталізму, політичного та релігійного екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки тощо... Особливо небезпечним є укорінення радикальних суспільних настроїв і середовищ, які є основою для політичного насильства й сепаратизму, діяльності незаконних збройних формувань, поширення тероризму [1].

Повномасштабна війна в Україні призвела до масових військових злочинів та зухвалої терористичної діяльності з боку росії, спрямованих на насильницьку зміну конституційного ладу України, дестабілізацію роботи органів державної влади, знищення або порушення функціонування об'єктів життєзабезпечення населення, промислових та військових об'єктів, транспортної інфраструктури, залякування населення, у тому числі шляхом застосування зброї масового знищення, отруйних, токсичних, хімічно- та біологічно небезпечних речовин, порушення безпеки та стійкості функціонування критичної інформаційної інфраструктури.

За неповними даними, у 2022 році внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну загинуло 16 502 особи. Національна поліція виявила 21 масове поховання на деокупованих територіях, з яких ексгумовано 1033 тіла цивільних та військових. Так, з 24 лютого 2022 до 3 січня 2023 року на територіях України виявлено 16 502 загиблих особи, а саме: у Донецькій – 4746; у Харківській – 3784; у Миколаївській – 2207; у Київській – 2072; у

Чернігівській – 899; у Луганській – 815; у Херсонській – 686; у Сумській – 341; у Житомирській – 283; у Запорізькій – 66. На деокупованих територіях виявлено 21 масове поховання, з яких: у Донецькій області – три (ексгумовано 278 цивільних та 37 військовослужбовців ЗСУ), у Київській – 14 (ексгумовано 177 осіб), у Харківській – два (ексгумовано 451 цивільну особу та 44 військовослужбовці ЗСУ), у Херсонській – два (ексгумовано 46 осіб). З вказаної кількості більшість тіл мають вогнепальні поранення та мінно-вибухові травми (вказати точну кількість таких осіб неможливо у зв'язку з не завершенням експертних досліджень, призначених з метою встановлення причин загибелі) [2]. Саме тому питання протидії та стримування терористичній діяльності знаходяться у числі найбільш актуальних та пріоритетних завдань практики правоохоронних органів України та інших держав майже на усіх континентах світу.

Як зазначають закордонні фахівці, тероризм стає все більш динамічний і, хоча загальні зміни за останні три роки були мінімальними, спостерігалися різкі підйоми і падіння тероризму в багатьох країнах протягом цього періоду [3, с. 2].

Особливістю сучасного тероризму стає використання нових видів зброї масового ураження, новітніх технологій й можливостей глобалізаційних процесів, що призводить до загибелі значно більшої кількості людей, завдання найбільших економічних збитків та егологічних наслідків, а також спричиняє психологічний ефект та руйнування традиційних цінностей суспільства у глобальному світовому масштабі.

На сучасному етапі розбудови правової держави в Україні з розвинутими демократичними інституціями, в умовах економічної та політичної нестабільності, збройної агресії з боку РФ, а також значного кількісного та якісного збільшення злочинності у суспільстві перед правоохоронними органами держави постає гостра проблема ефективно протистояти сучасним виклакам дійсності. Так, одними з найнебезпечніших злочинів, є злочини терористичного спрямування, жертвами котрих стають пересічні громадяни, діти, жінки та літні люди, які просто опинилися поряд з місцем злочину. Останнім часом, коли у нашій країні триває війна, значно змінився соціально-психологічний портрет сучасного злочинця та на фоні новітніх досягнень науково-технічного прогресу перед наукою постає принципове завдання запропонувати практиці дійсно ефективний інструментарій розслідування терористичного акту. Саме криміналістика повинна відповісти на цей виклик, як наука, яка по праву знаходиться на передньому краї розслідування та розкриття кримінальних правопорушень.

За даними офіційної статистики кількість злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, в останні роки має тенденцію до зростання. Так, за період 2015 – 2023 рр. (січень-травень) було зареєстровано більше 7000 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК України (терористичний акт) та створення терористичної групи чи терористичної організації, ст. 258-3.

Складність розкриття та розслідування названих злочинів обумовлена наступним: стрімкою появою новітніх розробок у сфері озброєння; слабкістю системи контролю переміщення зброї, бойових припасів та вибухівки по лінії

зіткнення між ЗСУ та збройними терористичними угрупованнями; корупційні прояви, недоліки організаційно-господарської діяльності в Збройних силах України; зниження дисциплінарних вимог до військовослужбовців; велики прогалини у національно-патріотичному вихованні населення; значний вплив конфлікту на соціально-демографічну структуру суспільства; зростання стресового та психологічного навантаження на суспільство, виникнення панічних настроїв, що породжуються наявністю негативних військових, економічних та соціальних чинників; діяльність великої кількості неформальних об'єднань військового типу; збільшення суспільних тенденцій до силового вирішення конфліктів, розповсюдження проявів жорстокості та насилля; низька скоординованість дій силових структур при проведенні антитерористичних операцій; наявність великої бази даних із відкритих масивів Інтернету щодо створення та використання зброї та вибухових пристроїв; наявність у вільному доступі засобів так званого «подвійного» призначення, які можна використовувати як компоненти до створення саморобної зброї чи вибухових пристроїв; значною поширеністю в Інтернеті сайтів із відвертою екстремістської ідеологією тощо [4; 5 та ін.].

Наведені обставини свідчать про наявність значних труднощів у діяльності слідчих в даному напрямі, що вимагає суттєвого оновлення й удосконалення відповідних криміналістичних методик.

Загальні теоретичні проблеми методики розслідування злочинів були висвітлені у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, А. Ф. Волобуєва, М. В. Даньшина, Л. Я. Драпкіна, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, М. В. Салтевського, Р. Л. Степанюка, В. М. Стратонова, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського та інших учених. У аспекті розбудови кримінально-правової характеристики, ці питання знайшли своє відображення у багатьох роботах відомих вітчизняних вчених-правників, представників вітчизняної кримінально-правової та кримінологічної школи (О. М. Бандурка, В. С. Зеленецький, В. А. Ліпкан, О. М. Литвинов, Г. О. Спіцина, Н. Є. Філіпенко, В. П. Ємельянов, А. М. Яценко та ін.). Криміналістичні питання розслідування тероризму містяться у роботах М. М. Букаєва, Ж. В. Вассалатій, В. Г. Гузікова, О. В. Ісакова, О. М. Коршунової, М. О. Ленка, А. Г. Марутіна, Г. В. Скуби, А. О. Степанова та інших.

Проте, більшість наукових праць авторів підготовлено на основі практики розслідування терористичних злочинів зарубіжних держав та іншої процесуальної регламентації. У вітчизняній криміналістичній науці взагалі є малодослідженими питання щодо єдиної ефективної науково обґрунтованої програми розслідування терористичного акту. Особливо актуально ця прогалина відчувається у сьогоденних умовах загострення криміногенної ситуації в Україні на тлі військового протистояння, зростання конфліктного потенціалу внаслідок відкритих й прихованих протиріч у соціумі, зокрема, активізації підвищеної терористичної загрози з боку ісламських терористичних організацій, зайвої заполітизації суспільства, а також появи новітніх видів та форм терористичної діяльності. Кожна із зазначених передумов є достатньою

для проведення теоретико-прикладного дослідження питань методики й сучасної практики досудового розслідування терористичного акту.

Саме тому можна стверджувати, що сучасний тероризм є якісно новим феноменом, особливою формою кримінального конфлікту, що передбачає використання ідеології насильства в якості засобу залякування, погроз та нагнітання страху з метою досягнення суб'єктами терористичної діяльності відповідної політичної, ідеологічної або корисливої мети. Найбільш характерними ознаками сучасної терористичної діяльності слід вважати її здебільшого організований характер, ідеологічне прикриття політичної або корисливої мотивації, фінансування й координування неурядовими організаціями, представниками кримінальних спільнот або окремими державами, а також використання терористами корупційних зв'язків з представниками органів державної влади, працівниками правоохоронних органів, співробітниками спецслужб зарубіжних країн та впливовими особами економічно-фінансового сегменту.

Під тероризмом ми розуміємо публічно чинені, суспільно небезпечні злочинні дії або погрози такими, що передбачають організаційне, фінансове, матеріально-технічне або інше сприяння безпосередньому здійсненню одиничних або серії терористичних актів, спрямовані на нагнітання жаху і паніки, створення атмосфери безвихідності, пригніченості, неспокою з метою прямого або опосередкованого впливу щодо вчинення владними посадовими особами на користь терористів конкретних дій або виконання в їх інтересах відповідного комплексу політичних, соціальних чи економічних заходів.

Список використаних джерел:

1. Стратегія забезпечення державної безпеки. Затверджена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022?find=1&text=терор#w1_3
2. Юрій Корогодський З початку вторгнення РФ загинули 16,5 тис. цивільних, - Нацполіція. URL: https://lb.ua/society/2023/01/10/542110_z_pochatku_vtorgnennya_rf_zaginuli_165.html
3. Institute for Economics & Peace. Global Terrorism Index 2023: Measuring the Impact of Terrorism, Sydney, March 2023. URL: <http://visionofhumanity.org/resources>
4. Попов В. Ю. Проблема визначення тероризму в системі міжнародного та українського національного законодавства. Visegrad Journal on Human Rights. 2019. № 4. Том 2. С. 162–167.
5. Спіцина Г. О., Філіпенко Н. Є. Терористична діяльність: кримінально-правова політика протидії // Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (18 квіт. 2019 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2019. С. 188-191.

РЕЛОКАЦІЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ ЗОНИ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ НА ПРИКЛАДІ ПрАТ «НКМЗ»

Олександр Сергійович ПОПОВ,

*канд. екон. наук, кафедра економіки,
маркетингу та міжнародних економічних
відносин, м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-0358-2419>
o.popov@khai.edu*

Доведено актуальність релокації промислових підприємств із зони активних бойових дій на сході України на прикладі ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод».

Ключові слова: релокація, підприємство, економічний ефект.

The relevance of the relocation of industrial enterprises from the zone of active hostilities in the east of Ukraine has been proven on the example of the PrJSC "Novokramatorsk Machine-Building Plant".

Keywords: relocation, enterprise, economic effect.

Актуальність релокації підприємств під час бойових дій полягає в тому, що воєнні конфлікти можуть створювати загрозу для безпеки промислових підприємств та їх працівників. Бойові дії можуть призвести до знищення обладнання, складів, транспортних мереж та інфраструктури, що може призвести до зупинки виробництва та втрати робочих місць. Релокація підприємств може допомогти уникнути цих наслідків. Це може включати перенесення підприємств у регіони, де немає активних бойових дій, або за межі країни. Релокація може також забезпечити збереження промислової потужності та забезпечення виробництва важливих товарів, які можуть бути необхідними для ведення війни.

Через російський озброєний напад на Україну 24 лютого 2022 року, відбувається жахлива ситуація в країні з загибеллю людей, руйнуванням міст і селищ, знищенням розташованих в них підприємств.

Міністерство економіки України з перших тижнів війни реалізує програму з релокації українських підприємств, що перебувають на території бойових дій. Однією з дуже важливих для України галузей, у тому числі у воєнний час, є машинобудування. Приватне акціонерне товариство «Новокраматорський машинобудівний завод» (НКМЗ) – найбільше в Європі підприємство індивідуального важкого машинобудування. У багатій історії підприємства чимало досягнень, відзначених як «створено вперше в світі», в тому числі для космічної галузі [2].

Виробничі потужності підприємства розташовані у місті Новокраматорськ (Донецька область), де наразі відбуваються найактивніші обстріли з боку країни-агресора. Проте юридична адреса підприємства – у м. Київ [1]. Внаслідок тривалої збройної агресії російської федерації відповідно до наказу по підприємству від 28 лютого 2023 року, з метою захисту життя та здоров'я робітників, тимчасово призупинено роботу НКМЗ, працівників структурних підрозділів акціонерного товариства переведено на простій [2].

Таким чином, на сьогодні підприємство знаходиться у чим далі, тим складнішому економічному становищі. Припинення основних видів діяльності означає відсутність подальшого надходження коштів для підтримки і розвитку НКМЗ, а призупинені трудові договори додають ризик того, що колишні працівники підприємства, що знайдуть нову роботу, у майбутньому не матимуть бажання повертатись до старого роботодавця. Тому виправданим буде розгляд можливості перенести принаймні частину виробничих потужностей до територій України, де не має активних бойових дій і підприємство зможе забезпечити своє безперервне достатньо безпечне функціонування.

Для НКМЗ через те, що його правління вже знаходиться у Києві, особливо перспективною виглядає релокація виробничих потужностей до Київської області. Як передає Укрінформ, в Київську область в межах урядової програми релокації перемістилися 68 підприємств [3]. Частина з релокованих виробництв вже працює і розвивається.

Крім того, щоб допомогти бізнесу в складні часи, є ряд урядових програм для зменшення відсотків на кредитування підприємницької діяльності. Зокрема діє державна програма «Доступні кредити 5-7-9%», за якою представники будь-якого бізнесу можуть отримати пільговий кредит.

Розглянуто варіант релокації підприємства до Київської області і оцінено, який економічний ефект це матиме для НКМЗ за даними його бухгалтерської звітності [1]. В умовах релокації можна розраховувати на безкоштовне перевезення обладнання силами АТ «Укрзалізниця», АТ «Укрпошта» а також інших перевізників. Під роботи з демонтажу, монтажу і пусконаладжувальні роботи підприємство залучить кредитні кошти на пільгових умовах під 5-9 відсотків.

Такий варіант релокації, за умови, що буде переміщено половину виробничого обладнання і половину співробітників, матиме наступні економічні наслідки для підприємства. Будівлі для розміщення обладнання будуть взяті в оренду на новому місці. Переїзд половини робітників, демонтаж, перевезення і монтаж обладнання на новому місці займуть півроку. В результаті підприємство зможе випускати принаймні 40% від довоєнного обсягу продукції з початку 2024 р. і 50% з 2025 р.

За розрахунками дохід від реалізації продукції після релокації зменшиться у 2024 році на 60% від доходу 2021 р.; у 2025 р. складе 50% від доходу 2021 р. Собівартість продукції, інші операційні доходи, інші операційні витрати, витрати на збут, дохід від участі в капіталі, інші фінансові доходи, інші доходи зменшаться пропорційно доходу. Адміністративні витрати не зміняться. Інші витрати у 2024 р. зростуть на величину вартості демонтажу на старому місці, монтажу і запуску в експлуатацію на новому місці (ця величина оцінюється у 30% від первісної вартості перевезеного обладнання, що у свою чергу складає 76,2% від загальної вартості основних засобів підприємства).

Релокація підприємства призведе до різкого погіршення показників ефективності його діяльності у 2024 р.: фондвіддача у грн. виручки на 1 грн. вартості основних засобів зменшиться з 1,53 до 0,61, чиста рентабельність продажів зменшиться з 22,21% до -33,26%. Але вже у 2025 р. підприємство зможе повернутись до прибуткової діяльності, а чиста рентабельність продажів

навіть перевищить рівень 2018 р. Тому НКМЗ доцільно замість невизначеного за тривалістю простою, який може призвести до його закриття, здійснити релокацію основних виробничих потужностей до Київської області.

Список використаних джерел:

1. Smida. Бази даних. Приватне Акціонерне товариство «Новокраматорський машинобудівний завод» URL: <https://smida.gov.ua/db/prof/05763599>.
2. Офіційний сайт НКМЗ URL: <http://nkmz.com/ua>.
3. Укрінформ. На Київщину в межах урядової програми релокувалися 68 підприємств URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3684225-na-kiivsinu-v-mezah-uradovoi-programi-relokuvalisa-68-pidpriemstv.html>.

ПРО ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНУ ЦІННІСТЬ ДЕЯКИХ ОБ'ЄКТІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Наталія Олександрівна СВИНАРЕНКО,

*канд. іст. наук, доцент кафедри
українознавства та мовної підготовки іноземних
громадян, доцент, Харківський національний
економічний університет ім. Семена Кузнеця
<https://orcid.org/0000-0002-8972-0025>
Nataliia.Svynarenko@hneu.net*

Ключові слова: *пам'ятки архітектури, туризм, м. Харків, Харківська область, туристи, трудові ресурси.*

Попри повномаштабну війну з путінською росією, після нашої перемоги над рашистами стане актуальним питання відновлення господарства деокупованих та постраждалих від ворога територій та зростання економіки всієї нашої держави. Враховуючи факти масового виїзду молодих людей з дітьми за кордон, закриття багатьох дрібних бізнесів, перевезення деяких підприємств у центральні та західні регіони нашої держави, ми матимемо багато економічних проблем. За умов появи у переміщених харківських підприємців нового споживача, суттєвої зміни географії збуту – питання про повернення після нашої перемоги назад на Харківщину підприємств є досить дискусійним. Крім того, рівень безробіття та проблеми частково зайнятих трудових ресурсів серед місцевого населення, мають змусити місцеві адміністрації та райради спонукати до відкриття малого бізнесу – маленьких кав'ярень, ресторанчиків, міні-готелів, де б туристи та місцеві могли б гарно відпочити, а значна частина місцевого населення – отримало б постійні робочі місця, постійні офіційні доходи і можливість реалізуватися у своїй справі. Метою даної роботи є аналіз історико-архітектурної спадщини національного значення м.Харкова та Харківської області з метою оцінити її у контексті туристично-ресурсного потенціалу краю.

Натомість, Харків – місто ВНЗ, де традиційно було багато як наших вітчизняних, так і іноземних студентів. Це той контингент, який навчається, якому цікава історія нашої Слобожанщини. Слід зазначити, щр станом до 24 лютого 2022 р. історико-архітектурний потенціал Харківської області був дуже мало задіяний у туристичній інфраструктурі – його потенціал використовувався мінімально. На території м.Харкові знаходяться дореволюційні пам'ятками архітектури національного значення, такі як Свято-Покровський монастир (1689-1825), Покровський собор (1689), Успенський собор (1771-1777) та його дзвіниця (1821-1844), Архієрейський будинок (1820-1826), Губернаторський будинок (1767-1776), Університетська церква (1823-1831) та Університетський ботанічний сад (1804) та ін. споруди. А будинок Держпрому (1925-1928) та палац Праці (1928-1932) – є відомими шедеврами радянського будівництва того часу, коли Харків був столицею Радянської України [1].

У м.Люботині у стані, що потребує негайного відновлення знаходяться : палац князів Святополк-Мирських (1840), парк, заміська садиба, службові споруди. Наразі діючою є Миколаївська церква (1843), яка знаходиться у гарному відбудованому стані. З очевидних плюсів, варто зазначити, що м. Люботин є достатньо населеним містечком, враховуючи географічну близькість з Харковом, має добре розвинену транспортну інфраструктуру, частково – торгівельну [2, с. 329].

У Богодухівському районі частина історико-архітектурних споруд національного значення розташовані у селищі Шарівка – це палацо-парковий ансамбль XIX ст., парк XIX ст., будиночки варті, лісника, господарського двору. Аналогічно, на Валківщині всі пам'ятки розташовані у с. Старий Мерчик – палац (1706-1708), заміська садиба, парк, флігелі та криниця [Свинаренко, 2022, с. 330]. На Золочівщині, у с. Малижине поціновувачі історії мають можливість побачити заміську садибу та будинок 1823 р., церкву Успіння Богородиці (1823-1833), господарські споруди тієї епохи. У с. Володимирівка, що на Краснокутщині можна побачити заміську садибу Наталіївка та парк (1884), Спаську церкву (1911-1913) та Покровську церкву (1808-1809) у с.Пархомівка.

У Нововодолазькому районі історико-архітектурне значення мають колишні військові об'єкти - Орловська фортеця Української лінії (1731-1742) у с. Дячівка, Парасковійська фортеця Української лінії (1731-1742) у с. Парасковія, та цивільні споруди у с. Рокитне – церква Святого Миколи (1805) та палац. У Чугуївському районі збереглися до наших днів історичні пам'ятки поч. XIX ст. – штаб військових поселень, міська управа, торгові ряди та Покровський собор (1824-1834), волосна управа у с. Коробочкине. Аналогічно, поблизу м. Вовчанська усі історико-архітектурні споруди національного значення розташовані у с.Василівка – заміська садиба і палац, побудовані вони у 1731 р.

Є сенс побувати дослідникам історії релігії та прихожанам православних парафій у м.Ізюмі. де височіють Спасо-Преображенський собор (1684), Вознесенська церква з дзвіницею (1819-1826), Миколаївська церква (1809-1823) та у с. Іванівка – там є церква Іоанна Предтечі (1776).

На Балаклійщині любителям військової минувшини буде корисно побачити пам'ятки архітектури національного значення – Петрівську фортецю Української лінії (1731), а поблизу Барвінково – Тамбовську фортецю Української лінії (1731). Зачепилівщина, що у напрямку м. Красноград, відома Федорівською фортецею Української лінії (1731) та Козловською фортецею Української лінії (1731) у с.Залінійне. Військовим та любителям військової історії буде цікавим побувати на Первомайщині та побачити Єфремівську фортецю Української лінії у с. Єфремівка (1731-1742), Михайлівську фортецю Української лінії у с. Михайлівка (1731-1742), Олексіївську фортецю Української лінії у с. Олексіївка (1731-1742) [Пам'ятки архітектури національного значення Харківської області]. У Лозівському районі подібною пам'яткою є Слобідська фортеця Української лінії у с. Павлівка Друга (1731).

Коротко охарактеризувавши у загальному вигляді тільки найвідоміші пам'ятки архітектури національного значення по м. Харкову та по Харківській області, можна побачити величезний ресурсний туристичний потенціал.

А крім того, на території деяких населених пунктів ще є пам'ятки історії місцевого значення. Ці численні, як відомі, так і маловідомі об'єкти чекають свого інвестора, котрий дасть їм друге життя. Частина з них знаходиться у прийнятному стані, але частина з них, наприклад палац князів Святополк-Мирських вимагає якнайскорішого реставрування ключових будівель ансамблю. Адже тут гарно було б проводити концерти камерної музики, фестивалі класичної музики, художні заходи та т.і. Захарашені та зарослі бур'янами території біля названих архітектурних споруд можна за короткий час перетворити на дуже красиві клумби, де стоятимуть черги бажаючих сфотографуватися на фоні красивих квіткових локацій за сезонами року. Окрім вітчизняних та іноземних студентів, за умов створення відповідної інфраструктури, за пам'ятками архітектури національного значення по м. Харкову та по Харківській області школярі, гімназисти та ліцеїсти історію Слобожанщини засвоїли б швидше та краще. Перед інвесторами, економістами, дизайнерами, істориками розкривається величезне море діяльності: складання тематичних екскурсій для різного контингенту глядачів, розробки бізнес-планів, вивчення попиту на той чи інший напрямок, вивчення потенціалу місцевих трудових ресурсів і т.д.

Список використаних джерел:

1. Пам'ятки архітектури національного значення Харківської області. Стаття-список з Вікіпедії. Режим доступу: URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Пам%27ятки_архітектури_національного_значення_Харківської_області (дата звернення 05.06.2023)
2. Свиначенко Н.О. Родина та садиба Святополк-Мирських у Люботині: їх значення для розвитку міста //Zaporizhzhia Historical Review. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. Вип. 6(58). С. 329-335. DOI <https://doi.org/10.26661/zhv-2022-6-58-33>

ВЛАСТИВОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Назарій Миколайович ТАТАРИН,

*кандидат юридичних наук, заступник начальника
відділу комплектування апарату управління
комплектування Департаменту персоналу
Міністерства внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-3888-2104>*

Сутність планування розслідування кримінальних правопорушень доцільно розкривати через виокремлення відмінних, властивих цій категорії ознак, а також з'ясування її значення.

Проаналізувавши наукові підходи до трактування планування розслідування, можна дійти висновку, що ознаками планування розслідування кримінальних правопорушень є:

- безперервність (планування здійснюється впродовж усього процесу досудового розслідування, на кожному з його етапів);
- динамічність і ситуативна зумовленість (складені плани можуть змінюватися залежно від зміни слідчої ситуації, зміст плану залежить від тактичних завдань розслідування, обсягу вихідної й іншої доказової інформації, наявних ресурсів (матеріально-технічних і людських), строків, тощо);
- за своїм характером є розумовою діяльністю (полягає в осмисленні наявної ситуації та можливостей, їх співставлення з очікуваними й необхідними результатами, прогнозування «вірогідних сценаріїв розвитку подій» і способів реагування на них, визначення заходів і засобів вирішення поставлених завдань, а також черговості їх здійснення/застосування);
- цілеспрямованість (спрямована на досягнення мети шляхом вирішення окремих завдань);
- обґрунтованість і конкретність (планування розслідування здійснюється з урахуванням і на підставі наявного обсягу в кожному кримінальному провадженні орієнтованої та доказової інформації).

З приводу значення планування розслідування кримінальних правопорушень варто зазначити, що воно дозволяє вирішити завдання кримінального провадження стратегічного та тактичного характеру. Більше того, будучи методом (способом) організації розслідування кримінальних правопорушень планування, своєю чергою, вирішує і його завдання, які полягають у впорядкуванні й оптимізації процесу досудового розслідування, створенні сприятливих для розслідування умов, за яких з найменшими затратами сил і засобів у коротші строки вдається отримати достатній обсяг доказової інформації про обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні.

Досить вдало, на наш погляд, роль планування в діяльності правоохоронних органів окреслює О.М. Бандурка, вказуючи, що воно «забезпечує організованість у діяльності органу внутрішніх справ, взаємодію

між різними підрозділами, зосередженість зусиль на вирішенні головних завдань, підвищує відповідальність виконавців і полегшує контроль» [1, с. 143]. Наведене твердження можна спроектувати й по відношенню до такого напрямку правоохоронної діяльності як здійснення розслідування кримінальних правопорушень.

Крім того, заслуговує на увагу позиція В.М. Плішкіна, згідно з якою роль планування полягає в забезпеченні цілеспрямованості та ритмічності діяльності, в досліджуваному випадку з розслідування кримінальних правопорушень, підвищенні ефективності діяльності виконавців і використання сил та засобів, взаємодії суб'єктів між собою та створенні сприятливого психологічного клімату [2, с. 451].

Отже, планування розслідування кримінальних правопорушень характеризується безперервністю, динамічністю, ситуативністю, цілеспрямованістю, конкретністю та розумовим характером діяльності. Значення планування розслідування кримінальних правопорушень полягає, по-перше, у вирішенні завдань кримінального провадження стратегічного та тактичного характеру, по-друге, впорядкуванні й оптимізації процесу досудового розслідування, створенні сприятливих для розслідування умов, за яких з найменшими затратами сил і засобів у коротші строки вдається отримати достатній обсяг доказової інформації.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Харків: «Основа», 1999. 440 с.
2. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за ред. Ю.Ф. Кравченка. Київ: НАВСУ, 1999. 702 с.

**ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У КОНТЕКСТІ
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ:
ДОСВІД ШВЕЙЦАРСЬКОЇ КОНФЕДЕРАЦІЇ**

Анастасія Станіславівна ТОВКАЧОВА,

*студент 3 курсу, ФММ,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8463-4152>*

Карина Володимирівна ФЕДОРЕНКО,

*студент 3 курсу, ФММ
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7732-9897>*

Ярослава Іванівна ГЛУЩЕНКО,

*канд. економ. наук, доцент,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1454-0369>
panina2345@icloud.com*

Ключові слова: *культурна дипломатія, Швейцарська Конфедерація, холодна війна, Радянський Союз, система міжнародних відносин.*

Майбутнє України – це майбутнє європейської держави. Вона підтримує відносини з іншими прогресивними країнами, а її економічний і соціальний прогрес ґрунтується на унікальності культури.

Головна стратегія оборони від дестабілізаційних факторів – культурна дипломатія. Саме завдяки стратегіям культурної дипломатії будуються міцні партнерські відносини України з іншими державами.

В контексті побудови оборонної стратегії зовнішніх відносин вдалим прикладом може стати політика Швейцарії після Другої світової війни. Вона використовувала культурну дипломатію для запобігання дестабілізації та збереження внутрішніх культурних цінностей. Радянський Союз, використовуючи тиск, шпигунство та інші дестабілізаційні фактори, намагалося вплинути на Швейцарію, проте стратегія «духовної оборони» допомогла країні захистити свою культуру. В сучасному світі, в умовах активних бойових дій та інформаційної війни Україні слід розуміти роль культурної дипломатії у захисті від зовнішнього дестабілізаційного впливу.

Україна – держава, що беззастережно визначає своє майбутнє як європейська країна та поділяє підхід до розбудови позитивних відносин з іншими країнами, враховуючи значення культури як основного рушія економічного та соціального прогресу. Водночас особливість культурної дипломатії України нині полягає не лише у веденні активної пропаганди власної культури, а й у визначенні стратегії оборони від дестабілізаційного впливу ззовні.

Під час аналізу сприйняття країни у світі та в характері побудови її відносин з іншими державами світу сферу культури та стратегію культурної дипломатії ігнорувати неможливо. Необхідність України позиціонувати себе на міжнародній арені засобами культури надзвичайно загострилась у зв'язку з потребою протидіяти агресії російської федерації.

Також важливими у визначенні культурної дипломатії є питання оборони держави, у тому числі у сфері культури, завданням якої є не лише збереження і розповсюдження основних культурних цінностей країни та формування позитивного іміджу держави, а й оборона від негативного впливу ззовні.

Прикладом вдалої побудови оборонної стратегії зовнішніх відносин у сфері культури є Швейцарська Конфедерація в умовах системи міжнародних відносин періоду холодної війни, зокрема у стосунках між Швейцарією та Радянським Союзом усередині 1960-х рр.

У роки холодної війни контакти між країнами могли реалізовуватися лише у сфері культури, однак і до них швейцарська сторона ставилася з обережністю. В основному, культурні відносини між країнами після 1945 р.

Концентрувалися на розповсюдженні радянських фільмів у Швейцарії та швейцарських – у Радянському Союзі. Багатьом швейцарським діячам культури заборонили приймати запрошення із СРСР. З іншого боку, радянські митці у представників швейцарської влади асоціювалися зі шпигунською діяльністю. Важливою рисою, котра і далі визначала політику Швейцарської Конфедерації щодо СРСР у період після завершення Другої світової війни залишалося застосування на державному рівні ідеології «духовної оборони» [1].

Реакція радянської сторони на відмову швейцарської влади надавати дозвіл на виступи хору радянської армії та обережність у питанні організації гастролей «Большого театру» непрямо вказувала на її цілі. Попри те, що Швейцарія у роки холодної війни не була активним учасником міжнародної політики в Європі, радянське керівництво намагалось чинити вплив на неї методами культурної дипломатії [2]. Однак, як і в період Другої світової війни, захист традиційних демократичних цінностей, серед яких і мирне співжиття різних за національним складом і віросповіданням суб'єктів конфедерації, стало для Швейцарії пріоритетом у питанні налагодження культурного діалогу з СРСР [3]. Розуміння швейцарською стороною важливості захисту суспільної рівноваги в середині країни та розпізнання потенційної загрози дестабілізації, що несла в собі культурна дипломатія СРСР, спонукало Швейцарію до поступового послаблення тенденції на зближення у сфері культурного обміну між країнами, яка виникла на хвилі спаду міжнародного напруження в роки холодної війни.

Розуміння ролі, яку Радянський Союз відігравав у системі міжнародних відносин періоду після Другої світової війни, змушувало Швейцарію зважати

на неї та шукати можливості для налагодження міждержавних контактів, принаймні у сфері культури та спорту, оскільки участь у будь-яких спільних міжнародних форумах, які мали політичне підґрунтя, була виключена через традиційний нейтральний статус Швейцарської Конфедерації. Основна причина невідписання міждержавної угоди у сфері культури між Швейцарією та Радянським Союзом, щодо якої у Федеральній Раді точилося чимало дискусій, а радянська сторона чинила помірний тиск при будь-якій нагоді двосторонніх контактів, полягала у визнанні Швейцарією радянської культури такою, що несе чітку політичну пропаганду, відсутність почуття рівності у відносинах між країнами та неможливість створення об'єктивної картини радянської дійсності, а звідси – відсутність розуміння того, які наслідки матиме укладення угоди для Швейцарії [1].

Варто наголосити, що розуміючи роль культурної дипломатії як сили, здатної сприяти порозумінню між державами й налагодженню гармонійних відносин із партнерами, у сучасному світі, особливо в умовах інформаційної війни, керівництво нашої держави не може проігнорувати значення культури у питанні захисту від негативного дестабілізаційного впливу ззовні.

Список використаних джерел:

1. Aspaturian V. V. The Union Republics and Soviet Diplomacy: Concepts, Institutions, and Practices. *American Political Science Review*. 1959. Vol. 53, no. 2. P. 383–411. URL: <https://doi.org/10.2307/1952153> (дата звернення: 17.05.2023).
2. Jiang X. The Diplomatic Relations of the Soviet Union during Cold War. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*. 2023. Vol. 8. P. 505–509. URL: <https://doi.org/10.54097/ehss.v8i.4297> (дата звернення: 17.05.2023).
3. Mikkonen S., Scott-Smith G., Parkkinen J. *Entangled East and West: Cultural Diplomacy and Artistic Interaction During the Cold War*. de Gruyter GmbH, Walter, 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/330279399_Entangled_East_and_West_Cultural_Diplomacy_and_Artistic_Interaction_during_the_Cold_War (дата звернення: 17.05.2023).

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ З НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Галина Іванівна УДРЕНАС,

*канд. юрид. наук, доцент кафедри
тактико-спеціальної та спеціально-фізичної
підготовки ФПФПКП Одеського державного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-5654-9209>*

Протягом останніх років в Україні широко застосовуються найкращі міжнародні стандарти надання домедичної та медичної допомоги, розроблені фахівцями з країн членів НАТО. Військовослужбовцями та працівниками правоохоронних органів різних держав виділяється та використовується термін «Тактична медицина», під яким ми розуміємо ряд заходів – алгоритмів, які застосовуються та використовується як на полі бою так і надзвичайних ситуаціях цивільного життя, в яких на місці події як правило першим опиняється поліцейський або інший працівник правоохоронного органу. Якщо навіть першими на місце події, або за прямим викликом через лінію 103, прибувають медичні працівники, бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги, в ситуаціях в яких можлива ескалація конфлікту вони не ризикуватимуть у зоні з недостатнім рівнем безпеки, навіть якщо існує ризик для життя постраждалого!

Закон України «Про Національну поліцію» п. 4 ст. 18, п. 14 ч. ст. 23, та ч. 4 ст. 43 [1], закріплює серед основних обов'язків поліцейського надання поліцейськими невідкладної – тобто домедичної та медичної допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я, а також особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу. Що підкреслює особливе спрямування національного законодавства на обов'язок держави в особі її органів щодо збереження життя людини та її здоров'я. Ця норма віддзеркалює норми ст. 12 Закону України «Про екстрену медичну допомогу» [2], відповідно до якої особами, які зобов'язані надавати домедичну допомогу людині у невідкладному стані, є, зокрема, поліцейські, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти практичними навичками надання домедичної допомоги. Враховуючи це, за ненадання без поважних причин на місці події домедичної допомоги або необґрунтовану відмову в її наданні передбачено кримінальну відповідальність спеціальних суб'єктів, яким є поліцейський (ст. 135 КК України «Залишення особи в небезпеці») [3]. Таким чином, у навчання та діяльність поліцейського має бути запроваджено найкращі стандарти з надання невідкладної допомоги людині. Причому навчання ним поліцейських має бути практично спрямованим із обов'язковим забезпеченням ними заходів особистої безпеки, містити як типові алгоритми

дій як у повсякденній обстановці, так і алгоритми дій в умовах екстремальних ситуацій або надзвичайних подій.

Світова практика надання домедичної допомоги свідчить, що правильність алгоритму дій та швидкість реакції поліцейського, який, як правило, потрапляє на місце події до прибуття кваліфікованої медичної допомоги, значно впливають на ефективність допомоги та можливість збереження життя постраждалих. При цьому необхідно зазначити що більша частина працівників поліції не мають необхідного обладнання та достатнього рівня знань і медичної підготовки для надання допомоги, або не можуть використати свої знання, що пов'язано з психологічною складовою під час надання домедичної допомоги, особливо щодо складних видів травм. Разом з цим безпосередньо сам поліцейський під час виконання службових завдань також може потрапити в ситуацію, яка призводить до травмування та загибелі. З іншого боку, випадків загибелі поліцейських при виконанні ними службових завдань можливо уникнути або мінімізувати їх наслідки завдяки виробленню та виконанню чітких єдиних алгоритмів дій під час надання домедичної допомоги поліцейськими. На нашу думку поліцейський в незалежності від посади яку він обіймає повинен володіти не тільки теоретичними знаннями, а й навичками та прийомами застосування алгоритмів надання першої домедичної підготовки за загальноприйнятими у світі стандартами надання невідкладної допомоги. Серед протоколів з надання невідкладної домедичної допомоги в різних ситуаціях, які дозволяють досягати гарних результатів і зменшення чисельності загиблих від поранень. Проте єдиного типового або узгодженого між міністерствами та відомствами плану підготовки поліцейських з цього питання й досі не вироблено і не затверджено, так само як не розглянуто і стандартні операційні процедури, які містять чіткі алгоритми дій поліцейських у типових та екстремальних ситуаціях, а наразі мають включати також найбільш вірогідні медичні проблеми та правильні подальші дії.

Разом з цим наказом Міністерством охорони здоров'я України від 29.03.2017 № 346 «Про удосконалення підготовки з надання домедичної допомоги осіб, які не мають медичної освіти», затверджено навчально-тренувальні програми трьох рівнів з підготовки осіб, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні надавати домедичну допомогу, одна з яких Курс домедичної підготовки "Перший на місці події", який розроблено для навчання осіб які першими прибули на місце події, як індивідуально, так і в складі груп до появи професійних медичних працівників. Перший на місці події – це людина, що виконує базові маніпуляції для порятунку життя постраждалого з використанням мінімального набору обладнання або за його повної відсутності. Головне завдання першого на місці події – розпочати процес надання невідкладної медичної допомоги тим, хто цього потребує. Підводячи підсумок доповіді необхідно підкреслити що, одним з пріоритетів професійної підготовки поліцейських (первинної професійної підготовки, післядипломної освіти, підготовки у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання та службової підготовки), є навчання діям з надання домедичної підготовки працівниками поліції як у повсякденній обстановці, так і в умовах кризових ситуацій (екстремальних або

надзвичайних подій) з можливою ескалацією медичних проблем та алгоритмами їх усунення. Це мають бути надбані навички практичного застосування теоретичних знань з невідкладної домедичної допомоги шляхом правильного оцінювання конкретних подій (оперативної обстановки) з прийняттям правомірного рішення, забезпечення особистої безпеки та психологічної готовності до подій з різним ступенем ризику. Тож потреба інтеграції загальноприйнятих у світі стандартів надання невідкладної допомоги у різних ситуаціях у підготовку та діяльність поліцейських є очевидною.

Також на нашу думку, необхідно створити міжвідомчу робочу групу для узгодження між міністерствами єдиного типового плану підготовки поліцейських та інших працівників правоохоронних органів, з питання надання невідкладної домедичної допомоги і затвердити стандартні операційні процедури, які будуть містити чіткі алгоритми дій правоохоронців у типових та екстремальних ситуаціях, а підсумковим контролем з домедичної підготовки (Тактичної медицини) по закінченню проходження первинної професійної підготовки та підготовки курсантів у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, має стати практичне відпрацювання не менш трьох ввідних завдань з надання невідкладної домедичної допомоги із залученням до іспитів фахівців парамедиків та медичних працівників.

Отже, використання єдиного алгоритму на місці події при наданні першої домедичної допомоги потерпілим між поліцейськими, ДСНС та лікарями швидкої допомоги. Для цього необхідно забезпечити єдину базу та єдиний тренувальний центр по підготовці практичних занять по наданню першої домедичної допомоги потерпілим під час надзвичайних подій та воєнного стану, а також оснащення поліцейських медичними матеріалами для надання першої домедичної допомоги (турнікети, бинти, джгути, кровоспинні серветки, клапан для штучної вентиляції легень, разові рукавички для особистої безпеки т.і.).

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р
2. Про Національну Поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р.
3. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 5 липня 2012 року.
4. Кодекс цивільного захисту України, прийнятий Верховною Радою України 02.10.2012 р. за № 5403-VI.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2012. р.
6. № 1115 «Про затвердження Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу».
7. Наказ МОЗ України від 4 серпня 2021 року N 1627«Про удосконалення підготовки з надання домедичної допомоги осіб, які не мають медичної освіти»
8. Волянський П. Б. Шляхи розвитку навчання з домедичної допомоги в Україні // Врачебное дело, – 2017. –№ 5–6.– С. 175–179.
9. Домедична допомога в екстремальних ситуаціях та медичний захист населення в надзвичайних ситуаціях: / Гринзовський А. М., Волянський П. Б., Калашнеченко С. І. та ін. / Київ: ІДУЦЗ, – 2018. – 216с.
10. Домедична допомога. Травма (алгоритми та маніпуляції): методичний посібник / Крилюк В. О., Кузьмін В. Ю., Кузьмінський І. В., Цимбалюк Г. Ю., Губенко І. Я., Федосєєва О. В.– Київ – 2017. – 84 с., іл.

МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Наталія Анатоліївна ФЕДОСЕНКО,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультета Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0000-0002-6615-3937>
n.fedosenko@khai.edu

Доповідь присвячена теоретичним та практичним засадам гармонізації цивільного процесу ЄС та України, визначенню її шляхів та вироблення рекомендацій і пропозицій щодо реформування цивільного процесу України задля утвердження загальноєвропейських стандартів цивільного судочинства та забезпечення успішної інтеграції України до Європейського Союзу.

Ключові слова: цивільний процес, міжнародний аспект, міжнародні договори, цивільне судочинство, євроінтеграція.

The report is devoted to the theoretical and practical principles of the harmonization of the civil process of the EU and Ukraine, the determination of its paths and the development of recommendations and proposals for the reform of the civil process of Ukraine in order to establish European standards of civil procedure and ensure the successful integration of Ukraine into the European Union.

Keywords: civil process, international aspect, international treaties, civil justice, European integration.

Євроінтеграційні прагнення України зумовлюють науковий інтерес до європейського законодавства, а також до сучасних тенденцій його розвитку. Міжнародний аспект цивільного процесу в Україні відноситься до вивчення взаємозв'язку між цивільним процесом в Україні і міжнародними нормами, угодами та процесуальними інструментами. Значущість вирішення зазначених проблем для подальшої успішної інтеграції України в ЄС, підвищення рівня захисту прав громадян України, а також недостатній рівень їх розробки у вітчизняній науці обумовили актуальність дослідження обраної теми. Вплив міжнародного права на цивільний процес в Україні, а також аспекти взаємодії з іноземними судовими органами та учасниками судового процесу проявляється у декількох аспектах.

Основні міжнародні аспекти, які аналізуються у цій доповіді включають в себе **дослідження міжнародних угод та конвенцій, у яких Україна є учасником**, що стосуються цивільного процесу. Наприклад, Гаазька конвенція про цивільну юрисдикцію та визнання рішень [1. ., II Брюсельський регламент, регламент ради ЄС № 44/2001 про юрисдикцію та визнання і виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах від 16 січня 2001 р.; Регламент ради ЄС № 4/2009 від 18 грудня 2008 р. про юрисдикцію, право, що підлягає застосуванню та визнання і виконання судових рішень, а також співпрацю у справах, пов'язаних із аліментними зобов'язаннями. Відповідно до частини 1 статті 1 II Брюсельського регламенту він застосовується до таких

категорій цивільних справ, як розлучення, встановлення режиму окремого проживання подружжя, визнання шлюбу недійсним; щодо встановлення, здійснення, передання, обмеження та припинення батьківської відповідальності.

Наступним міжнародним аспектом є **розгляд принципів міжнародної юрисдикції у цивільних справах**, зокрема у справах з міжнародними елементами, наприклад, коли сторони справи або обставини справи мають зв'язок з іншими країнами. Підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається ЦПК України, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. У випадках, встановлених законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом може бути визначено за угодою сторін [2:..

Визнання та виконання іноземних рішень у цивільних справах є також вагомою складовою міжнародного аспекту цивільного процесу, що включають в себе аналіз процедури визнання та виконання судових рішень в Україні, які прийняті в інших країнах, а також визначення правил і механізмів, які забезпечують ефективну взаємодію з іноземними судами. Відповідно до статті 81 Закону України «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили [3:.. Відповідно до статті 462 ЦПК України, рішення іноземного суду (суду іноземної держави; інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності [2:..

В цілому, досліджуючи міжнародний аспект цивільного процесу в Україні відкривається широкий спектр питань юрисдикції українських судів щодо міжнародних справ, зокрема визнання та виконання іноземних рішень, а також співробітництво з іноземними судами; питань аналізу та оцінки ролі та впливу міжнародних договорів, зокрема Гаазької конференції про приватне міжнародне право, Європейської конвенції з прав людини та інших міжнародних угод, на цивільний процес в Україні. Так, Гаазька конференція про приватне міжнародне право є ключовим міжнародним договором, який регулює питання приватного міжнародного права, включаючи визнання та виконання іноземних рішень. Україна є учасницею цієї Конвенції, і має зобов'язання виконувати її положення. Вона встановлює правила щодо визнання та виконання іноземних рішень, в тому числі судових рішень з цивільних справ. Це надає можливість громадянам України мати доступ до правосуддя та захисту своїх прав за кордоном. Україна також є учасницею Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) і її протоколів. Ця Конвенція гарантує захист основних прав і свобод людини. Вона надає можливість

громадянам України звертатися до Європейського суду з прав людини у випадках порушення їх прав у сфері цивільного правосуддя. Рішення Європейського суду з прав людини стають обов'язковими для України та її судів, і вони повинні враховувати їх у своїх рішеннях. Рішення ЄСПЛ можуть вимагати змін українського законодавства або процедури цивільного судочинства. Однак цими міжнародними угодами вплив на цивільний процес України не обмежуються.

Міжнародна компетенція є важливим аспектом цивільного процесу, а саме вивчення принципів, що регулюють визнання та виконання рішень у зарубіжних справах, визначення критеріїв вибору суду та питання визначення компетентності суду у випадках з іноземним елементом.

Також заслуговує на увагу питання **міжнародного практичного співробітництва**. Розгляд проблем та перспектив співробітництва з іншими країнами у сфері збирання доказів, виконання рішень, примусового виконання та інших питань, що виникають у міжнародних цивільних справах. Держави можуть надавати правову допомогу одна одній у цивільних справах шляхом обміну інформацією, збором доказів, повідомленням про судові рішення, виконанням розпоряджень суду та інших дій. Це сприяє забезпеченню взаємної допомоги в здійсненні правосуддя та виконанні рішень.

У підсумку зазначимо, що євроінтеграційні прагнення України у цивільному судочинстві привело до утворення єдиного комплексного порядку захисту прав у Союзі – транскордонного цивільного процесу, або цивільного процесу ЄС. Його формування стало результатом еволюції основних цивільних процесуальних моделей сучасних європейських держав та їх трансформації, в тому числі й України, що є цікавим для подальших дослідження даної тематики.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах. Гаазька конференція з МПП: Міжнародний документ від 02.07.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001-19#Text (дата звернення 25.05.2023)
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 25.05.2023)
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення 25.05.2023)

КОГНІТИВНЕ ПОДАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Лариса Олексіївна ФІЛІПКОВСЬКА,

канд. техн. наук, доцент,
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний
інститут», м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8532-5274>
l.filipkovska@khai.edu

Ключові слова: соціально-економічна система, штучний інтелект, когнітивний підхід, когнітивні технології.

Keywords: socio-economic system, artificial intelligence, cognitive approach, cognitive technologies.

Для національної стратегії розвитку науки, технологій та інновацій характерно поєднання наукової досконалості та розроблення ключових технологій для вирішення суспільних викликів. Щодо глобальних рейтингів Україна отримує невисокі позиції, але набуває цінний досвід всебічного оцінювання найбільш актуальних аспектів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності [1, с. 77]. Важливим заходом є розроблена Кабінетом Міністрів України Концепція розвитку штучного інтелекту.

Піднесенню теоретико-практичних основ використання когнітивних наук, засобів штучного інтелекту й машинного навчання присвятили праці Валлісер Б., Роджерс Е. М., Абдикеев Н. М., Луценко С. І., Шарапов О. Д., Матвійчик А. В., Дороніна М. С., Пашкевич М. С., Чуріканова О. Ю. та інші.

Але в роботах наведених авторів не в повній мірі проведено системний розгляд когнітивного підходу до аналізу стану соціально-економічних систем.

Метою дослідження є формулювання тенденцій в існуванні соціально-економічних систем щодо забезпечення інноваційного розвитку з точки зору когнітивних заходів.

Мотивація інноваційного розвитку соціально-економічних систем є рушійною силою та передумовою якісного технологічного прориву розросту національної економіки, має особливе значення в умовах сучасних викликів глобалізації та прямує до зростання відкритості економіки України.

Під соціально-економічною системою розуміють цілісну сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих соціальних й економічних суб'єктів і відносин з приводу розподілу й споживання матеріальних і нематеріальних ресурсів, а також виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг. Соціально-економічна система неминуче локалізована в економічному часі і просторі, а також по відношенню до них альтернативними варіантами. І тому має дві основні тенденції в існуванні: функціонування і розвинення.

Функціонування – це підтримка життєдіяльності й збереження функцій, що визначають цілісність системи та її сутнісні характеристики. Для більшості з цих процесів характерна певна циклічність, повторюваність. Одні

характеристики змінюються при збереженні інших. Такого роду стабільні зміни за аналогією з фізичними процесами називають «економічною кінетикою». Розвинення – це придбання нової якості щодо прогресивних змінень соціально-економічної системи й пристосувань до нових умов середовища. Ця група змінень призводить до реальних полагоджень стану соціально-економічної системи та носить назву «економічної динаміки». Усвідомлені змінення складових соціально-економічної системи є результатами появи і розвитку економічних інновацій. Також зазначають особливість розвинення соціально-економічної системи, яка відноситься до складних нелінійних систем, а саме: можливий біфуркаційний характер їх поведінки.

Методи системного аналізу дозволяють безпосереднім чином моделювати взаємозв'язки між факторами складних соціально-економічних систем. Особливістю інноваційного розвитку соціально-економічних систем є наявність когнітивних процесів – теоретичне осмислення умов, форм і методів отримання нових знань. Когнітивний підхід використовується як один з найбільш потужних методів системного аналізу [2, 3]. Когнітивність – це здатність сприймати і обробляти дані, щоб перетворити їх в знання.

Когнітивне моделювання являє собою циклічний процес і містить кілька взаємопов'язаних етапів: когнітивна структуризація, структурний аналіз когнітивної моделі, сценарне моделювання розвитку ситуації, оцінювання та інтерпретація результатів моделювання, моніторинг ситуації. Будемо говорити, що процес інноваційного розвитку має ефективний характер, якщо досягаються забезпечення ефективної зайнятості трудових ресурсів і створення додаткових робочих місць за рахунок освіти й розширення нових наукомістких виробництв, оновлення традиційних, технічно застарілих та екологічно небезпечних виробництв, розвинення науково-технічного потенціалу країни та поширення прогресивних й безпечних технологій.

Інноваційний розвиток соціально-економічних систем – складний процес. Він виконує функції виробничо-технологічної підтримки, інформаційного, фінансово-економічного і кадрового забезпечення, нормативно-правового регулювання нововведень та їх комерціалізацію [4]. Можна виділити наступні принципи інноваційного розвитку соціально-економічних систем: системності або емерджентності, функціональної декомпозиції, адаптивності (гнучкість до змін навколишнього середовища), економічної ефективності та корисності (міра об'єктивного порівняння ідей та варіантів рішень в умовах невизначеності та багатокритеріальності). Ключовими технологіями цифрових трансформацій є цифрові комунікації, інтелектуальний аналіз даних, аналіз «великих даних», інтернет речей, технологія блокчейн.

Виходячи зі сказаного, фактор когнітивності інноваційного розвитку соціально-економічних систем в сучасних ринкових умовах повинен забезпечувати: диверсифікацію виробництва, стимулювання розвитку інноваційних секторів економіки, цілісність розуміння логіки розвитку ринкових процесів, необхідність активної і пасивної адаптації процесів створення інноваційних продуктів до ринкових тенденцій, реалізацію маркетингової функції соціально-економічних систем.

Зазначені вимоги до фактору когнітивності інноваційного розвитку соціально-економічних систем реалізуються за активної участі основних

когнітивних (сприйняття і обробка індивідами даних для перетворення їх в знання) й інтегральних інформаційних (створення цілей, прийняття рішення, економіко-математичне моделювання, прогнозування, планування, використання когнітивних технологій, контроль) процесів з опорою на метавластивості особистості. Прикладами когнітивних технологій є статистичний та інтелектуальний аналіз даних [3], імітаційне моделювання.

Успіх у довгостроковій перспективі інноваційного розвитку можливий при зміненнях у самій соціально-економічній системі. До двигунів прогресу (поряд з людським капіталом) відносяться стартапи – інструмент оновлення та розвитку економіки, суспільної свідомості та культури технічного підприємництва.

Таким чином, спостерігається збільшення значення інновацій та модернізації як базових інструментів економічного розвитку. Все це відбувається при зниженні впливу багатьох традиційних факторів зростання, а саме: вичерпання потенціалу ресурсної моделі економічного розвитку, що базується на доіндустріальних галузях та низькій вартості виробничих факторів (робоча сила, паливо, електроенергія).

Список використаних джерел:

1. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2021 році: науково-аналітична доповідь / Т. В. Писаренко та ін. Київ : УкрІНТЕІ, 2022. 93 с.
2. Walliser B. *Cognitive Economics*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2008. 185 p.
3. Filipkowska, L., Matviienko O. Managerial decision support making in economic systems based on cognitive modeling. *International Journal of Engineering and Technology (UAE)*. 2018. Vol. 7. № 4.3, special issue 3. P. 588–592.
4. Філіпковська Л. О., Нос М. М. Управління вартістю інноваційного проекту у промисловій сфері. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості*. 2020. № 2 (12). С. 66–74.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ У ВОЄННИХ ТА ПОСТ-ВОЄННИХ УМОВАХ

Наталія Борисівна ФРОЛОВА,

*канд. екон. наук, ст. наук. співр.,
відділ публічних фінансів ДУ «Інститут
економіки та прогнозування НАН України»,
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-7979-950X>
nata.frolova99@gmail.com*

В період I та II Світових війн податки були основним джерелом фінансування військових витрат. В багатьох країнах у відповідності із принципом платоспроможності було встановлено вищі податкові ставки для більш заможних верств населення та компаній з надприбутками, що забезпечило прогресивність оподаткування не лише доходів фізичних осіб, а й прибутків підприємств. Наведено ряд прикладів, які демонструють, що тактика оподаткування надприбутків широко практикувалась тривалий час навіть після закінчення війни, зокрема у кризові періоди у Великобританії.

В роботі проведено порівняння сучасних та історичних підходів до реформування податкових систем у воєнних та пост-воєнних умовах. Зокрема, робиться акцент на тому, що лібералізація оподаткування в період війни та коригування податкових складових у номінальному вираженні (як-то податкова соціальна пільга, податкові вирахування) на рівень інфляції є ефективними антикризовими заходами, особливо у контексті підтримки менш захищених верств населення в Україні.

Ключові слова: *податок на надприбутки, інфляційний податок, воєнний стан*

В умовах воєнного стану потреба фінансувати зростаючі військові витрати змушувала уряди воюючих країн вдаватись до збільшення оподаткування своїх громадян. Так, за часів II Світової війни номінальна гранична ставка податку на доходи досягла свого історичного максимуму в США та Великій Британії, перевищивши 90%, а в Швеції вона зростає втричі порівняно з довоєнним часом, сягнувши майже 70%. Зазначимо, що повсюдно була також підвищена і мінімальна ставка податку на доходи, особливо у Великій Британії (до понад 30%) та США (до понад 20%) [1, с. 315]. В результаті таких змін під час Другої світової війни відчутно зросли і бюджетні надходження податку на доходи, зокрема у Великій Британії їх частка у сукупних податкових надходженнях збільшилась майже вдвічі: до понад 42% в 1945 р. порівняно з 24% в 1913 р.

Втім, незважаючи на зростання податкових ставок, зокрема у Швеції та Великій Британії, прогресивність системи оподаткування доходів в цих країнах за часів Другої світової війни, на думку багатьох експертів, не зростає, а навпаки знижується. Вони пов'язують це з доволі високою інфляцією, яка у роки Другої Світової війни сягала в них понад 10% [2]. Внаслідок інфляції працівникам збільшували заробітну плату і в результаті вони, перевищивши певний поріг доходу, потрапляли до категорії доходів, що підлягають оподаткуванню за більш високими податковими ставками. Слід відзначити, що тоді (і навіть в наш час) більшість країн не коригували пороги доходів, встановлені для різних категорій податкових ставок, на рівень інфляції. За

оцінками експертів, в результаті такого впливу інфляції чисельність платників податків впродовж Другої Світової війни у Великій Британії збільшилась на 4 млн осіб, що склало біля 29% від загальної кількості всіх платників податків, в США – на 2,6 млн осіб, що склало 8% від загальної кількості всіх платників податків, а в Швеції – на 292 тис осіб, що склало 11% від загальної кількості всіх платників податків. Відтак інфляція забезпечила притік понад 40% податкових надходжень в Швеції та США, а у Великій Британії – понад 66% податкових надходжень [1, с. 323]. Зростання в результаті таких заходів бюджетних доходів прийнято називати інфляційними податковими надходженнями, або інфляційним податком.

Тактика оподаткування надприбутків в кризовий період широко практикувалась тривалий час навіть після закінчення війни, наприклад, у Великій Британії. Так М.Тетчер в 1981 р. стягнула одноразовий податок з банків, які в умовах високого безробіття та інфляції отримували значні прибутки від високих процентних ставок. Того ж року під час значного зростання цін на нафту М.Тетчер встановила додаткове мито на нафту у розмірі 20% від валового доходу нафтогазовидобувних компаній. Прем'єр-міністр Г.Браун в 1997 р. акумулював в бюджет 5,2 мільярда фунтів стерлінгів, обклавши податком надлишковий дохід від приватизованих комунальних компаній, які, на його думку, були продані занадто дешево [3].

В сучасних умовах експерти МВФ радять країнам, які перебувають у воєнному стані, уникати непрозорих податкових баз та встановлювати пропорційну шкалу податків, яка в умовах обмежених можливостей податкового контролю, створює менше стимулів для порушень податкового законодавства і тим самим зберігає податкову базу. Лібералізація оподаткування в період війни вважається багатьма сучасними експертами як ефективний антикризовий захід [4].

Ще одна відмінність сучасних підходів до оподаткування в умовах воєнного стану полягає у коригуванні податкових пільг у номінальному вираженні (як-то податкова соціальна пільга, податкові вирахування) на рівень інфляції з метою підтримки менш захищених верств населення. В той час як під час I та II Світових війн розмір податкової соціальної пільги у Великій Британії навпаки було зменшено, що істотно збільшило чисельність платників податків, щоправда за рахунок найманих працівників з низьким та нижче середнього рівнем доходів. Крім того, інфляція знецінювала компоненти податкової системи, які виражались у номінальному вимірі, як-то податкові пільги, поріг доходів, вирахування з оподатковуваного доходу тощо. Внаслідок впливу інфляції збільшилось податкове навантаження на платників податків, які користуються цими пільгами, тобто переважно платників з низьким рівнем доходів. Втім існує думка, що хоча інфляція призвела до зростання податкових надходжень, однак без цього зростання імовірно прийшлося би істотно збільшити податки, щоб компенсувати таким чином військові витрати [5, с. 331].

Список використаних джерел:

1. Sarin, N., Summers, L. & Kupferberg, J. Tax reform for progressivity: A pragmatic approach, Brookings Institution. United States of America, 2000. https://www.hamiltonproject.org/assets/files/SarinSummers_LO_FINAL.pdf

2. Beer, S., Griffiths, M. E., & Klemm, A. D. Tax Distortions from Inflation: What are They? How to Deal with Them?, *IMF Working Papers*, 2023(018), A001. Retrieved Jun 22, 2023, from <https://doi.org/10.5089/9798400232138.001.A001>

3. Rutterford J. Taxing financial winners from coronavirus to pay for the crisis – lessons from WW1, *The Conversation*, October 13, 2020 <https://theconversation.com/taxing-financial-winners-from-coronavirus-to-pay-for-the-crisis-lessons-from-ww1-147790>

4. МВФ та влада України досягли домовленості на рівні експертів щодо Моніторингової програми із залученням Ради директорів (МПЗР), МВФ, 23 листопада, 2022 <https://www.imf.org/uk/News/Articles/2022/11/23/pr22407-imf-and-ukraine-reach-staff-level-agreement>

5. Sara Torregrosa-Hetland, Oriol Sabaté, Income tax progressivity and inflation during the world wars, *European Review of Economic History*, Volume 26, Issue 3, August 2022, Pages 311–339, <https://doi.org/10.1093/ereh/heab020>

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСЯГУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інна Олександрівна ХРИСТИЧ,

*канд. екон. наук, доцент, старший науковий
співробітник відділу кримінологічних досліджень
НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташуса НАПрН України, Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0001-7494-7289>
khrystych.inna@gmail.com*

Ключові слова: безпека дорожнього руху та експлуатації транспорту, штучний інтелект, дорожньо-транспортні пригоди, статистичні методи, латентність, опитування.

Keywords: road safety and transport operation, artificial intelligence, road traffic accidents, statistical methods, latency, polls.

Як загальновідомо, дорожньо-транспортні (автотранспортні) злочини відносяться до злочинності з необережності, під якою розуміють сукупність всіх учинених за необережної вини злочинів у формі злочинної недбалості та злочинної самовпевненості на території країни за певний проміжок часу і характеризується кількісними і якісними показниками.

Зрозуміло, що більшості кримінальних правопорушень при реєстрації притаманна латентність, в першу чергу, це стосується даної категорії кримінальних правопорушень, особливо після 24 лютого 2022 р., коли на території України було введено режим воєнного стану внаслідок великомасштабної агресії з боку Росії.

Висновки якого завгодно дослідження повинні базуватися на результатах аналізу. Найбільш розповсюдженим з видів аналізу є статистичний аналіз. Сутність якого полягає у встановленні й оцінці взаємозв'язків між явищами, встановленні щільності цих взаємозв'язків та їх істотності, встановленні та вимірюванні закономірностей масових суспільних явищ. Цей вид аналізу застосовується до всіх суспільних явищ, складовою частиною яких є правові явища, особливо ті, які вивчає кримінологія.

В наш час існує багато програмних продуктів (Microsoft Excel, SPSS, MaxStat та безліч інших) які допомагають дослідникам аналізувати статистичні данні. Потенціал сучасної комп'ютерної техніки дозволяє обробляти величезні масиви інформації у стислі терміни. Особливого значення набуває в останні роки використання штучного інтелекту.

Загальновизнаним у кримінології є факт наявності щільних кореляційних взаємозв'язків між однорідними адміністративними та кримінальними правопорушеннями, об'єкти посягання яких співпадають або майже співпадають. Зокрема зазначене можна побачити на прикладі статистичного співвідношення кількості адміністративних правопорушень у сфері дорожнього руху та кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. Як зазначають зарубіжні науковці, таке

співвідношення можна пояснити тим, що чим вище показники роботи підрозділів патрульної поліції з виявлення порушень правил дорожнього руху, тим нижче аварійність та кількість вчинених кримінальних правопорушень у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту. Слід додати, що таке співвідношення є умовним через існування доволі високої латентності порушень правил дорожнього руху.

При цьому більшість вчених вважають, що застосування теорії кореляції при дослідженні правових явищ має свої особливості та обмеження. Нам здається, що це в першу чергу обумовлено тим, що до офіційних статистичних джерел (статистичну звітність) потрапляють лише ті правові явища, які офіційно зареєстровані тими правоохоронними органами, які уповноважені їх реєструвати. Тому для усіх країн світу притаманна латентність злочинності та інших правових деліктів. Цей термін походить від латинського *latens* (*latentis*) – прихований, невидимий і означає ту частину правових деліктів, які фактично вчинені, але внаслідок дії різних причин і умов не були зареєстровані. Найбільша латентність властива адміністративно-правовим, цивільно-правовим і дисциплінарним деліктам. На жаль, притаманна вона і кримінально-правовим правопорушенням. Усі спроби вдосконалити реєстрацію усіх правових явищ в повному обсязі не відбувається насправді.

Тому усталеним у сучасній кримінології є розуміння латентної злочинності як сукупності кримінальних правопорушень, які були реально вчинені, однак не знайшли свого відображення в офіційній статистичній інформації правоохоронних органів. При цьому про такі кримінально протиправні діяння правоохоронним органам може бути не відомо взагалі (природна латентність), або ж вони можуть не реєструватися з вини правоохоронних органів (штучна латентність). Існування латентної злочинності в суспільстві зумовлює багато негативних наслідків, які дають підстави вважати латентні посягання більш небезпечними порівняно з виявленими. Кожне нереагування на вчинені кримінальні правопорушення є порушенням принципу законності та невідворотності покарання [1, с. 73–74].

На жаль в умовах воєнного стану з'явилися і більш істотні проблеми щодо реєстрації вчинених кримінальних правопорушень. Практично була відключена система автоматичного регулювання дорожнього руху по території України, зокрема камери відеоспостереження для контролю за швидкістю, та зовнішнє освітлення у темний час доби. Патрульна поліція перестала виїжджати для документування дорожньо-транспортних пригод, що сталися без потерпілих, оскільки у правоохоронців з'явилися більш нагальні справи – забезпечувати правопорядок на вулицях міст України. Тому водіям, що потрапили в дорожньо-транспортні пригоди без потерпілих, пропонувалося самостійно вирішувати проблему, не перешкоджаючи рух іншим учасникам [2, с. 8-9]. Тому інформація, про те, що кількість дорожньо- транспортних пригод значно зменшилася на початку дії військового стану в країні, є навряд чи достовірною. Території, які були захоплені агресором, не надавали ніякої статистичної звітності щодо вчинених кримінальних правопорушень на їх території (до сих пір значна кількість території України знаходиться в окупації). Вважаємо, що зросла їх латентність.

Інакше кажучи наявність латентності, яка призводить до того, що емпіричні дані неповні, а інколи ще й сфальсифіковані не дає змогу в повному обсязі проводити кореляційне дослідження з метою встановлення тих чи інших закономірностей існування, а тим паче з метою прогнозування різних правових явищ, особливо це стосується кримінальних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту.

Хвилює і стан наслідків від дорожньо-транспортних пригод на дорогах України. Рівень смертності на українських автошляхах у чотири рази вищий, ніж в Європейському Союзі, про що відмічалось ще до початку воєнної агресії з боку Росії.

При вивченні розповсюдження порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту необхідно враховувати і зареєстровані адміністративні правопорушення, які на практиці інколи дуже важко або не бажано відокремлювати від кримінальних проступків. За темою дослідження, нажаль, ми не вивчали адміністративні правопорушення.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що безпека дорожнього руху повинна розглядатися як складова частина національної безпеки держави. Тому вивчення латентності даних видів злочинів повинна досліджуватися у вигляді офіційних загальнодержавних опитувань, що можливо після перемоги України.

Список використаних джерел:

1. Кримінологія: підручник / за заг. ред. Б. М. Головкина. Харків: Право, 2020. 384 с.
2. Батиргареева В. С. Дорожній рух у прифронтовому регіоні: виклики воєнного стану. Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 27 травня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. 148 с.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ ОБ'ЄКТАМ АЕРОКОСМІЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Олег Ігорович ШИНКАРЕНКО,

здобувач вищої освіти ступеня доктора
філософії (PhD), Національний аерокосмічний
університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
<http://orcid.org/0000-0002-6913-4667>

Ігор Ростиславович ШИНКАРЕНКО,

PhD (канд. юрид. наук), професор,
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний
інститут", м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5524-2259>
sir2009@ukr.net

Ірина Ігорівна ШИНКАРЕНКО,

PhD (канд. юрид. наук), доцент, доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності та розкриття
злочинів Харківського національного університету
внутрішніх справ факультету № 2
<http://orcid.org/0000-0001-7136-3333>
i_shinkarenko@ukr.net

In the work, it is determined that the threats to the objects of the aviation and space sector of critical infrastructure in the conditions of martial law are not only the Russian troops, but also the activities of joint criminal, radical-terrorist groups of various directions;

It was determined that despite the cyber attacks on the space and aviation infrastructure of Ukraine and other countries, after the start of full-scale aggression on February 24, 2022, its impact on the economy and defense capability of Ukraine increased. This requires the formation of an organizational and legal model of the security of the aerospace industry of Ukraine, as a component of critical infrastructure.

It has been proven that the importance of the aerospace industry lies in its resilience against internal and external threats. It was determined that one of the factors of threats to the aviation and space infrastructure is the unauthorized leakage of information about the production facilities, technology, and logistics of enterprises that develop promising types and manufacture various components of aviation and rocket and space technology, repair civil, dual-use and military aircraft, and aeronautical devices, the location of objects of control and information support, the system of physical protection and various types of security of the specified objects, which was carried out by persons who were accomplices of the occupiers. This affects the sustainability of the entire aerospace industry and its individual facilities. It was determined that the model of stability of any critical infrastructure object consists of: regulatory support system; the system of bodies - security subjects; risk assessment systems and identification of threats to various types of object security; systems of action algorithms in regular and emergency situations.

It was determined that the directions for improving the legal and organizational-tactical provision of information security in order to increase its stability are the formation of a modern system

of organizational-legal provision of the stability of the aerospace complex based on the provision of scientific, methodical and technological support for the activities of subjects of protection against threats to the objects of the aerospace complex of Ukraine and risk assessment by determining: 1) threats to a specific object, as well as means and methods of a possible attack; 2) probabilities of threat occurrence; 3) consequences of the attack; 4) vulnerabilities; 5) residual risk.

Keywords: *object of space activity, information security, risk, security threats, risk assessment, sustainability.*

24 лютого 2022 року Російські війська почали вторгнення на територію України та ракетні обстріли всіх основних аеродромів України, намагаючись позбавити її можливості забезпечувати протиповітряну оборону. Як наслідок, з 35 аеродромів було пошкоджено:

- 11 військових аеродромів - на суму 0,4 млрд дол. США та літак АН-225 “Мрія” - на суму 0,3 млрд дол. США;
- 12 цивільних аеропортів;
- 7 подвійного призначення.

Загальні прямі та непрямі збитки за у цій сфері за війну досягли понад 12 млрд дол. США. [1,с. 19-20].

В той же час авіаційний сектор аерокосмічної галузі України не обмежується вказаними об’єктами. До його складу відноситься:

- науково-конструкторська та дослідницька-випробувальна інфраструктура:
- промислова інфраструктура, що виготовляє окремі авіаційні об’єкти (повітряні судна та БПЛА), а також комплектуючі;
- експлуатаційна інфраструктура, що забезпечує повсякденну експлуатацію повітряних суден, об’єктів аеронавігації, систем життєдіяльності об’єктів авіаційної інфраструктури;
- ремонтні установи, що здійснюють регламентні ремонти повітряних суден цивільного, подвійного та військового призначення, засоби ППО, БПЛА та склади їх зберігання [2, с. 229-233.].

Дослідження ризиків та загроз об’єктам цивільної авіації в умовах воєнного стану свідчить, що загрозами об’єктів авіації є не тільки війська РФ але й:

- злочинна спільнота;
- радикально-терористичні угруповання різного спрямування;
- витоки інформації пов’язані з не виконанням правил розповсюдження інформації обмеженого користування суб’єктами інформаційної діяльності;
- діяльність російських ДРГ.

Проведені у дослідженнях попередників наукові розвідки щодо безпеки та стійкості критичної інфраструктури особливо до військової агресії Росії свідчить, що в останній час здійснюється виокремлення космічної інфраструктури та формування окремих напрямів державної інфраструктурної політики у сфері авіаційно-космічної діяльності та вдосконалення законодавства України, що регулює відносини у сфері інфраструктури [3, С. 144 - 148].

На сьогодні аерокосмічна галузь стала одним з важелей нашої перемоги. Так у своєму виступі Ж. Борель вказує, що «збройна агресія Росії проти України підкреслила значення існуючих космічних технологій для безпеки й оборони

Європи, виявила певні вразливості у цій сфері та підштовхнула ЄС до розробки оновленої стратегії із розвитку власних космічних спроможностей та підвищення стійкості критичної інфраструктури [4]».

Незважаючи на кібератаки по космічній та авіаційній інфраструктурі України та інших країн після початку повномасштабної агресії 24 лютого 2022 року, лише у 2022 році світовий космічний бюджет зріс на 9% до абсолютного показника у 103 мільярди євро. Серед цих витрат фінансування «військового» космосу збільшилося на 16% та склало 48 мільярдів євро, така пропорція у показниках зростання є свідченням того, які пріоритети зараз людство надає у розвитку космічних технологій. Наразі навколо Землі обертаються близько 5500 супутників, і майже 10% (близько 500 одиниць) належать або керуються військовими організаціями.

Значний вплив аерокосмічного комплексу на національну безпеку стає підґрунтям того, що виникають виклики щодо формування організаційно-правової моделі безпеки авіакосмічної галузі України, як складової критичної інфраструктури.

Формуючі таку модель слід враховувати окрім авіаційної складової ще й космічну. До складу космічного комплексу України входять: — ракети-носії; — космічні апарати; — наземні комплекси [5].

Важливе значення аерокосмічної галузі постає у її стійкості від внутрішніх та зовнішніх загроз. Особливе це торкається щодо забезпечення стійкості наземних комплексів космічної складової визначається їх багатоаспектністю у сфері інформаційного забезпечення космічної діяльності.

Окрім того суб'єктам господарювання у космічному секторі аерокосмічної галузі дозволено здійснювати:

- наукові космічні дослідження;
- використання космічного простору;
- розроблення об'єктів космічної діяльності (в тому числі їх агрегатів та складових частин);
- виробництво об'єктів космічної діяльності (в тому числі їх агрегатів та складових частин);
- ремонт та технічне обслуговування об'єктів космічної діяльності (в тому числі їх агрегатів та складових частин);
- експлуатація об'єктів космічної діяльності (в тому числі їх агрегатів та складових частин);
- забезпечення запуску апаратів, їх складових частин.

Враховуючи думки фундаторів ЄС можливо визначити, що космічні технології сприяють:

- розвитку космічної картографії;
- космічного зв'язку;
- розвитку ключових секторів критичної інфраструктури, включаючи транспорт, ІТ, телекомунікації;
- забезпечують розвиток сектора безпеки й оборони перспективним озброєнням, послугами зв'язку та поточною інформацією.

Як вбачається? основною складовою ефективності та стійкості цих комплексів в умовах мінливої обстановки воєнного періоду є рівень

інформаційної безпеки кожного об'єкта та суб'єкта господарювання, а також стійкість до різних терористичних загроз [6, с. 93-110].

Таким чином суб'єкти господарювання різних форм власності охоплюють весь технологічний цикл науково-конструкторського, промислового та експлуатаційного забезпечення виготовлення, випробування та експлуатації космічних та наземних об'єктів у сфері космічної діяльності. Станом 24 лютого 2022 року до сфери управління ДКА України входило 23 суб'єкти господарювання (таблиця 5.11) – 15 державних підприємств (ДП), 3 публічні акціонерні товариства (ПАТ), 5 бюджетних установ [5; 7, с.421-422;]. Розвиток означених суб'єктів та формування їх стійкості здійснювалося у межах шості космічних програм, двох стратегій кібернетичної безпеки України, Стратегії інформаційної безпеки, [8].

Попередні наші наукові розвідки свідчать, що одним з чинників загроз авіаційно-космічної інфраструктури є несанкціонований виток інформації про виробничі потужності, технологію, логістику підприємств на яких розробляють перспективні види та виготовляють різні комплектуючі авіаційної та ракетно-космічної техніки, ремонтують літаки цивільного, подвійного та військового призначення, аеронавігаційні прилади, розташування об'єктів Украероруху, систему фізичної охорони та різних видів убезпечення означених об'єктів, що здійснений особами – пособниками окупантів [9, С.37-43].

На тлі означеного змінився і рівень суспільної небезпеки деяких загально кримінальних злочинів та формування сучасної методики протидії новітнім та традиційним інформаційним кримінальним правопорушенням у період військової агресії. Означене визначило низку викликів щодо правоохоронних органів та Влади України взагалі та забезпечення інформаційної безпеки об'єктів космічної діяльності.

Слід відзначити, що інформаційна безпека пройшла низку етапів у своєму розвитку. В умовах сьогодення відносно аерокосмічного комплексу України, реалізується етап, що почався зі створенням і розвитком глобальних інформаційно-комунікаційних мереж з використанням космічних інформаційно-комунікаційних систем. Означене визначає необхідність створення макросистеми інформаційної безпеки людства під егідою ведучих міжнародних форумів. [10].

Не зважаючи на складність військового періоду необхідно будувати систему стійкості аерокосмічної галузі України особливо у сфері інформаційної безпеки.

У цьому сенсі слід враховувати, що сучасна наукова спільнота визначає стійкість, як здатність функціонувати і розвиватись в умовах мінливого внутрішнього і зовнішнього середовища [11].

Враховуючі думки науковців з НІСД та представників української наукової школи безпекознавства, можливо виокремити ознаки стійкості на рівні конкретних об'єктів, галузей та держави в цілому:

- спроможність надійно функціонувати у штатному режимі;
- адаптуватися до умов, що постійно змінюються;
- протистояти та швидко відновлюватися після реалізації загроз будь-якого виду: природного і техногенного характеру, загроз, що спричинені протиправними діями, та інших загроз [12, с. 17-18];

- рівноважне співвідношення зовнішніх та внутрішніх загроз, що й обумовлює її динамічний розвиток [13, с. 141].

Враховуючі думки інших представників української наукової спільноти, можемо констатувати, що формування стійкості системи – об'єкта залежить від спроможності суб'єктів забезпечення сформувати систему моніторингу ризиків та загроз безпеки, побудови організаційно-тактичної моделі запобігання, стримування, нейтралізації або пом'якшення наслідків терористичних дій спрямованих на знищення, виведення з ладу або зловмисне використання критичної інфраструктури в цілому та об'єктів аерокосмічного комплексу України, взагалі.

Як наслідок підгрунтям модель стійкості будь якого об'єкта критичної інфраструктури складається з: системи нормативного забезпечення; системи органів – суб'єктів забезпечення; системи оцінки ризиків та визначення загроз різним видам безпеки об'єктів; системи алгоритмів дій у штатних та надзвичайних обставинах.

Важливе значення щодо формування системи оцінки ризиків та визначення загроз різним видам безпеки об'єктів аерокосмічного комплексу України має система стандартів та нормативного регулювання оцінки ризиків та загроз використанням конкретних технологій особливо у інформаційній сфері.

Найвідоміші стандарти, які використовуються на території України: ISO 27001, ISO 27005, ISO 17799 оцінки ризиків та визначення загроз різним видам безпеки об'єктів, є:

1. Міжнародний стандарт ISO/IEC 27001:

- визначає процеси контролю і підтримки ефективної системи інформаційної безпеки на ґрунті: вимог до розробки, впровадження, функціонування, моніторингу, аналізу, підтримки та вдосконалення документованої системи управління інформаційною безпекою відповідно існуючих ризиків;

- реалізуються в рамках документованих процесів управління інформаційною безпекою, за моделлю PDCA (Plan-Do-Check-Act);

- дозволяє здійснювати оцінку ризиків, проектування і реалізацію системи інформаційної безпеки, управління і переоцінку нею.

2. Міжнародний стандарт ISO/IEC 27005:

- призначений для визначення в організації підходу до управління ризиками в залежності, області застосування управління ризиків;

- забезпечує рекомендації для управління ризиків інформаційної безпеки, які включають інформацію і менеджмент ризиків безпеки технологій телекомунікації;

- підтримує загальні концепції, визначені в ISO/IEC 27001, і призначений для сприяння адекватного забезпечення інформаційної безпеки на основі підходу, пов'язаного з управлінням ризику;

- застосовується для організацій усіх типів (наприклад, комерційних підприємств, державних установ, некомерційних організацій), які планують здійснювати управління ризиків інформаційної безпеки об'єкта господарювання.

3. Міжнародний стандарт ISO/IEC 17799:

- вимагає при створенні ефективної системи безпеки увагу слід приділити комплексному підходу до управління інформаційною безпекою;
- елементи управління розглядаються не тільки технічні, але й організаційно- адміністративні заходи, спрямовані на забезпечення наступних вимог до інформації: 1) конфіденційність; 2) цілісність; 3) достовірність; 4) доступність. [14]

В той же час проведений аналіз нормативної та організаційної складової стійкості аерокосмічного комплексу України свідчить про низку недоліків:

1. Недоліки законодавства:

- відсутність нормативно закріплених критеріїв визначення оцінки негативних наслідків, до яких може призвести кібератака на інформаційно-телекомунікаційну систему критичної інфраструктури;
- відсутність у чинному законодавстві з регулювання поняття термін «стійкість» об'єкта та його нормативновизначених складових.

2. Недоліки організації ризик аналізу відносно об'єктів космічної діяльності у інформаційній сфері: відсутність *map процесу оцінки ризику*, яка включає виявлення характерних проблем, оцінку залишкового ризику та підготовку рекомендацій

Висновки. Напрями вдосконалення правового та організаційно-тактичного забезпечення інформаційної безпеки з метою підвищення стійкості, формування ефективної системи аналізу та оцінки загрози безпеці об'єктам аерокосмічного комплексу України:

1. На рівні законодавчих актів у сфері регулювання діяльності об'єктів критичної інфраструктури, транспорту, космічної діяльності та інших, сформувані нормативні вимоги щодо механізмів та інструментів діяльності суб'єктів кбезпечення інформаційної стійкості об'єктів аерокосмічного комплексу України.

2. Визначити на нормативному рівні критерії оцінки конкретних ступеня ризиків та загроз інформаційній безпеці у наслідок кібератак на інформаційно-телекомунікаційні системи у сфері космічної діяльності, шляхом:

- формування сигнальної систему моніторингу ризиків та загроз інформаційній безпеці аерокосмічного комплексу України;
- визначення алгоритму діагностування та оцінки зовнішніх і внутрішніх загроз інформаційній безпеці конкретних об'єктів, їх нейтралізації на всіх рівнях управління аерокосмічним комплексом України;
- розробки та впровадження загальнодержавної системи визначення та моніторингу порогових значень показників (індикаторів), що характеризують рівень інформаційної захищеності об'єктів аерокосмічного комплексу та ризики реальних загроз національній безпеці України;

3. Закріпити у законодавстві принципи та на нормативному рівні організаційно-тактичні рекомендації захисту інформаційної безпеки об'єктів аерокосмічного комплексу України на ґрунті:

- формування типових моделей та алгоритмів проведення заходів щодо нейтралізації інформаційних атак на об'єкти аерокосмічного комплексу України;

- формування на стратегічному, оперативному та тактичному рівні превентивних заходів спрямованих на нейтралізацію загроз інформаційній безпеці об'єктів аерокосмічного комплексу України;
- побудови ефективної системи координації діяльності суб'єктів забезпечення об'єктів космічної діяльності у інформаційній сфері ;
- розробки комплексної організаційно-тактичної моделі захисту інформаційної складової безпеки космічної діяльності;
- вдосконалення технічних засобів захисту інформаційних ресурсів об'єктів аерокосмічного комплексу України;
- забезпечення науково - методичної й технологічної підтримки діяльності суб'єктів захисту від загроз об'єктів аерокосмічного комплексу України та оцінки ризиків шляхом визначення: 1) загрози для конкретного об'єкта, а також засобів та методів можливого нападу; 2) ймовірності виникнення загрози; 3) наслідків нападу; 4) вразливостей; 5) залишкового ризику.

Реалізація означених пропозицій повинна здійснюватися на ґрунті формування системи моніторингу та оцінки ризиків і загроз безпекового характеру об'єктам аерокосмічного комплексу України, що призведе до підвищення його стійкості в умовах надзвичайних подій.

Список використаних джерел:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Київ: KSE Institut, 2023 С. 19-20. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf (дата звертання 01.06.23).
2. Шинкаренко І.Р. Актуалізація правових досліджень щодо забезпечення авіаційно-космічної галузі України у період військової агресії Росії. *Міжнародна науково-практична конференція: Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних і юридичних наук. Харків-Рига*. Харків: НАУ, 2022 С. 229-233.
3. Зубко Г.Ю. Безпека космічної інфраструктури як напрям державної інфраструктурної політики України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2019. С. 144 – 148.
4. Борель Ж. Війна РФ проти України підкреслила значення космосу у сучасних бойових діях. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3659739-borrel-vijna-rf-proti-ukraini-pidkreslila-znacenna-kosmosu-u-sucasnih-bojovih-diah.html> (дата звертання 01.06.23).
5. Державне космічне агентство України (2021). URL: <https://www.nkau.gov.ua/> (дата звернення: 18.05.2023).
6. Cain, J. R. ed. by Charles S. Cockell (2016). *Space Terrorism -A New Environment; New Causes. Dissent, Revolution and Liberty Beyond Earth*. Springer. Switzerland. P. 93-110. DOI 10.1007/978-3-319-29349-3 [English].
7. Випорханюк Д. М. , Ковбасюк С. В. Основи космічної ситуаційної обізнаності (Space Situational Awareness, SSA). Іноземний і вітчизняний досвід космічної діяльності у сфері оборони: Монографія. Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2018. 532 с. ISBN 978-617-7703-34- 0.
8. Стратегія інформаційної безпеки: Указ президента «Про Стратегію інформаційної безпеки» № 685/2021 від 28 грудня 2021р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.
9. Шинкаренко І.Р. Правові та криміналістичні проблеми виявлення осіб, що сприяють військовій агресії Росії проти України. *Науково практична конференція: Організаційно-правові аспекти взаємодії правоохоронних та судових органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України*, 30.04 22, м. Дніпро . Дніпро, 2022. С.37-43. ISBN 978-617-616-090-8.
10. Інформаційна безпека і кібербезпека - в чому різниця?. URL: <https://indevlab.com/uk/blog-ua/informatsijna-bezpeka-i-kiberbezpeka-v-chomu-riznitsya/>.

11. Ткаченко С.М. Сутність економічної стійкості підприємств та її складові. Електронний журнал «Ефективна економіка» №5. 2011. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1350>.

12. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України : аналіт. доп. / [Бобро Д. Г., Іванюта С. П., Кондратов С. І., Суходоля О. М.] / за заг. ред. О. М. Суходолі. – К. : НІСД, 2019. – 224 с. ISBN 978-966-554-258-2.

13. Соломіна Г.В. Забезпечення фінансово – економічної безпеки підприємництва: навчальний посібник/. - Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. - 234 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1694/1/Posibnik%20ZFEBP.pdf>.

14. Даник Ю.Г. та ін. Основи кібербезпеки та кібероборони: підручник. [Видання друге, перероб. та доп.]. – Одеса.: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2019. – 320 с. ISBN 978-617-582-069-8 с.295-296

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЯВИЩА ЦІННІСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ПАРАДИГМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Світлана Іванівна ШИРОКА,

*канд. філос. наук,
Національний аерокосмічний університет
ім. М.Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0003-2790-5902>
s.shyroka@khai.edu*

Георгій Георгійович ПІВЕНЬ,

*Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0009-0007-6943-4914>
g.piven@khai.edu*

Ключові слова: ціннісний менеджмент, організаційна культура, цінність.
Keywords: value-oriented management, organizational culture, value.

Зростання інтересу до соціально-аксіологічного дискурсу організаційних відносин, яке останнім часом спостерігається в наукових та практичних дослідженнях, не є дивним, адже застаріла парадигма економічного зростання, яка передбачає лише екстенсивний розвиток і ігнорує проблеми в соціальній сфері, поступово витісняється теорією сталого розвитку, де особлива увага приділяється формуванню та використанню ціннісних ресурсів суспільства.

Подібно до багатьох філософських концептів, словосполучення «ціннісний менеджмент» з'явилося набагато пізніше, ніж зафіксоване ним явище соціокультурної дійсності. Можна зауважити його певну розпливчастість: воно використовується для аналізу широкого спектру функціонування цінностей в економічній та політичній діяльності – від поведінкової стимуляції та мотивації до ідеологічної пропаганди. Однак однозначного визначення або хоча б загального тлумачення ціннісного менеджменту поки немає, незважаючи на його значний практичний та дослідницький потенціал.

Говорячи про ціннісний менеджмент в контексті організаційної культури, частіше за все мають на увазі «людиновимірне управління», яке передбачає скоординованість, взаємоузгодженість, довіру та слугує надійним орієнтиром трудової діяльності, формує корпоративну ідентичність та забезпечує інтегративну місію організації [5, с. 111]. Пошуки таких моделей управління в останні роки можна спостерігати в сфері організаційної діяльності в Україні: стає очевидним, що справжні зміни передбачають формування нової системи цінностей і принципів, а також впровадження нової системи відносин між її членами. Ціннісні орієнтації все частіше розглядаються як важливий засіб забезпечення стабільності та успішності підприємства або організації.

Доречним здається пригадати пряму мову головнокомандувача Збройних сил України: «Все, що я як генерал Валерій Залужний намагався зробити у Збройних силах і продовжую намагатися... – змінити культуру у Збройних силах України. Щоби слухати думку свого підлеглого, щоб вибудовувати нормальні відносини між людьми у ЗСУ. І цим корінним чином ми відрізняємося від радянської армії» [2].

Ціннісні засади організаційної культури описуються Е.Шейном як сукупність основних положень, сформованих самостійно, засвоєних або розроблених певною групою в міру того, як вона навчається вирішувати проблеми адаптації до зовнішнього середовища та внутрішньої інтеграції [6, с.116]. Такий аксіологічний базис має велике значення для досягнення стану сталого розвитку будь-якої організації. В такому сенсі ціннісний менеджмент слугує формою існування та роз'яснення цілей, принципів і завдань управління, цінностей, норм, правил, стереотипів поведінки і створення соціально-психологічного клімату у колективі та формування корпоративної культури організації. Організаційні відносини, побудовані на загальній системі ціннісних орієнтацій, з точки зору економістів переважно асоціюються з поняттями успішності, ефективності, підвищення якості праці та прибутковості. «В сучасних економічних умовах, для яких є характерною висока нестабільність зовнішнього середовища, – пишуть дослідники, – формування корпоративної культури організації сприяє її успіху та стабільності, прямо впливаючи на рівень конкурентоспроможності підприємства на ринку. Наявність такої культури образно можна порівняти з фундаментом, на якому зведено будівлю – вона значно підвищує стійкість підприємства або організації до малих та великих змін в економічному, політичному і соціальному житті держави та регіону» [4, с.127].

Духовно-світоглядні елементи ціннісно-орієнтованої системи управління розуміються як комплекс особливостей, які ідентифікують співробітників та відрізняють організацію та її працівників від інших, а також визначають поведінку людей у процесах індивідуальної та групової колективної діяльності [1, с.299]. Це в першу чергу так звана «філософія організації», де основним суб'єктом відповідної світоглядної позиції є колектив або команда:

«ми узяли за правило прислухатися до наших споживачів», «ми безкомпромісні», «ми націлені на найвищу якість» – ось приклади артикуляції таких загальних цінностей. Якщо говорити про повсякденно-поведінковий зріз існування організації, то до тезаурусу ціннісного менеджменту входять наступні поняття: формальні та неформальні взаємовідносини, спільне ставлення до зовнішнього середовища, взаємодія та взаємозв'язок, об'єднання, співпраця, адаптація, способи прийняття рішень, внутрішня інтеграція, тобто ті поняття, які так чи інакше характеризують взаємодію власників та найманих робітників, керівників та підлеглих, практику управління персоналом та готовність персоналу до слідування корпоративним цінностям та підпорядкування управлінським рішенням. Суто ціннісний аспект корпоративної культури може бути описаний в поняттях цілей, переконань, очікувань, уявлень, символів, вірувань, міфів, установок, пріоритетів, ідентичності, найважливіших сторони роботи організації і в цілому очікувань від спільної діяльності.

Існує напівлегендарна історія, про те, як на початку доби космічних досліджень президент США Дж.Кеннеді відвідав базу НАСА, де зустрівся з багатьма вченими, дослідниками, мав бесіду з інженерами, спеціалістами, астронавтами, та наприкінці візиту спитав у літнього прибиральника: «А ви чим займаєтесь?» «Я, - відповів прибиральник, - як і всі інші, працюю, щоб зробити можливим політ людини до Місяця». Цілком можливо, що це ідеалізована квінтесенція слідування цінностям, меті та місії компанії, але в тій чи іншій мірі таке ставлення до праці має місце в будь-якому здоровому колективі. Адже тільки в такій атмосфері може бути можлива довгострокова перспектива ефективної збалансованої діяльності будь-якої соціальної системи: в нинішніх умовах ціннісний менеджмент виступає як чинник, що має потенціал до оптимізації соціально значущої діяльності, а також як соціокультурна основа сталого розвитку організацій. З впевненістю можна сказати, що сучасний ціннісно-орієнтований менеджмент, який виникає на основі функціонування аксіологічно-сислової сфери, стає потужним стратегічним інструментом гуманізації та сталого розвитку соціально- економічного життя, а тому і в перспективі очікується значна кількість науково-філософських та практичних досліджень цього феномена.

Список використаних джерел:

1. Воронкова В.Г., Беліченко А.Г, Попов О.М. Управління людськими ресурсами: філософські засади /В. Г. Воронкова, А.Г. Беліченко, О.М. Попов та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 576с.
2. Намагаюся змінити культуру у Збройних силах України – Залужний: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/05/13/7401997/> (15.05.2023)
3. Седлачек Т. Економіка добра і зла. Слідами людських пошуків: від Гільгамеша до фінансової кризи / Т. Седлачек – Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. – 520 с.
4. Смоленюк П.С. Корпоративна культура як основа розвитку організації / П.С. Смоленюк // Наука й економіка. – 2010 р. – № 1 (17). – С. 123-128.
5. Шавкун І. Ціннісний менеджмент: сутність і перспективи / І. Шавкун, Я. Дибчинська // Versus. - 2015. - № 1. - С. 111-116.
6. Шейн Э. Организационная культура и лидерство / Э. Шейн – СПб.: Питер, 2002. – 336с.

HEARING OF WAR CRIMES AS NEW INTERNAL CHALLENGES FOR UKRAINIAN JUDGES

Daria BARBASH,

*post graduate student (Ph.D in Law),
National Aerospace University – "Kharkiv Aviation
Institute" NAU "KhAI", Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-7814-9620>
e-mail: d.barbash@khai.edu*

The article analyses the moral challenges faced by Ukrainian judges when hearing war crimes committed by the Russian military on the territory of Ukraine during the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The exclusivity of this practice among Ukrainian judges makes it highly relevant, and the author analyses and presents a number of key features of the hearing of war crime cases by Ukrainian judges.

Key words: war crimes, evidence, criminal procedure.

Numerous military conflicts have been an integral part of human history, and the ideas of peace and war prevention have been promoted since the time immemorial. The most famous initiatives to prevent war and preserve peace in modern history were the Hague Conferences of 1899 and 1907, which adopted documents aimed at reducing the threat of war and improving the International Law. However, these attempts did not prevent the First and Second World Wars, which changed the political and social layout of Europe forever. Thus, after the Second World War, there was a need to create an organisation that could guarantee peace and security in the world, and in 1945, the United Nations (UN) was established to proclaim its basic principles - the preservation of peace, the resolution of international conflicts through diplomacy and the settlement of disputes. [1]

Later, a special judicial body was established to sue people who are responsible for the most serious crimes relating to the international law and heard by the International Criminal Court operating under the Rome Statute. Thus, according to Article 5 of the Rome Statute, the court has jurisdiction over the following crimes: a) the crime of genocide; b) crimes against humanity; c) war crimes; d) the crime of aggression. [2]

Since 2014, hostilities involving the Russian military have taken place on the territory of Ukraine, which since the 24th of February 2022 have taken the form of open armed aggression by the Russian Federation against Ukraine. National and international organisations have documented numerous crimes committed by the Russian military that fall under the jurisdiction of the International Criminal Court. However, according to Article 1 of the Rome Statute, this court is complementary to national courts and will be used only in cases where national courts are unwilling or unable to exercise jurisdiction over the crimes committed.

Thus, taking into account the principle of complementarity, the primary responsibility for consideration of criminal cases against the Russian military personnel who committed crimes on the territory of Ukraine lies with national courts. In addition, it should be noted that as of today, Ukraine has recognised the

jurisdiction of the International Criminal Court only ad hoc, in accordance with Article 12(3) of the Rome Statute, which makes it impossible for the International Criminal Court to consider the crime of aggression of the Russian Federation against Ukraine. In order to fill the vacuum in international criminal justice, the European Parliament adopted a resolution on the 19th of January 2023 calling on the EU, in close cooperation with Ukraine and the international community, to seek the establishment of a special international tribunal to prosecute the political and military leadership of Russia and its allies. [3]

It is not yet clear enough what the tribunal will look like and when it will be established, but the participation of Ukrainian judges in the consideration of cases of war crimes committed by the Russian military on the territory of Ukraine is obvious. It should be noted that for sixteen months of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, Ukrainian courts have already delivered the first verdicts in such criminal proceedings, so it is necessary to explore the main challenges that Ukrainian judges are facing and will face in the course of implementing their professional duties in hearing such atypical cases.

Firstly, it is a high level of impartiality and independence of Ukrainian judges who consider war crime cases as a guarantee of avoiding political or other influence on the judge with end to safeguard the fairness of the trial. In this context, judges should be impartial and free of any political influence and should act only on the basis of the facts and evidence presented during the trial.

Secondly, it is the ethical and moral aspects that are of primary importance, when bringing the verdict of guilty or non-guilty and sentencing to the punishment for war crimes. National judges must be careful and objective when considering such cases, not allowing their personal beliefs and interests to influence their decision-making. In order to make morally sound decisions in war crime cases, judges must have sufficient knowledge of international humanitarian law and international human rights standards, as war crimes are a special type of crime under international law and, therefore, they require special competence.

Thirdly, it is essential to ensure a fair trial for the accused, including the presumption of innocence and the right to defence, regardless of how serious the charges are. These principles are in line with the current Ukrainian legislation, namely Article 7 of the Criminal Procedure Code of Ukraine [4], and their observance is an important moral task that the judiciary face in the context of the military conflict. This will help the national judicial system to gain trust and legitimacy in the eyes of the international community, and therefore, adherence to the principles of criminal justice is fundamental and crucial.

Fourthly, it is the balance between ensuring the procedural rights of the accused and justice in the form of punishment for war criminals, which should be ensured. For example, the aspiration to ensure justice and punishment for war criminals may require speedy trials and severe punishments, which in turn may violate the right to defence and the right to a fair trial. Failure to ensure the right to a fair trial may result in the accused being exonerated due to technical violations of the procedure.

On the other hand, failure to ensure full justice may lead to the sense of impunity among perpetrators of war crimes, which, in turn, may lead to a decrease in public confidence in the judicial system. Thus, it is imperative that Ukrainian

judges maintain a balance while ensuring that war criminals do not go unpunished for their actions.

For the fifth, understanding that decisions on guilt and punishment can have a major impact on relations between Ukraine and the international community as a whole. For example, trials can create tensions between countries, especially when they relate to war crimes committed in the context of a conflict between countries. These decisions can also affect the image of countries in the international community and their relations with other countries. In such circumstances, it is imperative to conduct fair trials, which can have a positive impact on relations between countries and the international community as a whole, help strengthen the legal culture and reduce the number of war crimes in the future.

Thus, the trial of war crimes poses entirely new challenges for Ukrainian judges and requires both the usual implementation of the basic principles of criminal justice and the upholding of the principles of international humanitarian law. It is also crucial to ensure a high level of impartiality and independence of judges, as well as a balance between ensuring the procedural rights of the accused and justice in the form of punishment for war criminals. Of particular importance to the judicial process are the ethical and moral aspects of making decisions on guilt and punishment for war crimes, combined with understanding of the social and international implications of the trial and sentencing.

References:

1. The Charter of the United Nations [Internet]. The United Nations site. Available from: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-1>
2. Rome statute of the International Criminal Court [Internet]. International Criminal Court site. Available from: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>
3. European Parliament resolution of 19 January 2023 on the humanitarian consequences of the blockade in Nagorno-Karabakh (2023/2504(RSP) [Internet]. European Parliament site. Available from: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-01-19_EN.html#sdocta4
4. The Criminal Procedure Code of Ukraine. [Internet]. Verkhovna rada of Ukraine site. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukr.].

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) IN IMPROVING ROAD SAFETY LAW ENFORCEMENT: THE POTENTIAL OF TECHNOLOGY

Svitlana PANOVA,

*junior researcher of Criminological research department,
Academician Stashis Scientific Research Institute
for the Study of Crime Problems National Academy
of Law Sciences of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2154-415X>
panovaivpz@gmail.com*

Впровадження систем штучного інтелекту (ШІ) в систему правового регулювання дорожнього руху відкриває перспективи профілактики дорожньо-транспортного травматизму та смертності. Ця інноваційна технологія дозволяє виявляти порушення правил дорожнього руху та викривати небезпечних водіїв, що сприяє зменшенню кількості аварій та людських жертв. Разом з тим розвиток правового регулювання безпеки дорожнього руху в поєднанні з інтелектуальними технологіями має значно ширші можливості у боротьбі з дорожньо-транспортним травматизмом і надалі буде ефективним інструментом забезпечення безпеки дорожнього руху та порятунку життів.

Ключові слова: *штучний інтелект, дорожньо-транспортний травматизм, дорожньо-транспортна пригода, безпека на дорогах, запобігання, технології дорожньої безпеки.*

The introduction of artificial intelligence (AI) systems into the system of legal traffic regulation opens up prospects for the prevention of road traffic injuries and deaths. This innovative technology makes it possible to detect violations of traffic rules and expose dangerous drivers, which helps to reduce the number of accidents and loss of human life. But the development of legal regulation of road safety combined with intelligent technologies has much wider opportunities in the fight against traffic injuries and will continue to be an effective tool for ensuring road safety and saving lives.

Keywords. *artificial intelligence, traffic injuries, traffic accidents, road safety, prevention, road safety technologies.*

The traffic situation, based on the indicators of injured and dead people in traffic accidents (hereinafter referred to as road accidents) in Ukraine, even before the full-scale military events, was significantly ahead of the indicators of European countries. Based on the indicators of 2020, on average, a road accident occurred every 3 minutes, a person was injured every 15 minutes, and a person died every 3 hours [1]. Despite the increase in road accidents (190,746), in 2021, a decrease of 7% of injured (29,738) and 9% of fatalities (3,238) was recorded [2]. The rapid development of digital technologies in the world provides wide opportunities, namely simplification, informatization, automation, acceleration and other advantages in the processes existentially produced by humanity to improve existence. Application of widespread technologies of Artificial Intelligence (hereinafter - AI) is currently one of the necessary mechanisms that can be used in various areas related to the safety of road and transport mobility. Resolution No. 980 of the CMU dated October 18, 2017 regarding the definition of medium-term priority areas of innovative activity at the industry level for 2017-2022 includes the development of transport logistics, the development and implementation of intelligent and digital systems (clause 2), the development and implementation of artificial intelligence systems, namely, new intelligent technologies of transport (unmanned vehicles, management and planning of traffic flows in the city) (item 8),

etc. [3]. The future perspective of the need to implement AI in transport was also considered by our country. So, let's consider the main areas of application of AI to ensure movement on highways.

The most widespread application, currently, is the use of "smart" technologies in motor vehicles, as an aid to drivers when driving. Among these, we can highlight:

Automatic Emergency Braking (AEB): AEB systems use sensors, cameras and radar to detect obstacles on the road, such as other vehicles or pedestrians. When the system detects that there is a risk of a collision, it can automatically brake to avoid a collision. **Road Sign Recognition (RSR):** RSR systems use cameras and sensors to detect road signs, such as speed limit signs or direction signs. The system can inform the driver about the required sign and provide recommendations about the speed or direction of movement.

Lane Departure Warning (LDW): LDW systems use cameras and sensors to detect when a vehicle begins to deviate from its lane. The system can notify the driver of this and provide recommendations to return to his lane.

Pedestrian Detection (PD) systems: PD systems use cameras and sensors to detect pedestrians who may be crossing the road. The system can notify the driver of potential danger and give recommendations on the need to brake or stop.

In conclusion, we note that in addition to the application of artificial intelligence in the automotive industry with the help of AI systems, it is possible to improve the accuracy and efficiency of production processes, as well as reduce the risk of errors and defects in products.

An important application of AI systems could be the collection and analysis of traffic accident data. For example, smart road systems can collect data on road conditions, traffic and other factors that can affect road safety.

Thanks to the ability to "learn", AI systems will be able to recognize new situations and improve their work algorithms based on the collected information, which will allow analyzing traffic accidents, identifying causes, accident-hazardous areas of the road system, and most importantly, implementing the necessary concrete and special prevention measures. For example, in the development of automatic emergency assistance systems on the roads, which can significantly reduce the response time to traffic accidents, help determine the optimal ways of providing assistance and increase the chances of survival of victims.

We can expect AI-enabled proactive safety measures to become more and more in demand over time. We will see changes at the legislative level regarding the regulation of the use of artificial intelligence technologies in road and transport infrastructure. After all, now AI can replace other features of passive safety in the long term, since the probability of committing certain types of road accidents will decrease with the reduction of human intervention in the processes of driving a car and the disappearance of potentially dangerous areas.

References:

1. REPORT of the National Police of Ukraine on the results of work in 2020. URL.: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf>
2. REPORT of the National Police of Ukraine on the results of work in 2021. URL.: https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/zvity/Zvit_NPU_2021_.pdf
3. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 18, 2017 No. 980 "Some issues of determining medium-term priority areas of innovative activity"

LEGAL RESILIENCE: A KEY ENABLER OF SOCIETAL RESILIENCE IN TIMES OF CRISIS

Vitālijs RAKSTIŅŠ,

*Master of Laws (LL.M.),
Rīga Strādiņš University, Latvia
v.rakstins@gmail.com*

This report was prepared within the framework of the project “Best Practice University: Transformation and Adaptation Process in Challenging Environment” (executed by Rīga Strādiņš University and Harkiv National Aerospace University).

Keywords: *societal resilience; legal resilience; readiness.*

Legal resilience refers to the capacity of national systems to adjust and effectively respond to various crises and threats [1]. One illustrative example is the legal infrastructure supporting remote work, telemedicine, and online education, which was crucial in ensuring the uninterrupted essential services during the COVID-19 pandemic lockdowns [2]. Similarly, during the Russian-Ukrainian war, e-governance through platform Diia (diia.gov.ua) and the implementation of pertinent legal frameworks, such as legalizing essential data restitution to foreign jurisdictions [3], facilitated the continuity of governance and essential services.

Prevention

Legal resilience has a preventive role. Initially, a matrix or risk register that identifies threats and legal vulnerabilities can categorise and prioritise preventive activities in a structured manner [4]. Establishing a robust legal framework is crucial to bolster resilience, setting minimum requirements for multisourcing, contingency measures to stockpile reserves, and reducing strategic dependencies on hostile foreign investments, energy sources, raw materials, and technologies. These measures can be supported by thorough due diligence screenings and implementing non-binding regulations like the EU Taxonomy on ESG (Environment, Social, Governance) or EU 5G toolbox [5]. For example, 24 EU Member States have adopted legislative measures giving national authorities the powers to perform an assessment of 5G high-risk suppliers [6].

Certain aspects of a legal system, such as gaps and uncertainties in the law, are systemic vulnerabilities, which can be exploited by hostile actors [7]. The significance of legal resilience becomes evident when addressing hybrid or gray zone aggression activities that lie below the threshold of conventional military conflicts. In order to effectively prevent such aggression, legal systems must be agile, adoptable and innovative. For instance, Latvia implemented a multilayer pre- authorization system to respond to acts of aggression in the grey zone immediately on the tactical level [8]. Regular stress tests, simulations, and exercises enable the identification of vulnerabilities in the legal system that need to be promptly addressed and improved. The regular updating of legal acts is crucial, as it not only addresses legal ambiguities arising from gray zone conflicts but also helps prevent the emergence of conflicts stemming from such ambiguities [9].

To effectively address new and emerging threats that existing legal frameworks may not sufficiently cover, the legal system must take proactive measures by introducing new laws or policies that regulate disruptive technologies. This legal framework should encompass the challenges posed by the weaponization of emerging dual-use technologies and include measures to ensure adequate oversight, accountability, and ethical considerations are upheld.

Preparedness

A robust legal framework is essential for bolstering preparedness and facilitating the development of societal resilience capabilities to manage crises effectively, including:

- Fostering comprehensive education and training programs through the establishment of regulations to ensure the population is ready for emergencies and crises. An illustration of this is the establishment of a legal infrastructure that promotes a culture of readiness and self-defence, like gun ownership ecosystem, facilitating the circulation of self-defense weapons.

- Establishing the status and providing guarantees for volunteers by developing legal provisions that clearly define their rights, responsibilities, and social protections [10].

- Establishing standards for mandatory bomb shelters, diverse energy supply sources, or epidemiological safety requirements.

- Implementing legal exemptions and tax waivers on the import of essential inventory, similar to the measures implemented in Ukraine during wartime for items such as medical drugs, generators and satellite communication devices [11].

- Establishing backup and business continuity planning regulations, including legal frameworks supporting resilient backup systems [12]. These frameworks may include provisions for data restitution both abroad and on cloud platforms, and enabling a smooth return to traditional / manual methods if necessary.

- Developing a legal framework for resistance planning by enacting laws and regulations that facilitate the preparation and engagement of auxiliary forces, as well as the establishment of caches during times of peace [13].

Having a comprehensive legal framework can significantly enhance readiness, ensuring society is better prepared to address challenges and crises.

Legal Capabilities for Crisis Response, Mitigation and Adaptation

Enhancing the legal capabilities of institutions and ensuring preparedness among lawyers enables swift adjustments and adaptations in response to changing circumstances. The COVID-19 pandemic showcased the implementation of diverse regulations to tackle the unfolding situation while also establishing a legal framework that facilitates uninterrupted business continuity operations during crises. Furthermore, an important lesson from the pandemic is the need for a resilient system that can provide temporary or enhanced rights, certifications, or licenses to individuals or organizations engaged in essential services [14].

During times of crisis, a well-designed legal framework is essential to effectively guide societal actions. Legal resilience capabilities enable societies to respond and adapt effectively during such challenging periods:

First and foremost, legal frameworks should possess flexibility and agility to facilitate timely adjustments and adaptations in response to evolving crises. This entails implementing temporary measures, modifying regulations, and expediting decision-making processes to swiftly address emerging challenges.

Secondly, it is crucial to continuously learn lessons from crisis experiences and immediately improve the system.

Enhancing legal resilience capabilities necessitates proactive and comprehensive measures to adapt and respond effectively during crises. Lawyers should not passively react to events but instead proactively address and prevent any challenges. Regular training, exercises, stress tests, and simulations play a crucial role in cultivating preparedness among lawyers and enabling them to navigate crises effectively.

References:

1. Aurel Sari, Legal Resilience in an Era of Gray Zone Conflicts and Hybrid Threats (Exeter Centre for International Law), 2019, p.19
2. Reserach Briefing Coronavirus: the lockdown laws, House of Commons, UK, 2022, p.7.
3. E.Schroeder, S.Dack, A parallel terrain: Public-private defense of the Ukrainian information environment, Atlantic Council, 2023, p.14
4. Aurel Sari, Hybrid threats and the law: Building legal resilience (Hybrid CoE Research Report 3), 2021, 35.p.
5. The EU toolbox for 5G security, NIS Cooperation Group, 2020.p.18
6. Second report on Member States' progress in implementing the EU Toolbox on 5G Cybersecurity, EU library, 2023
7. Joint Research Centre (the European Commission), Hybrid threats: a comprehensive resilience ecosystem, 2023, p.78
8. National Security Law, Latvian Republic, Sections 23.8 and 23.6
9. Aurel Sari, Legal Resilience in an Era of Gray Zone Conflicts and Hybrid Threats (Exeter Centre for International Law), 2019, p.16
10. European Center for Not-for-Profit Law, Volunteering: European practice of regulation, 2014, 16.p.
11. Law of Ukraine "On amendments to the Tax Code of Ukraine on facilitating restoration of the energy infrastructure of Ukraine" (registration № 8196), 2022
12. Cabinet Regulation No 508 (2021) Procedures for Surveying Critical Infrastructure, Including European Critical Infrastructure, and for Planning and Implementation of Security Measures and Business Continuity of Operation, Annex II.
13. National Security Law, Latvian Republic, Section 25 (4) 1
14. Cabinet Regulation No.662 (2021), Epidemiological Safety Measures for the Containment of the Spread of COVID-19 Infection, Latvian Republic.

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PERSONS COMMITTING CRIMES IN THE LEGISLATIVE POWER SPHERE

Oleksandr Serhiiovych SHCHYROV,

director of LLC "PRAVIUS"

<https://orcid.org/0009-0004-4828-6180>

The paper discusses the conceptual foundations and provides criminological characteristics of individuals who commit crimes in the legislative power sphere. It is noted that the choice of research direction regarding criminal individuals and the validity of theoretical provisions determine the quality of recommendations for individual crime prevention of individuals who commit criminal offenses in the legislative power sphere.

Keywords: *criminological characteristics, member of parliament, crime prevention, criminal offenses in the legislative power sphere, criminal offender's personality.*

The concept of a criminal offender's personality is key in criminology theory as it provides practical answers to whether a person will become a criminal and what effective measures can minimize the negative impact of the social environment on that individual.

Numerous works by prominent domestic criminology experts are devoted to the development and formation of a criminal offender's personality, namely: O. M. Bandurka, A. A. Vasilyeva, V. V. Holina, S. F. Denysova, O. M. Dzhuzha, A. F. Zelinsky, O. M. Litvinov, V. I. Osadchy, Ye. L. Streltsova, N. Ye. Filipenko, V. I. Shakun, and others. While acknowledging the significant contributions of these scientists and the influence of their works on the development of modern criminological science, it should be emphasized that their research primarily addressed criminal offender's personality in general, barely delving into the specifics of individuals who commit crimes in the legislative power sphere. Therefore, considering the identification of regularities in the interaction of causes and conditions, personality and other criminogenic factors in the mechanism of determining criminal behavior, we find it relevant to address the criminological characteristics of individuals who commit crimes in the legislative power sphere.

The peculiar interest in studying individuals who commit crimes in the legislative power sphere is due to their specific official status, which significantly sets them apart from the general characterization of a criminal offender's personality. Additionally, highlighting and scientifically justifying specific traits and features of such criminals, given the high level of latent crimes in the legislative power sphere, will contribute to their timely detection, early preventive interventions, minimizing the influence of individual criminogenic factors, and ultimately preventing the commission of criminal offenses in Ukraine. Therefore, criminological research on individuals who commit criminal offenses in the legislative power sphere should encompass all stages and phases of the formation of a criminal offender's personality, thus ensuring further criminological crime prevention in the legislative power sphere at early stages.

As O. M. Bandurka, A. A. Vasilyev, V. V. Holina, O. M. Litvinov, Ye. L. Streltsov, and other experts rightly point out, the offender and their personal qualities and attributes have always been and will continue to be central issues in

criminal law, criminal-executive law, and criminology, as the individual is the driving force, the "actor" in criminal offenses [1, p. 179; 2, p. 129].

O. M. Bandurka and L. M. Davidenko emphasize that the internal cause of crimes is the presence of an antisocial attitude in the guilty person, which may vary in strength, depth, intensity, and persistence but in one way or another determines a person's behavior [3].

Thus, the main sources of the formation of a criminal's personality, including individuals who commit criminal offenses in the legislative branch, are: the individual themselves, with a specific set of unique qualities inherent only to them; the interaction and mutual influence of small social groups and society as a whole, which through their institutions affect the spiritual, moral, cultural, and other aspects of personality development.

In criminology theory, it is important to consider not only the social or psychological properties of a person but also their combination and interrelationships that ultimately determine the commission of criminal offenses. Most criminologists [4; 5; 6] agree that the term "criminal person" should be understood as a system of negative characteristics, attributes, and connections that, in combination with external conditions and circumstances, characterize a person guilty of committing criminal offenses. However, we believe that the essence of the criminological characterization of a person who commits criminal offenses in the legislative branch should also include the concept of the person's socio- psychological nature, their inherent traits and properties. In this regard, some criminologists emphasize that a criminal person is a "complex integrating concept that encompasses biological, psychological, and social aspects of a person, which, objectively manifested in a specific criminal act, give the act a character of social danger, and the person responsible for it possesses the properties of social danger, for which they are held accountable under criminal law" [7, p. 37]. However, we must note that it is unacceptable to exaggerate the importance of inherent qualities in an individual while negating the role of social factors in the criminal person. We believe that only the interdependence and close correlation of objective and subjective factors can provide a comprehensive picture and fully characterize the individual who commits criminal offenses in the legislative branch.

In constructing a criminological profile of an individual who commits criminal offenses in the legislative sphere, establishing the content of the aforementioned social, biological, and psychological characteristics and traits embodied in the commission of a specific criminal offense plays a significant role. Indeed, the formation of a corresponding type of personality and their inclination to engage in socially dangerous acts depends on the combination of unique qualities and traits of the individual, as well as the balance between positive and negative attributes.

Based on the above considerations, we believe that the structure of an individual who commits criminal offenses in the legislative sphere should be examined from two perspectives: firstly, from the standpoint of the individual's existence in the realm of social life (socio-demographic characteristics and the social status of parliament members), and secondly, from the perspective of the subjective (internal) existence of the individual (moral-ethical features and properties of personality).

Summarizing the above, we would like to emphasize that the generalized concept of an individual who commits criminal offenses in the legislative sphere is an abstraction until it is filled with specific content, including socio-demographic, psychological, and moral characteristics. Comprehensive study of the criminal's personality should not be limited to identifying individual traits that often provide a superficial characterization but should be conducted with the necessary depth in their interaction. This ensures a more complete understanding of the factors contributing to the genesis of the criminal's personality, in order to apply adequate measures for correction and prevention of future criminal offenses.

References:

1. Criminology. Academic Course. Edited by O.M. Lytvynova. Kyiv: Kondor, 2018.
2. Criminology: Textbook. By A.M. Babenko, O.Yu. Busol, O.M. Kostenko, et al. Edited by Yu.V. Nikitina, S.F. Denisova, Ye.L. Streltsova. 2nd revised and supplemented edition. Kharkiv: Pravo, 2018.
3. Bandurka A.M. Crime in Ukraine: Causes and Counteraction. Monograph. A.M. Bandurka, L.M. Davydenko. Kharkiv: State Specialized Publishing "Osnova", 2003. 368 p.
4. Criminology: General Part. Lecture Course. Educational manual. V.I. Kurylo, O.Ye. Mykhailov, O.S. Yara. Kyiv: Kondor, 2006. 192 p.
5. Filipenko N. Ye. (2020) Criminological Activity of Forensic Expert Institutions in Ukraine. Monograph. Kharkiv: Collegium, 2020. 392 p.
6. Filipenko N. Ye., Spitsyna H. O. (2020) Forensic Prevention: The Concept of Implementation in Ukraine. Challenges of Legal Science and Education: An Experience of EU Countries and Introduction in Ukraine. Collective Monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2020. Pp. 408-430.
DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-007-0-23>
URL:<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/84/2186/4722-1>
7. Criminology: General and Special Parts: Textbook [for students of legal specialty higher educational institutions]. By I.M. Danshyn, V.V. Holina, M.Yu. Valuiska, et al. Edited by V.V. Holina. 2nd revised and supplemented edition. Kharkiv: Pravo, 2009. 288 p.

EXPERIMENTAL STUDY OF METHODS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF A DIRECT-FLOW AIR-JET DETONATION ENGINE

Vitalii STOLIARCHUK,

The subject of the study is the modeling of processes occurring in a direct-current jet engine with detonation conversion of the chemical energy of the working body into the kinetic energy of the jet. The purpose of the work is to obtain the results of the study of gas-dynamic and thermal processes in a direct-flow air-jet detonation chamber with an aerodynamic valve. One of the tools for solving such a problem is the method of a numerical experiment with the complex use of mathematical modeling technologies.

Key words: *detonation processes; direct-flow air-jet detonation engine; aerodynamic valve; input device; mathematical model, Mach number.*

At an extremely high rate of energy release from the detonation combustion of fuel components, the traction and impulse characteristics of the engine are significantly increased, the prerequisites are created for simplifying its design, reducing dimensions and mass, which allows to achieve structural perfection of detonation engine installations. The purpose of the work is to obtain the results of studies of the defining characteristics: the development of mathematical models of the kinetics of gas-dynamic and thermal processes in the detonation combustion chamber with an aerodynamic valve and taking into account the composition and properties of the gas in the working environment of the chamber [1], modeling of work processes that take place in the flow part of the engine; study of the mechanism of self-oscillations in the chamber based on kinematic patterns of gas movement, development of methods of experimental measurements of detonation flows for verification of calculation models [2], improvement of the engineering methodology for calculating detonation combustion chambers with an aerodynamic valve of a direct-flow air-jet engine for a given power.

Based on the results of theoretical and experimental studies, an engineering method of chamber calculation is proposed, mathematical models of gas-dynamic and thermal processes in a detonation combustion chamber with an aerodynamic valve are proposed, taking into account the ratio of air and fuel consumption, allowing to determine the properties and composition of combustion products [3].

Calculated equations were obtained for determining the frequency of oscillations in the detonation combustion chamber taking into account the aerodynamic valve, a method was developed for calculating the kinetics of gas dynamic and thermal processes in the detonation combustion chamber depending on the coefficient of excess air regulated by the aerodynamic valve. Experimental data are used to validate the two-dimensional model, which in turn provides a basis for evaluating the performance of the reduced one-dimensional model [4]. It was determined that the higher the pressure in the controlled system, the greater the free volume, the faster the adjustment speed of the actuator, and the greater the adjustment of the gas flow. Comparing the changes in

the position of the flame front under the conditions of different injection distances, it was determined that under the same injection scheme, but different cavity configurations, the position of the flame front has the same tendency as the change in the equivalence coefficients, where the limit of lean blowing in the chamber combustion, when the short-range injection condition reaches a near-purge state, this is because the ignition in the cavity is greater than the flame stabilization in the combustion chamber, which is related to the power of the igniter discharge and the flow field environment inside the cavity . Experimental studies of the characteristics of detonation engines are relevant and involve the creation of a specialized laboratory and fire test stands for the rapid introduction of the latest technologies in the rocket and space industry.

References:

1. Chen, Y.; Wang, S.; Liu, W. Data-Driven Transition Models for Aeronautical Flows with a High-Order Numerical Method. *Aerospace* 2022, 9, 578. <https://doi.org/10.3390/aerospace9100578>
2. Curran. D.; Wheatley V.; Smart M. High Mach Number Operation of Accelerator Scramjet Engine. Published by the American Institute of Aeronautics and Astronautics, Inc., with permission. Published Online:2 Jan 2023<https://doi.org/10.2514/1.A35511>
3. Sosnovska O. V.; Zolotko O. E.; Zolotko O. V.; Stoliarchuk V. V. Ejector detonation engine based on ecologically clean fuel components. *Aerospace technique and technology*. 2021-08-27/[doi: 10.32620/aktt.2021.4.03](https://doi.org/10.32620/aktt.2021.4.03)
4. Tian, S.; Duan, Y.; Chen, H. Numerical Investigation on Aerodynamic Characteristics of an Active Jets-Matrix Serving as Pitch Control Surface. *Aerospace* 2022, 9, 575. <https://doi.org/10.3390/aerospace9100575>

ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОГО МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Бажена Юрійвна АНПЛОГОВА,

*аспірантка Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0009-0003-5317-6843>
bazenaanpilogova@gmail.com*

Категорія «юридичний механізм» має першорядне значення як у загальній теорії права, так і в різних галузях юридичної науки (соціального права, трудового права, адміністративного права та ін.). Тому, незважаючи на помітно широку вживаність цієї категорії у спеціальній юридичній науковій літературі, системного та всебічного розвитку цього поняття в наукових колах досягнуто не було, хоча спроби визначити це поняття вже мали місце. Ця наукова проблема ускладнює загальне розуміння змісту юридичного механізму соціального захисту.

Додатковим питанням в цьому аспекті є й те, що в наукових напрацюваннях вітчизняних учених ми можемо помітити використання ними понять «юридичний механізм» та «правовий механізм», які вченими досить часто використовуються в якості синонімів. У дійсності, вказані поняття не є тотожними в повній мірі, адже юридичний механізм – це юридична конструкція, якою в теоретичному сенсі окреслюється певне коло складових елементів статичного та/або динамічного вияву елементів правової дійсності (загальноправового, галузевого, міжгалузевого, інституційного значення). Натомість правовий механізм – це юридичний механізм, який перебуває в ідеальному правовому стані, а саме є органічною частиною правопорядку. У зв'язку із цим, правовий механізм, як правило, є ідеальною моделлю (конструкцією), а юридичний механізм – фактичною, реальною моделлю, яка хоча й може бути органічною частиною правопорядку, проте, може характеризуватись тими чи іншими проблемами, які в тій чи іншій мірі не дозволяють в повній мірі відобразити мету та виконати завдання права. Отже, в правовій інженерії слід виходити із того, що існуючий юридичний механізм повинен вдосконалюватись до тієї міри, щоби набути ідеальної форми – стати правовим механізмом.

На думку А.В. Борейко, під юридичним механізмом (як під «синонімом» «правового механізму») слід вважати «взяту в сукупності систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин» [1, с. 59]. Відповідний підхід є дещо спірним, адже в такому контексті юридичний механізм фактично ототожнюється із механізмом правового регулювання. В дійсності ж, механізм правового регулювання – це юридичний механізм упорядкування суспільних відносин (процесів) засобами права (тобто, нормативно-правовим чином, в рамках нормотворчої діяльності відповідних повноважних суб'єктів). Разом із тим, слід зазначити, що окремі елементи механізму є елементами, які впливають на суспільні відносини, що мають юридичне значення, а отже упорядковують такі відносини. Отже, механізм правового регулювання – це лише один із видів юридичних

механізмів. Схожої позиції щодо сутнісного змісту юридичного механізму дотримуються Д.В. Цвірюк, розглядаючи зміст спеціально-юридичного механізму. Таким механізмом, на думку науковця, є «сукупність методів та способів впливу на суспільні відносини, оскільки кожний механізм передбачає наявність відповідних складових, які у своїй єдності дозволяють досягти поставленої мети» [2, с. 517-518]. Критично аналізуючи викладене, слід зазначити певні застереження. По-перше, сам по собі юридичний механізм складається не лише з методів і способів впливу. По-друге, дефініція поняття «юридичний механізм», сформульована через перелічування складових елементів цієї юридичної конструкції, не є коректним чином (з позиції методології) сформульованим визначенням зазначеного поняття (адже воно в цілому не дає прямої відповіді на питання про те, що саме слід розуміти під таким механізмом). На вказану обставину фактично звертає увагу також і О.А. Дяченко в контексті розгляду правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. Зокрема, вчена зауважує, що у широкому значенні відповідний механізм є юридичною конструкцією, спрямовану на створення сприятливих умов для реалізації особами, в яких є інвалідність, своїх трудових прав. Уточнюючи зміст цієї конструкції О.А. Дяченко зазначає, що цим механізмом охоплено комплекс правових засобів, а також способів впливу на певне коло суб'єктів (на суб'єктів, на яких покладено позитивну відповідальність за забезпечення реалізації трудових прав осіб з інвалідністю) [3, с. 94]. Виокремивши та проаналізувавши основні риси цього юридичного механізму О.А. Дяченко зазначає, що відповідний механізм доцільно розуміти «в якості логічним чином впорядкованого, послідовного та цілісного порядку забезпечення соціальних прав людини і громадянина, закріпленого за допомогою конституційно-правових норм та гарантій задля встановлення рівних можливостей, комфортних умов та належного рівня добробуту для кожної людини й громадянина, який включає здійснення реалізації, охорони та захисту суспільних відносин між особами, що реалізують особисті конституційно-соціальні права, а також застосування державного примусу у разі невиконання обов'язків чи порушення заборон» [3, с. 96].

Окремо необхідно звернути увагу на те, що юридичний механізм загалом може в теоретичному контексті розкриватись у двох формах його вияву – статичному та динамічному. На цю обставину звертає увагу В.В. Сова, котра в процесі трудо-правового осмислення сутності механізму правового регулювання створення та використання об'єктів інтелектуальної власності зазначає, що цей механізм у статичній формі об'єктивації фактично є комплексом взаємопов'язаних елементів, серед яких правові інструменти, методи і форми їх застосування. Ці інструменти та форми (методи) дозволяють нормотворцю упорядковувати (стандартизувати) статус суб'єктів відповідних правовідносин, а також можливості соціально-безпечної реалізації ними їх статусу. Натомість осмислення динамічного вияву сутнісного змісту вказаного юридичного механізму дозволяє його розуміти в якості цілісного процесу, «в межах якого відбувається моделювання, створення нових норм (зміна, припинення дії існуючих норм), якими регламентується правовий статус та

умови, в яких створюються та/або використовуються об'єкти інтелектуальної власності» [4, с. 130].

На підставі викладеного можемо дійти таких *висновків*: 1) юридичний механізм соціального захисту в широкому сенсі є врегульованим нормами законодавства комплексом інструментів, способів і методів їх застосування, використання яких обумовлює необхідні соціально безпечні умови буття та співжиття людей за рахунок їх соціального захисту, коли для цього є належні підстави та умови; 2) комплексний підхід В.В. Сова до розуміння юридичного механізму може бути використаний в якості основного у подальшій концептуалізації юридичного механізму соціального захисту та під час осмислення зв'язку цієї юридичної конструкції із соціальним ризиком; 3) комплексне розуміння поняття «юридичний механізм соціального захисту» можливе в результаті уточнення поняття соціальний захист, що є ключовим складовим елементом цієї соціально-правової юридичної конструкції.

Список використаних джерел:

1. Борейко А.В. Конституційно-правовий механізм захисту прав особи: поняття та сутність. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2019. Т. 24, № 2 (35). С. 58-66.
2. Цвірюк Д.В. Роль адміністративного законодавства у правовому регулюванні відносин, пов'язаних з персональними даними. *Форум права*. 2014. № 1. С. 516-521.
3. Дяченко О.А. Поняття та риси правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. *Соціальне право*. 2020. № 4. С. 92-97.
4. Сова В.В. Ознаки механізму правового регулювання створення та використання об'єктів інтелектуальної власності в трудових правовідносинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 74, Т. 1. С. 126-131.

ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ПРАВ ПРАЦІВНИКА, ЯК ОСНОВА СУЧАСНИХ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Андрій Іванович БІЛОХА,

здобувач вищої освіти першого року навчання,
спеціальність 081 - Право, третій освітньо-
науковий рівень доктор PhD кафедри права
гуманітарно-правового факультету Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"
<https://orcid.org/0000-0002-0602-1297>
a.i.bilokha@khai.edu

Під час дослідження теми прав працівника автор розкриває історичне походження такого правового явища, передумови його виникнення та його еволюцію. У тезах зазначається перелік прав працівника у відповідності до Кодексу законів про працю України. Також автором характеризуються найбільш ефективні способи захисту прав працівника, серед яких виділені такі, як: медіація, судовий порядок та розгляд спорів комісією по трудовим спорам.

Ключові слова: право, працівник, трудові правовідносини, Конституція України, Кодекс законів про працю України.

During the study of the topic of employee rights, the author reveals the historical origin of this legal phenomenon, the prerequisites for its emergence and its evolution. The thesis lists the employee's rights in accordance with the Labor Code of Ukraine. The author also characterizes the most effective ways of protecting the rights of the employee, among which are highlighted such as: mediation, judicial protection and consideration of disputes by the labor disputes commission.

Key words: law, employee, labor relations, Constitution of Ukraine, Code of Labor Laws of Ukraine.

Сьогодні розвиток трудових правовідносин є доволі сталим і динамічним процесом, який відбувається паралельно з розвитком людини, соціальних зв'язків та суспільства в цілому. Проте саме поняття трудових правовідносин, як і розділ їх суб'єктів на роботодавця і працівника відбувся лише у ХХ столітті у післявоєнний період першої світової війни. Відтоді трудові правовідносини почали набувати більш звичного для повсякдення характеру.

Історія праці і відносин, що походять з неї, зародилися ще у стародавньому Вавилоні, згодом такі відносини еволюціонували в рабство, що чітко прослідковується в пам'ятках античності, які збереглися до сьогодення. За Античної доби трудовими правовідносинами вважалися відносини, що здебільшого нагадували сучасне речове право, де робітників, тобто рабів, прирівнювали до речі, яка належала своєму господареві. Вже за часів епохи феодалізму простежується започаткування відплатного характеру праці, коли землевласниками віддавали власну землю селянам в обмін на їхню трудову діяльність. В залежності від періоду в часописі просліджуються різні форми феодалізму в країнах Центральної та Східної Європи, зокрема в Україні існували такі поняття, як панщина та кріпацтво в період з XV століття і до повного їх скасування в 1861 році.

За часів радянської України на ринку трудових відносин з'являється новий суб'єкт – держава, яка стала єдиним власником засобів виробництва і на зміну трудовим відносинам між приватним підприємцем і працівником встановилися трудові відносини між працівником і державою, яка може диктувати робітникам умови праці. Радянська ідеологія створила фікцію, ніби державна власність є ідентична з «всенародною» і кожний громадянин є співвласником державного майна. Однак свобода вибору працевлаштування майже нівелювалася, заробітна плата нараховувалася від виконання штучно завищених норм праці, а зайняття хоча б дрібним підприємництвом заборонялося. Якраз за часів СРСР і був прийнятий «славнозвісний» Кодекс законів про працю УРСР, який є чинним і сьогодні.

Наразі кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (ст. 43 Конституції України). Дана норма Конституції є основоположною, а тому похідними з неї є право на вільне волевиявлення працівника щодо працевлаштування та оплатний характер трудової діяльності з боку роботодавця. Також статтею 43 передбачена заборона примусової праці [1].

Проте, основні права працівника здебільшого передбачені Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП України), але в ньому не структуровані в одну главу чи розділ. Так, відповідно до КЗпП України, працівники мають право на відпочинок, на щорічні оплачувані відпустки, право на здорові і безпечні умови праці, на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових спорів у встановленому законом порядку, на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також в разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, право на звернення до суду у разі порушення умов трудового договору чи вимог законодавства стосовно працівника тощо [2]. При цьому, на мою думку, конкретизація прав працівника здійснюється вже в приписах трудового та/або колективного договорів, правилах внутрішнього трудового розпорядку, посадових інструкціях.

Щодо колективного договору, то в ньому здебільшого конкретизуються положення щодо часу роботи та відпочинку, питання щорічної і додаткової відпустки, оплати праці, а також положення стосовно обов'язків не тільки працівника, а й роботодавця. При цьому сторонами укладання колективного договору являються роботодавець (уповноважений ним орган (особа) чи фізична особа, яка використовує найману працю, та/або її уповноважені представники, зокрема представники відокремлених підрозділів юридичної особи) та первинні профспілкові організації, які діють на підприємстві, в установі, організації, відокремлених підрозділах юридичної особи, об'єднують працівників. Таким чином утворюється протидія потенційному свавіллю працедавця в питаннях, що прямо чи опосередковано зачіпають його особисті інтереси.

Проте саме лише закріплення та цитування прав працівника визиває суттєві питання щодо їх реалізації. У такому разі державою передбачено досить велика кількість різного роду порядків та механізмів реалізації прав працівників, які здебільшого закріплені в постановках Кабінету Міністрів України, профільних міністерств, нормативних актах інших центральних

органів виконавчої влади. Однак, задля дотримання прав працівників, в державному правовому полі має бути наявним дієвий спосіб захисту таких прав.

Наприклад, системі трудового права притаманні наступні механізми вирішення спорів. Насамперед, варто відзначити наявність такого органу, як комісія по трудових спорах. Порядок створення та організації роботи комісії по трудових спорах регламентовано ст.223-230 КЗпП України. Трудовий спір підлягає розгляду в комісії по трудових спорах, якщо працівник самостійно або за участю профспілкової організації, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності при безпосередніх переговорах з власником або уповноваженим ним органом. Рішення комісії по трудових спорах підлягає виконанню власником або уповноваженим ним органом у триденний строк по закінченні десяти днів, передбачених на його оскарження. У разі невиконання, таке рішення може бути оскаржене до суду [2].

Достатньо новим механізмом вирішення будь-яких спорів, у тому числі і спорів, що виникають із трудових правовідносин, являється процес медіації. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіацію», медіація - позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Також варто зазначити, що такий спосіб вирішення спорів набирає широкої популярності в Україні, так як в процесі приведення сторін до консенсусу відсутня надлишкова бюрократія і формальний підхід [3].

І найбільш дієвим засобом забезпечення належного дотримання прав працівника наразі є звернення до суду. Процедура судового розгляду з роками стає ще більш простою та зрозумілою для громадян, так як вона має сталий характер. При цьому судоустрій в Україні ґрунтується на засадах територіальності, спеціалізації та інстанційності, що дає право працівникам не тільки повно і всебічно розглянути справу, а й можливість оскаржити рішення суду [4]. Судове рішення є обов'язковим до виконання, виконання судових рішень гарантується державою.

Таким чином, наразі права працівника, механізми їх реалізації та гарантування державою дають можливість зробити певний висновок про здебільшого зрівняння працівників і роботодавців в трудових правовідносинах, а також в сукупності вищезазначені компоненти дають надію на більш бурхливий розвиток трудових правовідносин в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 19.05.2023).
2. Кодекс законів про працю України. Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII / Верховна Рада УРСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 19.05.2023).
3. Про медіацію. Закон України від 16.11.2011 №1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення 21.05.2023).
4. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 21.05.2023).

ВИДИ КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Максим Валерійович БОЙКО,

*начальник Одеського районного управління
поліції №1 ГУНП в Одеській області*

Національна поліція України має широкий спектр контрольних та наглядових повноважень. Основні з них включають:

1. **Забезпечення громадської безпеки та порядку:** Національна поліція має право забезпечувати громадський порядок, захищати права та свободи громадян, запобігати злочинам та порушенням громадського порядку, реагувати на них та проводити розслідування відповідно до закону. [2]

2. **Здійснення правоохоронної діяльності:** поліцейські мають право затримувати осіб, підозрюваних у скоєнні злочину, проводити обшуки, огляди та особистий огляд, вилучати речові докази, звертатися до суду з проханням про застосування запобіжного заходу, вести слідчі дії тощо. Все це повинно здійснюватися в межах закону та з урахуванням прав громадян. [2]

3. **Контроль за дотриманням законності:** поліцейські контролюють дотримання законодавства громадянами, перевіряють документи, реагують на порушення правил дорожнього руху та інші протиправні дії. Вони мають право застосовувати певні заходи впливу для забезпечення законності, але це повинно бути обмежено і здійснюватися в межах закону. [1, 2]

4. **Комунікація та консультування громадян:** поліцейським необхідно спілкуватися з громадянами, відповідати на запитання, надавати консультації щодо питань правопорядку та надавати необхідну інформацію.

5. **Захист прав громадян:** Національна поліція виконує функцію захисту прав та свобод громадян від злочинних посягань, насильства, дискримінації тощо. Вони приймають заявки від потерпілих, проводять розслідування та покарання винних осіб. [2]

Важливо пам'ятати, що при виконанні своїх функцій поліцейські повинні дотримуватися закону і принципів законності, неупередженості, об'єктивності, пропорційності та інших норм права, які регулюють правоохоронну діяльність.

Контрольно-наглядові повноваження щодо забезпечення громадського порядку та безпеки, які включають наступні повноваження:

1. **Адміністративний нагляд** - це особливий вид державної діяльності, який здійснюється спеціально уповноваженими органами виконавчої влади та їх посадовими особами. Цей вид діяльності спрямований на суворе і точне виконання органами виконавчої влади, комерційними та некомерційними організаціями, а також громадянами загальнообов'язкових правил, що мають важливе значення для суспільства і держави.

Адміністративний нагляд може мати різні форми та напрямки залежно від сфери державного управління. Наприклад, у сфері забезпечення громадського порядку та безпеки адміністративний нагляд здійснюється органами

Національної поліції. Цей захід адміністративного примусу має запобіжний вплив у сфері забезпечення громадського порядку.

Наприклад, адміністративний нагляд може бути спрямований на контроль за дотриманням громадянами адміністративного законодавства, правил дорожнього руху, правил поведження в громадських місцях тощо. В разі порушення адміністративних правил, поліцейські можуть застосовувати встановлені законом адміністративні санкції. [1]

2. Контроль за дотриманням правил дорожнього руху - це система заходів, спрямованих на забезпечення безпеки на дорогах та дотримання правил дорожнього руху всіма учасниками дорожнього руху. Цей контроль здійснюється Кабінетом Міністрів України, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, Національною поліцією, іншими спеціально уповноваженими на те державними органами (державний контроль), а також міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади (відомчий контроль). [3]

Контроль за дотриманням правил дорожнього руху може здійснюватися у двох формах: безпосередній контроль під час патрулювання поліцією, а також притягнення до відповідальності осіб, які вчинили порушення Правил дорожнього руху. [3]

Національна поліція України здійснює контроль за дотриманням правил дорожнього руху шляхом патрулювання доріг, зупинки транспортних засобів для перевірки документів та технічного стану, виявлення порушень правил дорожнього руху, складання протоколів про адміністративні правопорушення та прийняття рішень про застосування адміністративних стягнень. Також поліцейські можуть регулювати дорожній рух у разі необхідності, наприклад, у випадку аварії або перекриття дороги. [2,3]

3. Контроль за обігом зброї: здійснюється Національною поліцією України через відділ контролю за обігом зброї. Цей відділ забезпечує реалізацію державної політики у сфері обігу зброї, боєприпасів, спеціальних засобів та вибухових матеріалів, а також контролю за дотриманням законодавства у цих сферах.

Поліцейські мають право перевіряти документи на право володіння та зберігання зброї, проводити огляди транспортних засобів та особистий огляд громадян у разі підозри у незаконному володінні зброєю. Також поліцейським надано право складати протоколи про адміністративні правопорушення та приймати рішення про застосування адміністративних стягнень у разі порушення законодавства про обіг зброї. [2,5]

4. Контроль за обігом наркотиків: здійснюється Національною поліцією України. Поліцейські мають право здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживати у межах своєї компетенції заходів для їх усунення.

Національна поліція України здійснює контроль за обігом наркотиків у рамках виконання Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року. Урядом було затверджено план заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року. План спрямовано на вирішення питань щодо активізації діяльності

суб'єктів наркополітики в частині здійснення відповідних заходів та прийняття нормативно-правових актів щодо удосконалення системи контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, недопущення їх витоку у незаконний обіг і, водночас, забезпечення доступності наркотичних лікарських засобів для хворих, актуалізації боротьби з організованою наркозлочинністю, корупцією та наркобізнесом, подальшого удосконалення законодавства у цій сфері. [2,4]

Отже, контрольно-наглядові повноваження Національної поліції України включають здійснення контролю за дотриманням законодавства у різних сферах, зокрема у сфері обігу зброї та наркотиків. Поліцейські мають право здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень, виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживати у межах своєї компетенції заходів для їх усунення.

Поліцейським надано право складати протоколи про адміністративні правопорушення та приймати рішення про застосування адміністративних стягнень у разі порушення законодавства. Також поліцейським надано право доставляти у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 80731-X. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/paran987#n987>
2. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 № 3353-XII. Верховна рада України. Законодавство України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>
3. Про Національну поліцію України: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
4. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ МВС від 21.08.1998 № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>

ЮРИДИЧНИЙ ФРОНТ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Вадим В'ячеславович БУРДОЛЬ,

здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового
рівня (доктор філософії з Права)
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний
інститут», м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0776-4612>
v.burdol@khai.edu

Науковий керівник: докт. юрид. наук,
професор Філіпенко Н. Є.

У доповіді розкриваються найбільш актуальні юридичні питання збройної агресії проти України, а саме правове регулювання компенсаційних заходів щодо пошкодженого майна громадян та відшкодування збитків з метою ліквідації небезпечних наслідків збройного нападу, пов'язаних із пошкодженням будівель і споруд, об'єктів незавершеного будівництва, запобігання загибелі людей, зменшення кількості можливих матеріальних втрати.

Ключові слова: Компенсація, відшкодування збитків, військова агресія, юридичні заходи.

The report reveals the most urgent legal issues of armed aggression against Ukraine, namely the legal regulation of compensatory measures for damaged property of citizens and compensation for damages with the aim of eliminating the dangerous consequences of an armed attack related to damage to buildings and structures, objects of unfinished construction, prevention of death people, reducing the number of possible material losses.

Keywords: Compensation, damages, military aggression, legal measures.

Знаний військовий теоретик К. фон Клаузевіц ввів такий вислів: «Війна є не що інше, як продовження політики із залученням інших засобів» [1].

Це означає, що війна є лише частиною політики, а військові дії - складовою військово-політичних дій політичного керівництва однієї країни по відношенню до іншої. Отже, можна зробити висновок, що війна є проміжним етапом, який фіксує неможливість компромісу між конфліктуючими сторонами і покликаний створити нові умови, в яких компроміс стане можливим або потреба в ньому відпаде внаслідок знищення однієї зі сторін конфлікту. З економічної точки зору різниця між війною та збройним конфліктом полягає в масштабі економічних змін і завданих збитках.

На жаль, внаслідок військових дій на території України значна частина підприємств була зруйнована і не може повністю або частково функціонувати. Якби не міжнародна підтримка, Україна не могла б виплачувати зарплати та пенсії, а також здійснювати інші соціальні виплати. Відновлення пошкоджених підприємств і відшкодування збитків є невід'ємною частиною відновлення економіки. На юридичному фронті наразі найбільш актуальним є питання, яким чином держава компенсуватиме та підтримуватиме підприємницьку діяльність відповідно до чинного законодавства України.

На сьогодні на території України немає спеціального законодавчого механізму відшкодування збитків, але в майбутньому такий механізм може

бути затверджений. Порядок визначення шкоди та збитків не регулює питання порядку відшкодування збитків, а призначений лише для врегулювання порядку їх визначення, що може бути використано в подальшому для підтвердження факту збитків з метою їх відшкодування [2].

Окремою категорією постраждалих під час війни є українські підприємці. Було зруйновано велику кількість об'єктів різних галузей промисловості, транспортних засобів, складів із сировиною, інших об'єктів інфраструктури. Обсяг таких руйнувань постійно зростає.

Щодо обліку пошкоджень або руйнувань будівель і споруд, спричинених збройною агресією Російської Федерації, діє Порядок проведення невідкладних робіт з ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням до будівель і споруд. Відповідно до пункту 4 Порядку такі роботи проводяться з метою ліквідації небезпечних наслідків збройного нападу, пов'язаних із пошкодженням будівель і споруд, об'єктів незавершеного будівництва, запобігання загибелі людей, зменшення кількості можливих матеріальних втрати. Ці дії здійснюються на підставі звернень громадян, підприємств, установ та організацій тощо [3].

Вивчаючи питання пошкодження майна підприємства внаслідок воєнних дій, Шипоша К. наголосив, що бізнесу необхідно відповідально ставитися до фіксації фактів знищення та пошкодження свого майна. Правильна фіксація таких фактів буде передумовою для визначення розміру збитків та отримання компенсації. Тому є важливі кроки, а саме: зберігання документів, повідомлення правоохоронних та інших уповноважених органів, фіксація майнового стану, фіксація показань свідків, фіксація доказів того, що пошкодження чи знищення майна є наслідком збройної агресії РФ [4].

В Україні є велика кількість висококваліфікованих кадрів у різних сферах діяльності, як науковців, так і юристів-практиків, які шляхом об'єднання знань, умінь і навичок можуть визначити та реалізувати механізм відбудови країни.

На думку А. Ковбеля та О. Мальського, джерелами відшкодування за пошкоджене майно мають бути рахунки, які надходять в Україну у формі Фонду відновлення майна та зруйнованої у зв'язку зі збройною агресією інфраструктури України. До того ж, має відбуватися продаж захоплених російських активів по всьому світу та накопичення їх у Фонді з метою відшкодування завданих нашої державі збитків.

Ми пропонуємо створити єдину електронну базу з незалежними міжнародними експертними оцінками шкоди майну підприємств. Ця база має містити перелік пошкоджених або знищених підприємств, установ, організацій та інфраструктури з фото- та відеодоказами для того, щоб була можливість відшкодувати збитки, коли для цього будуть створені спеціальні фонди та акумульована різна міжнародна допомога.

Існує крайня необхідність прийняти один законодавчий акт, який би чітко визначив порядок дій, які необхідно вчинити для отримання відшкодування завданих у майбутньому збитків. Тобто він повинен містити: належні докази, визначені актом, які має надати потерпіла сторона; порядок і порядок надання доказів; гарантія компенсації у разі виконання попередніх вимог, оскільки

недотримання процедурних моментів і порядку фіксації може в майбутньому стати суттєвою перешкодою для отримання співмірної компенсації.

Список використаних джерел:

1. СІПРІ 2013: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека : щорічник : пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру ; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Разумкова ; редкол. укр. вид. : Л. Шангіна (гол. ред.) та ін. К. : Заповіт, 2014. 520 с. URL: http://old.razumkov.org.ua/files/news_project/sipri_2013_ukr.pdf

2. Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 473. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-p#n9> (дата звернення 22.10.2022).

3. Фіксування та відшкодування збитків, спричинених внаслідок воєнних дій суб'єктам господарювання. URL: <https://ank.odessa.ua/konsultatsii/poriadok-vyznachennia-shkody-ta-zbytkivzavdanykh-ukraini-vnaslidok-zbrojnoi-ahresii-rf/> (дата звернення 22.10.2022).

4. Шипоша К. Пошкодження майна підприємства внаслідок воєнних дій: чи варто розраховувати на відшкодування та як підтвердити втрати : веб-сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/210310_poshkodzhennya-mayna-pdprimstvavnasldok-vonnikh-dy-chi-varto-rozrakhovuvati-na-vdshkoduvannya-ta-yakpdtverdi-vtrati.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СЛУЖБОВОЇ ПІДГОТОВКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Людмила Олександрівна ГОЛИНСЬКА,

*слідчий відділу розслідування
особливо тяжких злочинів
слідчого управління ГУНП
в Одеській області*

**Науковий керівник: докт. юрид. наук, професор
Рудой К. М.**

Відповідно до положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 26 січня 2016 року № 50, службова підготовка у Національній поліції відіграє дуже важливу роль, що пов'язана безпосередньо з основними напрямками професійного навчання, такими як: функціональна, загальнопрофільна, тактична, вогнева та фізична підготовка, які є взаємообумовленими та взаємопов'язаними між собою [1]. Але у 2022 році прийнято багато змін та доповнень до антикорупційного законодавства, а саме затверджено Кабінетом Міністрів України Державну антикорупційну програму на 2023-2025 роки, розроблено антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки, методичні рекомендації щодо застосування окремих положень ЗУ «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції тощо [2,3,4].

Згідно положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 24 грудня 2015 року № 1625, на курсах підвищення кваліфікації передбачається вивчення питань стосовно запобігання та виявлення корупції, але необхідно постійно додатково проводити заняття в цьому напрямку[5]. Насправді антикорупційне законодавство широко поєднується з багатьма галузями права такими як: конституційне, адміністративне, кримінальне, міжнародне, фінансове, трудове право тощо. Вивчення цього законодавства повинно відбуватись ще із вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, починаючи зі слухачів та курсантів. Тобто повинна бути введена у навчальний план окрема навчальна дисципліна з опануванням антикорупційного законодавства та розроблені навчальні програми щодо її вивчення, у тому числі і спеціальні програми для поліцейських, які направляються на підвищення кваліфікації.

Отже, в рамках службової підготовки є обов'язковим проведення із працівниками поліції занять щодо прийнятих змін антикорупційного законодавства та їх тлумачення із залученням спеціалістів для консультування та роз'яснення працівникам поліції їх прав та обов'язків, оскільки поліцейські являються одними із суб'єктів декларування та несуть персональну відповідальність за внесення відомостей та дотримання антикорупційного

законодавства, порушення якого тягне за собою кримінальну, адміністративну та дисциплінарну відповідальність [6].

Що стосується працівників слідчих підрозділів, то слідчі займають особливо важливе становище у системі Національної поліції, оскільки слідчі, здійснюючи свої повноваження, являються незалежними у своїй процесуальній діяльності, тому корупційні ризики зустрічаються у їх діяльності, які можуть породжувати вчинення події корупційного правопорушення. Крім того перед призначенням на посаду слідчого обов'язково проводиться спеціальна перевірка із залученням спеціальних уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та враховуються висновки спеціальних перевірок передбачені відповідно до ст. 56 ЗУ «Про запобігання корупції», а так як сама робота слідчого пов'язана безпосередньо з документуванням кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, тому дуже важливим є їх компетентність у розслідуванні таких справ [7].

Актуальними питаннями на даний час являється корупційний ризик, який створює умови для вчинення корупційних правопорушень, що виявляється у недоброчесності поліцейського, виникнення конфлікту інтересів, безконтрольності з боку керівництва, наявності дискреційних повноважень. Також останнім часом більше уваги звертається на виникнення конфлікту інтересів, тобто наявності реальних або таких, що видаються реальними, суперечностей між приватними інтересами особи та її службовими повноваженнями, які можуть вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи не вчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень, це стосується також і дискреційних повноважень, оскільки саме наявності можливості діяти поліцейському на власний розсуд і створює умови для вчинення корупційних правопорушень [8].

Декларування під час дій воєнного стану має також свої особливості зазначені у ЗУ «Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану» щодо внесення суттєвих змін до строків подання декларації після припинення чи скасування воєнного стану [9]. Особливістю також є те, що на даний час також проводиться добір кандидатів на посаду в поліцію і декларація особи, яка подала свою кандидатуру на службу в поліції за час дії воєнного стану подається, але відслідкувати майновий стан кандидата, грошові активи, доходи та фінансові зобов'язання є неможливим у зв'язку з недоступністю баз даних [10].

Отже, проведення службової підготовки з антикорупційного законодавства є актуальним та важливим, роз'яснення вимог та рекомендацій Національного агентства з питань запобігання корупції із залученням уповноважених з антикорупційного законодавства, взаємодія з підрозділами відповідальними за цей напрям, які б надавали консультативну допомогу щодо особливостей та змін у антикорупційному законодавстві, корупційних ризиків, конфліктів інтересів, поняття викривача та діяльність викривача, а також декларування під час воєнного стану для того, щоб поліцейський був досвідчений і обізнаний у дотриманні антикорупційного законодавства, а також впровадження методичних рекомендацій, які б надавали б змогу працівникам поліції самостійно заповнювати декларації та вносити відомості.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: наказ МВС України від 26.01.2016 № 50. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>
2. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки / Постанова Міністерства внутрішніх справ України від 04 березня 2023 року № 220. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennia-derzhavnoi-antykoruptsiinoi-prohramy-na-20232025-t40323>.
3. Методичні рекомендації щодо застосування окремих положень ЗУ «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції / Національне агенство з питань запобігання корупції. – Режим доступу: <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Metodychni-rekomendatsiyi-vid-21.10.2022-13.pdf>.
4. Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки / Національне агенство з питань запобігання корупції. – Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsiyna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>.
5. Про затвердження Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції. Наказ МВС від 24 грудня 2015 року №1625. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0076-16>.
6. Голинська Л.О. Роль професійного навчання поліцейських в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні// Модернізація підходів до підготовки наукових кадрів у галузі права: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 2 січня -12 лютого 2023 року. - Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 24-27.
7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 №1700-VII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
8. Шатрава С. О. Мінімізація корупційних ризиків під час проходження служби в органах Національної поліції / Шатрава Сергій Олександрович // Supremația Dreptului = Верховенство Права: междунар. науч. журн. – 2018. – № 1. – С. 42-49.
9. Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану: Закон України від 08.07.2022 №2381-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20>.
10. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

ХАРАКТЕРИСТИКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ ІНДУСТРІЇ 4.0 НА РОЗВИТОК АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Христина Ігорівна ГОРДІЙЧУК-БУРДІНА,
*факультет менеджменту та маркетингу,
студентка групи УС-11,
кафедра міжнародної економіки,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
<https://orcid.org/0000-0003-2998-2557>*

Науковий керівник: *канд. економ. наук,
доцент Глущенко Я. І.*

Індустрія 4.0 - це четверта промислова революція, яка трансформує всі види промисловості, за допомогою передових технологій, таких як автоматизація, штучний інтелект та Інтернет речей (ІоТ).

Автотранспортна галузь не є винятком у цій трансформації. Насамперед, мета Індустрії 4.0 в автомобільній промисловості полягає в тому, щоб вийти за рамки оптимізації та автоматизації, трансформувавши загальний виробничий процес так, щоб він став клієнтоорієнтованим, одночасно з підвищенням продуктивності та зменшенню викидів відходів в атмосферу [1].

Існують багато факторів впливу Індустрії 4.0, у даній роботі зосередимося на найбільш важливих, з нашої точки зору: впливі технології інтернету речей; використанні робототехніки та автоматизації; створенні та використанні автономних транспортних засобів.

По-перше, розглянемо вплив технології Інтернету речей. Ця технологія надає можливість відстеження транспортних засобів у режимі реального часу, що допомагає оптимізувати маршрути та зменшити споживання палива, і як опосередкований позитивний вплив: зменшення викидів в атмосферу забруднюючих речовин. Наразі існує багато додатків та програм для відстеження транспортних засобів у режимі реального часу як у світі, так і в Україні. Слід відзначити такі:

1. Google Maps - це безкоштовна програма для смартфонів, яка дозволяє відстежувати місцезнаходження транспортних засобів у режимі реального часу.

2. Uber - це додаток для замовлення таксі, який також дозволяє відстежувати місцезнаходження транспортних засобів, які були замовлені.

3. Waze - це додаток для навігації та відстеження трафіку, який дозволяє відстежувати місцезнаходження транспортних засобів у режимі реального часу.

4. Vodafone Smart Track - це послуга від оператора мобільного зв'язку Vodafone, яка дозволяє відстежувати місцезнаходження транспортних засобів за допомогою GPS.

По-друге, розглянемо наступну складову Індустрії 4.0, а саме роботизацію та автоматизацію. Саме зазначений процес сприяв революції у виробництві транспортних засобів, запровадивши «розумні» заводи, які у свою чергу і використовують робототехніку та автоматизацію для оптимізації виробничих процесів. Це призводить до підвищення продуктивності, зниження витрат і поліпшення контролю якості продукції.

На сьогодні в Україні немає заводів автомобілебудування, які були б повністю «розумними» і використовували б робототехніку та автоматизацію для оптимізації виробничих процесів. Однак, деякі автовиробники в Україні вже застосовують робототехніку та автоматизацію в окремих процесах виробництва.

Наприклад, завод "Eurocar" в Ужгороді випускає автомобілі Volkswagen та Skoda, і застосовує робототехніку у процесі зварювання кузовів. Крім того, заводи "Bogdan Motors" та "Etalon-Auto" випускають автобуси і використовують робототехніку в процесі зварювання рами та інших деталей. Також в Україні є підприємства, що виготовляють компоненти для автопромисловості, наприклад, завод "ТехноНіколь Україна" в Черкасах, що виготовляє кабельні збірки для автомобілів. Тобто, хоча на сьогодні в Україні немає «розумних» заводів автомобілебудування, але застосування робототехніки та автоматизації в окремих процесах виробництва стає все більш поширеним [2].

По-третє, у світі спостерігається тенденція зростання створення та використання автономних транспортних засобів для перевезень. Мова йде як і про створення, так і про застосування автономного транспорту та технологій, які цьому сприяють. Самокеровані вантажівки та автомобілі приваблюють через їх здатність зменшити кількість людських помилок та підвищити ефективність перевезень. Проте на жаль, в Україні поки ще не має офіційної регуляторної бази для самокерованих автомобілів.

На жаль, в Україні поки ще не має офіційної регуляторної бази для самокерованих автомобілів, проте існує потужна база інженерів програмного забезпечення компанії GlobalLogic, які працюють над інноваціями, що роблять водіння комфортнішим, а рух на автошляхах — безпечнішим. Зокрема це: Highway Pilot – автопілот, який дозволяє забезпечити автономне водіння частини щоденних поїздок швидкісним шосе; функція екстреного гальмування, прискорення та маневрування Collision Avoidance; функція контрольованого автоматизованого водіння Driver support; функція Connected Roadview для оцінки дорожніх умов, яка допомагає планувати маршрути й ділитись інформацією про стан дороги з іншими авто у режимі реального часу. Але як було сказано вище, на сьогодні, в Україні тільки відбувається створення технологій, а не їх використання [3]. Сподіваємося, у майбутньому ця тенденція зміниться.

Загалом, Індустрія 4.0 має потужну базу факторів впливу, які впливають на потенціал трансформувати автотранспортну галузь України, зробивши її більш ефективною, рентабельною та екологічно чистою. Однак для того, щоб повністю реалізувати її переваги, потрібні значні інвестиції в технологічну інфраструктуру та навчання працівників.

Список використаних джерел:

1. Sancia C. Impact of Industry 4.0 in Automotive Industry [Електронний ресурс] / Catherine Sancia. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.fogwing.io/industry-4-0/industry-40-in-automotive-industry/#:~:text=Primarily%2C%20the%20goal%20of%20industry,with%20efficiency%20in%20logistics%20management..>
2. Автомобільна промисловість в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://profilbar.com/uk/Автомобільна_промисловість_в_Україні.
3. Левшин А. Як українські розробники впливають на безпеку на дорогах [Електронний ресурс] / Алекс Левшин. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://expert.com.ua/152681-yak-ukraïnski-rozrobniki-vplivayut-na-bezpeku-na-dorogah.html>.

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Денис Євгенович ДОНЕЦЬ,

студент 5 курсу, гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
м. Харків, Україна
denisdonets68@gmail.com

Введення в Україні воєнного стану у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації стало серйозним викликом для проведення публічних закупівель з максимальною мірою ефективності та прозорості. В такому складному періоді для державного сектору економіки, корупційні ризики щодо проведення закупівель значно збільшуються. Корупційний ризик полягає в тому, що органи державної влади та місцевого самоврядування можуть зловживати своїм становищем під час проведення публічних закупівель, шляхом відхилення від нормативних процедур достатніх засобів контролю та сприяння усуненню корупційних ризиків. Також, досить високі корупційні ризики пов'язані з проведенням готових процедур за здобутим досвідом та без необхідних процедур і контролю. Це може грозити недостатньою перевіркою потенційних постачальників та може призвести до надмірного споживання бюджетних засобів, або ж до реалізації неякісних та неефективних проектів. Хотілося відзначити, що з розвитком сучасних технологій, стає зрозуміло, що активне застосування ефективних систем контролю та сприяння усуненню корупційних ризиків, що пов'язані з проведенням публічних закупівель в умовах воєнного стану, вплине на вдосконалення якості проведення таких закупівель та зменшення корупційного впливу у галузі державного контролю та закупівельних процедур.

Ключові слова: корупція, публічні закупівлі, війна, воєнний стан, корупційні ризики, запобігання.

The introduction of martial law in Ukraine in connection with the military aggression of the Russian Federation has become a serious challenge for public procurement with the maximum degree of efficiency and transparency. In such a difficult period for the public sector of the economy, corruption risks in procurement increase significantly. The corruption risk is that public authorities and local self-government bodies may abuse their position during public procurement by deviating from regulatory procedures sufficient controls and facilitating the elimination of corruption risks. Also, rather high corruption risks are associated with carrying out ready-made procedures based on the experience gained and without the necessary procedures and control. This can threaten with insufficient verification of potential suppliers and may lead to excessive consumption of budget funds, or to the implementation of low-quality and inefficient projects. I would like to note that with the development of modern technologies, it becomes clear that the active use of effective control systems and assistance in eliminating corruption risks associated with public procurement under martial law will affect the improvement of the quality of such procurement and reduce corruption influence in the field of public control and procurement procedures.

Keywords: corruption, public procurement, war, martial law, corruption risks, prevention.

Питання корупційних ризиків в публічних закупівлях в умовах воєнного стану в Україні є надзвичайно актуальними та важливими, оскільки безпека та обороноздатність держави є одними з головних пріоритетів у період воєнного конфлікту.

Початок активної фази військової агресії з боку Російської Федерації наприкінці лютого 2022 року та запровадження на всій території України правового режиму воєнного стану [2] Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” [3] змусили змінити підходи до проведення публічних закупівель.

Статтею 117 Конституції України[1] визначено, що Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання. Відповідно Кабінетом Міністрів України було прийнято низку нормативно-правових актів, які регулюють питання здійснення закупівель товарів, робіт і послуг, зокрема для задоволення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану. Так для запровадження спрощених процедур закупівель на період дії воєнного стану прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 року № 169 [5]. Але гнучкість та оперативність дій для забезпечення потреб військових, які закладено у регламентацію функціонального механізму організації публічних закупівель в умовах воєнного стану, передбачають спрощення цілої низки бюрократичних процедур, що у свою чергу повною мірою нівелює відповідальність та призводить до втрати суспільного контролю за використанням бюджетних коштів. У свою чергу прозорість, ефективність та чесність процесів закупівель є ключовим елементом успішної боротьби з корупцією та забезпечення безпеки держави, особливо в умовах воєнного конфлікту.

Основні причини явища корупції у сфері публічних закупівель визначено у працях А.Г., Гаврилова Л.Ю. Гальчинського, А.А. Дудар, О.С. Мельникова, Г.С.Севостьянова, О.Альциванович, Я. Цимбаленко, К. Кусанова, Ю.В. Івашук, М. Голованенко, О. Голота, Р. Р.Тосько, І. Бенько, С. Шишук. Ці автори запропонували конкретні заходи щодо подолання корупційних ризиків у сфері державних закупівель. Та незважаючи на те, що на дану тему є багато наукових напрацювань, слід зазначити, що питання корупційних ризиків при здійсненні державних закупівель в умовах воєнного стану до кінця не опрацьовано та потребує розгляду науковців.

З метою забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвитку добросовісної конкуренції залишається чинним в умовах правового режиму воєнного стану Закон України “Про публічні закупівлі”[4]. Цей Закон визначає правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад. Закупівлі, здійснення яких потребує використання особливих механізмів закупівель, нерозривно пов'язаних із введенням воєнного стану, мають проводитись з дотриманням вимог Постанови Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 1178 "Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України "Про публічні закупівлі", на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування"[6]. Відтак, новели в законодавстві України стосовно публічних

закупівель з введенням воєнного стану покликані зменшити час проведення закупівель, спрощення процедур та забезпечення швидкого здійснення необхідних державних закупівель на період введення воєнного стану. Закон України “Про публічні закупівлі”[4] передбачає проведення процедури закупівлі/спрощеної закупівлі через електронну систему закупівель(ProZorro), ціль якої мінімізувати корупційні схеми та забезпечити добросовісну конкуренцію. Система ProZorro визнана однією із найкращих практик у світових рейтингах прозорості публічних закупівель. За для оперативності та з міркувань безпеки Постановою Кабінету Міністрів України № 169 від 28 лютого 2022 року [5] уряд дозволив на період воєнного стану проводити закупівлі напряму (тобто, без аукціонів у системі ProZorro). Такий стан речей у багатомільярдній сфері, вельми чутливій до ризиків корупції тривав 4 місяці, доки 27 червня 2022 року не були внесені зміни до відповідної урядової постанови №169 [5]. Ці зміни повернули обов’язкові публічні закупівлі для державних і місцевих органів влади, підприємств і юридичних осіб, одержувачів бюджетних коштів.

Водночас електронні закупівлі хоч і ускладнюють, але повністю не скасовують можливі корупційні зловживання. Саме тому публічні закупівлі відносять до сфер із високим рівнем корупційних ризиків.

За аналітичними даними Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) найпоширенішими корупційними ризиками в публічних закупівлях є [7]:

- завищення очікуваної вартості закупівлі, її обсягів;
- штучне розділення предмету закупівлі для уникнення конкурентних процедур;(приклад поділу закупки, щоб зменшити конкуренцію:

Замовник провів 64 тендери на закупівлю одних і тих самих запчастин. З них — 15 тендерів в один день. Очікувана вартість кожної закупівлі склала 3,6 млн грн. Загальна сума 15 тендерів, оголошених в один день склала 55 млн грн. Загальна ж сума всіх закупівель склала 234,8 млн грн. Єдиними учасниками та переможцями всіх цих процедур стали лише 2 компанії.)

- дискримінаційні умови тендерної документації та обмеження конкуренції; (приклад дискримінаційні вимоги:

Замовник за переговорною процедурою провів відкриті торги на закупівлю питної бутильованої води на майже 11 млн грн. Водночас, в оголошенні про закупівлі були дискримінаційні вимоги. Адже замовник вимагав від компанії-постачальника доставити 3 400 000 літрів води на територію замовника у м. Київ, а згодом за власний кошт доставити цю воду по Україні. При цьому у Києві мало залишитися лише 50 000 літрів води. Таку поставку економічно вигідно виконувати лише компаніям, розташованим безпосередньо в Києві.)

- необґрунтоване застосування переговорної процедури закупівлі; (якщо дві тендерні закупівлі будуть неуспішними, то закон дозволяє переговорну процедуру з учасником, якого замовник собі обере. Такий кейс трапився під час закупівлі відходів деревини. Замовник двічі проводив відкриті торги на закупівлю відходів деревини, і двічі на пропозицію подавався лише один учасник. Через відсутність конкурентів тендери скасовували. Після цього учасник кілька разів намагався зв’язатися із

замовником, аби провести переговори та укласти договір, але замовник обрав іншого учасника.)

- необ'єктивність та упередженість під час розгляду тендерної пропозиції;
- вимагання паперових документів у складі тендерної пропозиції та зразків товару (продукції);
- необґрунтоване внесення змін до договору про закупівлю через укладення додаткових угод;
- недопостачання товарів (робіт/послуг), приймання продукції, яка не відповідає умовам договору тощо.

Нажаль такі чинники, як недоброчесність посадових осіб; дискреційні повноваження щодо розрахунку очікуваної вартості закупівлі, визначення обсягів закупівлі, підготовки тендерної документації, визначення постачальників товарів, робіт та послуг; відсутність систем внутрішнього контролю підвищують рівень корупційних ризиків в публічних закупівлях, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Корупція є одним із серйозних внутрішніх противників України і становить перешкоду перед ефективним економічним, соціальним та культурним розвитком країни. Крім того, вона уповільнює процеси європейської інтеграції, що завдає шкоди національній безпеці та створює перевагу для зовнішніх ворогів нашої держави.

Умови правового режиму воєнного стану в Україні створюють сприятливе середовище для корупції, особливо в сфері публічних закупівель. Військові потребують різних товарів і послуг для виконання своїх обов'язків, тому їх запити можуть стати предметом корупційних дій з боку відповідальних осіб учасників процедур закупівлі.

Основні корупційні ризики під час здійснення публічних закупівель в умовах воєнного стану в Україні включають непрозорість процесу, недостатній контроль за процедурами, відсутність конкуренції, недобросовісність учасників тендерів, зловживання впливом та дискримінацію під час відбору переможців. Щоб уникнути цих ризиків, необхідно підвищити рівень прозорості та контролю над процесом публічних закупівель, запровадити вимоги щодо дотримання конкуренції та забезпечення рівних умов для всіх учасників процесу. Розробку та впровадження механізмів контролю за процедурами закупівель важливо реалізувати як найскладнішу, але необхідну умову для забезпечення ефективності та прозорості публічних закупівель в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. No 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон від 12 трав. 2015 р. No 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. No 2102-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.
4. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 року No 922-VIII (з подальшими змінами). Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/922-19>

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 р No 169. <https://zakon.rada.gov.ua/go/169-2022-п>

6. Постанови Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 р. № 1178 «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України "Про публічні закупівлі", на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування"» <https://zakon.rada.gov.ua/go/1178-2022-п/ed20230225>

7. Типові корупційні ризики в публічних закупівлях (nazk.gov.ua). URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Typovi-koruptsijni-ryzyky-v-publichnyh-zakupivlyah-1.pdf>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРИРОДООХОРОННОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЯК СПОСІБ ЗАПОБІГАННЯ ЕКОЛОГІЧНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Анатолій Володимирович ІВАНЧЕНКО,
аспірант юридичного факультету ПВНЗ
«Європейський університет», м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0006-8195-9126>
aivanchenko@e-u.edu.ua

Науковий керівник: канд. юрид. наук
Омельчук Л. В.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, природоохоронне законодавство, екологічний злочин, екологічний правопорядок, кримінальна відповідальність.

Keywords: natural environment, environmental legislation, environmental crime, environmental law and order, criminal liability.

На сьогоднішній день як в Україні, так і в багатьох країнах світу захист прав, свобод та інтересів особи, у тому числі право на безпечне для життя та здоров'я довкілля займає центральне місце серед обов'язків держави. Однією з найважливіших екологічних проблем в Україні є забруднення повітря, води та ґрунту внаслідок військових дій, які провокують широкомасштабну та серйозну шкоду з довгостроковими наслідками для довкілля та здоров'я людей.

Важливість та багатогранність охорони довкілля обумовлюється тим, що подальше існування людства залежить саме від розв'язання питань щодо забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища.

До ще одного із найбільших факторів забруднення довкілля відноситься діяльність суб'єктів господарювання, які не дотримуються норм природоохоронного законодавства. Якщо забрудненню навколишнього середовища внаслідок військових дій запобігти неможливо, можна лише мінімізувати такі наслідки, то суб'єктів господарювання можна притягнути до юридичної відповідальності за порушення природоохоронного законодавства, тим самим стимулюючи їх до екологізації бізнесу.

Конституція України закріплює обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків планетарної Чорнобильської катастрофи та збереження генофонду українського народу. Але успішна реалізація зазначених конституційних положень можлива лише за умови адекватних зусиль як окремої людини, так і всього суспільства в цілому.

Дослідженню проблематики застосування заходів юридичної відповідальності, в тому числі кримінальної, до суб'єктів господарювання, присвятили свої роботи такі видатні науковці, як Андрейцев В.І, Гавриш Н.С., Духно М.О., Каракаш І.І, Краснова М.В., Малишко М.І. та інші.

Як зазначає М.О. Духно, юридичні види відповідальності серед інших заходів мають найвищий рівень правоспонування суб'єктів суспільних відносин до слідування по шляху, визначеному законом. Вони для них – «юридичний локомотив», який сперечається з «реактивною силою» економічного інтересу, також спонукально правозобов'язаного слідувати у вказаному ними напрямі [2, с. 14].

Правовий інститут відповідальності є обов'язковим елементом механізму правового регулювання суспільних відносин. Він спрямовує поведінку правозобов'язаного суб'єкта і уповноваженої особи до належної поведінки. Порушення екологічного законодавства України може тягнути встановлену Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» та іншим законодавством України відповідальність, у тому числі й кримінальну.

Відповідно до ст. 70 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначення складу екологічних злочинів, порядок притягнення винних до кримінальної відповідальності за їх вчинення встановлюється Кримінальним кодексом України [4].

Головний чинник суспільної небезпеки за забруднення навколишнього природного середовища полягає у його підвищеній шкоді. Збитки, які заподіюються природному середовищу життєдіяльності людини, самій людині, а також суспільству й державі, досить часто взагалі не піддаються обчисленню. Так, загальний вплив господарської діяльності людини на глобальну екосистему перевищує допустимі рівні в десятки разів, а на планеті знищено майже 40 відсотків екосистем. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища настає у разі вчинення дій, що зазіхають на встановлений екологічний правопорядок, являють собою суспільну небезпеку [3, с. 156].

У чинному Кримінальному кодексі України екологічні злочини зосереджені у окремому розділі «Кримінальні правопорушення проти довкілля», який містить 22 складові, які охоплюються родовим об'єктом, що дозволяє об'єднати вказані правопорушення в єдиний розділ.

До таких порушень належать: порушення правил екологічної безпеки (ст. 236-238; ст. 253); правил користування та охорони земель (ст. 239-239²; ст. 254); порушення правил користування та охорони надр (ст. 240-240¹); забруднення атмосферного повітря (ст. 241); порушення правил охорони вод (ст. 242-244); посягання на об'єкти рослинного світу та лісові ресурси (ст. 245-247); посягання на об'єкти тваринного світу (ст. 248-251); посягання на об'єкти природно-заповідного фонду (ст. 252).

Крім того, у разі заподіяння екологічної шкоди неправомірним діянням, екологічні правопорушення включають правопорушення, передбачені іншими частинами Кримінального кодексу України, у тому числі злочини у сфері поводження з радіоактивними матеріалами (статті 265-267¹), порушення встановлених вимог пожежної, техногенної безпеки та радіаційної (ст. 270; ст. 272-274; ст. 292), правопорушення проти громадського порядку та поводження з тваринами (ст. 299), екоцид (ст. 441), тощо [1].

Усі перераховані правопорушення іменують екологічними тому, що об'єктом посягання є компоненти навколишнього природного середовища. Але

саме екологічне правопорушення, маючи різні властивості, визначає специфіку відповідної форми відповідальності.

На підставі вище наведеного вбачається, що нагальна потреба у вирішенні проблем охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки потребує дієвих заходів, особливо правового характеру. Одним із таких заходів виступає встановлення юридичної відповідальності за правопорушення в екологічній сфері. Адже однією із першопричин екологічних проблем в Україні є незадовільний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та незабезпечення невідворотності відповідальності за його порушення. Відтак застосування кримінальної відповідальності за порушення екологічного законодавства слід вважати одним із юридичних чинників на шляху до забезпечення екологічно збалансованого природокористування та дотримання екологічного правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 19.05.2023).
2. Корнєєв Ю. В., Садовський М. В. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. *Юридичний вісник*. м. Одеса, 2015. №1 (34). С. 13-17.
3. Оверковська Т.К., Опольська Н.М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення: навч. Посіб. Вінн. нац. аграр. ун-т. Вінниця, 2020. 252 с.
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ¹

Марина Сергіївна КИСЕЛЬОВА,

молодший науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7813-3266>
marina.kiseleva@ukr.net

Сучасне українське законодавство у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху потребує усунення недоліків, особливо, що стосується кримінально-правових норм, що є фундаментальними для реалізації протидії правопорушенням у зазначеній сфері та мінімізації тяжких наслідків, що спричиняють аварії на дорогах.

Ключові слова безпека дорожнього руху, кримінальне законодавство, правила дорожнього руху

Modern Ukrainian legislation in the field of ensuring road traffic safety needs to eliminate shortcomings, especially regarding criminal law norms, which are fundamental for the implementation of combating offenses in the specified field and minimizing the serious consequences that cause road accidents.

Keywords road safety, criminal legislation, traffic rules

З метою забезпечення безпеки на дорогах за порушення Правил дорожнього руху та інших законодавчих актів, які регулюють дорожній рух, передбачено адміністративну, кримінальну, цивільно-правову відповідальність.

У випадках, коли згадані порушення призводять до загибелі або травмування учасників дорожнього руху, правопорушники несуть відповідальність згідно Кримінального кодексу України (далі – КК). У протидії правопорушенням у сфері дорожнього руху важливе значення відіграє саме стаття 286 КК [1].

Як слушно зазначив науковець В.А. Мисливий «диспозиція ст. 286 КК передбачає відповідальність за «порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами». Проте правил саме з такою назвою не існує, а наведений зміст норми містить лише ключові терміни, керуючись якими можна знайти нормативні акти, що необхідні для застосування цієї кримінально-правової норми. Отже бланкетна диспозиція ст. 286 КК передбачає звернення до конкретних нормативних актів, що регулюють суспільні відносини у сфері дорожнього руху, досконалість яких впливає на ефективність застосування цієї та інших норм» [2, С. 119].

Така ситуація вказує на необхідність удосконалення сучасної правозастосовної практики щодо вказаних кримінальних правопорушень, що є важливим для ефективного забезпечення охорони суспільних відносин у сфері

---

¹Тези підготовлені у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України

безпеки дорожнього руху, в частині використання галузевого законодавства та нормативних актів [2, С. 119].

Враховуючи вказані твердження пропонуємо наступні шляхи вдосконалення правового регулювання кримінальної відповідальності за порушення правил дорожнього руху в Україні:

1. Трансформація існуючих норм, шляхом «передбачення ПДР як відповідної частини Закону України «Про дорожній рух та його безпеку та формулювання диспозиції ст. 286 КК України у такій редакції: «Порушення законодавства про дорожній рух чи інших нормативних актів з безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами...» [2, С. 124].

2. Організація просвітницьких кампаній з безпеки дорожнього руху, роз'яснювальної роботи, а також навчання водіїв засадам безпеки дорожнього руху.

3. Посилення ефективності роботи правоохоронних органів за допомогою впровадження сучасних технологій, удосконалення методів розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням правил дорожнього руху.

4. Залучення громадськості до вирішення проблем дорожньої безпеки, створення розгалуженої мережі таких організацій. Наразі в Україні функціонує Центр демократії та верховенства права, який в рамках кампанії “За безпечні дороги” став осередком провідних ідей у досліджуваній нами сфері [3].

5. Впровадження найкращих міжнародних практик в області дорожньої безпеки та кримінальної відповідальності за порушення правил дорожнього руху.

6. Реформування системи штрафів шляхом збільшення їх розміру, введення прогресивних штрафів, що залежать від серйозності і частоти порушень, впровадження додаткових санкцій.

7. Забезпечення єдності та послідовності судової практики щодо випадків порушення правил дорожнього руху для справедливого та ефективного правосуддя.

8. Фінансування модернізації дорожньо-транспортної інфраструктури з метою зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод.

Отже, вдосконалення правового регулювання кримінальної відповідальності за порушення правил дорожнього руху в Україні має значний потенціал для покращення якості життя громадян, розвитку економіки країни шляхом реалізації основоположної мети нормативно-правового регулювання забезпечення безпеки дорожнього руху – зменшення кількості ДТП та збереження життів громадян України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № № 2341-III. Дата оновлення: 15.04.2023. Url: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text_.

2. Мисливий В.А. Кримінально-правове значення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Вип. № 3, 2020. С. 118-126.

3. Центр демократії та верховенства права. Url: <https://cedem.org.ua/>.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ ТРУДОВОГО ПРАВА

Дар'я Вадимівна КОЛОМИЦЬКА,

студентка 4-го курсу групи 748ю
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», м. Харків, Україна
kolomitskaya23@gmail.com

Науковий керівник: канд. юрид. наук Гуцу С. Ф.

Стаття присвячена дослідженню ролі штучного інтелекту у трудовому праві. Зростання розповсюдження штучного інтелекту викликає потребу у визначенні статусу штучного інтелекту в контексті трудових відносин. Розвиток технологій з кожним роком посилюється, а це сприяє значному технологічному прогресу в сучасному ринку праці. У статті розкрито загальне поняття штучного інтелекту та дослідження сучасного правового регулювання відносин, пов'язаних з використанням штучного інтелекту.

Ключові слова: штучний інтелект, суб'єкт трудового права, трудові відносини.

The article is devoted to the study of the role of artificial intelligence in labor law. The growing spread of artificial intelligence causes the need to determine the status of artificial intelligence in the context of labor relations. The development of technology is increasing every year, and this contributes to significant technological progress in the modern labor market. The article reveals the general concept of artificial intelligence and the study of modern legal regulation of relations related to the use of artificial intelligence.

Keywords: artificial intelligence, subject of labor law, labor relations.

З кожним роком штучний інтелект стає невід'ємною частиною сучасного суспільства і тому його вплив на трудове право посилюється. А отже, це викликає потребу у визначенні статусу штучного інтелекту як суб'єкта трудового права. Розвиток технологій, які пов'язані із використанням штучного інтелекту, на сьогодні стає одним із головних світових пріоритетів. Застосування цифрових технологій стає все більш поширеним у виробництві, сфері послуг, сільському господарстві, медицині, торгівлі та інших галузях, де застосовується наймана праця [1, с.18]. А отже, у найближчі роки неодмінно очікуються значні зміни в законодавчому регулюванні сфери праці, що є необхідними у зв'язку з формуванням нового середовища, яке виникає внаслідок прогресу в технологічному розвитку.

Для більш глибокого розуміння поняття «штучний інтелект» звернімося до визначення, яке запропоноване у резолюції Європарламенту 2015/2103 (INL) «Норми цивільного права про робототехніку». Штучний інтелект - це «розумний робот » (smart-robot), який має такі ознаки: набуває автономію через сенсорні датчики та / або шляхом обміну даними; самостійно вивчає досвід чи взаємодію; має незначну фізичну підтримку; адаптує модель поведінки до оточення; є неживим в біологічному сенсі [2]. Загалом штучний інтелект може охоплювати різні аспекти трудової діяльності, включаючи автоматизацію процесів, аналітику даних та аналіз отриманої інформації.

Як зазначає Азьмук Н.А., штучний інтелект буде поступово замінювати працівника у сфері праці, виконуючи трудові функції, які раніше виконував саме працівник. Вже сьогодні роботи наділені штучним інтелектом здатні виконувати певні види праці та надавати готові продукти або послуги. Наприклад, це може бути пошук інформації, її обробка, систематизація та навігація [3, с.138]. З часом, це може призвести до зменшення або повного зникнення «живої праці».

Розглядаючи штучний інтелект як суб'єкт трудового права, постає питання у забезпеченні захисту прав та інтересів людини у контексті використання штучного інтелекту. Це може включати забезпечення прозорості та відкритості алгоритмів штучного інтелекту, уникнення дискримінації та недопущення порушення прав людей під впливом штучного інтелекту.

У доповіді, підготовленій у 2019 році Глобальною комісією з питань майбутнього сфери праці для Міжнародної організації праці, зазначається необхідність поліпшення регулювання використання даних та впровадження алгоритмічної відповідальності у сфері праці у зв'язку з технологічними досягненнями. Процес інтеграції штучного інтелекту в робоче оточення, де взаємодія з ним стає частиною трудового процесу, протікає швидко. Наприклад, вже більше 80% компаній у розвинених регіонах світу використовують чат-боти. Швидкий технологічний прогрес, демографічні проблеми, що призводять до скорочення робочої сили, та зростання витрат на оплату праці є факторами, що прискорюють цифровізацію [4, с.183]. На думку деяких дослідників впровадження штучного інтелекту несе серйозні побоювання стосовно безпеки використання роботів, заміни ними людини та втрати робочих місць через автоматизацію праці, що може призвести до тотального безробіття.

На підставі викладеного можна сказати про необхідність визнання штучного інтелекту як суб'єкта трудового права та розробку відповідних правових механізмів для захисту інтересів працівників та забезпечення ефективного використання штучного інтелекту в сфері праці.

Список використаних джерел:

1. Гуцу С.Ф. Роль штучного інтелекту в еволюції трудового права. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку юридичної науки, освіти та технологій у XXI столітті в дослідженнях молодих учених*: збірник матеріалів доповідей учасників всеукраїнської науково-практичної конференції. (Харків, 3 березня 2023 р.). Харків, 2023. С.18-21.
2. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0051+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN#BKMD-9>.
3. Азьмук. Н.А. Штучний інтелект в процесі праці у цифровій економіці: нові виклики та можливості. *Економічний вісник Донбасу*, 2019, №3, с. 138.
4. Клименко А. Л. Законодавче підґрунтя застосування штучного інтелекту: трудо-правовий аспект. *Проблеми розвитку соціально-трудова прав та профспілкового руху в Україні* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. Харків: ХНУВС, 2020. – с. 183.

ЗНАЧЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО ДОГОВОРУ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Дмитро Сергійович КОРНІЛОВ,

здобувач вищої освіти першого року навчання
третього освітньо-наукового рівня доктор PhD
кафедри права групи 081-702-1
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний
інститут», м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-4595-6271>
d.s.kornilov@khai.edu

Науковий керівник: канд. юрид. наук
Гордеюк А. О.

У роботі проведено аналіз колективно-договірного регулювання праці у період воєнного стану в Україні. Зазначається, що введення воєнного стану в державі має наслідком обмеження конституційних прав і свобод, зокрема у сфері трудових відносин. Зроблено висновки про необхідність вдосконалення колективно-договірного регулювання праці в умовах воєнного стану у державі, тому що ефективне локальне регулювання відносин між сторонами колективного договору здатне позитивно впливати на підвищення продуктивності праці, оплату праці, соціальний захист працівників та економічну стабільність підприємства.

Ключові слова: колективний договір, наймані працівники, роботодавці, продуктивність праці.

The analysis of collective bargaining regulation during a state of war in Ukraine has been conducted in the study. It is noted that the imposition of a state of war in the country leads to limitations of constitutional rights and freedoms, particularly in the field of labor relations. Conclusions have been drawn regarding the necessity to improve collective bargaining regulation in the conditions of a state of war in the country. This is because effective local regulation of relations between the parties to a collective agreement can positively impact labor productivity, wage levels, social protection of workers, and the economic stability of the enterprise.

Keywords: Collective agreement, employed workers, employers, labor productivity.

З моменту введення в Україні воєнного стану та прийняттям Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» трудове законодавство зазнає значущих змін, які пов'язані як з переорієнтуванням економіки на захист державного суверенітету, так і з формальними наслідками введення воєнного стану на всій території України [1]. Так ст. 64 Конституції України (далі – Конституція) передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. За п. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» зазначається, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права та свободи людини і громадянина, передбачені зокрема статтями 43 (право на працю) та 44 (право на страйк) Конституції [3]. Колективно-договірне регулювання праці не стало

виключенням та зазнало деяких змін, які на сьогодні створюють ризик зменшення значення колективного договору у системі трудових відносин.

Взагалі, тематиці значення колективного договору вже було приділено чимало уваги у роботах таких науковців як С. Венедіктов, О. Арсентьєва, І. Лазор, Ю. Даниліна, О. Ширінкіна, Н. Гетьманцева, А. Юрченко та інші.

Так, наприклад, Ю. Даниліна зазначає, що колективний договір, укладений з дотриманням чинного законодавства і врахуванням реальних можливостей підприємства, сприяє стабільності, високопродуктивній діяльності, створенню надійної основи для соціального захисту працівників, уникненню трудових конфліктів, зняттю соціальної напруженості в колективі, а тому укладається не тільки в інтересах найманих працівників, а й в інтересах роботодавців [4, с. 48].

У свою чергу Н. Гетьманцева стверджує, що колективний договір в сучасних умовах господарювання покликаний регулювати соціально-трудові відносини між різними трудовими колективами організацій, підприємств, установ і роботодавців. Він є тим правовим актом, що приймається не на законодавчому рівні, а заінтересованими сторонами шляхом досягнення домовленостей у вирішенні різних питань соціально-економічного, трудового та виробничого характеру [5, с. 104].

Слід зазначити, що колективний договір як інститут трудового права має давню історію і в контексті його розвитку в Україні доцільно враховувати зарубіжний досвід. Перша імплементація колективного договору у національну систему трудового законодавства відбулась у Данії в 1907 році. Пізніше така імплементація була проведена у Швейцарії, Норвегії, Німеччині, Франції, Нідерландах тощо. У Сполучених Штатах Америки в 1935 році було прийнято Закон Національних Трудових Відносин, в якому зазначалося, що працівники мають право на організацію та укладання колективних договорів із роботодавцями [6, с. 162]. Пройшовши історичний розвиток, який складає більш ніж століття, колективний договір зберігає свою актуальність і на сьогодні як інститут демократичних відносин між найманими працівниками та роботодавцями, який передбачає для його сторін багато переваг.

З початку широкомасштабної війни в Україні зіткнулися з багатьма соціальними проблемами. Окупація територій, знищення підприємств, витік кваліфікованих кадрів за кордон, зменшення ефективності праці внаслідок неможливості праці під час повітряних тривог, віялові та аварійні відключення електроенергії, масові звільнення працівників є тільки частиною всіх проблем з якими зіткнулися українці. Тому після досягнення миру в Україні буде багато завдань щодо поновлення стабільного економічного стану в державі, і їх вирішення буде напряму залежати від ефективних умов співпраці працівників та роботодавців в післявоєнний період.

В умовах воєнного стану Верховна Рада України, розуміючи деяку «застарілість» умов колективно-договірної регулювання праці та його безпосередній вплив на ефективність праці, в лютому 2023 року прийняла новий Закон «Про колективні угоди та договори» [7]. За загальним аналізом цей Закон вносить, на нашу думку, цілком позитивні нововведення з приводу його сфери дії, змісту, можливості призупинення деяких положень, колективних переговорів тощо. Проте ми вважаємо, що норми зазначеного Закону є

актуальними вже сьогодні, тому не слід заволювати з його уведенням у дію і чекати закінчення війни та ще 6 місяців після цього.

Підсумовуючи вище сказане та підкреслюючи значення колективного договору у сфер трудових відносин, варто зазначити, що він є нормативним актом локальної дії, який виконує функції посилення мотивації працівників щодо виконання їх трудових функцій, і саме колективний договір, враховуючи демократичні засади цього інституту, є заставою захищеності трудових прав працівників та покращення умов їх праці у порівнянні із чинним трудовим законодавством.

Список використаних джерел:

1. «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 24.05.2023).
2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 24.05.2023).
3. «Про введення воєнного стану в Україні» : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 24.05.2023).
4. Даниліна, Ю. С. (2011). Колективний договір як акт соціального діалогу та його роль у регулюванні умов праці. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Право*, (15), с. 44-49.
5. Гетьманцева, Н. Д. (2016). Колективний договір як інструмент соціального управління. *Соціально-економічні та правові підстави вдосконалення трудового законодавства на сучасному етапі*, с. 101-107.
6. Мартиненко, М. М., Татарінов, І. Є. (2011). Історичний огляд вітчизняного та західного досвіду розвитку колективно-договірних відносин на національному та виробничому рівнях. *Економічний вісник Донбасу*, (23), с. 159-164.
7. «Про колективні угоди та договори» : Закон України від 23.02.2023 № 2937-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2937-20#Text> (дата звернення 24.05.2023).

ВИКОРИСТАННЯ ГІПНОЗУ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ОБТЯЖУЄ ПОКАРАННЯ

Наталія Олегівна КРЕС,

студентка групи КЮ-201 Національного
університету «Чернігівська політехніка»

(м. Чернігів, Україна)

<https://orcid.org/0009-0004-2768-6644>

kres_natalia@ukr.net

Науковий керівник: канд. юрид. наук Іваньков І. В.

Висвітлення в науковій літературі поняття гіпнозу або його визнання у якості способу вчинення кримінального правопорушення досі зумовлює появу широкого спектру дискусій. Стрімкі темпи розвитку техніки та науки, зокрема в галузях психології, медицини та нейропсихології, дають змогу поглибити знання щодо людського організму в цілому та спричиняють появу нових гіпнотичних і психологічних маніпулятивних технологій. Такі новітні досягнення не завжди використовуються на користь суспільству адже, як показує практика, вони перетворюються на «зброю» відповідних структур, які використовують наукові здобутки у своїх злочинних цілях.

Ключові слова: гіпноз, психологічний примус, безпорадний стан.

The coverage of the concept of hypnosis in the scientific literature or its recognition as a method of committing a criminal offense still causes a wide range of discussions. The rapid pace of development of technology and science, in particular in the fields of psychology, medicine and neuropsychology, makes it possible to deepen knowledge about the human body as a whole and causes the emergence of new hypnotic and psychological manipulative technologies. Such recent achievements are not always used for the benefit of society, because, as practice shows, they turn into a "weapon" of the relevant structures that use scientific achievements for their criminal purposes.

Keywords: hypnosis, psychological coercion, helpless state.

Єдиної думки щодо існування гіпнозу як явища досі не існує: одна група вчених та практиків визнає гіпноз як реальне явище; друга переконана, що це вигаданий факт, який не має ніякого наукового підґрунтя, натомість використовується для «прикриття» злочинних діянь правопорушника чи неуважності, розсіяності чи довірливості потерпілої особи; третя група дотримується нейтральності та лише допускає існування такого явища.

Проблематиці існування гіпнозу як явища приділяли увагу ще в минулих століттях, відомі на той час криміналісти (наприклад австрійський вчений Ганс Гросс у своїх наукових працях стверджував, що будь-яка ментально-здорова людина може бути загіпнотизована, саме тому сумніватися в існуванні гіпнозу просто негуманно) наводили приклади застосування гіпнозу у повсякденному житті (випадки безполісних пологів за використання гіпнозу тощо) та стверджували, що потрібно ставитися до гіпнотичних навіювань з повною серйозністю та не виключати їх існування при кваліфікації дій правопорушника [1, с.35].

Під гіпнозом у сучасній науковій літературі прийнято розуміти стан свідомості, який змінений унаслідок цілеспрямованого та ефективного впливу на психіку людини. Такий стан супроводжується феноменами гіпнотичного

характеру (наприклад неспроможність орієнтуватися у часі, наявність різного роду галюцинацій (позитивних та негативних), каталапсія тощо) та застосовується у якості способу вчинення злочинного діяння, тобто як вид психічного примусу (насильства) – незаконний інформаційний вплив на психічний стан особи, поза волею якої вчиняється кримінальне правопорушення (приведення останньої в безпорадний стан або використання примусу до неї щодо вчинення протиправних дій). На наш погляд причинами панування широко розповсюдженої точки зору про те, що гіпноз не визнається способом вчинення кримінального правопорушення є: 1.на практиці майже не можливо встановити наявності чи відсутності гіпнотичного впливу на жертву; 2.упереджене ставлення працівників правоохоронних органів до такого явища та науково доведених технік впливу щодо потерпілого за допомогою застосування фокалізації.

Невизначеність у кримінально-правовій літературі щодо існування гіпнозу як реального явища породжує різне ставлення науковців щодо приналежності такого феномену до певного виду суспільно небезпечних діянь. Деякі науковці вважають, що гіпноз потрібно відносити до інформаційних, позаінформаційних бо змішаних способів впливу на психіку людини. Основуючись на проведеному дослідженні Храмцова О., щодо практики застосування гіпнозу, ми дотримуємося версії характеристики гіпнозу як психологічного примусу. Практика застосування кримінального гіпнозу показує, що таке явище спричинило появу наступних наслідків: стирання пам'яті (повне або часткове); нав'язування певних рухів (повторення рухів за кимось чи перебування в одній позі протягом певного часу) або емоцій (неконтрольовані злість, ревності тощо), формування у потерпілого «необхідних» реакцій та ліній поведінки після спілкування із правопорушником-гіпнотизером [2, с. 56]. На нашу думку, гіпноз дійсно відповідає ознакам психічного примусу адже характеризується: 1.наявністю вимоги злочинця виконати незаконні дії або утриматися від їх виконання; 2.застосуванням гіпнозу всупереч волі жертви; 3.існуванням мети – змусити особу, яка перебуває у стані гіпнозу вчинити певні «вигідні» для правопорушника дії.

Як стверджують науковці, фізичний та психічний примус також слід розглядати як обставини, які обтяжують покарання. Вичерпний перелік таких обставин наведено у ч.1 ст. 67 Кримінального Кодексу України [3]. В контексті визначеної теми доцільно звернути увагу на кримінальні правопорушення, які вчиняються щодо особи, яка перебуває у безпорадному стані. Такий стан, відповідно до п.5 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30.05.2008 року №5 вважається безпорадним через похилий чи малолітній вік, фізичні вади, розлади психічної діяльності особи чи непритомний стан – тобто стан, при якому особа не мала змоги розуміти характер та значення дій, які вчиняє та була неспроможна чинити опір [4]. В юридичній науковій літературі залишається дискусійним питання про віднесення до безпорадного стану перебування жертви у стані сну, паніки або ситуації коли особа фізично не спроможна зарадити ситуації в якій перебуває (наприклад коли жертва залишилась «сам на сам» з озброєним злочинцем в

закритій кімнаті), в цей перелік науковці також додають перебування людини у стані гіпнозу.

Отже, більшість науковців у сфері кримінального права відносять дії злочинця щодо введення жертви у стан гіпнозу до психічного насильства, який, за своїми характеристиками в наукових колах розцінюється як безпорадний стан. Вважаємо за необхідне визнати гіпноз обставиною, яка обтяжує покарання, з огляду на те, що правопорушник при застосування гіпнозу досягає своїх злочинних цілей та вчиняє кримінальне правопорушення за використання іншої особи (всупереч її волі) або «її руками» та включити дане положення до ч.1 ст. 67 Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел:

1. Шевчук А. Гіпноз і кримінальне правопорушення: наукові погляди Ганса Гросса. Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2021 р.). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці : Технодрук, 2021. 280 с.
2. Храмцов О. Щодо гіпнозу як способу вчинення злочину (кримінально-правовий та кримінологічний аспект). *Боротьба із злочинністю та забезпечення громадського порядку: проблеми теорії та практики.* 2009. С.54-62.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України 05.04.2001 р. №2341-III. Дата оновлення 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text> (дата звернення 20.05.2023).
4. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. №5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text> (дата звернення 20.05.2023).

СУБ'ЄКТИ КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Іван Іванович КУПРІЯНОВ,

*аспірант кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу Одеського
державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: *докт. юрид. наук, професор
Рудой К. М.*

Контрольно-наглядові повноваження є важливою складовою системи контролю за діяльністю Національної поліції України. Вони спрямовані на забезпечення ефективності, законності та додержання прав людини в роботі поліцейських. Основні контрольно-наглядові органи, які здійснюють контроль за діяльністю Національної поліції України, включають:

1. Офіс Генерального прокурора України: прокуратура виконує важливу роль у контролі за діяльністю Національної поліції. Основні контрольно-наглядові повноваження Офісу Генерального прокурора включають:[4]

- Контроль за законністю: прокуратура контролює діяльність Національної поліції з метою забезпечення додержання закону. Вона перевіряє, чи виконують поліцейські свої обов'язки відповідно до чинного законодавства, а також дотримуються прав громадян.

- Розслідування злочинів поліцейських: прокуратура має повноваження розслідувати злочини, вчинені посадовими особами Національної поліції. Це включає злочини, пов'язані з корупцією, зловживанням владою, неправомірним застосуванням сили тощо.

- Контроль за дотриманням процесуальних правил: прокуратура перевіряє, чи дотримуються поліцейськими процесуальних правил під час здійснення слідчих дій, затримання осіб, проведення обшуків та інших процесуальних заходів.

- Дисциплінарний контроль: прокуратура має повноваження проводити дисциплінарні розслідування стосовно посадових осіб Національної поліції, якщо є підстави вважати, що вони порушили службові правила або не виконали свої обов'язки належним чином.

- Контроль за розслідуванням злочинів, вчинених проти поліцейських: прокуратура здійснює контроль за розслідуванням злочинів, вчинених проти посадових осіб Національної поліції, та забезпечує їх захист і права в рамках закону.

2. Державна служба України з контролю за наркотиками: Державна служба України з контролю за наркотиками (Держнаркоконтроль) має контрольно-наглядові повноваження за діяльністю Національної поліції України щодо контролю за наркотиками. Основні контрольно-наглядові повноваження Держнаркоконтролю включають:[2]

- Контроль за виконанням законодавства про наркотики: Держнаркоконтроль здійснює контроль за дотриманням Національною

поліцією законодавства, що регулює питання контролю за наркотиками. Вони перевіряють, чи поліцейські дотримуються процедур щодо виявлення, затримання, конфіскації та знищення наркотичних речовин, а також чи ефективно виконуються заходи по запобіганню наркозлочинності.

- Співпраця та координація з Національною поліцією: Держнаркоконтроль забезпечує співпрацю та координацію з Національною поліцією у сфері контролю за наркотиками. Вони обмінюються інформацією, проводять спільні оперативні заходи, координують свої дії для ефективного виконання завдань щодо боротьби з наркозлочинністю.

- Моніторинг діяльності поліції: Держнаркоконтроль здійснює моніторинг діяльності Національної поліції у сфері контролю за наркотиками. Вони аналізують статистичні дані, контролюють виконання профілактичних та розслідувальних заходів, оцінюють ефективність застосовуваних методів роботи та вживають заходів для покращення результатів.

- Контроль за ліцензуванням та реєстрацією наркотичних речовин: Держнаркоконтроль контролює виконання Національною поліцією процедур ліцензування та реєстрації наркотичних речовин, які використовуються в розслідуванні та оперативній діяльності. Вони перевіряють правильність ведення обліку та забезпечення безпеки таких речовин.

3. Громадська рада при Міністерстві внутрішніх справ України: Громадська рада при Міністерстві внутрішніх справ України виконує свої функції контролю за діяльністю Національної поліції через різні методи і механізми. Основні способи контролю включають наступні:[3]

- Аналіз діяльності поліції: Громадська рада аналізує роботу поліції шляхом перегляду статистичних даних, звітів та інформації про виконання поліцейськими своїх обов'язків. Вони вивчають ефективність поліцейських заходів, які були вжиті для забезпечення громадської безпеки та розв'язання злочинів.

- Співпраця з поліцією: Громадська рада співпрацює з поліцією, проводячи зустрічі, консультації та обговорення з польовими працівниками та керівництвом поліції. Це дає можливість раді висловлювати свої побажання, рекомендації та підтримку у вдосконаленні діяльності поліції.

- Розгляд скарг і звернень: Громадська рада отримує скарги і звернення від громадян щодо роботи поліції. Вони вивчають ці скарги, проводять аналіз і розглядають їх на засіданнях ради. Результати цих розглядів можуть включати рекомендації для поліції щодо вжиття заходів щодо врегулювання ситуації або покращення роботи.

- Моніторинг спеціальних операцій: Громадська рада має право проводити моніторинг спеціальних операцій, що проводяться поліцією. Їхні представники можуть брати участь у спостереженні за проведенням таких операцій, перевіряти дотримання законності та прав людини під час їх реалізації.

4. Національне антикорупційне бюро України: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) виконує контрольні-наглядові повноваження за діяльністю Національної поліції. Основні контрольні-наглядові повноваження НАБУ щодо діяльності національної поліції включають:[1]

- Контроль за запобіганням та виявленням корупції: НАБУ має повноваження контролювати діяльність Національної поліції з метою запобігання та виявлення корупційних правопорушень. Вони здійснюють моніторинг, розслідують корупційні дії в поліції та приймають заходи для їх припинення.

- Розслідування корупційних злочинів поліцейських: НАБУ займається розслідуванням корупційних злочинів, вчинених посадовими особами Національної поліції. Вони проводять досудові розслідування, збирають докази, здійснюють обшуки та інші слідчі дії для забезпечення притягнення до відповідальності винних осіб.

- Моніторинг діяльності поліції: НАБУ здійснює моніторинг діяльності Національної поліції з метою виявлення недоліків, системних проблем та корупційних ризиків. Вони аналізують статистичні дані, контролюють виконання службових процедур та норм, а також взаємодіють з поліцейськими під час проведення спільних операцій.

- Забезпечення співпраці та координації: НАБУ співпрацює з Національною поліцією у сфері протидії корупції. Вони обмінюються інформацією, спільно проводять розслідування, координують свої дії з метою ефективного виконання завдань щодо боротьби з корупцією.

- Контроль за фінансовою діяльністю: НАБУ контролює фінансову діяльність Національної поліції, зокрема здійснює перевірки фінансових операцій, контролює використання бюджетних коштів та додержання фінансових процедур.

Таким чином, діяльність Національної поліції України потребує постійного та ефективного контролю. Контроль є необхідним для забезпечення додержання законності, професійних стандартів, етичних норм та запобігання корупції. Він має бути систематичним, всебічним і здійснюватись різними органами, такими як Офіс Генерального прокурора України, внутрішній контроль МВС України, Національне антикорупційне бюро та інші відповідні структури. Контроль повинен охоплювати всі аспекти роботи поліції, включаючи розслідування злочинів, взаємодію з громадськістю, використання ресурсів та фінансів, дотримання прав людини та інші важливі аспекти. Тільки такий систематичний та всеохоплюючий контроль може забезпечити довіру громадськості до поліції та гарантувати її ефективну роботу на благо суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 47. Верховна рада України. Законодавство України
URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
2. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками: Закон України від 12.08.2015 № 647. Верховна рада України. Законодавство України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
3. Про Національну поліцію України: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. № 2341-III. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ЩОДО СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО КЛІМАТУ СОЦІАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Юлія Григорівна ЛОСЄВА,

*аспірант кафедри соціальної і гуманітарної
політики ННІ «Інститут державного управління»
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна.*

Досягнення динамічного і стабільного зростання економіки неможливо без отримання необхідного економіці об'єму інвестицій. Тому інвестиції відіграють центральну роль в економічному розвитку країни. Відповідно головним завданням інвестиційної політики України є створення сприятливого інвестиційного клімату як в країні в цілому, так і в окремих регіонах. Від ефективної реалізації державної політики щодо створення сприятливого інвестиційного клімату залежить можливість розв'язання соціальних та економічних проблем.

Питання залучення інвестицій в Україну з метою створення сприятливого інвестиційного клімату та досягнення статусу інвестиційно-привабливої країни присвячені праці багатьох вчених. Зокрема, Александер Г., Беренс В., Бэйли Дж., Гітман Л. Дж., Джонк М. Д., Хавранек П. М., Шарп У., Епштайн Д. А., Харрісон Д. А., Томпсон Дж. Б., Мейер К. Е. Вагомий внесок у дослідження питань, пов'язаних із залученням іноземних інвестицій та створенням сприятливого інвестиційного клімату України, займалися такі вітчизняні вчені, як Музиченко А. С., Філіпенко А. В., Комаров В. М., Лановий В. С., Бланк І. О., Мельник М. В., Дацишин М. Б., Гунський Б. В., Гуткевич С. О. та ін. Однак проблеми забезпечення сприятливого інвестиційного клімату потребують постійного розгляду, аналізу та вирішення

Неможливо уявити сучасну українську економіку без іноземних інвестицій. Вони є вирішальним чинником економічної політики як промислово розвинутих країн, так і країн, що розвиваються.

Приймаючи рішення про доцільність капітальних вкладень, потенційні інвестори вирішальну роль відводять оцінці державної політики щодо вітчизняних та іноземних інвестицій, ймовірності націоналізації іноземного майна, міцності державних інституцій, послідовності дій політичної влади, ступеню державного втручання в економіку та входженню країни до систем міжнародних договорів з питань регулювання відносин в сфері іноземного інвестування, забезпеченню захисту прав іноземного інвестора в приймаючій країні та можливості розв'язання спорів на міжнародному рівні [1].

На сьогодні в економічній науці немає єдиного підходу до визначення поняття "інвестиційний клімат". Найчастіше інвестиційний клімат трактують як сукупність політичних, економічних, юридичних чинників та умов регулювання інвестиційної діяльності. Г. Фролова трактує: "інвестиційний клімат – сукупність чинників економічного, політичного, правового та соціального характеру, які бере до уваги інвестор, ухвалюючи рішення щодо здійснення інвестицій" [4]. П. Брін у своїх наукових працях наводить таке

визначення: “інвестиційний клімат – сукупність політичних, економічних юридичних чинників, які формують собою певний стан, в якому існує рівна можливість для реалізації процесу інвестування як іноземних так і вітчизняних інвесторів” [2]. Дослідник Б. Карпінський вважає, що “інвестиційний клімат – багатofакторна система цілеспрямованих заходів, яка свідомо формуються на державному та регіональному рівнях в інтересах ширшого залучення на конкретну територію додаткових ресурсів у грошовій та матеріальній формах” [3].

Виходячи із вищевикладеного, можна навести наступне визначення: «інвестиційний клімат – це комплексна характеристика соціально – економічного середовища, забезпечує продуктивну інвестиційну діяльність вітчизняних і зарубіжних інвесторів».

Інвестиційний клімат в Україні має ряд проблем, які ускладнюють залучення інвестицій та громадянське інвестування в країну. Деякі з основних проблем включають: періодичні зміни у владі та політичні конфлікти можуть створювати невизначеність та ризики для інвесторів; корупція в Україні залишається серйозною проблемою, що може сприяти незаконним витратам і втраті довіри інвесторів; проблеми з правами власності і судова система, яка не завжди надає справедливі рішення, можуть відлякувати інвесторів; складність податкового законодавства та непередбачуваність податкових змін можуть бути бар'єром для інвестицій; зависока бюрократія та складність адміністративних процедур можуть відігравати роль у затримках і витратних витратах для інвесторів; повномасштабна війна з Росією має великий негативний вплив на інвестиційний клімат. Ці проблеми не тільки ускладнюють залучення інвестицій, але також впливають на загальний економічний розвиток країни. Для покращення інвестиційного клімату в Україні потрібні комплексні реформи, спрямовані на розв'язання цих проблем.

Привабливий інвестиційний клімат є важливим для країни з кількох ключових причин. По-перше, економічний розвиток. Привабливий інвестиційний клімат сприяє залученню інвестицій, що, в свою чергу, стимулює економічний розвиток. Інвестиції сприяють створенню нових підприємств, робочих місць, росту виробництва та збільшенню обсягів експорту. По-друге, зниження безробіття. Рост бізнесу, створення нових робочих місць і підвищення доходів сприяють зменшенню безробіття та підвищенню життєвого рівня населення. По-третє, технологічний розвиток. Інвестиції в науково-дослідну роботу і інновації сприяють розвитку нових технологій і підвищенню конкурентоспроможності країни. По-четверте, покращення життєвого середовища. Інвестиції можуть бути спрямовані на розвиток екологічно чистих технологій і проєктів, що поліпшує якість життя та знижує негативний вплив на навколишнє середовище. Узагальнюючи, привабливий інвестиційний клімат є ключовим чинником для сталого економічного розвитку, покращення якості життя громадян та залучення іноземних інвесторів.

Створення сприятливого клімату соціального інвестування в Україні є важливою метою для залучення інвестицій у соціальні проєкти та розвиток громад. Для досягнення цієї мети можна використовувати різні підходи та інструменти. Визначимо декілька основних підходів: створення спеціального

законодавства, створення соціальних інвестиційних фондів, підтримка соціальних підприємств, підвищення свідомості та освіта, партнерства з міжнародними організаціями.

Ці підходи можуть бути використані разом або окремо для створення сприятливого клімату соціального інвестування в Україні. Головною метою є забезпечення того, щоб інвестори були зацікавлені в фінансуванні проєктів, які приносять соціальну користь, а також отримують прийнятну фінансову винагороду за свої інвестиції.

Сьогодні формування сприятливого інвестиційного клімату для залучення соціальних інвестицій в Україну має бути одним із головних завдань органів публічного управління. З метою розвитку позитивного інвестиційного клімату нашої країни потрібно формувати таку інвестиційну репутацію, яка може забезпечити поважне місце нашій країні на міжнародній арені в умовах постійної конкурентної боротьби. Держава повинна визначатися як надійний партнер для іноземних інвесторів та міжнародних організацій. Безумовно, що розвиток ринкової економіки та суспільно-політична стабільність усередині країни є основою для формування позитивного інвестиційного клімату.

Список використаних джерел:

1. Денисенко М. П. Інвестиційний клімат України та напрямки його подальшого покращення. *Проблеми науки*. 2005. №12. С. 32-39.
2. Брінь П. В. Проблеми інвестиційного клімату / П. В. Брінь, М. В. Акулова. *Вісник НТУ ХПІ*. 2013. № 69 (1042). С. 112—116.
3. Карпінський Б.А. Інвестиційний клімат в Україні. *Фінанси України*. 2008. № 7. С. 139-148.
4. Фролова Г. І. Оцінка інвестиційного клімату в Україні. *Економіка та управління національним господарством: Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 2 (26). С. 67—69.

НАПРЯМИ РОЗВ'ЯЗАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Валерія Андріївна МАКАРЕНКО,

*студентка 2-го курсу Національного технічного
університету України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0006-8863-9731>
zirchiktana@gmail.com*

Науковий керівник: канд. екон. наук,
Глуценко Я. І.

У сучасних умовах Україна стикається зі складною міграційною кризою, спричиненою збройним конфліктом на сході країни та іншими соціально-економічними чинниками. За період повномасштабної війни станом на 1 січня 2023 року від'ємне сальдо міграції становило приблизно 6,7 мільйонів [1]. Однією з головних цілей спільної післявоєнної стратегії України та ЄС є повернення українців. На сьогоднішній день ситуація з міграцією є досить критичною і несе в собі загрозу національній економіці та безпеці України. Умови воєнного стану ще більше ускладнюють ситуацію та вимагають швидких та ефективних дій з боку влади і пошуку оптимального рішення.

Задоволення першочергових потреб населення та створення умов для повернення людей додому мають бути головними пріоритетами економічної політики, запровадженої в умовах воєнного стану та принаймні протягом року під час війни та після її завершення. Разом із питаннями безпеки це означає забезпечення базових потреб людей, таких як житло, їжа, вода, тепло, світло та паливо. У процесі розв'язання міграційної кризи важливо враховувати права та потреби населення, зокрема у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення та доступу до ринку праці. Для цього необхідно розробляти та впроваджувати законодавчі та нормативні акти, що гарантують покращення ситуації.

Одним з напрямків розв'язання міграційної кризи є забезпечення безпеки на кордоні. Необхідно підвищити контроль за державними кордонами, встановити більш жорсткі міграційні процедури та запровадити ефективні механізми боротьби з нелегальною міграцією.

Але головною проблемою країни пов'язаною з міграційною кризою є скорочення податкових надходжень до державного бюджету через зменшення ділової активності та шокового стану бізнесу. За даними Світового Банку скорочення приватного споживання до кінця поточного року прогнозується на рівні -50% від показників минулого року. Це явище, а також обмеження можливостей експорту продукції з України, негативно впливають на інвестиційний клімат. Відтік населення з постійних місць проживання і втрата постійної роботи суттєво впливає на споживання в середині країни і відповідно на обсяги виробництва товарів та послуг [2].

Країні варто створювати позитивні умови для активного розвитку бізнесу. Уряд має забезпечити оперативний розподіл і ефективне використання міжнародної допомоги та власних ресурсів для покращення бізнес-середовища та економічних процесів в країні. Це передбачає запровадження збалансованої тарифної політики та усунення будь-яких регуляторних бар'єрів, які перешкоджають бізнесу мати доступ до такої допомоги. Якщо продовжувати тему міжнародного співробітництва, державі варто розвивати тему з іншими країнами-партнерами про розширення економічної співпраці. З огляду на це, результативним буде інформувати компанії про нові торговельні можливості та усунути тарифні перешкоди для необхідного імпорту. Такі сигнали можуть стати вирішальними як для малих і середніх підприємств, так і для великих через значні обмеження експортного потенціалу та розпад старих логістичних ланцюгів.

Окрім цього, важливим напрямком розв'язання міграційної кризи є підтримка економічного розвитку регіонів, що постраждали від конфлікту. Необхідно створити сприятливі умови для відновлення економіки та соціальної сфери на територіях, які постраждали від війни, що сприятиме поверненню тимчасово переміщених осіб та зменшенню потоку мігрантів. Такий розвиток регіонів також відкриє більше можливостей для населення на ринку праці та збільшенню робочих місць.

Також необхідно розвивати програми професійної підготовки для місцевого населення та тимчасово переміщених осіб, що допоможе підвищити їх кваліфікацію та забезпечити зайнятість і зменшити інтерес виїзду за межі країни. Важливим напрямком розв'язання міграційної кризи є підтримка тимчасово переміщених осіб та забезпечення їхньої соціальної адаптації. Це можна зробити шляхом надання фінансової та психологічної підтримки, надання житла, організації робочих місць та інших видів соціальної допомоги. Важливо забезпечити доступ тимчасово переміщеним особам до освіти та робочих місць, що допоможе їм інтегруватися в нове середовище та забезпечити собі джерело доходу.

Одним з прикладів ефективного розв'язання міграційної кризи є досвід країн Європейського Союзу. Наприклад, у Фінляндії успішно впроваджується програма, допомоги інтеграції тимчасово переміщених осіб в місцеве середовище шляхом надання підтримки в різних сферах. Інтеграція мігрантів у Фінляндії передбачає створення індивідуальних планів інтеграції для кожного іммігранта, а також розробляється система оцінки кваліфікації мігранта на ринку праці [3, с. 81]. Також важливо зазначити успішний досвід Канади у забезпеченні безпеки на кордонах, де передбачені чіткі процедури вислання з країни осіб, які порушують положення про в'їзд, та також розвитку програм економічної інтеграції мігрантів та залучення бізнес-мігрантів у країну [4, с. 60].

Враховуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що розв'язання міграційної кризи в умовах режиму воєнного стану є складним завданням, яке потребує комплексного підходу та співпраці між різними секторами влади та громадськими організаціями. Важливо забезпечити безпеку на кордонах, надати підтримку тимчасово переміщеним особам, забезпечити доступ до освіти та робочих місць, розвивати програми професійної підготовки, давати

більше можливостей для розвитку підприємницької діяльності та впроваджувати законодавчі та нормативні акти, що гарантують безпеку та підтримку населення. Такий комплексний підхід дозволить ефективно розв'язати міграційну кризу та забезпечити відновлення демографічної ситуації.

Список використаних джерел:

1. World bank: website. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення 28.03.2023)
2. Стародубов О. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки і шляхи подолання. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562/> (дата звернення 28.03.2023)
3. Муц Л. Ф. Регуляторний вплив на інтеграцію іноземців в українське суспільство. Інвестиції: практика та досвід № 20. 2018. С. 112. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2018.pdf (дата звернення: 28.03.2023).
4. Дракохруст Т. Адміністративно-правове регулювання міграції в Канаді. Юридичний вісник № 4. 2019. С. 275. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15856/T.%20Дракохруст%20Адміністративно-правове%20регулювання%20міграції%20у%20Канаді.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 28.03.2023).
5. Європейська комісія. Напрямки європейської міграційної політики URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/overview_en (дата звернення 28.03.2023)
6. Ільїна, О.В. Права та свободи тимчасово переміщених осіб в Україні. 2016. № 9. с. 105-116.

ДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Альона Олегівна МУЗИЧУК,

*фахівець відділу міжнародного
співробітництва Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0004-9036-4621>
alionamuzychuk@gmail.com*

Міжнародне співробітництво являє собою один із найбільш актуальних і важливих для розбудови держави напрямків діяльності в умовах сучасного глобалізованого середовища. Не випадково Україна на рівні нормативно-правових актів та політичної волі громадян окреслила чіткий вектор на гармонійну інтеграцію з Європейським Союзом, США, Канадою та іншими державами з розвинутою демократією. Такі соціально-економічні реалії окреслюють необхідність удосконалення діяльності усіх вітчизняних правоохоронних органів задля наближення рівня якості їх функціонування до високих міжнародних стандартів.

Міжнародне співробітництво постає невід'ємною частиною сучасного світорозуміння, сформованого на основі міжнародно-правових актів, а також схвалених світовим співтовариством стратегій подальшого розвитку людства, визначених зокрема 17 Цілями Сталого Розвитку, затвердженими у вересні 2015 року на Саміті ООН зі сталого розвитку в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку.

Керівництво Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) постійно працює над інституційним та організаційно-управлінським втіленням все нових прогресивних міжнародних стандартів у діяльність вітчизняних правоохоронних органів. Так, Департамент міжнародних зв'язків МВС України організовує та координує міжнародну діяльність усіх органів, що входять до складу МВС України. Значна увага питанню впровадження в освітній процес та наукову діяльність передового іноземного досвіду приділяється на рівні Департаменти освіти, науки та спорту МВС України, за організації та координації якого проводяться програми, тренінги, підвищення кваліфікації за участі міжнародних експертів.

Національна поліція України (далі – поліція) у світлі стратегічного бачення розбудови міжнародного співробітництва, сформованого керівництвом держави та МВС України, активно впроваджує міжнародні стандарти з метою удосконалення діяльності всіх органів та підрозділів, а також підвищення ефективності боротьби зі злочинністю.

Одним із найважливіших завдань у сфері міжнародного співробітництва поліції постає обмін досвідом та передача найкращих практик у сфері правоохоронної діяльності. Співпраця з правоохоронними органами інших держав світу на рівні спільних навчальних програм, семінарів та тренінгів дозволяє українським поліцейським отримувати цінні знання щодо новітніх методів розслідування, технологій запобігання та протидії окремим

правопорушенням. Такий міжнародний обмін досвідом допомагає підвищити професіоналізм поліцейських та рівень їх функціональної підготовки.

Водночас співпраця поліції з міжнародними партнерами сприяє створенню спільних механізмів та стратегій боротьби зі злочинністю. Подібне об'єднання зусиль дозволяє розробити комплексні плани дій, спрямовані на боротьбу з організованою злочинністю, кіберзлочинністю, торгівлею людьми тощо.

Також міжнародне співробітництво забезпечує обмін інформацією між правоохоронними органами різних країн. Швидкий та ефективний обмін оперативною інформацією є надзвичайно важливим для успішного розслідування злочинів. Спільні бази даних, комунікаційні канали та мережі сприяють оперативній взаємодії між поліцейськими відомствами різних країн.

Особливу роль у практичному втіленні напрямку міжнародного співробітництва відіграють заклади вищої освіти МВС України (далі – ЗВО МВС України), на базі яких періодично проводяться конференції, круглі столи, тренінги, урочисті заходи за участю міжнародних експертів. Саме ЗВО МВС України з огляду на наявний науково-дослідний потенціал проводять дослідження громадської думки за участі зарубіжних науковців, реалізують міжнародні проекти, виступаючи не лише їх учасниками, а й координаторами та організаторами, тим самим закладаючи стратегічні напрямки міжнародного співробітництва на тривалий період.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що міжнародне співробітництво є невід'ємною складовою діяльності органів та підрозділів Національної поліції України. Таке співробітництво у світлі стратегічного бачення його сутності керівництвом держави та МВС України сприяє обміну досвідом, розробці спільних стратегій та планів дій, оперативній інформаційній взаємодії та боротьбі з транснаціональною злочинністю. Реалізація даного напрямку діяльності є важливою задля удосконалення роботи поліції та гарантування безпеки як на національному, так і на міжнародному рівні. Як перспективний напрямок подальших досліджень визначено подальше наукове осмислення напрямків міжнародного співробітництва поліції в умовах воєнного стану, а також його конкретних форм і методів, у тому числі тих, що пов'язані із взаємодією із ЗВО МВС України.

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Інесса Михайлівна ОВСЯННИКОВА,

*аспірант, старший науковий співробітник
сектору економічних досліджень,
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3351-7781>
inessa_ovs@ukr.net*

Відзначено, що міжнародне співробітництво є одним із найважливіших напрямків підвищення ефективності судово-експертної діяльності в Україні. Виділено основні напрямки співробітництва, окреслено форми і методи міжнародної співпраці.

Ключові слова: *ефективність, міжнародна співпраця, регулювання, судово-експертна діяльність.*

It is noted that international cooperation is one of the most important areas for improving the effectiveness of forensic activity in Ukraine. The main areas of cooperation are highlighted, forms and methods of international cooperation are outlined.

Keywords: *effectiveness, international cooperation, regulation, forensic activity.*

Ефективне експертне забезпечення правосуддя в Україні неможливе без якісної судової експертизи. Водночас, в складних умовах рашистської агресії проти України, перед судово-експертною діяльністю постають нові складні виклики й завдання. Розвиток нашого суспільства у військовий час висуває потребу не тільки у розширенні кола вирішуваних експертних завдань та розробці нових якісних методів їх вирішення, а й у вдосконаленні адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності загалом. Влучно зауважує В. Шевчук, що в системі забезпечення судово-експертної діяльності важливими є різні напрями, які впливають на якість й ефективність такої діяльності: науково-теоретичне, організаційно-управлінське, кадрове, методичне, матеріально-технічне, інформаційне, фінансове, зокрема нормативно-правове, забезпечення. Але тільки реалізація комплексного підходу до проблем забезпечення судово-експертної діяльності зумовить її успішність і результативність [1, с. 36].

Вирішення поставлених цілей та задач перед державою може значно прискоритися у часі за умови використання нею, напрацьованого наукою в галузі судової експертизи, світового досвіду й практики. Передовий міжнародний досвід може суттєво посприяти підвищенню ефективності та якості результатів проведених експертних досліджень, підвищити рівень надійності висновку експерта.

На основі аналізу документів, що регламентують міжнародну співпрацю у галузі судової експертизи можна виділити такі основні напрямки співробітництва: напрямок наукової роботи з основних проблем судової експертизи, удосконалення існуючих та створення нових методів та методик судової експертизи, їх стандартизація та валідація, обмін досвідом експертної

практики та підготовка кадрів. До основних форм та методів здійснення міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи можна віднести: обмін науковою інформацією, координацію наукових досліджень, спільне навчання фахівців та обмін у рамках навчання, взаємне рецензування наукових робіт та експертних висновків. Як окрему форму міжнародної співпраці можна виділити проектну співпрацю по грантам, притаманну міжнародним організаціям [2, с. 146].

Таким чином, одним із найважливіших напрямків підвищення ефективності судово-експертної діяльності в державі є міжнародне наукове співробітництво, яке можливе завдяки спільним заходам, передбаченим міжнародними договорами. Україна має потужний науково-технічний потенціал. Унікальні наукові розробки вітчизняних фахівців в галузі судової експертизи відомі вже далеко за межами нашої держави та щодня підвищують авторитет українських судових експертів. Вагому роль у здійсненні та розвитку міжнародного наукового співробітництва повинна відігравати саме держава, адже завдяки її втручанню відбувається не тільки просування української експертології на міжнародний ринок, а й забезпечується економічне зростання нашої країни.

Так, у відповідності до основного закону, яким визначаються правові, організаційні та фінансові основи судово-експертної діяльності в Україні, державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики [3, Ст. 24].

Процес зближення української та європейської культури сьогодні є надзвичайно актуальним. Саме зараз між Україною та більш розвинутими країнами ЄС налагоджуються нові міцні зв'язки, відкриваються нові можливості та перспективи для плідної співпраці. На тлі інтеграції України у європейський простір виникає й необхідність зміцнити позиції української системи судово-експертних установ, забезпечивши заходи зі збільшення фінансування наукової діяльності. Належний рівень фінансування міг би позитивно вплинути на імідж і якість проведення судових експертиз та експертних досліджень у нашій країні й за кордоном. Для покращення цієї ситуації необхідно динамічно розвиватися зсередини, водночас обов'язково акцентувати увагу на міжнародному співробітництві саме в науково-технічній сфері. У майбутньому збільшення фінансування державою галузі судової експертизи має стати пріоритетом [4, с. 38].

Список використаних джерел:

1. Шевчук В. М. Методологічні проблеми вдосконалення законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності. *Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя* : матеріали круглого столу (м. Харків, 6–7 лют. 2020 р.). Харків, 2020. С. 34—41. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/18047> (дата звернення: 02.06.2023).

2. Яценко І. І. Загальна характеристика міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи: адміністративно-правовий аспект. *Наукові записки*. Серія : Право. 2019. Випуск

7. С. 142—147. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230.2019.7.28> (дата звернення: 02.06.2023).

3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (зі змін. та допов.) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 02.06.2023).

4. Ключев О. М. Міжнародне наукове співробітництво — ефективний механізм удосконалення судово-експертної діяльності. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (м. Харків, 15—16 квіт. 2021 р.). Харків : Право, 2021. С. 37—39. URL: https://www.hniise.gov.ua/uploads/files/public-folder/2021_tezu_konference%20in%20print5.pdf (дата звернення: 03.06.2023).

ЕКСПЕРТНА ІНІЦІАТИВА У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Сергій Анатолійович ОНОПРІЄНКО,

*завідувач лабораторією інформаційно-аналітичного
забезпечення судово-експертної діяльності,
сертифікації та контролю якості досліджень
Національного наукового центру Інститут судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса
<https://orcid.org/0000-0001-7574-7457>*

У роботі проаналізовано концептуальні засади, погляди й ідеї щодо розуміння сутності та форм експертної профілактики, адже в рамках кримінологічного дослідження феномену експертної ініціативи у рамках здійснення експертної профілактики, є неоднозначність як наукового розуміння й опрацювання, так і практичного застосування відповідного понятійно-категоріального апарату. Сутність експертної профілактики полягає у впливі відповідних суб'єктів на злочинність за допомогою використання спеціальних фахових знань.

Ключові слова: експертна профілактика, превенція, судова експертиза, судово-експертні установи.

Українське суспільство перебуває в складній не лише соціально-економічній, а й кримінальній ситуації. Злочинність вийшла далеко за межі загально-кримінального феномену і перетворилася на фактор, що створює реальну загрозу національній безпеці, основам державного устрою. Вона набуває організованих, транснаціональних форм із корумпованими зв'язками. Злочинність глибоко проникла в економіку, фінансову і політичну системи.

Негативні процеси й тенденції, які спостерігаються в Україні, вимагають постійного наукового відстеження, глибокого та детального дослідження криміногенної обстановки, внесення відповідних коректив у стратегію й тактику протидії кримінальним правопорушенням в цілому. Отже, актуальність питань кримінологічної діяльності судово-експертних установ, а також необхідність розробки практично спрямованих пропозицій і рекомендацій із удосконалення науково-практичних підходів до її організації та здійснення, обумовили необхідність наукового дослідження цих питань.

Як зазначають науковці та практики [1; 2; 3], профілактика правопорушень – один із найважливіших напрямів боротьби із злочинністю. Слід наголосити, що заходи попередження злочинності є більш дієвими, раціональними і гуманними формами боротьби з нею, а тому і такими, яким має віддаватися перевага.

Безумовно, ефективний вплив на злочинність, зниження інтенсивності процесів негативних впливів і детермінації, зміна якісних і кількісних показників злочинності до компромісно прийнятного суспільством стану є головною метою кримінологічної діяльності як системи різноманітних за формою і напрямом цілеспрямованих дій. Зазначимо, що попередження злочинності є не єдиною, але однією з головних кінцевих цілей кримінологічної діяльності, в яку залучено різні органи державної влади та органи місцевого

самоврядування, а також недержавні органи й установи, громадські організації та формування, посадових та інших осіб.

Закон України «Про судову експертизу» [4] визначає превентивну діяльність як дослідження на основі спеціальних знань у галузі на науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Головними обов'язками експерта незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи, відповідно до зазначеного закону (ст. 12) є проведення повного дослідження і надання обґрунтованого та об'єктивного письмового висновку, надання роз'яснень щодо цього висновку, а також самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі. Інші обов'язки судового експерта передбачаються процесуальним законодавством.

Для реалізації зазначених завдань судовий експерт незалежно від виду судочинства має право:

1) подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертизу призначено судом або органом досудового розслідування, чи ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи;

2) указувати у висновку експерта на виявлені під час проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;

3) з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи;

4) подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта;

5) одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням;

6) проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом [4].

Нагадаємо, що у юридичній літературі вказують на два основні шляхи експертної профілактики злочинів. *Перший* є таким: на підставі Закону України «Про Національну поліцію» [5] щодо обов'язку поліції виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, передбачається, що орган дізнання, слідчий, прокурор та суд безпосередньо під час призначення експертизи можуть поставити запитання щодо причини та умов конкретного злочину або інших факторів, що сприяють скоєнню тих чи інших видів злочинних посягань (ст. 23). *Другий* шлях, як відомо, називають *експертною ініціативою*. У процесуальній науці та науці про судово-експертну діяльність «експертна ініціатива» розглядається як діяльність експерта, спрямована на формулювання профілактичних пропозицій, зокрема щодо усунення причин та умов вчинення злочинів. На підставі Закону України «Про судову експертизу», положень Цивільного та Кримінального процесуальних кодексів експерт має право викладати у висновку експертизи виявлені під час її проведення відомості, які мають

значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання. Як зазначено в абзаці 5 п. 2.1 «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [6], експерт має право указувати у своєму висновку на факти, виявлені під час проведення експертизи, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення. Слід зауважити, що надання експерту права вийти за межі поставлених йому на вирішення питань було зумовлено судовою та слідчою практикою, оскільки органи слідства та суду не завжди розуміють можливість того чи іншого дослідження і не завжди компетентно формулюють питання.

Таким чином, сучасні нормативні акти з питань профілактичної діяльності експертних установ деякою мірою дозволяють задіяти спеціальні знання для встановлення причин та умов як конкретних злочинних посягань, так і окремих груп і видів кримінальних та інших правопорушень. Спеціальні знання у профілактичних цілях можуть використовуватись за конкретною справою і групою справ, з кримінальних і цивільних справ, на досудовому слідстві й у суді, навіть за межами діяльності правоохоронних органів. Дані, отримані під час здійснення судових експертиз, використовуються з метою усунення обставин, що сприяли злочинам та іншим правопорушенням і нещасним випадкам, удосконалення діяльності окремих установ та організацій.

Список використаних джерел:

1. Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України : монографія. Харків : Коллегіум, 2020. 392 с.
2. Filipenko N. Ye., Spitsyna H. O. (2020) Forensic prevention: the concept of implementation in Ukraine. Challenges of legal science and education: an experience of EU countries and introduction in Ukraine : Collective monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2020. P. 408-430. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-007-0-23>. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/84/2186/4722-1>
3. Кримінологія. Академічний курс / І. О. Бандурка, В. М. Бесчастний, А. А. Васильєв та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018.
4. Про судову експертизу : Закон України № 4038-XII 25.02.1994. БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 580-VIII. БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОБ'ЄКТІВ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ

Дмитро Олександрович РАСПУТНІЙ,
здобувач вищої освіти ступеня доктора
філософії (PhD) Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського "Харківський
авіаційний інститут", м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0096-3678>
d.o.rasputnii@khai.edu

У даній статті розглядається вплив воєнного стану на процес розв'язання завдань із розслідування кримінальних злочинів проти об'єктів повітряного транспорту в умовах воєнного стану що в свою чергу впливає на розширений перелік компетенцій та вимагає спеціальних навичок у галузі криміналістики, права та військової стратегії.

Ключові слова – Повітряний транспорт; Негласні слідчі розшукові дії; Пошукові розвідувальні і контррозвідувальних заходи.

In this article, the impact of a state of war on the process of investigating criminal offenses against air transportation objects in conditions of martial law is discussed. This, in turn, affects an expanded range of competencies and requires specialized skills in the field of forensics, law, and military strategy.

Keywords.

Air transport; Covert investigative search actions; Search, reconnaissance, and counterintelligence measures.

Розслідування злочинів, спрямованих проти об'єктів повітряної інфраструктури, актів незаконного втручання а саме, згідно з Монреальською конвенцією від 1971р. Це злочини не лише проти повітряного транспорту (далі судно), а й цілковито інфраструктури, де базується, зберігається та обслуговується судно. Все це наштовхує на ідею про необхідність враховувати обширність підслідного об'єкту, врахування контексту військового стану, що на мою думку в реаліях сьогодення становить ключову роль для успішного розслідування. А взаємодія правоохоронних органів та збройних сил де далі більше буде відігравати ключову роль в розв'язанні цього завдання. Адже саме такий підхід на мою думку дозволить прогресу рухатися, через те що, умови воєнного стану породжують собливі виклики для правоохоронних органів та криміналістичних служб що буде надалі породжувати нові методи та тактико-розслідування, підходи для превентивних заходів.

Воєнний стан та взаємодія

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози безпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове,

зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.[1]

Воєнний стан впливає на розслідування злочинів проти об'єктів критичної інфраструктури шляхом ускладнення ситуації з відсутністю цивільних структур, з підвищеною небезпекою слідчих груп, ускладненням комунікація, і це лише деякі з умов з чим стикаються слідчі групи під час розслідування.

У період дії правового режиму військового стану (далі військовий стан) багато компетенцій переходить до рук військових таким чином ми можемо дійти до висновків що військові органи мають первинну роль у розслідувань злочинів, тим паче злочинів скоєних на об'єктах критичної інфраструктури таких як аеродроми, аеропорти, інфраструктури що обслуговує, що знаходяться під охороною військових. Таке положення речей породжує тісну взаємодію та координацію дій військових та цивільних органів правопорядку.

Розслідування злочинів проти об'єктів повітряного транспорту вимагає спеціалізованої експертизи, компетенцій та навичок.

Співпраця різноманітних структур, таких я цивільні, військові, міжнародні органи безпеки та цивільні вузко профільні спеціалісти є важливою комбінацією для реалізації спеціальних знань та новітніх технологій при розслідуванні кримінальних справ проти об'єктів повітряного транспорту в умовах воєнного стану.

Так, взаємодія з військовими органами безпеки, розвідкою та контррозвідкою дозволяє отримувати специфічну інформацію що-до військових операцій, режиму безпеки та можливих загроз для інфраструктури. Це сприяє безпеці об'єктів та розслідуванню скоєних злочинів.

Так, до прикладу, А. Ф. Волобуєв відзначає, що лише органічне поєднання, гласних процесуальних засобів та негласних методів ОРД (пошукових, розвідувальних і контррозвідувальних заходів) може сприяти своєчасному виявленню кримінальних правопорушень і, відповідно, забезпечити повне розслідування, як правопорушень, які лише готуються, так і тих, які вже було вчинено [2, С. 25].

Така взаємна консолідація дій між відомствами закладена у інструкції Про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю.

А також в законі України про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації [4]

- взаємне інформування правоохоронними органами один одного про виявлені ними в процесі здійснення своїх функцій причини та умови, що сприяють злочинам та іншим правопорушенням, безпосередня боротьба з якими віднесена до компетенції іншого правоохоронного органу; [3]

- в) створення, у разі необхідності, слідчо-оперативних груп з числа працівників взаємодіючих органів для здійснення, у межах визначеної законодавством компетенції, заходів по виявленню, розкриттю та розслідуванню особливо небезпечних злочинів, а також злочинів, скоєних організованими злочинними угрупованнями, та тих, що мають

міжрегіональний та міждержавний характер, пов'язаних з наркобізнесом або набули великого громадського резонансу; [3]

- г) використання, за взаємним погодженням, працівників органів внутрішніх справ, Служби безпеки, митних та інших органів як фахівців для участі у викритті злочинних груп, розслідуванні проявів організованої злочинності, проведенні криміналістичних експертиз і досліджень, для дачі консультацій. Визначення таких працівників у підрозділах, встановлення порядку їх використання та спеціалізації; [3]

Консолідація зусиль з міжнародними органами безпеки, такими як Інтерпол та Європейська агенція з безпеки авіації, дозволяє отримати інформацію глобального характеру що в свою чергу поліпшує розслідування. Адже при врахуванні усіх факторів, організована злочинність часто пов'язана з інцидентами з повітряною інфраструктурою та авіацією, через об'ємність ресурсної бази та спектр можливостей даної інфраструктури.

Прикладом цього можуть становити інтеграція системи оцінки СОСТА Україна

Це сукупність розроблених за методологією Європейського поліцейського офісу механізмів збирання, узагальнення та аналізу інформації про загрози організованої злочинності та тяжких злочинів і визначення пріоритетів у протидії їм. [5]

Вплив та розв'язання задач в реаліях сьогодення на прикладах:

Розв'язання завдань із розслідування кримінальних злочинів проти об'єктів повітряного транспорту в умовах воєнного стану вимагає спеціальних знань і навичок у галузі криміналістики, права та військової стратегії.

Прикладом розв'язання таких злочинів є Кримінальні справи проти осіб які вчинили злочини проти основ національної безпеки України; Державна зрада. Номер кримінального провадження в ЄРДР: 22022140000000085 [6]

Серед інших злочинів, вчинених в цьому судовому рішенні було вказано про злочин проти повітряної інфраструктури.

СБУ затримали, та завдяки контррозвідувальним заходам та негласним слідчим розшуковим діям (далі НСРД) виявили що особа діяла в інтересах країни агресора та надавала диспозиції партії літаків що знаходились на обслуговуванні на "Львівському авіаремонтному заводі" що належить до авіаційної інфраструктури.

З огляду на описані речі у справі, ми можемо уявити, що така особа може реалізовувати описані дії якщо пов'язана безпосередньо з повітряною інфраструктурою, тобто взаємодіє з нею на пряму через обслуговування останньої, або взаємодію з персоналом що обслуговує.

А дії особи призвели до удару та руйнуванню інфраструктури, що надалі ми можемо притягнути до актів незаконного втручання.

Основною проблемою на мою думку є доказування вини обвинувачено адже в справі не було прямих доказів і основною задачею повстало документування та прив'язування до дислокації особи згідно геолокацій, збір та аналіз технічних даних з пристроїв та вилучення самих пристроїв для відновлення даних що містились у технічних приладах (телефоні та інше) - фото

з телефону, відео з камер відоспостережень та триангуляції телефонного номеру за для встановлення місцезнаходження.

З огляду на вище сказане, такий прецедент висвітлює необхідність дослідження злочину та глибокий аналіз доказової бази, ідентифікацію підозрюваних та проведення допитів, роботу з технікою що у суммі потребує високої кваліфікації співробітників що займаються НСРД.

Взаємодія з військовими підрозділами допомагає у відслідковуванні зловмисника використовуючи навички, знання та технічні засоби розвідки та контррозвідки, стратегічний аналіз дій злочинця у майбутньому що надає змогу ловити таку особу на гарячому, або приймати превентивні заходи для попередження таких дій. Потрібно також не забувати про те що комплекс таких дій та взаємодія між підрозділами потребує високих морально вольових якостей кожного з членів команди.

Розслідування кримінальних злочинів проти об'єктів повітряного транспорту в умовах воєнного стану, є важким завданням, що вимагає оперативності, спеціальної підготовки та ефективного планування і заємодії між підрозділами. Воєнний стан має серйозний вплив на розслідування злочинів, загроза безпеці ускладнена відсутністю цивільних структур та передачі їх компетенцій до рук військових, однак взаємодія підрозділів між собою та постійне поглиблення співпраці зрештою надають свої плоди.

Злочини що зкоуюються дедалі більше реалізуються за допомогою використання сучасних технологій, для мінімізування контактів злочинної групи що підвищує кофеденційність осіб у групі та її захищеність. Також такі технології використовуються для вербування осіб для вчинення таких діянь.

Отже забезпечення ефективності правоохоронних заходів, спрямованих на розслідування кримінальних справ щодо об'єктів повітряного транспорту, передбачає постійне підвищення кваліфікації спеціалістів у галузі криміналістики, авіаційної безпеки та повітряного транспорту, вивчення нових методів і технологій розслідування, зокрема в сфері цифрової доказової бази.

Список використаних джерел:

1. Стаття 1 закону України про правовий режим воєнного стану (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Волобуєв А. Ф. Питання взаємодії слідчих з оперативними підрозділами в досудовому розслідуванні / А. Ф. Волобуєв. Актуальні проблеми досудового розслідування: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). К. Національна академія внутрішніх справ, 2015. С. 25–27.
3. Про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0225-94#Text>
4. Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1965-19#Text>
5. Постанова Кабінету Міністрів України про деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2022-%D0%BF#Text>
6. Вирок іменем України від 18.05.2023 номер судового провадження 1-кп/462/221/123. Номер кримінального провадження 22022140000000085 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110884797>

COWORKING-ШЕЛТЕРИ В УМОВАХ РЕЛОКАЦІЇ

Ганна Олександрівна РУБЛІВСЬКА,

*здобувачка другого (магістерського) рівня освіти,
Український державний університет науки і
технологій, м. Дніпро, Україна
rublevskaanna1@gmail.com*

Науковий керівник: канд. техн. наук Гордєєва І. О.

Дослідження містить аналіз інноваційного підходу до розміщення та роботи релокованих співробітників і фахівців в coworking-шелтерах задля їх інтеграції в український ринок праці.

Ключові слова: *coworking-шелтер, релокація, ринок праці.*

This research entails an analysis of an innovative approach to the placement and work of relocated employees and professionals in coworking shelters with the aim of integrating them into the Ukrainian job market.

Keywords: *coworking shelter, relocation, job market.*

Через війну велика кількість українців вимушена покидати свої домівки та міста, що вплинуло безпосередньо і на ринок праці. На сьогодні поширеною є евакуація фахівців у маленькі села ближче до кордону з Польщею і Молдовою. Переселенці переважно вимушені жити від зарплати до зарплати, а інколи лише на соціальні виплати від держави або гуманітарну допомогу, що формує негативні умови соціальної нерівності.

Ці процеси спричинили суттєвий дисбаланс на ринку праці. Зокрема, відчувається нестача фахівців на прифронтових до війни територіях, де працює промисловість. В свою чергу компанії, по очевидним причинам, не завжди можуть надати житло, та організувати переїзд у такі міста як Дніпро, Полтава, Харків, Київ та інші. Але є і виключення, де у компаній нема більш ніякого вибору, окрім оплати усього необхідного для працівника, в чому є необхідність, щоб компанія мала змогу продовжувати існування. Середня ціна переїзду одного фахівця для компанії в середньому складає близько 40 000 грн. на початку, а у разі потреби в релокації 10-20 таких фахівців бюджет досягає порядку 400-800 тис. грн.

За інформацією Міністерства економіки України, завдяки релокації бізнесу вдалося зберегти більше 35 тисяч робочих місць, ще 7 тисяч – створити додатково на новому місці, зокрема для переселенців.

А отже, постає потреба у створенні передумов для організаційної взаємодії внутрішньо переміщених осіб та інших уразливих груп населення на ринку праці, що вимагає постійного удосконалення методів управління трудовими ресурсами в умовах кризи.

Мета дослідження полягає у пошуку нових моделей інтеграції тимчасово переміщених осіб та інших уразливих груп в український ринок праці.

Ідея полягає у відкритті шелтерів (як безпечних просторів для проживання і роботи), не тільки на заході України, а ще й у прифронтових великих містах.

У шелтерів достатньо широкий спектр вимірюваної соціальної цінності:

1. Вони безкоштовні або неприбуткові. Деякі з притулків беруть плату за комунальні послуги – наприклад, місця компактного поселення для переселенців. Інші беруть невелику плату за ночівлю, зокрема заклади для людей, які не мають дому. Однак, вони не орієнтуються на отримання прибутку, та їхня діяльність не є комерційною.

2. У разі існування фізичної загрози здоров'ю і життю, до шелтеру можна швидко і безперешкодно потрапити у важкій ситуації.

3. У них можна жити протягом фіксованого, порівняно нетривалого часу. Проживання у шелтері це перш за все перехідний період, щоб убезпечити людину від безпосередньої загрози. Вони відрізняються не лише назвами, а й правилами прийому і перебування людей. Шестери потрібні, щоб відновити психічне і фізичне здоров'я, розпочати пошуки роботи та нового житла. Зазвичай термін перебування у шелтері складає від кількох днів до 3-6 місяців, а іноді довше (Mistosite, 2023).

4. Шелтери мають надавати комплексну допомогу. Для відновлення стабільного ритму життя потрібна медична, психологічна, юридична допомога.

В українських містах майже немає шелтерів, які би повністю відповідали цим ознакам. Натомість є кризові центри, будинки соціального піклування, центри обліку та нічного перебування бездомних, центри ресоціалізації, притулки для жінок жертв насильства (Mistosite, 2023).

А отже, постає потреба у створенні шелтерів для робітників, де компанія буде брати на себе комплексну допомогу та утримання своїх співробітників, котрих буде туди заселяти.

Перспективним варіантом, де компанії надають співробітникам доступ до спеціальних шелтерів, які поєднують офісні приміщення та проживання є Coworking-шелтери. Для створення такого виду шелтерів перспективно залучати грантові програми (Гордеєва, 2016, с. 49), краудфандінг (Гордеєва, 2021) та іншу міжнародну технічну допомогу (Гордеєва, 2017, с. 43).

Можна сформулювати наступні відмінні риси coworking-шелтерів:

1. Надають співробітникам доступ до робочого простору, обладнаних офісних приміщень, де можна працювати, проводити зустрічі та спілкуватися з колегами, що сприяє зближенню команди та покращенню комунікації.

2. Надають приміщення для проживання. Це можуть бути квартири, готельні номери або спеціально обладнані капсульні готельні кімнати. Релоковані співробітники можуть жити поруч зі своїм робочим простором, що забезпечує зручність і ефективність.

3. Надають спільні зони, де співробітники можуть відпочити, зустрічатися з іншими людьми, обмінюватися досвідом і створювати спільноту.

До переваг coworking-шелтерів відноситься формування простору для професіоналів з різних галузей, які проживають та працюють в цьому ж шелтері. Це сприяє обміну ідеями, співпраці та обміну досвідом. Релоковані співробітники мають змогу побудувати нові професійні зв'язки, знайти менторів та отримати підтримку в новому середовищі.

Крім того, coworking-шелтери можуть бути більш гнучкими у порівнянні з іншими моделями шелтерів. Співробітники можуть користуватися робочим

простором за потребою і мати свободу вибору місця проживання, що відповідає їхнім вподобанням та особистим потребам.

Окрім того, coworking-шелтери можуть бути вигідними з фінансової точки зору, оскільки вони дозволяють спільно використовувати ресурси та зменшувати витрати на оренду житла та офісних приміщень.

Релокація фахівців в Україні в умовах війни стає все більш поширеним явищем. Відповідно, існує попит на адекватні житлові та робочі умови для спеціалістів, і coworking-шелтери можуть задовольнити цю потребу. Загалом, coworking-шелтери є інноваційним підходом до розміщення та роботи релокованих співробітників і фахівців. Вони поєднують у собі зручне проживання та робочий простір, створюючи сприятливе середовище для успішної адаптації та продуктивної роботи переміщених фахівців та їх сімей.

Створення coworking-шелтерів в Україні може бути корисним і перспективним кроком, особливо в умовах зростаючої релокації фахівців та розвитку гнучких форм роботи.

Список використаних джерел:

1. Залишайтеся в безпеці: як працює система шелтерів в Україні. – URL: <https://mistosite.org.ua/articles/zalyshaitesia-v-bezpetsi-iaak-pratsiuie-systema-shelteriv-v-ukraini?locale=ru> (дата звернення: 26.05.2023).
2. Гордєєва І.О. Роль соціального підприємництва в трансформації українського суспільства. V Регіональна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Економіка і управління в умовах глобалізації: методологія та практика», 10 листопада 2016 р. – Жовті Води: ОКВНЗ «ІП «Стратегія», 2016. – С. 48-50. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7881670>.
3. Гордєєва І.О., Калінько І.В. Соціальне підприємництво як метод розвитку інклюзивної економіки. Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція: Нові виклики та актуальні проблеми розвитку світового господарства, Харків, 1–28 лютого 2021 р. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. – URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2743/2607> (дата звернення: 25.05.2023).
4. Гордєєва І.О. Що потрібно робити щоб отримати грант під соціальні ініціативи? Всеукраїнська конференція студентів, аспірантів та молодих вчених: Наука та освіта в умовах трансформації суспільства, 21 вересня 2017 р. – К.: Київський національний університет технологій та дизайну 2017. – С. 42-43. – URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/handle/123456789/16831> (дата звернення: 26.05.2023).

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Ольга РЯБУХА,

*аспірант (PhD Доктор філософії) кафедри
менеджменту та економічної безпеки, Черкаський
національний університет імені Богдана
Хмельницького, м. Черкаси, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0583-9377>
olgariabuxa@gmail.com*

У сучасному динамічному та конкурентному бізнес-середовищі, розробка та реалізація ефективної стратегії є вирішальним фактором для успіху підприємств. Варто розглянути деякі ключові аспекти стратегічного управління розвитком підприємства та надати рекомендації щодо їх реалізації.

Стратегічне управління розвитком підприємства – це систематичний процес визначення та реалізації довгострокових цілей та напрямків розвитку, які допомагають підприємству досягти конкурентних переваг та стійкого успіху в перспективі. Цей процес передбачає аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів, визначення стратегічних цілей, формулювання стратегій та планів дій, а також моніторинг і коригування стратегічного напрямку діяльності суб'єкта господарювання [1].

Ключові аспекти стратегічного управління розвитком підприємства такі:

- Аналіз SWOT: стратегічне управління починається з аналізу сильних і слабких сторін підприємства (SWOT-аналіз), а також можливостей та загроз, що виникають у зовнішньому середовищі. Це надає підставу для формулювання стратегічних цілей та вибору оптимальних стратегій розвитку на перспективу.

- Визначення місії та бачення: чітко сформульована місія підприємства вказує на його основну ціль і значення для зацікавлених сторін. Бачення ж визначає, яким чином підприємство хоче бути у майбутньому. Ці дві складові визначають орієнтири для стратегічних рішень та дій менеджменту.

- Вибір стратегій: на основі SWOT-аналізу та визначених цілей підприємства, необхідно вибрати оптимальні стратегії. Це можуть бути стратегії росту, диференціації, нижчих вартостей або концентрації на конкретних ринкових сегментах.

- Реалізація та моніторинг: після вибору стратегій необхідно розробити плани дій та виконати їх. При цьому важливо постійно моніторити виконання стратегій, оцінювати результати та вносити необхідні коригування [1-3].

Рекомендації щодо стратегічного управління розвитком підприємства:

- Спрямування на довгостроковий успіх: стратегічне управління має бути орієнтоване на досягнення довгострокових цілей підприємства, з фокусом на створенні стійкої конкурентної переваги.

- Регулярний аналіз і перегляд: зовнішнє середовище та ринкові умови постійно змінюються. Тому стратегічне управління вимагає постійного аналізу та перегляду стратегій, щоб адаптуватися до нових умов і можливостей.

- Залучення команди та комунікація: стратегічне управління вимагає активної участі всієї команди підприємства. Важливо залучати різні рівні керівництва та фахівців для спільного формулювання стратегій та розробки планів дій. Комунікація є ключовим елементом успішної реалізації стратегій, оскільки вона забезпечує зрозумілість та згоду всіх зацікавлених сторін.

- Інновації та адаптація: в сучасному бізнес-середовищі, де зміни відбуваються швидко, важливо бути інноваційними та готовими до адаптації. Підприємства повинні стимулювати інновації внутрішньо та зовні, досліджувати нові можливості та впроваджувати нові ідеї для забезпечення конкурентної переваги.

- Стратегічне партнерство: встановлення стратегічних партнерств з іншими підприємствами може бути ефективним засобом розвитку у майбутньому. Взаємовигідне партнерство дозволяє об'єднати ресурси, експертизу та можливості для спільної реалізації стратегій, забезпечити синергію економічного розвитку [2-3].

Стратегічне управління розвитком підприємства є невід'ємною складовою успіху в сучасному бізнес-середовищі. Чітко сформульована стратегія, аналіз і своєчасний її перегляд, залучення команди, інновації та стратегічне партнерство є ключовими факторами довгострокового ефективного функціонування підприємства на ринку.

Успішне стратегічне управління допомагає підприємствам мінімізувати невизначеності, прогнозувати майбутні ризики та можливості, а також створювати стійкі конкурентні переваги. Важливо пам'ятати, що стратегічне управління є перманентним процесом, який вимагає гнучкості, адаптивності та відкритості до змін.

Список використаних джерел:

1. Петухова О.М., Демченко Д.М. Управління стратегічним розвитком підприємства. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2017. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5388>
2. Рязановська В.В., Передерій В.В. Сучасні підходи до стратегічних пріоритетів розвитку підприємств. *Молодий вчений*. 2017. №10. С. 1029- 1032. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_10_233.
3. Хвостіна І.М. Механізм управління розвитком підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 1. С. 30–33.

СУДОВО-ЕКСПЕРТНІ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК СКЛADOVA ЗАХИСТУ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Катерина Петрівна СИЛЕНOK,

*здобувач ступеня доктора філософії Національного
наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства
юстиції України, Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-9355-5010>
sylenokkateryna@gmail.com*

Автором окреслено питання, що стосуються стану археологічної спадщини в умовах війни. Звертається увага на чинники, що завдають руйнації та шляхи дослідження розміру завданої шкоди внаслідок збройної агресії російської федерації.

Ключові слова: *судово-експертні дослідження; археологічна спадщина; руйнування пам'яток; шкода, завдана внаслідок збройної агресії російської федерації.*

The author outlined issues related to the state of archaeological heritage in wartime conditions. Attention is drawn to the factors that cause destruction and ways of researching the size of the damage caused by the armed aggression of the russian federation.

Keywords: *forensic research; archaeological heritage; destruction of monuments; damage caused as a result of the armed aggression of the russian federation.*

Охорона археологічної спадщини є стратегічним завданням держави, яке завжди потребує її посиленої уваги, вона має бути важливою складовою політики держави в галузі культури. Особливого значення це питання набуває в умовах війни, коли ризик неоправного руйнування та знищення пам'яток зростає через постійні обстріли, рух важкої техніки та будівництво захисних споруд. Слід констатувати, що доля археологічних пам'яток ще ніколи не перебувала під такою загрозою. Археологічні пам'ятки — це передусім джерело інформації про минуле, яке неможливо відновити [1, с. 86].

В умовах агресії російської федерації та ведення потужних воєнних дій на українських землях, пам'ятки археологічної спадщини опинились в особливо загрозливому стані. На офіційному сайті Інституту археології НАН України [2] наведено перелік негативних чинників, які впливають на руйнування пам'яток:

1. У мирний час не було проведено паспортизації археологічної спадщини на належному рівні, що призвело до «випадіння» більшості археологічних об'єктів – поселень, городищ, стоянок, курганів та могильників – з Державного реєстру нерухомих пам'яток України та регіональних списків пам'яток.

2. Об'єкти археологічної спадщини знаходяться у «непроявленому стані» і тому висновок про наявність чи відсутність археологічних шарів на певній території можливо зробити виключно через натурне обстеження спеціалістами.

3. На територіях, пов'язаних з веденням воєнних дій відбуваються активні ландшафтні перетворення, пов'язані як з прямими наслідками ураження вибуховими засобами — мінами, снарядами, ракетним вогнем тощо, так і з

облаштуванням вогневих та спостережних пунктів, фортифікаційних споруд, прокладанням комунікаційних шляхів.

4. Під час воєнних дій відбувається посилення діяльності мародерських та грабіжницьких груп по відношенню до предметів археологічної спадщини. Разом з тим, слід констатувати практичну відсутність контролю за станом археологічних пам'яток з боку державних органів виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

Значні ландшафтні перетворення, пов'язані з переміщенням ґрунту, з одного боку становлять загрозу знищення об'єктів, а з іншого, створюють можливість відкриття нових пам'яток археології. Специфіка археологічних пам'яток полягає в тому, що їхнє виявлення часто безпосередньо пов'язане з подіями катастрофічного характеру, а у даному випадку — руйнуванням ландшафтів внаслідок воєнних дій.

Враховуючи потребу встановлення розміру збитків, завданих руйнуваннями від війни урядом України створено «Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 [3]. Однією із складових, що враховується є втрати культурної спадщини, у тому числі — шкода, завдана незаконними археологічними дослідженнями, зокрема незаконним проведенням археологічних розвідок, розкопок, інших земляних робіт на території пам'ятки, в зонах охорони, на охоронюваній археологічній території, в історичних ареалах населених місць, а також досліджень решток життєдіяльності людини, що містяться під землею поверхнею та водою. У подальшому мають залучатися судові експерти-археологи, які, послуговуючись спеціальним законодавством у галузі судової експертизи встановлюватимуть розмір шкоди.

На даний час важко встановити розміри збитків, завданих внаслідок збройної агресії Російської Федерації, тому що у вчених та експертів відсутній доступ до значної кількості археологічних пам'яток, які на даний час перебувають в тимчасовій окупації, або в зоні активних бойових дій. Проте для наглядності масштабів наведемо приклад. В Україні 30.08.2022 р. створено Моніторингову археологічну експедицію Інституту археології НАН України. За період з вересня по грудень 2022 року вдалося оглянути близько 200 археологічних об'єктів на території Київської та Чернігівської областей, на яких зафіксоване порушення культурних нашарувань. Лише від вересня до грудня 2022 року експедиція зафіксувала руйнацію культурного шару археологічних пам'яток на площі у понад 2 тисячі квадратних метрів.

Можливості захисту пам'яток у непідконтрольних та охоплених боями районах надзвичайно обмежені й переважно зводяться до моніторингу, документування та фіксації злочинів. Заходи з фізичного захисту об'єктів культурної спадщини на відносно безпечних територіях хоч і зменшують ризики, проте повністю пам'ятки не убезпечують. Захист об'єктів культурної спадщини, як і повернення окупованих територій, є головними завданнями, від успішного виконання котрих сьогодні залежить доля України.

Список використаних джерел:

1. Івакін Г. Ю. Проблеми охорони та збереження археологічних пам'яток в Україні. Вісн. НАН України, 2013, № 5. С. 86-88.
2. Інститут археології Національної академії наук України. Офіційний сайт. <https://iananu.org.ua/novini/ekspeditsiji/1219-monitoring-arkheologichnikh-ob-ektiv-pid-chas-vijni> (дата звернення: 04.06.2023).
3. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова КМУ від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP220326?an=2> (дата звернення: 04.06.2023).

СУЧАСНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ В УКРАЇНІ

Ілля Олексійович СОЛОП,

*курсант навчальної групи КП-133
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
solopila344@gmail.com*

Науковий керівник: Рогальський В. І.

*В роботі визначені сучасні проблеми та сучасні їх вирішення для правоохоронців.
Ключові слова : поліцейські, підготовка, сила*

Фізична підготовка відіграє життєво важливу роль у продуктивності та ефективності роботи правоохоронців. Здатність відповідати фізичним вимогам роботи розширює можливості офіцера, знижує ризик отримання травм і забезпечує кращу загальну громадську безпеку. Ця теза зосереджена на дослідженні сучасних шляхів вдосконалення фізичної підготовки майбутніх правоохоронців в Україні. Впровадження інноваційних методів навчання та усунення обмежень, пов'язаних з існуючою практикою, може покращити фізичну підготовку правоохоронців, що призведе до підвищення ефективності правоохоронної діяльності.

Фізична підготовка в правоохоронних органах охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на розвиток сили, витривалості, спритності та загальної фізичної підготовки. В тезі розглядається роль фізичної підготовки в правоохоронних органах, підкреслюється важливість підтримання високого рівня фізичної підготовки для ефективного виконання правоохоронних обов'язків. У ній стверджується, що фізична підготовка - це не просто виконання мінімальних вимог, а розвиток всебічно розвинених офіцерів, здатних впоратися з викликами, з якими вони можуть зіткнутися в реальних умовах. Впроваджуючи комплексні програми фізичної підготовки, правоохоронні органи можуть підвищити продуктивність і стійкість своїх співробітників.

Важливо звернути увагу на низку тем з фізичної підготовки, які були б корисними для майбутніх правоохоронців. Серед них силова підготовка, рукопашний бій та кросфіт.

Силова підготовка передбачає максимізацію показників силових якостей з одночасним удосконаленням рухових навичок з урахуванням ступеня розвитку силових якостей, спортивної підготовленості та функції вегетативних систем. Силові здібності мають значний вплив на рівень результативності в різних видах спорту, коли всі сторони функціональних можливостей спортсмена об'єднані в єдину, злагоджену систему [1, с. 54].

Для того, щоб заняття рукопашним боєм як видом спорту були ефективними, необхідне глибоке розуміння основних компонентів структури

тренувального процесу та доцільності використання різних тренувальних засобів для формування та розвитку фундаментальних фізичних якостей.

Використання техніки рукопашного бою, яка поєднує в собі прийоми захоплення, больового утримання, удушення, кидків із захисними діями руками і ногами, висуває високі вимоги до здатності спортсмена адаптуватися до ациклічних проявів динамічної поведінки і статичних зусиль.

У тезі розглядаються різні приклади сучасних тренувальних методик, які можуть бути використані для покращення фізичної підготовки майбутніх правоохоронців. Він досліджує переваги включення високоінтенсивного інтервального тренування (НІТ), яке поєднує в собі сплески інтенсивної активності з короткими періодами відновлення. НІТ покращує витривалість серцево-судинної системи, підвищує анаеробні можливості та відображає непередбачувану природу правоохоронних операцій. Крім того, в цьому абзаці обговорюється важливість включення програм розвитку сили і кондиціонування, адаптованих до специфічних потреб правоохоронців.

Знання методів, форм і способів розвитку основних фізичних якостей, а також знання правил організації фізичної підготовки в підрозділах Національної поліції України є одними з фундаментальних знань, необхідних для ефективного розвитку фізичних якостей у поліцейських. Основи особистої чистоти, витримки та самоконтролю під час тренувань є додатковими теоретичними темами.

Високого рівня ефективності у підготовці майбутніх поліцейських та у процесі службової підготовки правоохоронців можна досягти завдяки комплексному використанню теоретико-методичних базових і додаткових знань з фізичного виховання [2, с. 67].

Отже, покращення фізичної підготовки майбутніх правоохоронців в Україні має вирішальне значення для підвищення їхньої працездатності, витривалості та загальної ефективності при виконанні правоохоронних обов'язків. У цій роботі досліджено роль фізичної підготовки у правоохоронній діяльності, наведено приклади сучасних тренувальних методик, критично проаналізовано обмеження та проблеми, пов'язані з поточними практиками, а також запропоновано інноваційні рішення та альтернативи. Застосовуючи цілісний підхід, який інтегрує фізичне, психічне та емоційне благополуччя, правоохоронні органи в Україні можуть розробити комплексні програми підготовки, які забезпечать підготовку висококваліфікованих і стійких до стресів офіцерів. Постійне вдосконалення практик фізичної підготовки сприятиме постійному розвитку професіоналів правоохоронних органів і, зрештою, підвищенню рівня громадської безпеки в Україні.

Список використаних джерел:

1. Дідковський В. А., Бондаренко В. В., Кузенков О. В. Фізична підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ ; ФОП Кандиба Т. П., 2019. 98 с.
2. Хадацаюк О. В., Любич Р. І., Оленченко В. В. Удосконалення військово-професійних навичок військовослужбовців Національної гвардії України в процесі спеціальної фізичної підготовки. Проблеми вищої освіти. 2019. № 1 (95). С. 63–69

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Тетяна Юріївна ПОДЗОЛКОВА,

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
(PhD), Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний
інститут", м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0096-3678>
t.podzolkova@khai.edu*

З початком війни національна безпека України опинилась під загрозою і вимагає максимальної мобілізації зусиль для ефективного ведення операцій проти агресора та забезпечення безпеки громадян. В цьому контексті, профайлінг може бути корисним інструментом для збору та аналізу інформації про противника, його тактики, стратегії та можливості.

Знання з профайлінгу дозволять оперативним співробітникам глибше розуміти природу злочинності, включаючи її мотивацію, типи злочинів, моделі поведінки злочинців та їх психологічні особливості. Це допоможе в складанні профілю можливих противників, виявленні їхніх слабких місць та розробці ефективних стратегій боротьби з ними.

Крім того, знання з профайлінгу також допоможуть оперативним співробітникам в розумінні та прогнозуванні злочинних тенденцій, аналізі кримінальних структур, використанні методів кримінального розвідування та виявленні ознак злочинної діяльності. [1]

Профайлінг в сфері протидії загрозам національній безпеці України може відбуватись наступним чином:

Збір і аналіз інформації: Перший етап полягає у зборі різноманітних даних та інформації, що стосуються загроз національній безпеці. Це можуть бути звіти з розвідувальних джерел, злочинні статистики, даних з військових операцій, інформація з внутрішньої розвідки та інші джерела. [1]

Аналіз кримінальних патернів: Аналіз кримінальних патернів та поведінкових характеристик злочинців, що допомагає встановити спільні ознаки та модус операнді. Це дозволяє виявити спільні зв'язки між різними злочинами та загрозами та встановити їхні характеристики. [2]

Розробка профілів загроз: На основі аналізу інформації та кримінальних патернів розробити профілі загроз, що включають характеристики та ознаки потенційних загроз національній безпеці. Це можуть бути профілі терористів, злочинців, шпигунів або інших осіб, які представляють загрозу.

Визначення ризикових областей: Профайлінг допомагає визначити ризикові області, де існує підвищена ймовірність виникнення загроз національній безпеці. Це можуть бути певні регіони, місцевості або групи осіб з певними характеристиками.

Розробка стратегій протидії: На основі профілів загроз оперативні співробітники можуть співпрацювати з військовими, розвідувальними службами та іншими оперативними службами для розробки ефективних

стратегій протидії. Це може включати запобігання загрозам, виявлення та розкриття злочинів, забезпечення безпеки громадян та національних інтересів.

Моніторинг та аналіз даних: Постійний моніторинг даних та оновлювати профілі загроз на основі нової інформації. Аналізувати зміни в поведінці та модус операнді злочинців, що дозволяє оперативним службам підтримувати актуальну інформацію та адаптувати свої стратегії. [3]

Профайлінг в сфері протидії загрозам національній безпеці України є важливим інструментом, який допомагає управлінню ризиками, попередженні злочинності та ефективній реагуванні на загрози. Використання кримінологічних знань, профайлінгу та психологічного аналізу допомагає оперативним службам у прийнятті обґрунтованих рішень та розробці ефективних стратегій в протидії загрозам національній безпеці. Оперативні служби можуть використовувати кримінологічні знання для аналізу кримінальних тенденцій, патернів та моделей злочинності. Це дозволяє їм розуміти, які види злочинів найбільш ймовірні, хто може бути залучений до їх вчинення і які мотивації можуть стояти за ними. [4]

Профайлінг в сфері протидії загрозам національній безпеці має мету забезпечити ефективний захист та безпеку громадян та країни в цілому. Це комплексний процес, який має також превентивний характер та підвищення обізнаності серед працівників оперативних служб.

Профілактика та попередження: Профайлери можуть грати важливу роль у розробці та реалізації програм профілактики, спрямованих на запобігання загрозам національній безпеці. Вони можуть ідентифікувати ризикові групи або особи та пропонувати заходи з превентивної дії, включаючи підвищення свідомості, освіту та надання підтримки. [5]

Підготовка персоналу: Профайлери можуть проводити навчання та тренінги для персоналу оперативних служб з питань профайлінгу та розпізнавання загроз. Це допомагає поліпшити їхні навички в аналізі поведінки, розпізнаванні ознак загроз та прийнятті відповідних заходів безпеки.

Міжнародне співробітництво: У сфері протидії загрозам національній безпеці профайлери можуть співпрацювати зі спеціалістами з інших країн, обмінюючись досвідом та інформацією. Це дозволяє отримувати ширший обсяг даних та краще розуміти глобальну картину загроз.

Експертна консультація: Профайлери можуть надавати експертну консультацію оперативним службам, урядовим органам та іншим зацікавленим сторонам. Їхні знання та досвід є цінним джерелом інформації та порад у сфері протидії загрозам національній безпеці. [6]

Висновки. Варто зауважити, що профайлінг є комплексним процесом, який поєднує психологічні, кримінологічні та інші методи аналізу. Ефективний профайлінг потребує досвіду, експертизи та співпраці між різними спеціалістами, включаючи психологів, криміналістів, розвідників та військових аналітиків.

Профайлінг може бути важливим інструментом у розкритті та розслідуванні воєнних злочинів. Аналізуючи дії та характеристики злочинців, можна розробити профілі воєнних злочинців, що допоможе ідентифікувати можливих підозрюваних та зібрати докази для їхнього переслідування.

Профайлінг може включати аналіз використаної зброї та техніки, аналіз мотивації злочинців, психологічний профіль та інші докази, що допоможуть розкрити та засудити воєнних злочинців.

Профайлінг допоможе оперативним підрозділам у виявленні потенційних загроз і небезпек:

- 1) встановити та визначити умови, які сприятимуть розвитку або розширенню терористичної активності певної групи;
- 2) швидко оцінити умови, що змінюються, які впливають як на поведінку окремих терористів, так і на антитерористичні методи з метою їхнього контролю;
- 3) передбачити подальшу лінію поведінки терористів.

Список використаних джерел:

1. Шинкаренко І.Р. Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльність підрозділів кримінальної поліції: теоретико-історичне підґрунтя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. Випуск №1. С.233-242
2. Дмитрик Ю.І., Кондратюк О.В. Профайлінг у діяльності оперативних підрозділів. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 3 (13). С.95-100
3. Шинкаренко І.Р. Моніторинг оперативної обстановки як чинник ефективності протидії злочинності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2011. Випуск 3. С.244-255
4. Пархоменко-Куцевіл О.І. Теоретичні підходи до проблем профайлінгу як основи забезпечення державної безпеки України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2020. Випуск №4 (60). С.63-67
5. Дідковська-Бідюк М.В. Профайлінг як метод профілактики протиправних дій. *Юридична психологія*. 2017. Випуск №2 (21). С.165-174
6. Гольдберг Н. Проблеми регулювання конфіденційного співробітництва при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. С.100-103

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Ірина Юріївна ТУР,

*<https://orcid.org/0000-0003-1630-7878>
i.tur@khai.edu*

Судово-економічна експертиза є однією з найважливіших процесуальних інститутів, націленим на отримання доказів межах кримінального провадження.

В останні роки судові та правоохоронні органи все більше призначають судово-економічні експертизи. При цьому переважна частина поставлених на вирішення державних судових експертів питань вимагає від експертів-економістів високопрофесійних спеціальних знань. Криміналізація різних сфер економічної діяльності також суттєво змінює структуру правопорушень у сфері економіки, є предметом розгляду правоохоронних органів та судів з необхідністю залучення фахівців, які володіють спеціальними знаннями в галузі економіки.

Таким чином, актуальність розв'язуваних завдань, специфічна складність у проведенні цього виду досліджень, затребуваність у проведенні судової судово-економічної експертизи становить величезний інтерес практикуючих експертів, незалежних експертів, держави та наукової громадськості сучасної України.

У положеннях ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що експертом у кримінальному провадженні є особа, яка має наукові, технічні або інші спеціальні знання, а також право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи та якій доручено дослідити об'єкти, явища й процеси, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, і дати висновок з питань, що виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [1].

Історія спеціальних знань розпочинається з появою перших типів держави та правових відносин, коли було започатковано і вперше порушено певні правила поведінки, звичаї й закони. Учинення протиправних дій зумовило потребу в спеціальних правилах і методах розкриття й розслідування злочинів, визначення злочинців. Відповідно, спеціальні знання формувалися в межах процесу, характерного для конкретного суспільства.

Безумовно, поява криміналістичних засобів, прийомів і методів пов'язана з відправленням правосуддя, слідчої, розшукової та експертної практики [2, с. 11].

Теоретичну категорію «спеціальні знання» розглядали ще в минулому столітті й розробляли такі відомі фахівці в галузі права, як: В. Арсеньєв, А. Вінберг, В. Гончаренко, М. Костицький, Г. Нагорний, Ю. Орлов, І. Петрухін, О. Ейсман та ін. Проте, до сьогодні вона привертає увагу багатьох науковців, оскільки є дуже актуальною.

Наприклад, М. Г. Щербаковський, розуміє під ними професійні навички, набуті обізнаною особою у процесі практичної діяльності в різних галузях науки, техніки й інших суспільно корисних сферах людської діяльності, які застосовують разом з науково-технічними засобами під час проведення експертизи. Змістом спеціальних знань є теоретично обґрунтовані й перевірені практикою положення і правила, що належать до будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва [3, с. 6]

Спеціалізацію обізнаних осіб у галузі економіки визначають за наявністю поглиблених знань і досвіду роботи з певними бухгалтерськими документами та програмним забезпеченням. У зв'язку з цим, залучаючи обізнаних осіб до участі у слідчих діях, призначаючи експертизу, слід враховувати предметну спеціалізацію експертів і фахівців.

Спеціальні економічні знання, що утворюють об'єктивну компетенцію фахівця, експерта під час виробництва економічних досліджень, суттєво збагачуються знаннями економічних наук. Наприклад, дослідження вартісного характеру дуже великі і залежать від поняття технічної складової досліджуваного об'єкта взагалі, об'єкта обліку, що перебуває на баланс підприємства.

Коло питань, які вирішує судово-економічна експертиза досить великий і привести його вичерпний перелік неможливо. Наприклад, вирішуючи питання щодо визначення матеріальної шкоди (збитків), експерт визначає лише економічну сторону шкоди, тобто розмір втрат, нанесених потерпілій особі, незалежно від підстав їх виникнення.

Якщо розглянути окремі напрями судово-економічної експертизи можна помітити, що орієнтовний перелік запитів, які вирішує бухгалтерська експертиза включає такі питання: чи підтверджується документально встановлена за актом інвентаризації нестача (надлишки) товарно-матеріальних цінностей (грошових коштів) на конкретному підприємстві; за який період документально підтверджується нестача, яку встановлено актом інвентаризації і хто зобов'язаний був забезпечити збереження товарно-матеріальних цінностей (грошових коштів) у цей період згідно з чинним законодавством; які порушення вимог нормативних актів, що регламентують ведення бухгалтерського обліку і контролю, могли сприяти виникненню матеріальних збитків (нестача, необґрунтоване списання матеріалів, сировини та готової продукції); чи підтверджуються документально висновки ревізії у частині, що стосується завищення обсягу і вартості виконаних робіт з урахуванням висновків технічних експертиз; чи підтверджується документально зазначене в акті податкової інспекції зниження об'єкта оподаткування і донарахування до сплати податків та обов'язкових платежів до бюджету; які порушення вимог нормативних актів, що регламентують ведення бухгалтерського та податкового обліку, призвели до несплати податків та обов'язкових платежів внаслідок заниження об'єктів оподаткування?

Головними завданнями дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій є встановлення: документальної обґрунтованості, аналізу показників фінансового стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості та ін.); документальної обґрунтованості аналізу і структури майна та джерел його придбання; документальної

обґрунтованості стану та інтенсивності використання оборотних активів та джерел їх формування; документальної обґрунтованості аналізу джерел власних коштів та результатів фінансово-господарчої діяльності; документальної обґрунтованості аналізу реальності розрахунків з дебіторами і кредиторами; документальної обґрунтованості аналізу витрат і цін як чинників фінансової стабільності, беззбитковості; документальної обґрунтованості розрахунків при приватизації та оренді, відповідності до чинних методик оцінки вартості майна, що приватизується, і інші питання, пов'язані з приватизацією, банкрутством підприємств; документальної обґрунтованості розрахунків частки майна при виході учасника зі складу засновників; документальної обґрунтованості розрахунків втраченого заробітку (від несвоечасної виплати компенсації заподіяної шкоди при втраті працездатності і в інших випадках); документальної обґрунтованості цільового витрачання бюджетних коштів; документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди.

Орієнтовний перелік питань, які вирішує фінансово-економічна експертиза: визначити основні економічні показники (ліквідності, платоспроможності та прибутковості) господарсько-фінансової діяльності підприємства; чи підтверджується документально внесок до статутного фонду підприємства в конкретній сумі та яка частка відповідно до статутних документів підлягає поверненню учаснику (учасникам), що вибули зі складу засновників; визначити розмір збитку від необґрунтованого заниження (несплати) орендної плати.

Головними завданнями дослідження документів фінансово-кредитних операцій є встановлення: документальної обґрунтованості оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках; документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку операцій з видачі, використання та погашення кредитів; відповідності чинному законодавству відображення фінансово-господарських операцій банків вимогам нормативних актів з ведення обліку і подання звітності; документальної обґрунтованості відображення фінансово-господарських операцій щодо нарахування та сплати банками податків та їх відповідність даним обліку та звітності, чинному законодавству; кола посадових осіб, на яких покладено обов'язок забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів з банківського обліку і контролю.

Орієнтовний перелік питань, які вирішує фінансово-кредитна експертиза: чи відповідає вимогам чинного законодавства документальне оформлення операцій з надання кредитів, з повноти нарахування та сплати відсотків за користування кредитами; чи підтверджується документально наявність майна у підприємства, що надано останнім в заставу за кредитною угодою; у якій сумі нанесені збитки банку в результаті необґрунтованої видачі, неповернення кредиту за кредитною угодою; чи підтверджується документально нецільове використання кредитних коштів за кредитною угодою; які допущені порушення вимог нормативних актів, що регулюють порядок видачі, погашення кредитів, їх обліку та контролю, хто з посадових осіб зобов'язаний був забезпечити виконання встановлених правил?

І відповіді на ці запитання завжди є складними, вимагаючи наявності поглиблених спеціальних знань.

Таким чином, більш широке застосування знань про економічні виміри, особливо у період розвитку ринкових відносин, на нашу думку, є необхідною основою розвитку та формування економічних експертиз із вирішенням вартісних експертних завдань.

Технічний та інноваційний прогрес передбачає використання нових галузей знань, зокрема економічних. За останні десять років вищі навчальні заклади пропонують все більш специфічні вузькі спеціальності економічної спрямованості із суміжними науками (технічними, математичними, комп'ютерно-технічними). Ускладнюються об'єкти економічного дослідження, у тому числі «комп'ютеризуються», підвищується їх кількість (багатооб'єктність), переважає специфічна багатоаспектність, міждисциплінарність. Тому з переходом на ринкову економіку класу судової економічної експертизи перебуває у стадії нового формування і заслуговує на особливо гостру і пильну увагу як зі сторони практиків, вчених у галузі судової експертизи, так і з боку державної влади, законодавця.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-172>.
2. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта/авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків, 2016.
3. Щербаковський М. Г. Судова експертологія: навч. посіб. Харків, 2008.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ СТІЙКОСТІ У СКЛАДНИХ УМОВАХ

Артем УШАКОВ,

*студент 2-го курсу групи 726 ю
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний
інститут», м. Харків, Україна
artemushakov23112004@gmail.com*

Науковий керівник: *канд. юрид. наук, професор
Шинкаренко І. Р.*

У сучасному світі, коли суспільство зазнає надзвичайних ситуацій та викликів, важливо мати стійке законодавство, яке забезпечує правову надійність та стабільність. Поняття стійкості у законодавстві відіграє важливу роль у забезпеченні правової держави та збереженні правового порядку навіть у найскладніших умовах.

У означеному випадку законодавство необхідно розглядати як систему. Сучасна наука розглядає стійкість систем, як якість, що дозволяє системі витримувати зміни параметрів зовнішнього середовища, відмінні від розрахункових. Система організм, або проект може бути названо «стійким», якщо він в змозі впоратися з варіаціями (іноді непередбачуваними) в операційному середовищі з мінімальними: збитком, зміною або втратою функціональності [1].

Важливе значення щодо стійкості законодавства має концепція стійкого розвитку, що вперше була наведена у доповіді Брундтланда "Наше спільне майбутнє" Світової комісії з навколишнього середовища та розвитку. У доповіді сформовані Основні принципи досягнення сталого розвитку:

1. Сталий розвиток повинен стати центральним керівним принципом ООН, урядів, приватних установ, організацій і підприємств.

2. В основі сталого розвитку стоїть ощадне відношення до наявних глобальних ресурсів та екологічного потенціалу і відтворення довкілля, які ще зазнають руйнування та надмірної експлуатації.

3. Хоча вирішення нагальних екологічних проблем має важливе значення, стратегія їх завчасного запобігання є найбільш ефективним і економічним засобом досягнення екологічної безпеки розвитку.

4. Найважливіші цілі політики в області довкілля повинні включати збереження миру, активізацію економічного росту, зміну його якості, вирішення проблем бідності, задоволення нагальних потреб людей, демографічних проблем, збереження та зміцнення природно-ресурсної бази, переорієнтації технології та врахування факторів ризику, а також комплексного підходу до питань довкілля та економіки у процесі прийняття рішень.

5. Справедливий розподіл затрат на охорону довкілля і вигоди економічного розвитку між країнами і всередині країн, а також між

сьогоднішнім і майбутнім поколінням є одним з ключових факторів в досягненні сталого розвитку [2, с.41].

Розглядаючи законодавство як складну систему метою якої є забезпечення суспільства від загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, а також думки безпекознавців щодо стійкості складних систем, можливо констатувати, що вона проявляється у здатності: поглинати негативні впливи та порушення цілісності для збереження або повернення до стану рівноваги; швидко відновлювати стан рівноваги після змін у середовищі, негативних впливів; ефективно протидіяти негативним впливам завдяки пристосуванню до їх дії, у т. ч. переходу до нового стану рівноваги [3, с. 31-32].

З означеного та враховуючі думки І.В Суходубова щодо що законодавство повинно бути відповідними потребам суспільства, а також враховувати зміни в економічних, соціальних та політичних умовах. Як наслідок - гнучкість та адаптивність законодавчої системи є важливими факторами для забезпечення стійкості законодавства [4, с. 98-101].

Умови, які можуть бути вважаються складними, можуть включати кризові ситуації, надзвичайні події, військовий стан або інші обставини, що порушують звичайний порядок речей. В таких умовах особливо важливо забезпечити стабільність законодавства та його ефективність для забезпечення прав і свобод громадян, збереження громадського порядку та функціонування державних інституцій.

Стійкість законодавства вимагає також застосування принципів прогнозованості, прозорості та консистентності. Прогнозованість означає, що громадяни мають змогу передбачити наслідки своїх дій відповідно до чинного законодавства. Прозорість включає доступність та зрозумілість законів для всіх громадян. Консистентність передбачає узгодженість та послідовність законодавчих актів усередині системи права.

Поняття стійкості у законодавстві також включає в себе відповідальність за виконання та дотримання законів. Законодавство має бути ефективним та здатним забезпечувати справедливість та правову відповідальність. Це включає в себе забезпечення механізмів контролю та нагляду за дотриманням законів, а також належне карання за порушення правил.

Інші властивості стійкості законодавства та важливі аспекти забезпечення правової стабільності та надійності у непередбачуваних ситуаціях вивчалися [5-9].

Отже, поняття стійкості у законодавстві під час складних умов включає системність, гнучкість, прогнозованість, прозорість та консистентність законів, а також відповідальність за їх виконання. Враховуючи наукові дослідження та практику, важливо розвивати законодавство, що відповідає потребам суспільства та забезпечує правову надійність у будь-яких умовах.

Однією з умов ефективності законодавства є принцип стабільності, що реалізується не у властивості *«стримувати модернізаційні процеси у сфері нормотворчості, а забезпечувати їхню послідовність, виваженість та передбачуваність»* [10, с. 138-142].

Особливо це реалізуються у сфері кримінального та кримінально-процесуального законодавства після початку повномасштабної агресії РФ 24 лютого 2022 року. Вимоги воєнного періоду вимагали модернізації

законодавства відповідно до необхідності формування ефективної моделі законодавчого забезпечення національної та громадської безпеки в умовах бойових дій. Під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну ухвалено 19 окремих законів, якими внесено зміни до Кримінального кодексу та інших законодавчих актів»[11; 12].

Враховуючі політику модернізації законодавства під час зброєної агресії РФ та думки науковців, можемо дійти висновку, що формування моделі стійкості законодавства в умовах військового стану базується на низці правових засад, які гарантують збереження правової держави навіть в найскладніших ситуаціях. Основними засадами є:

1. Конституційна легітимність: Незважаючи на військовий стан, установлення режиму обмежень і особливих правил повинно відповідати конституційним нормам та процедурам. Це забезпечує законність дій органів влади та обмежує можливість надмірного вживання силових засобів.

Конституційна легітимність вводу військового стану в Україні підтверджується також законом "Про військовий стан". Цей закон визначає правові основи введення та дії військового стану, встановлює порядок обмеження прав і свобод громадян, а також регламентує повноваження органів влади та правоохоронних органів у цей період. Зокрема, він встановлює процедури прийняття рішень, нагляду та контролю за діями владних структур під час воєнного стану.

2. Регулююча роль закону: Закони, прийняті перед введенням військового стану, залишаються діючими, якщо вони не суперечать новим обставинам. Введення військового стану не повинно призводити до загального порушення правового ладу, і законодавство залишається основним інструментом регулювання відносин.

3. Дотримання міжнародних зобов'язань: У складних умовах важливо забезпечити виконання міжнародних зобов'язань держави, незалежно від військового стану. Захист прав людини, гуманітарне право та інші норми міжнародного права повинні залишатися пріоритетом навіть у надзвичайних обставинах.

Українське законодавство також передбачає виконання міжнародних зобов'язань навіть у надзвичайних обставинах. Захист прав людини та забезпечення виконання норм міжнародного права є пріоритетом під час військового стану. Зокрема, Україна є стороною таких міжнародних угод, як Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, які встановлюють стандарти гуманітарного права під час воєнних конфліктів. Дотримання цих норм є обов'язковим для України, навіть у період військового стану.

4. Забезпечення прозорості та відповідальності: У військовому стані особливо важливо забезпечити прозорість прийняття рішень та контроль за діями владних структур. Це включає передбачення механізмів нагляду, забезпечення доступу до інформації та можливість оскарження незаконних дій.

5. Збереження принципу пропорційності: Застосування заходів військового стану повинно бути пропорційним загрози, що становиться

підставою для його введення. Необхідно уникати надмірного використання силових засобів та заходів, які могли б порушити права і свободи громадян.

6. Тимчасовість: Військовий стан є тимчасовим заходом, спрямованим на подолання надзвичайної ситуації. Його тривалість повинна бути обмеженою, а обмеження прав та свобод громадян - необхідними і пропорційними до військової загрози.

7. Захист прав людини: Незважаючи на військовий стан, основні права людини повинні бути захищені. Заборона на прояви насильства, наруги та тортур, а також забезпечення права на життя, свободу думки, віросповідання та інші конституційні свободи є невід'ємною складовою моделі стійкості законодавства в умовах військового стану.

Враховуючі праці науковців [13, с. 48-55; 14, с. 59-68.] щодо технологія модернізації законодавства з метою формування його стійкості в умовах мінливої складної обстановки та бойових дій, повинна спиратися на наступний алгоритм законотворчої діяльності: визначення переліку законодавчих актів, які потребують внесення до них відповідних змін, доповнень, а також тих, що потребують розробки; встановлення регулятивної значущості таких актів і пріоритетності їх підготовки; визначення структури і змісту кожного з цих актів; визначення кола розробників законодавчих актів та термінів їх підготовки.

Список використаних джерел:

1. Стійкість систем URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%>.
2. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.
3. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. – Київ : НІСД, 2022. – 532 с. с. 31-32. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf
4. Суходубова І.В. Стабільність і динамізм законодавства: поняття, співвідношення, засоби забезпечення : монографія /наук. ред. О. В. Петришин. Х.: Право, 2016. – 228 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2016/Suhodubova_2016.pdf.
5. Тимошенко В.М. Теорія права: підручник. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2015. 684 с.
6. Бабак І.В., Головка О.В. Стійкість законодавства: теоретичні аспекти та практичне значення. *Право України*. 2016. № 1. С. 11-17.
7. Ковальчук О.М. Принцип правової визначеності в українському законодавстві // Проблеми законності. 2018. Вип. 141.С. 69-75.
8. Поліщук О.В. Пропорційність санкцій у кримінальному праві України. *Право України*. 2019. № 1. С. 21-29.
9. Лісовський В.М. Захист прав людини та громадянина в умовах інформаційного суспільства. *Право України*. 2017. № 2. С. 13-18.
10. Браславський Р. Принцип стабільності та його місце в нормотворчій діяльності у сфері оподаткування. *Фінанси і право*. 2017. №11. С. 138-142.
11. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131(із змінами та доповненнями на 24.04.23 р.).
12. Шинкаренко І. Р., Спіцина Г. О. Склади окремих кримінальних правопорушень відповідно умов особливого та воєнного періодів, бойових дій. Харків: «Факт», 2022. – 64 с.
13. Шинкаренко І.Р. Напрямки удосконалення законодавчого регулювання оперативно – розшукової діяльності національної поліції. *Науковий журнал «Придніпровський правничий часопис»*. – 2016. - №1 с.- 48-55.
14. Шинкаренко І., Захаров В.П. Питання забезпечення об'єктів та суб'єктів інфраструктури авіаційно-космічної галузі України . *Пропілеї права та безпеки: наук. журнал / Ред. кол. Н. Є. Філіпенко, Г. О. Спіцина, І. Р. Шинкаренко, та ін., 2022. №. 1. с. 59-68.*

ДОСВІД ЄС ІЗ ПРОТИДІЇ НЕБЕЗПЕЧНІЙ (КОНТРАФАКТНІЙ) ПРОДУКЦІЇ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Любомир Віталійович ФЕДОРОВ,

здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня (доктор філософії з Права) Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"
<https://orcid.org/0000-0002-1290-8126>
l.v.fedorov@khai.edu

У роботі розглянуті питання запровадження досвіду Європейських країн із протидії небезпечній (контрафактній) продукції та можливість його адаптації в Україні. Автором зазначено, що досвід ЄС щодо протидії розповсюдженню небезпечної (контрафактної) продукції для України може бути дуже корисним не тільки у царині запозичення практичних заходів організаційного характеру, а також у розробці вітчизняних нормативно-правових актів, де враховуються європейські наукові підходи до вивчення та аналізу цієї проблеми.

Ключові слова: небезпечна (контрафактна) продукція, введення в обіг, протидія, досвід Європейських країн.

Сучасний ринок небезпечної (контрафактної) продукції являє собою добре структуровану багатомільярдну тіньову економічну систему, яка представлена практично у всіх країнах світу. Така продукція є реальною проблемою, яка не лише відбивається на економічному розвитку України, а й підриває конкурентне середовище бізнесу та негативно впливає на здоров'я та безпека споживачів.

Протидія поширенню небезпечної (контрафактної) продукції перетворюється сьогодні на одну з актуальних та пріоритетних проблем, вирішення якої розглядається як найважливіша складова забезпечення економічної безпеки України. Розвиток сучасних технологій поставив завдання пошуку ефективного захисту інтересів виробників до пріоритетних. Від вирішення цієї проблеми залежать темпи модернізації сучасних технологій, інвестиційні процеси, створення сприятливих умов для розвитку національних конкурентоспроможних технологій та, врешті ррешт, найбільш повне задоволення споживчих запитів громадян та безпека їх життя і здоров'ю.

Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної (контрафактної) продукції досліджували такі науковці, як: О. М. Готін, В. С. Кайдашов, В. А. Клименко, У. В. Гулявська, М. І. Хавронюк та інші. Однак названі вчені, здебільшого, робили акцент на дослідженні окремих груп злочинів, які містяться у особливій частині Кримінального кодексу України. Однак питання запровадження досвід Європейських країн із протидії небезпечній (контрафактній) продукції та можливість його адаптації в Україні ними майже не висвітлювалася. Саме тому аналіз протидії потрапляння небезпечної (контрафактної) продукції до українських споживачів є напроцуд актуальним.

Значних успіхів у боротьбі з небезпечною (контрафактною) продукцією досягли розвинені країни Європейського Союзу. Проте, на ринку ЄС усе ще

присутня велика частка небезпечної (контрафактної) продукції, небезпечної (контрафактної) продукції окремі категорії якої (наприклад, харчова та алкогольна продукція), завдають шкоди як бізнесу, а й здоров'ю споживачів. Стоїть відзначити також, що обсяги обігу небезпечної (контрафактної) продукції різняться залежно від категорії продукції, і навіть країни присутності. Україна, як країна з високою часткою тіньового сектору економіки та характерними витратами трансформаційних процесів переходу до цивілізованих ринкових відносин, також стикається з масштабними проблемами виробництва та споживання небезпечної (контрафактної) продукції.

Досвід ЄС щодо протидії розповсюдженню небезпечної (контрафактної) продукції для України може бути дуже корисним не тільки у царині запозичення практичних заходів організаційного характеру, а також у розробці вітчизняних нормативно-правових актів, де враховуються європейські наукові підходи до вивчення та аналізу цієї проблеми. Зокрема, такі дослідження в Європі здійснюються на постійній основі у спеціалізованих науково-дослідних центрах на замовлення державних служб, міжурядових та недержавних організацій. Тема протидії небезпечній (контрафактній) продукції в Європі є центральною в академічних роботах таких вчених, як Ельгар Фляйш [1] (професор інформаційного менеджменту Швейцарської вищої технічної школи (Цюріх), Ірен Каменідоу [2] (професорка маркетингу Університету Македонії), Маріус Шнайдер [3] (магістр у галузі закону Європейського Союзу та інтелектуальної власності (Нідерланди), Торстен Штаак [4] (професор інформаційних систем університету Бамберга (Німеччина) та інших. Основні аспекти, що обговорюються в їхньому науковому дискурсі, включають теоретичні питання вивчення феномену ринку небезпечної (контрафактної) продукції, що засновані на міждисциплінарному підході, механізмі торгівлі небезпечною продукцією, поведінка споживачів стосовно такої продукції та особливості її виявлення та знищення.

З практичної сторони європейськими вченими розробляються нові класифікації, індекси, способи та методи оцінки масштабів тіньового ринку небезпечної (контрафактної) продукції, що відкриває нові можливості для більш глибокого аналізу та для подальшого вивчення цього типу тіньової економічної діяльності.

Сьогодні в Україні також існують власні ефективні способи протидії небезпечній (контрафактній) продукції, системи маркування тощо. Однак, у методах і схемах української політики протидії небезпечній (контрафактній) продукції є суттєві недоліки, одним з яких є недостатній рівень співпраці та взаємодії уповноважених служб, бюрократизм системи протидії тощо.

Що стосується використання європейського досвіду протидії небезпечній (контрафактній) продукції в Україні, - існують широкі можливості для впровадження європейських методів, покликаних спростити ведення малого та середнього бізнесу, підвищити рівень економічної культури населення та підтримати імідж компаній-виробників. Однак, вводячи будь-які закони та обмеження за європейським зразком, необхідно бути обережними і не механістично адаптувати нововведення до українських реалій. Крім того,

перейняти європейський досвід може не лише держава, а й виробники продукції, більш активно співпрацюючи з державою, підвищуючи інформаційну обізнаність населення та виробляючи якісну та недорогу продукцію, яку було б недоцільно підробляти.

Сьогодні небезпечна (контрафактна) продукція в Україні та все, що з нею пов'язано, є лише частиною загальної проблеми тіньової економіки, розміри якої зростають у зворотній залежності при падінні загального рівня добробуту країни. Європейський досвід протидії тіньової економіки дозволяє зробити висновок про тому, що одними з найбільш ефективних методів протидії небезпечній (контрафактній) продукції є не посилення адміністрування режимів контролю за його обігом, не використання нових технологій та технічних засобів моніторингу, не вдосконалення правових актів та заборонних заходів, що мають адміністративні та кримінальні наслідки, не створення нових наглядових та регулюючих органів, а підвищення рівня та якості життя населення, зниження рівня корупції, зростання інвестиції в основний капітал, створення нових робочих місць, зростання ВВП та реальних доходів населення.

Список використаних джерел:

1. Fleisch E. Business strategies in the counterfeit market. *Journal of Business Research*. 65 (2012) Pp. 658–665. URL: <http://www.data-and-decision.de/downloads/papers/Staake%20-%20Business%20Strategies%20in%20the%20Counterfeit%20Market.pdf>
2. Kamenidou I. Counterfeit purchase typologies during an economic crisis. *European Business Review*, 27 (1). 2015. Pp. 2-16. URL: <https://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/EBR-11-2013-0132>
3. Schneider M. Private imports of counterfeit and pirated goods in Europe. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*. 2015. Pp. 49-57. URL: https://www.researchgate.net/journal/1747-1540_Journal_of_Intellectual_Property_Law_Practice
4. Staake T., Thiesse F., Fleisch E. The emergence of counterfeit trade: a literature review. *Eur J Mark* 2009; 43(3/4):320–49.

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Юлія Анатоліївна ХЛИСТУН,

*помічник судді Київського районного суду м. Харкова,
м. Харків, Україна*

<https://orcid.org/0009-0000-5016-8694>

hlystunjulia@gmail.com

У вказаній темі досліджуються персональні дані, їх перелік та поширення їх на трудові відносини. Зазначено, що у зв'язку з відсутністю правового регулювання захисту персональних даних працівників в умовах воєнного стану відсутні гарантії їх захисту, що є порушенням прав. Підсумовано, що персональні дані працівника потребують правового регулювання саме від нашої держави, та їх обробка роботодавцем потребує чіткого механізму та алгоритму дій, які реально здатні захистити права працівника в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *персональні дані, захист, персональні дані працівника, воєнний стан, гарантії захисту в умовах воєнного стану.*

В умовах сьогодення будь-яка діяльність людини неможлива без надання суспільству, чи то державним установам, чи приватним підприємствам певної частини інформації про себе.

Відповідно до частин першої, другої статті 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1].

Персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [2].

Законодавець не визначає вичерпного переліку відомостей, які належать до персональних даних. Але є орієнтовний перелік персональних даних визначено у рішенні Конституційного Суду України від 20.01.2012 № 2- рп/2012, відповідно до якого інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3].

Персональні дані працівника необхідно розглядати як інформацію, отримання якої необхідно роботодавцю щодо кожного працівника у зв'язку з трудовими відносинами [4, с. 827-833].

Відповідно до статті 24 Кодексу законів про працю України громадянин при укладенні трудового договору зобов'язаний подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, а у випадках, передбачених законодавством, – також документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи [5].

Відомості про працівників, відображені в кадрових документах, зокрема про вік, дату і місце народження, місцеперебування, фактичне місце проживання, ідентифікаційний номер, соціальний статус в разі його наявності, пільги відповідно до закону (одинокі матері, жінки з дітьми віком до трьох років, багатодітні сім'ї, «чорнобильці», інваліди, неповнолітні, пенсіонери тощо) вважаються персональними даними працівника, які у своїй сукупності складають базу персональних даних або її частину. Крім того, документація підприємств, установ та організацій в електронній формі та/або у формі картотек, що містить певним чином структуровані персональні дані найманих працівників також вважається базою персональних даних або її частиною.

Таким чином, персональні дані працівників містяться, як правило у формі карток, які зберігаються на підприємстві, та в електронній формі в спеціально розроблених програмах, які підлягають обов'язковому захисту як з боку самої держави, так і з боку роботодавців.

У трудовому законодавстві взагалі відсутнє правове регулювання захисту персональних даних працівників, хоча актуальність цього питання зумовлюється тим, що, як зазначено вище, при прийомі на будь-яку роботу, та в процесі самої трудової діяльності працівникові необхідно надати роботодавцеві свої персональні дані, а саме відомості про саму особу, її освіту, сімейний стан, відомості про стаж роботи, відомості про місця роботи, та в деяких випадках відомості про доходи за минулий рік як самого працівника, так і членів його сім'ї тощо.

Однак, 24.02.2022 війська РФ здійснили широкомасштабне вторгнення на територію нашої держави України. В статті 1 Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-ІХ, зазначено, що із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб в Україні введено воєнний стан [6], який продовжено і на даний час.

На разі існує перелік територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій, або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) тощо, де проводяться інтенсивні воєнні (бойові) дії. Зазначені події призвели до значних міграційних процесів в Україні, в тому числі як працівники залишили свої робочі місця, так і роботодавці покинули місцезнаходження своїх підприємств, офісів тощо, де зберігались персональні дані працівників у формі картотек, без можливості в деяких випадках їх вивезення з окремих територій, зокрема окупованих. Наприклад: на підприємстві персональні дані працівників зберігались лише в паперовій формі, та з початком інтенсивних бойових дій володілець персональних даних

покидає територію, залишаючи картотеки в будівлі самого підприємства, в разі проникнення на цю територію третіми особами, в тому числі ворогом, або пошкодження самої будівлі підприємства, персональні дані вказаних працівників взагалі є не захищеними. Так, само, якщо трудова книжка працівника залишилась на території, яка є окупованою, то при переміщенні на іншу територію ускладнюється можливість влаштуватись на нове місце роботи, оскільки в деяких випадках відомості про стаж роботи відсутні, що зумовлює необхідність звернення до державних органів або до суду, але враховуючи наші реалії, коли судові рішення буде отримано, то вільна посада може бути зайнята іншою особою. Також, якщо персональні дані особи, які зберігались в ІТ-програмах обробки, наприклад, потрапили до мережі Інтернет, та відбулось подальше розповсюдження їх по мережі, або якщо знаходились на сервері, який фактично перебував в іншій країні, та підпадав під дію законодавства іншої країни, яке суттєво відрізняється від нашого, то в цьому випадку відсутні дієві механізми гарантій їх захисту, що є актуальним питанням на цей час також.

Порядок та чіткий механізм захисту персональних даних працівників в умовах воєнного стану чинним законодавством взагалі не передбачений, оскільки навіть в умовах бойових дій право на життя, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканність, визначені в Конституції України, мають бути дотримані.

Підсумовуючи, зазначимо, що в даному випадку в умовах введеного в Україні воєнного стану відсутня дієва система гарантій та механізму захисту персональних даних працівників від випадкової втрати або знищення, від незаконної обробки, у тому числі незаконного доступу до персональних даних, незаконного використання персональних даних, в тому числі з метою шахрайських дій, захист державних інформаційних ресурсів, ІТ- систем підприємств, державних реєстрів, які містять персональні дані, що є вкрай важливим, та є порушенням трудових гарантій працівника. Тому, пропонуємо удосконалити національне законодавство щодо персональних даних працівника та їх обробки роботодавцем, яка також потребує чіткого механізму та алгоритму дій, які здатні захистити права працівника в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.05.2023).
2. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 №2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 26.05.2023).
3. Рішення КСУ від 20.01.2012 № 2-рп/2012 за конституційним поданням Жашківської районної ради щодо тлумачення ст. 32 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text> (дата звернення: 26.05.2023).
4. Чернобай А.М. Поняття персональних даних працівника. Актуальні проблеми держави і права: зб.наук.пр./Одес. нац. юрид. акад. О.: Юрид. л-ра, 2004. Вип. 22. С. 827-833.
5. Кодекс законів про працю України: Закон від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 26.05.2023).
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, затверджений Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX. Редакція від 14.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 26.05.2023).

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Аделіна Анатоліївна ЧУМАКОВА,

студентка 748ю., гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут», м. Харків, Україна
adelina_chumakova@ukr.net

Науковий керівник: , канд. юрид. наук Гуцу С. Ф.

Охорона природи стала одним з основних пріоритетів всіх держав, оскільки збереження біологічного та ландшафтного різноманіття є основою, яка забезпечує можливість будь-якого природокористування та розвитку суспільства. Міжнародна екологічна безпека – явище відносно нове. Ще століття тому людство не замислювалося, чим загрожує усій нашій цивілізації необмежене використання природних ресурсів та експлуатація природи. Концепція міжнародної екологічної безпеки – новий міжнародно-політичний феномен, який ще надзвичайно мало розроблений. Лише в останні роки почали створюватися та втілюватися в життя нормативно-правові акти міжнародного характеру.

Ключові слова: екологічна безпека, ресурси, навколишнє середовище.

Nature protection has become one of the main priorities of all states, as the preservation of biological and landscape diversity is the basis for any nature management and development of society. International environmental security is a relatively new phenomenon. A century ago, humanity did not think about the threat to our entire civilization posed by the unrestricted use of natural resources and the exploitation of nature. The concept of international environmental security is a new international political phenomenon that is still extremely underdeveloped. It is only in recent years that international legal acts have begun to be created and implemented.

Keywords: environmental safety, resources, environment.

Головною причиною екологічних проблем в країнах, що розвиваються, є загальна економічна відсталість. Країни з перехідною економікою мають велику кількість соціально – економічних проблем, які затуляють усі інші, включаючи екологічні. У країнах, що розвиваються, діє принцип: «спочатку розвиток, потім екологія».

Проблему поліпшення екологічної ситуації на власних територіях держави – світові лідери вважають за краще вирішувати за рахунок «іншого людства». У цьому плані стали нормою виведення за межі найбільш розвинених країн світу екологічно шкідливих і небезпечних виробництв, експорт в цілях приховування власних відходів, відмова від підписання і ратифікації міжнародних екологічних конвенцій і угод [1].

Стимулююче значення для розвитку міжнародного права у цій галузі мала аварія на Чорнобильській АЕС у 1986 році. Після цього були підписані Конвенція про оперативне оповіщення про ядерну аварію (1986), Конвенція про допомогу у випадку ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації (1986), а також Конвенція про ядерну безпеку (1994). Остання з цих конвенцій має такі цілі: а) досягти високого рівня ядерної безпеки в усьому світі на основі

зміцнення національних заходів і міжнародного співробітництва у цій сфері; б) створити і підтримувати на ядерних установках ефективні засоби захисту від потенційної радіаційної небезпеки з тим, щоб захистити окремих осіб, суспільство в цілому і навколишнє середовище від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання таких установок; в) відвертати аварії з радіологічними наслідками і пом'якшувати такі наслідки в тому випадку, якщо вони матимуть місце [3].

Щодо нашої країни, Україна в Законі «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» визначила, що метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем [2].

Також, для запобігання деградації навколишнього середовища важливе значення має Конвенція про оцінку впливу на навколишнє природне середовище у транскордонному контексті. Під такою оцінкою тут мається на увазі «національна процедура оцінки можливого впливу запланованої діяльності на навколишнє середовище».

Існують наступні групи об'єктів міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища:

I. Все планетарне середовище (екосистема) Землі: Світовий океан і його природні ресурси; атмосферне повітря; навколосемний космічний простір; окремі представники тваринного і рослинного світу; унікальні природні комплекси; частина прісноводних ресурсів, генетичний фонд Землі (чорнозем).

II. Національні природні ресурси, що знаходяться під юрисдикцією держави. У визначенні їхнього правового статусу основну роль грають норми внутрішнього права. Нарівні з цим у окремих об'єктах збільшується число міжнародних договорів, що стосуються їхньої охорони [1].

III. Міжнародні природні ресурси, що знаходяться за межами дії національної юрисдикції або які у процесі свого розвитку (природного циклу) виявляються на території інших держав. Правовий режим охорони і використання цих ресурсів визначається нормами міжнародного права.

Правовий зміст концепції міжнародної екологічної безпеки полягає в прийнятті суб'єктами міжнародного права обов'язку утримуватися від будь-яких видів діяльності, які можуть загрожувати природному балансу екологічних систем, живим і неживим елементам навколишнього середовища. При цьому не має значення, на якому рівні можливі відповідні негативні наслідки: на національному, регіональному чи на глобальному. Сама суть концепції екологічної безпеки полягає в створенні колективної, універсальної системи безпеки, яка об'єднує всі держави планети. Це означає, що неприпустиме зміцнення безпеки одних держав на шкоду іншим і недоцільне створення ізольованих систем екологічної безпеки. Екологічна безпека, як і політична, є рівною і неподільною для всіх суб'єктів міжнародного права.

Основною сферою докладання зусиль, з точки зору концепції екологічної безпеки, є недопущення екологічної катастрофи, яка характеризується

незворотними згубними наслідками для навколишнього середовища. Досягнення цієї мети, в свою чергу, передбачає вирішення таких завдань: охорона та збереження якості навколишнього середовища, його підвищення, раціональне використання і відтворення природних ресурсів [4].

Окремим завданням можна також назвати попередження згубних техногенних катастроф, особливо глобального характеру. Особливістю всіх перерахованих напрямів забезпечення екологічної безпеки є те, що вони неможливі виключно в рамках міжнародного права, а вимагають відповідного законодавчого регулювання на національному рівні. Це означає, що кожна держава під час здійснення своїх суверенних прав стосовно навколишнього середовища, природних ресурсів має дотримуватися міжнародних стандартів і вимог. Зупинити на планеті екологічну деградацію можна лише шляхом створення єдиного міжнародно-правового екологічного простору, що дасть змогу координувати зусилля світової спільноти в галузі забезпечення екологічної безпеки.

Фактично, концепція міжнародної екологічної безпеки істотно коригує принципи суверенітету і невтручання у внутрішні справи суверенної держави. Якщо визнати, що екологічна безпека є неподільною, то можна говорити про становлення принципово нового позадоговірного обов'язку держав – обов'язку раціонально використовувати й охороняти довкілля [4]. Це означає, що екологічна політика припиняє бути суто внутрішньою справою кожної держави, а грубі порушення екологічних стандартів дають світовій спільноті право вдатися до примусових заходів (санкцій) щодо окремих країн. Поки міжнародній практиці відомі лише такі причини для втручання, як агресія (посягання на міжнародний мир і безпеку), грубі і масові порушення прав людини, пособництво міжнародному тероризму і ряд інших.

Цілком можливо, що подальший розвиток концепції екологічної безпеки призведе до появи загальновизнаних правил екологічної поведінки держав, порушення яких буде розглядатися як посягання на міжнародний правопорядок загалом.

Список використаних джерел:

1. Краснова Ю.А. Міжнародно-правове регулювання забезпечення екологічної безпеки. Ю.А. Краснова. Адміністративне право і процес. № 1(15). 2016. С. 96–105.
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
3. Конвенція про ядерну безпеку від 17.12.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_023#Text (дата звернення: 27.05.2023).
4. Здоровега М. В. Роль міжнародних неурядових організацій. Міжнародні інтеграційні процеси: історичний досвід, сучасні виклики та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Національний університет «Львівська політехніка». (15-19). 3 жовтня 2015, Львів, Україна: Видавництво ПП «Сорока».

**ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
(ДІТЕЙ ТА ДОРОСЛИХ) ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ
НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Наталія Сергіївна ЯЗАН,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня (доктор філософії з Права) Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», начальник сектору превентивної комунікації відділу превенції Ужгородського районного управління поліції Головного управління Національної поліції в Закарпатській області, майор поліції
<https://orcid.org/0000-00021-7621-9506>
yazannatasha@ukr.net*

Науковий керівник: докт. юрид. наук, професор
Філіпенко Н. Є.

В доповіді розглянуті питання реагування та підтримку вимушено внутрішньо переміщених осіб, незважаючи на вік, стать та статус, правоохоронними органами України; необхідність та актуальність психологічної підтримки не лише дітей, а й їх батьків, як запоруку стабільного психічного стану родини як складової суспільства.

Ключові слова: *військова агресія, психологічна підтримка, діти, внутрішньо переміщені особи.*

Військова агресія проти України має жахливі наслідки, такі як масові порушення прав людини; загроза життю мирного населення, джерелам існування та інфраструктурі; і спричинила нестачу продовольства та переміщення мешканців охоплених військовими діями територій не лише в межах країни, а й виїзд в інші країни світу. За даними УВКБ ООН 6,98 мільйонів біженців втекли з України до сусідніх країн через наслідки військового наступу. Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні через розв'язану Росією війну УВКБ ООН оцінює приблизно у 8 мільйонів осіб. Окрім того, ще майже 13 млн осіб, за оцінками організації, застрягли в постраждалих районах або не можуть залишити їх через підвищений ризик для безпеки, руйнування мостів та доріг, а також брак ресурсів або інформації про те, куди переїхати, знайти безпеку та житло [1].

З 24.02.2022 лише до Закарпаття прибуло більше 500 тисяч людей. Станом на 05.04.2022 від початку вторгнення Росії на Закарпатті проживало понад 300 тисяч вимушених переселенців (дані від служби у справах дітей Закарпатської ОДА), з них понад 36 тисяч дітей. Це без врахування людей, які розмістилися у приватному секторі і не стали на облік. По всій області розгорнулися масштабні волонтерські пункти допомоги, деякі з них надають тимчасове житло, забезпечують продуктами та речами першої необхідності. Кількість внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО), які шукають для себе і

своїх сімей відносно безпечне місце з кожним днем стає все більшою. Так, станом на 25.11.2022 кількість ВПО на Закарпатті (за неофіційними даними) досягло 350 тисяч, а офіційно зареєстровано понад 156 тисяч ВПО, з них 54 тисячі дітей (за матеріалами статистичних довідок ГУНП в Закарпатській області). Багато з ВПО втратили свою домівку, роботу, зв'язок з рідними, плани на життя, та переживають сильний стрес та фрустрацію. Таким чином, у ВПО зростає потреба не лише у забезпеченні основних базових потреб, але й у психосоціальной та психоемоційній підтримці та відновленні.

Переселенці гостро потребують приналежності до спільноти, можливості спілкуватися на мирні теми, відкриття для себе нових горизонтів і можливостей. Особливо нагальним це є для дітей, які через свою пластичну психіку та емпатію часто переживають вторинну психологічну травму.

Тому потрібно швидко реагувати на збільшення кількості переселенців і надати їм не лише базову необхідну допомогу, але й психологічну. У зв'язку з тим, розроблений та впроваджений проєкт «Відновлення та підтримка внутрішньо переміщених осіб» (надалі – Проєкт) з областю реалізації на території Закарпатської області¹.

Проєкт спрямований на відновлення психологічної безпеки людей (зони комфорту), що опинилися у складній життєвій ситуації, у зв'язку із повномасштабним військовим вторгненням Росії до України і були змушені покинути свої домівки та шукати безпечного місця у Закарпатській області.

У межах проєкту, дітям та дорослим, надано психосоціальну та психоемоційну допомогу, шляхом проведення занять з надання першої психологічної допомоги, на тему «Формування/відновлення стресостійкості» та «Конфліктологія» командою кваліфікованих волонтерів [Додаток]. Також проведені заходи для зменшення емоційної напруги та відновлення психологічного стану внутрішньо переміщених осіб, які вимушено перебувають в Закарпатській області, серед яких проведення екскурсій, за попередньо розробленою маршрутною картою відповідно до місць розташування ВПО в Закарпатській області, та паралельної превентивної роботи поліцейським-екскурсоводом з правової обізнаності дітей та їх батьків щодо безпеки дорожнього руху та толерантності до оточуючих. В екскурсіях брали участь також діти поліцейських та працівників ДСНС, в тому числі з числа переміщених осіб, для налагодження комунікації і збільшення довіри дітей-переселенців до дітей з приймаючої громади, а також до захисників та захисниць України; проведення занять з ВПО за темою «Формування/відновлення стресостійкості», «Конфліктологія» (тематика занять залежала від вікової категорії та ступеню психологічної травмованості учасників, яку визначали психологи під час спілкування на екскурсіях) у місцях перебування ВПО в Закарпатській області; превентивні заняття працівниками ювенальної превенції Закарпатської області на теми: «Права дитини», «Як не стати жертвою шахраїв», «Як не стати жертвою торгівлі людьми», «Кібербезпека», «Безпека на дорозі», «Мої дії за кордоном» тощо у вигляді відео-сюжетів та презентацій. Наприкінці запланованих заходів

---

¹ Автор та розробник Проєкту – Язан Наталія Сергіївна, начальник сектору превентивної комунікації відділу превенції Ужгородського районного управління поліції Головного управління Національної поліції в Закарпатській області, майор поліції.

відбувався перегляд мультфільмів дітей з батьками просто неба для зменшення емоційної напруги та відновлення психологічного стану.

Під час впровадження Проєкту почали запускатись такі процеси як адаптація, прийняття, сприйняття, бажання чути та бути почутим у всіх мешканців громад, місцевих та ВПО. Успішна комунікація серед місцевих поліцейських та поліцейських-переселенців між собою надала якісний та яскравий приклад усім категоріям громадян на території реалізації та впровадження Проєкту, незалежно від їх соціального, фінансового чи будь-якого іншого статусу. На етапі завершення реалізації Проєкту почали поступати запити на проведення занять за темою «Формування/відновлення стресостійкості», «Конфліктологія» з населенням, переважно в учбових навчальних закладах, що свідчить про актуальність заходів та затребуваність у фахівцях, задіяних у Проєкті.

Таким чином можна зробити висновок, що прийняття переселенців громадою почало відбуватись, а внутрішньо переміщені особи відповідно стали почувати себе частиною приймаючої громади та намагатися адаптуватися до існуючих обставин і реалій.

Список використаних джерел:

1. <https://www.unhcr.org/ua/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D1%82%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96> – офіційний сайт УВКБ ООН.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Юрій Віталійович ЯМПОЛЬ,

аспірант кафедри педагогіки та управління
навчальним закладом, Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка
<https://orcid.org/0000-0003-1749-859X>
m1b14.yampol@kpnpu.edu.ua

У статті проаналізовано ефективність менеджменту якості освіти з сучасної точки зору. Доведено, що ефективність управління навчальним закладом включає в себе чотири групи критерій: якості результатів освіти; ефективності функціонування освітнього процесу; ефективності створених у школі умов; престижу школи. Доведено, що основне завдання оновлення закладу загальної середньої освіти є впровадження педагогічної діагностики на засадах інформаційно-аналітичної діяльності в практику освітнього закладу.

Ключові слова: менеджмент освіти, ефективність навчального процесу, освіта.

The article analyzes the effectiveness of education quality management from the modern point of view. It is proved that the effectiveness of management of an educational institution includes four groups of criteria: quality of educational results; efficiency of the educational process; effectiveness of the conditions created at school; prestige of the school. It is proved that the main task of updating a general secondary education institution is to introduce pedagogical diagnostics based on information and analytical activities into the practice of an educational institution.

Keywords: education management, educational process efficiency, education.

Ефективність – це відношення ефекту від будь-якої діяльності підприємства до витрат, здійснених для його отримання та використання. Отже, система буде ефективною, якщо сприятиме досягненню максимального результату, що визначає мету управління, за мінімально необхідної та достатньої витрати всіх ресурсів, які використовуються для реалізації цієї мети [1]. Ефективність управління залежить від таких критеріїв: надійність організаційної структури управління; ступінь використання ринкових можливостей; ступінь раціонального використання внутрішніх можливостей.

Критерії – це найбільш загальні кількісні та якісні характеристики результатів управління. Показники – це окремі результати діяльності управління, які мають підпорядкований характер щодо критерію і є основою при його визначенні. Сукупність показників виражає критерій оцінки [2]. Для визначення ефективності процесу управління в освітній організації важливо знати показники ефективності освітнього менеджменту. Існує дві точки зору на визначення показника ефективності управління:

1) Ефективність організаційної структури оцінюється за допомогою показників, що характеризують діяльність керованого об'єкта. Наприклад, рентабельність, прибуток, продуктивність праці, фондвіддача тощо. Ефективність управління визначається тим, наскільки повно виявлено та реалізовано ринкові можливості організації за максимального використання її потенціалу.

2) Ефективність управління можна визначати за результатами роботи керуючої системи, що дає підстави для вдосконалення організації та забезпечення ефективного управління.

Вдосконалення організації має здійснюватися за принципом адаптації до зовнішнього середовища, з урахуванням чинників, що впливають на ефективність роботи організації. Так, наприклад, об'єктивними факторами є величина підприємства, кількість працівників, особливості виробничої діяльності тощо. Оцінка ефективності діяльності освітньої організації з вище описаних позицій є скрутною, тому що кінцевий результат складається не тільки з діяльності освітньої організації, а й із зусиль учнів та їхніх батьків. Їхній внесок буває важко виміряти. Відповідно, при оцінюванні загальної ефективності необхідно використовувати низку параметрів і показників [Sydorenko, 2023].

Дослідники в галузі управління освітою пропонують оцінювати ефективність управлінського менеджменту за допомогою порівняльних методів. Наприклад, порівняння відсотка тих, хто успішно склав іспити, порівняно з відсотком попередніх років [1].

Відповідно, виокремлюють такі стадії оцінювання ефективності загалом та ефективності управління зокрема: встановлення "адресата оцінювання", тобто суб'єкта, з чийх позицій оцінюватиметься ефективність; встановлення цілей і завдань, ефективність виконання яких оцінюватиметься, розробка показників, що відображають інтереси суб'єкта оцінювання; підготовка порядку розрахунку показників; підбір "бази" порівняння; вибір однієї або кількох порівняльних методик; здійснення розрахунків, оцінювання, порівняння та підготовка висновків; обробка отриманих результатів.

Оцінювання ефективності управління за виділеними показниками проводиться на основі порівняння оцінюваного параметра з певним нормативом. Відповідно, розглянувши ефективність управління освітньою установою та виокремивши критеріальний комплекс, конкретизований у найважливіших показниках, можна дійти висновку, що контроль є одним із суттєвих засобів підвищення ефективності.

Впровадження педагогічної діагностики на засадах інформаційно-аналітичної діяльності в практику освітніх організацій сприяє розгляду всіх явищ шкільного життя через призму педагогічного аналізу їхніх причин, а це є основне завдання оновлення закладу загальної середньої освіти. Можна виокремити три основні етапи діагностики явищ і процесів в управлінні освітньою організацією.

I. Перший етап – попередній, приблизний діагноз.

II. Другий етап – уточнювальний діагноз, що спирається на перевірені, об'єктивні дані, сформульовані на основі комплексного використання різних методів спостереження.

III. Третій етап – діагностика; він закінчується остаточним діагнозом. Його сенс не тільки в узагальненні даних, а й у їх порівнянні, зіставленні [3].

Узагальнюючи сказане вище, можна зробити такі висновки. Ефективність управління освітнім закладом – це результат досягнення цілей управлінської діяльності, а дієвість управління освітнім закладом – це результат досягнення цілей освітнього закладу. Ефективність управління в освітній організації

залежить від таких критеріїв: надійність організаційної структури управління, яка визначається ступенем раціональності системи загалом і структури взаємовідносин між її елементами; ступінь використання ринкових можливостей; ступінь використання внутрішніх можливостей.

Список використаних джерел:

1. Лойко В. В., Лойко Є.М. Вплив діджиталізації на розвиток комунікаційної політики закладів освіти. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2021. № 2 (8). С. 79 - 90.
2. Сидоренко, С. (2023). Ефективність системи управління закладом освіти «Моя школа» (на прикладі Професійно-технічного училища № 44 м. Миргорода). *Scientific Collection «InterConf»*, (154), 51–55. Retrieved from <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/3298>
3. Кравцова Т. В. Теоретичні основи впровадження антикризового менеджменту в діяльність органів публічного управління. *Аспекти публічного управління*, 2021. – Том 9. – No 3. – С. 68.

РОЛЬ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Дмитро Андрійович ЯРОВЕЦЬ,
*аспірант кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

**Науковий керівник: докт. юрид. наук, професор
Рудой К. М.**

Захист дітей та підлітків в умовах воєнного стану вимагає особливої уваги та координації з боку поліції. Це включає розгортання спеціальних підрозділів, які спеціалізуються на роботі з дітьми та підлітками. Загалом, поліція ювенальної превенції має брати на себе велику відповідальність за захист прав дітей та підлітків у воєнний період. Важливо, щоб поліція співпрацювала з іншими організаціями, включаючи соціальні служби та громадські організації, для ефективного захисту дітей та підлітків. Це може включати спільні проекти, освітні кампанії та обмін інформацією для забезпечення безпеки та добробуту дітей у воєнний період. Умови воєнного стану в Україні вимагають від підрозділів поліції ювенальної превенції особливої уваги до захисту прав дітей та підлітків. У таких умовах діти можуть стати особливо вразливими і потребувати додаткової підтримки та захисту [1.с.43]. Нещодавно МВС України проведено брифінг на тему: “Діти та війна: стан дотримання прав дітей під час правового режиму воєнного часу” та зазначено, що з початку повномасштабної війни отримано підрозділами превентивної діяльності Національної поліції 9631 звернення щодо зникнення 9764 дітей. З моменту впровадження воєнного стану на території України 347 дітей перебувають в активному розшуку. З них 323 дитини пропали на території ведення бойових дій». Інформацію про зникнення безвісти дитини можна надати правоохоронцям через чат - бот «Пошук дітей» у Телеграмі. Ювенальна превенція досягнула домовленостей з однією з міжнародних організацій щодо створення мобільного застосунку, націленого на пошук безвісти зниклих дітей в умовах війни шляхом співставлення інформації, зокрема – зображень дітей. Цей напрямок поки в роботі. Кількість злочинів, які росія вчиняє щодо українських дітей, щодня збільшується. Наразі загарбники вбили вже 459 дітей, з них у Донецькій області - 176 дітей, у Харківській – 80, Київській – 58, Херсонській – 25, Чернігівській – 23. Зараз неможливо назвати кількість українських дітей, які отримали психологічну травму або втратили рідних чи близьких під час війни.

З початку повномасштабної війни поліція евакуювала сотні дітей, як приклад події міста Бахмут, де наразі ще залишаються 179 дітей. Групи евакуації працюють, щоб донести інформацію про важливість евакуації дітей і роблять все можливе, щоб кожна дитина опинилася у безпеці. Поліція систематично проводить роз'яснювальну роботу з батьками і опікунами цих

дітей щодо небезпеки залишатися на цих територіях, - особливо це роблять групи евакуації «Білий Янгол». Але є проблеми щодо того, щоб ці особи виїжджали згідно по своїй згоді. Наразі поліція робить все, щоб забезпечити кожну дитину від нещасних випадків, які можуть бути спричинені військовими діями. Як повідомлялося, 20 грудня 2022 року голова Нацполіції Ігор Клименко поінформував, що кількість екіпажів «Білі Янголи» було збільшено до 4. [2]

Поліція ювенальної превенції має на меті запобігання злочинності серед неповнолітніх, а також забезпечення їх безпеки та захисту від насильства. Умови воєнного стану можуть призвести до збільшення ризику виникнення конфліктних ситуацій, тому поліція повинна бути добре підготовлена до реагування на них. Так, поліція ювенальної превенції (ЮП) є підрозділом поліції, який спеціалізується на запобіганні злочинності серед неповнолітніх. Метою ЮП є забезпечення безпеки та захисту неповнолітніх від насильства, злочинів, а також попередження їх залучення до кримінальної діяльності.

Співробітники ЮП здійснюють різні заходи, щоб запобігти злочинності серед неповнолітніх, такі як патрулювання, проведення профілактичних бесід, робота з сім'ями, попередження шкідливих звичок, взаємодія з іншими службами та установами. Одним з головних завдань поліції ювенальної превенції є сприяння соціалізації неповнолітніх, що передбачає навчання їх дотриманню правил, розвиток соціальної відповідальності та позитивної поведінки. Крім того, ЮП займається виконанням завдань, пов'язаних зі збереженням громадського порядку та безпеки дорожнього руху на території, де перебувають неповнолітні. Загалом, робота поліції ювенальної превенції дуже важлива для забезпечення безпеки та захисту прав неповнолітніх, а також попередження злочинності серед молоді.[3]

Умови воєнного стану можуть також сприяти розповсюдженню наркоманії серед дітей та підлітків так зазначає Міністерство освіти і науки України повідомляє, що в умовах воєнного стану в Україні уживання психоактивних речовин та протиправна поведінка серед дітей чинять серйозну небезпеку для подальшого розвитку нашого суспільства, тому профілактика цього явища належить до найбільш пріоритетних проблем. Як свідчать результати соціопитування, проведеного у квітні минулого року Українським інститутом майбутнього, кожен десятий українець зустрічався з наркотичною залежністю серед своїх близьких – сім'ї, родичів, друзів, сусідів або колег по роботі. Зросла кількість дівчат-підлітків, які вживають наркотики. Крім цього серед респондентів, які проживають у містах обласного підпорядкування, аналогічний показник становить 31,1%, проте поміж респондентів, що мешкають у сільській місцевості, цей показник менший і складає — 25,5%.[4.с.214]

Так, умови воєнного стану можуть сприяти розповсюдженню наркоманії серед дітей та підлітків. Воєнний стан призводить до зміни звичних умов життя, збільшення ризику травм та травматичних подій, зменшення рівня освіти та доступу до медичної допомоги. Ці фактори можуть призвести до збільшення вразливості дітей та підлітків до наркотичних речовин. Умови воєнного стану можуть також сприяти поширенню наркоторгівлі та наркоманії, оскільки військові конфлікти можуть змінити підходи

правоохоронних органів та зменшити ефективність контролю за наркоторгівлею. Це може призвести до збільшення кількості наркотичних речовин, що знаходяться вільному доступі для дітей та підлітків.

Отже, на державному рівні необхідно забезпечити рівень освіти, доступ до медичної допомоги та здійснювати контроль за наркоторгівлею, щоб зменшити ризик розповсюдження наркоманії серед дітей та підлітків в умовах воєнного стану.

Крім того, умови воєнного стану можуть стати причиною збільшення числа випадків сексуального насильства, тому поліція повинна бути особливо уважною до цього питання. Поліція ювенальної превенції повинна розглядати випадки сексуального насильства проти дітей та підлітків з високим пріоритетом і забезпечувати їм необхідну підтримку та захист.

Сексуальне насильство проти дітей та підлітків є серйозним злочином, який може залишити непоправні наслідки для жертви.[5] Поліція повинна діяти негайно при отриманні скарги на сексуальне насильство проти дітей та підлітків, забезпечити безпеку жертви та зібрати достатньо доказів для ведення справи в суді. Поліція повинна також забезпечити підтримку жертві, включаючи доступ до медичної допомоги та консультування від спеціалізованих психологів і соціальних працівників.

Поліція ювенальної превенції повинна також проводити превентивну роботу, щоб запобігти випадкам сексуального насильства проти дітей та підлітків. Це може включати проведення інформаційних кампаній, навчання батьків та дітей, як пізнати та уникнути небезпечних ситуацій, та забезпечення належної освіти щодо сексуальної поведінки та здоров'я.

Отже, поліція ювенальної превенції має велику відповідальність за захист дітей та підлітків від сексуального насильства та повинна робити все можливе, щоб забезпечити їхню безпеку та добробут. Умови воєнного стану в Україні належать до надзвичайно складних та небезпечних ситуацій, які особливо впливають на безпеку та добробут дітей та підлітків. В таких обставинах, поліція ювенальної превенції відіграє надзвичайно важливу роль у захисті їхніх прав та забезпеченні безпеки.

Список використаних джерел:

1. Безпалова О. І. навч. Посіб. Організація діяльності підрозділів ювенальної превенції. Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2022. с 43.
2. Брифінг на тему: “Діти та війна: стан дотримання прав дітей під час правового режиму воєнного часу”.2023. URL: ukrinform.ua/rubric-presshall/3663502-diti-ta-vijna-standotrimanna-prav-ditej-pid-cas-pravovogo-rezimu-voennogo-casu.html
3. Наказ № 1044 від 19.12.2017. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>
4. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), 2019. – 214 с
5. Практичні рекомендації з питань реалізації політики щодо ВІЛ-інфекції в системі освіти України: інф.-метод. посіб. / автори-упоряд.: О.В.Єресько, С.С. Фіцайло, О.Г.Єщенко на ін. – К.: Освіта, 2013.

ANALYSIS OF GUNSHOT SOUNDS

Nikolaos E. TSIATIS,

Ph.D., MSc.

Forensic Science Division of Hellenic Police/ Firearms &

Tool mark Laboratories,

PC 10442, Athens, Greece

<http://orcid.org/0000-0001-8853-467X>

tsiatisnick@yahoo.gr

The purpose of this study is a try to define and calculate the change of the sound intensity relative to the distance from received measurements of gunshot sounds, during the discharge of firearms under close to real conditions. This was accomplished from the audio recording and the calculated peak amplitudes of the gunshot sounds.

Shots were fired using various types of firearms (pistols, revolvers, etc.) in different calibers, from selected distances relative to the recording sources. In an outdoor shooting range the sounds of gunshots were recorded. A conventional sound level meter and a measurement microphone were used, placed at selected points behind the shooting position. The sound of each shot was recorded. At the same time the signal received by the microphone was transferred to a computer connected through an appropriate audio interface with a pre-amplifier. The peak amplitude of the gunshot was calculated in the accepted engineering units (dB) of Sound Pressure Level. The results were tabulated for a total of more than 150 gunshots. Analyzing these wave depictions through a Fourier Transform, were observed similarities as differences between the types of used guns that possibly help us to distinguish them according to their gunshot sounds.

According to the results, values appeared to follow the Inverse Square Law. For every doubling of the distance from the sound source, the sound intensity diminished by close to 6dB.

An application could be the calculation of the distance from a discharged firearm if one has access to a suitable audio recording. In addition, was noted the possibility of determining the sound amplitude of the gunshot coming from a certain type of firearm.

IMPACT OF PAY ON JOB SATISFACTION: A CASE OF DARJEELING TEA PLANTATION WORKERS

Indranil GANGULY,

*Research Scholar
School of Management and Commerce
APG Shimla University*

The workers who are plucking teas from the bushes are called plantation workers. They did not have sufficient money to buy foods, clothes, medicine etc. Day by day tea workers struggled to survive in low wages. To prevent the shutdown of tea industry permanently the in tea industry should take care of their tea plantation workers by raising their pay and giving more benefits for a habitable life standard. The study wants to light up on these two problems associated with tea plantation workers, i.e., 1. the present job satisfaction level of tea plantation workers and 2. the impact of pay on their satisfaction with job. Solvin's (1960) sample size formula is used. 400 workers are taken through simple random sampling technique. Permanent workers are considered. Structured Scale – 1) Warr, Cock and Wall (1979) 'job satisfaction survey' scale and 2) Pay Satisfaction Questionnaire was developed by Heneman III, H.G. and Schwab, D.P. (1985) were used to collect primary data. Descriptive statistics and regression analysis, statistical tools used to analyse the data. As a result, the study found that tea plantation workers are satisfied. Regression analysis found when pay increases then job satisfaction increases. So, pay has impact on job satisfaction.

Key Words: *Darjeeling Tea Industry, Tea Plantation Workers, Pay/Wages and Job Satisfaction.*

International Interdisciplinary Conference:
"Building Resilience in Challenging Environments",
Kharkiv-Bristol, June 8, 2023

Наукове видання

Забезпечення стійкості у складних умовах

Тези доповідей учасників
міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції.

(Харків – Брістоль, 8 червня 2023 р.)

Відповідальна за випуск: О. В. Агапова

Комп'ютерне верстання: М. В. Завальний / mzavalny@pp-ss.pro

Підписано до друку: 26.07.2023 р.

*Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 15,1. Обл.-вид. арк. 16,25.
Електронне видання*